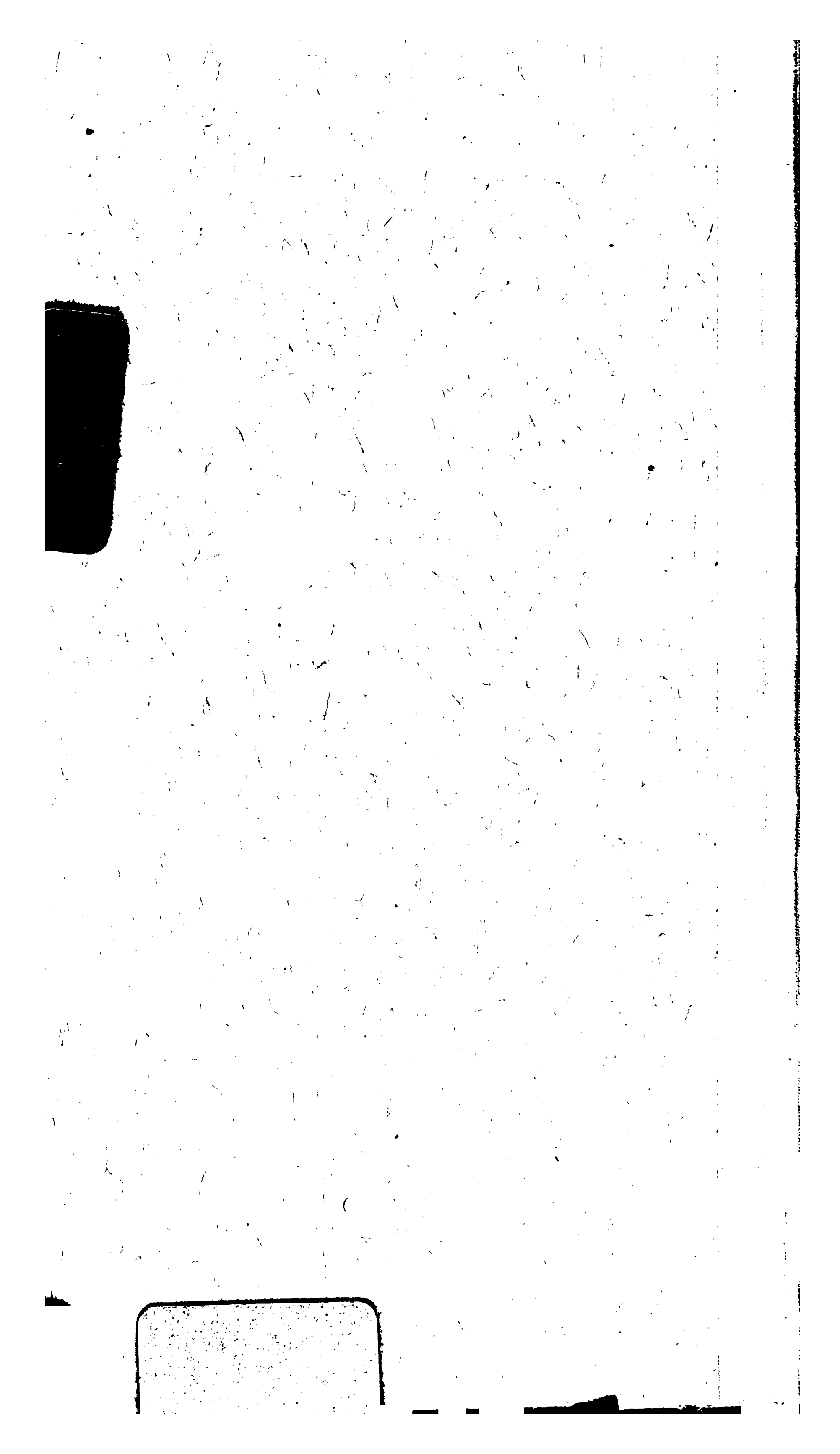

Kor
GAB

Koh

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

X. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

X. DEEL.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

TIENDE DEEL.

COB. — CYS.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITEN.

TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVIII.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

CO.

COBEL, (Mr. FRANÇOIS) bekleedde, in het jaar vijftien honderd zeventien, het ampt van Raadsheer, in den Hove van *Holland;* een ampt, ten dien tijde, van geen weinig vooruitzicht, vermits de *Gelderfche Friezen*, zo wel te land als ter zee, de *Hollanders* veel nadeels toebragten. Ter zee werden zij, als echte Zeefchuimers, aangevoerd, door den beruchten GROOTEN PIER. Ter weeringe van hunnen moedwil, werd 'er, den 18den Julij van dat jaar, op een Dagvaart te *Delft*, order beraamd, tot de uitrusting van een bepaald getal oorlogfchepen, onder bevel van den Admiraal ANTHONIJ VAN HOUTEN, Heer van *Fletteren;* aan wien, als Raadsman en Gevolmagtigde, de Heer COBEL toegevoegd werd. Om de kosten van deze vloot, welke moest dienen ter beveiliginge van de *Zuiderzee*, goed te maaken, werd, zo als men, voorheen meermaalen, gedaan had, een zeker lastgeld op de koopvaardijfchepen geleid; op welken voet ook, naderhand, de Convoi- en Lientgelden zijn ingefteld. Ook zag men, binnen weinige dagen, de vloot in gereedheid, en, op naam van den Admiraal, vrijheid van kaperij op de *Zuiderzee* afkondigen. De fpoed, ten dien tijde gemaakt, was oorzaak dat de *Gelderfche Friezen* wel haast uit de *Zuiderzee* gejaagd, een deel hunner fchepen verbrand, en anderen op de *Friefche* kust bezet gehouden werden. Meer voordeels zouden zij nog behaald hebben, zo niet het fcheepsvolk, bij gebrek van betalinge, niet alleenlijk geweigerd had langer te dienen, maar ook, tot muiterij, de hoofden beginnen optefteeken. De Heer COBEL, de zaak in dien ftaat ziende, wist geen andere uitkomst, dan zig tot die van *Hoorn* te wenden; fchrijvende, aan den Oud-Burge-

meester KLAAS JAN HERMANS, den nood en het gevaar, waarin de vloot zig bevond; smeekende dat de Stad zo veel doen wilde, om daadlijk de penningen te zenden, die zij nog van drie termijnen ten achteren was, waarvan hij beloofde, ter Staatsvergaderinge, een voordeelig raport te zullen doen. Dit zijn schrijven had zo veel vermogen, op den Raad der Stad *Hoorn*, dat zij terstond de geëischte penningen naar boord zond; waarmede het volk, voor dien tijd, tot stilte gebragt werd: zo dat de *Gelderschen* blijde waren, een stildstand van wapenen, voor den tijd van zes maanden, te konnen bedingen; welken zij, echter, zo als meermaals geschiedde, niet langer hielden, dan tot dat zij de handen weder ruim hadden. Men maakte, echter, naderhand (1519) wederom een Bestand met hun, voor den tijd van twee jaaren; doch ook dit verbraken zij weder, bijna zo spoedig als het gemaakt was. In de maand Februarij des laatstgemelden jaars, hadden de Staaten van *Holland* ernstig geraadpleegd op middelen, om hen geheel te beteugelen. De *Noordhollandsche* Steden stemden terstond in den voorslag der Edelen, tot het in zee brengen van weinige schepen, en het aanneemen van twaalf honderd Bootsgezellen. Doch *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden* en *Gouda* verklaarden daartoe ongelast te zijn. Het Hof van *Holland* gaf, echter, aan de Heeren VAN WASSENAAR en COBEL, last tot de werving van het gemelde getal van volk, zo in *Amsteldam* als in geheel *Waterland*. Doch men vindt zo min dat 'er iets mede verricht is, als dat de gemelde Steden 'er in gestemd hebben, schoon het laatste niet onwaarschijnelijk is. In het jaar vijftien honderd een-en-twintig, werd de Raadsheer COBEL, door Keizer KAREL, naar *Kampen* en *Zwolle* gezonden, met oogmerk om de twisten, tusschen die beide Steden over den *Kamper Tol*, ontstaan, te bemiddelen; doch zijne bemoeijingen waren vruchteloos; 't welk van kwaade gevolgen was, vermits die van *Zwolle* zig lieten overhaalen, om Hertog KAREL VAN GELDER, als hunnen beschermheer, aanteneemen; waaruit een hevige oorlog in *Overijssel* ontstond, waarbij de *Hollanders* groot nadeel leeden.

Zie VELIUS, *Chronijk van Hoorn*, p. 200, 202 en 217. *Memoriaalboek van* SANDELIN, fol. 253. GOUDHOEVEN, *Chronijk*, p. 582.

COCCEJUS. (JOHANNES) Deze door de gantfche wereld vermaarde Godgeleerde werd geboren, den 30 Julij Oude, of den 9 Augustus Nieuwe Stijl, van 't jaar zestien honderd en drie, te *Bremen*, alwaar zijn vader, TYMANNUS COCK, Secretaris was Ook leidde hij aldaar den eerften grond zijner ftudien, en vorderde 'er ongemeen, zo in de *Griekfche* als *Hebreeuwfche* taale. In de Filofophie genoot hij het onderwis van den Hoogleeraar GERARDUS NEUFVILLE. Behalven de *Chaldeeuwfche*, *Sijrifche* en *Arabifche* taalen, leerde hij 'er de gronden van de Godgeleerdheid van MARTINIUS en CROCIUS. In het jaar zestien honderd vijf-en-twintig begaf hij zig naar *Hamburg*, alwaar hij zig, door eenen geleerden Jood, in de fchriften der Rabijnen deed onderwijzen. Van daar vertrok hij naar *Franeker*, en nam zijn intrek bij den Hoogleeraar G. PASOR. Behalven dezen, waren aldaar zijne voornaamfte vrienden en leermeefters, J. MACCOVIUS en G. AMESIUS. Zijn letterarbeid beftond, ter dier plaatfe, in eene vertaaling van de *Sanhedrin* en *Maccoth* uit den *Talmud*, waarbij hij verfcheiden aanmerkingen voegde. Te *Bremen* te rug gekeerd zijnde, werd hij 'er Hoogleeraar in de *Hebreeuwfche* taale. *Franeker* riep hem van daar, in die zelfde waardigheid. in 1636; en zeven jaaren daarna werd hij 'er aangefteld als *Profesfor Theologiæ*. Den 14den Mei des jaars zertien honderd negen-en-veertig, de oude Hoogleeraar SPANHEIM te *Leiden* overleden zijnde, werd COCCEJUS, door de Heeren Curatoren, in deszelfs plaats beroepen, alwaar hij ook overleed, den 4den November van het jaar zestien honderd negen-en-zestig, in den ouderdom van zes-en-zestig jaaren en eenige maanden. Hij werd aldaar, in 't midden van de *St. Pieters Kerk*, begraaven, alwaar zijn zoon, JOHANNES HENRICUS COCCEJUS, hem ter eere, in 1712, met bewilliginge van de Magiftraat, een gedenkteken heeft doen oprichten, waarop 's mans beeltenis, in wit marmer, ftaat uitgehouwen. Op het letterafreel, dat van keurlijk zwart gepolijst marmer is, leest men dit Graffchrift, in gouden letteren:

Exuvias
Insignis Theologi
JOHANNIS COCCEI
Christo redituro sacras
hoc loco composuerunt
vidua et liberi
anno MDCLXIX. *Aet.* LXVI
Cujus
in scrutandis sacr. litt. iisque
exponendis conferendis et meditandis
solertiam sagacitatem et industriam
exhaustosque in academiis
Franek: et Leyd: labores
totus orbis novit
et filii ejus unici
JOH. HENRICI COCCEI *SS. Th. D.*
Ord. Holland. Graphiarii
et rational. ordd. general. a secret.
hic cum parentibus condi et suas addi
nurus et vidua
MARIA HEINSIUS
soceroque et Conjugi optimis
h. m. supr. tabb. p. v.
MDCCXII

Dit gedenkteken, met het borstbeeld van dien gadeloozen man, onderging van veele zijner vijanden berispingen. Zij zeiden, dat het ongewoon was, de gedachtenis van een Godgeleerde zo hoog te verheffen; dat dit van voorige Hoogleeraaren, ook mannen van naam, niet gezien werd. Niet minder aanstootelijk vonden zij het opschrift, zeggende: *dat het een en ander zweemde naar de Beelden der Heiligen in de Roomsche Tempelen, welk wangebruik uit zulke beginselen, om de gedachtenis van hoogbegaafde Oudvaders te vieren, ingekroopen, en zo aangegroeid was, dat het in de Roomsche Kerk tot bijgeloof was overgegaan, waartegen men in de Gereformeerde Kerk moest waaken.* Maar de

de vrienden en vereerders zijner nagedachtenisse leiden de liefde van den zoon voor zijnen afgestorven vader in de beste vouw, en zagen het aan als onverschillig, zeggende, *dat in de Gereformeerde Kerk dat gevaar niet te duchten was; dat 'er geen inworteling van bijgeloof uit konde voortkomen; dat de praalgraven der Nederlandsche Helden, veel trotscher en prachtiger dan dit tafreel en borstbeeld, alomme in de kerken niet alleenlijk geduld, maar met vermaak beschouwd werden, zonder immer gevaar of vreeze voor bijgeloof veroorzaakt te hebben: dus dit niet anders was, dan venijn uit roozen te zuigen, en een eenvoudig bedrijf met zwarte verwen aftemaalen, waartoe de kwaadaartigheid en laster altoos stof kon vinden; gelijkende geenzins naar die zachtaartigheid, welke een' Christen behoorde eigen te zijn; dat men zo ook had kunnen smaalen op het gedrag der Curatoren van de Franeker Academie, die niet geschroomd hadden, 's mans beeldtenis, in schilderij, in de Academiezaal ten toon te hangen, onder alle Hoogleeraaren, welke aldaar hun leven geëindigd hadden.* 't Gezegde afbeeldzel, levensgrootte, door den jongen COCCEJUS aan de Academie geschonken, is, echter, het eenigste van die, welke aldaar niet overleden zijn. Niettemin bewoog de achting voor 's mans nagedachtenis de Heeren Curatoren, om hetzelve met blijdschap aanteneemen, en het te plaatsen naar den rang, dien de overleedene bekleed had.

Zijne schriften over de Godgeleerdheid, die wij hierna zullen opnoemen, weet men dat met zeer verschillende oordeelen, van de Geleerden, en zelfs op de Hooge Schoolen, ontvangen zijn; zijnde 'er veelen geweest, die ze geenzins met hunne goedkeuringe vereerden. Sommigen van die betichten hem van nieuwigheden, zeggende, *dat hij uitleggingen over de H. Schrift maakte, die niet alleenlijk den Gereformeerden en anderen, maar zelfs den Roomschgezinden niet konden behaagen.* Geene geringe twisten zijn daarover in de Nederlandsche Kerk ontstaan, en die, zelfs na 's mans overlijden, nog heviger waren dan bij zijn leven. De voornaamste stukken, waarin de bestrijders van COCCEJUS zeiden dat hij van de Leere der Gereformeerde Kerke *scheen* aftewijken; (*bepaaldlijk* durfde niemant zijner partijen

zig vermeeten het te zeggen) en waar tegen zij hunne pennen ſcherpten, beſtonden voornaamlijk,

1.) In die verklaaringen van de H. Schrift, welke bijzonderlijk de Prophetiën betreffen, en van veelen als ganisch vreemd geoordeeld werden.

2.) In zijne ſtellingen van de zeven *Perioden* of *Tijdperken*, in den ſtaat der Kerke des Nieuwen Testaments.

3.) In zijne verklaaringe van 't Verbond der Genade.

4.) In zijne meninge van de Wet der Zoden.

5.) In die van de Dienstbaarheid der Jooden, en het Juk der Ceremonien.

6.) In zijn gevoelen van den Staat der Geloovigen onder het Oude Testament; insgelijks raakende het onderſcheid in de Vergeevinge der Zonden onder de Huishoudingen, (zo als ze door hem genoemd werden) van het O. en N. Testament.

7.) Zijne gedachten en leeringen over het Vierde Gebod, naamlijk de Wet van den Sabbath, of die voor altoosduurende, als alle de andere geboden, of als afgeſchaft, door de rust van CHRISTUS in het graf, moest gehouden worden: een geſchil, dat reeds lang voor den tijd van COCCEJUS bekend was; doch tevens een geſchil van gevaar, volgens het oordeel zijner partijen, die van zijne vrienden beſchuldigd werden, al willens blind te zijn.

In 't algemeen, zo wel bij vijanden als vrienden, gaat het als eene waarheid door, dat COCCEJUS een groot en uitmuntend Schriftgeleerde was, een bijzonder kundig Uitlegger, zo van de Wet als van 't Euangelie; boven alle anderen ervaren in de Oosterſche taalen; waarvan ook zijne ſchriften ten bewijze ſtrekken. Groot zijn de loſſpraaken, die hij, in vroegere jaaren, reeds ontving, over zijne vertaaling van het *Boek der Wijsheid*, de Tractaaten *Sanhedrin* en *Maccoth*, enz. van GROTIUS, HEINSIUS, SELDENUS, SALMASIUS, RIVETUS, L'EMPEREUR, DE DIEU, AMAMA en anderen. Tegen GROTIUS had hij, terwijl hij te *Franeker* Hoogleeraar was, twee Geſchriften uitgegeeven, waarin hij de groote blijken van zijne bekwaamheid, in het verklaaren van de H. Schrift, aan den dag bragt. GROTIUS had, in eenige zijner ſchrif-

ſchriften, de plaatſen der Heilige Schrift, waarin van den ANTICHRIST gehandeld wordt, zo verklaard, als of dezelve reeds lang in Keizer CAJUS, in SIMON MAGUS, in NERO, in DOMITIAAN, in TRAJANUS of in BAR COZIBA, vervuld waren; met oogmerk om den Paus van *Rome* van die benaaming te ontheffen, en de vereeniging tusſchen de Proteſtanten en Roomschgezinden te bevorderen. COCCEJUS had dit boek (1640) gevonden te *Bremen*, bij den Hoogleeraar BERGIUS, die het ter leen had van den Burgemeeſter RHEDENIUS, welke het van DE GROOT zelven ontvangen had. COCCEJUS las en overwoog het, ſchreef 'er tegen, en gaf zijn ſchrijven (1643) in 't licht. Het tweede geſchrift tegen GROTIUS kwam in dat zelfde jaar ten voorſchijn, en is te vinden in zijne verklaaring over den Brief van PAULUS *aan de Epheſiërs.*

Korten tijd na dat hij te *Leiden* gekomen was, toonde hij, niet tegenſtaande zijnen onvermoeiden arbeid, zig ijverig om de Leere der Gereformeerden tegen haare vijanden te verdedigen; verbreekende de ſtrikken, die door de gebroeders VAN WALENBURG geſpannen waren. Den Jeſuit MASENIUS, die hem voor de *Leidſche* Academie tot een Twistgeding gevorderd had, deed hij beſchaamd vertrekken; en met zijn overheerlijk Tractaat, de *Kerk van Babel*, ſneed hij den' Gordiaanſchen knoop door, dien de Landgraaf van *Heſſen* hem als onontknoopbaar toegezonden had. In zijne jeugd had COCCEJUS, te *Hamburg*, allereetst, den *Rakauſchen Catechismus* in handen gekreegen, en daaruit de dwalleer der *Sociniaanen* leeren kennen; deze ging hij te keer, met den aanvang van zijne verklaaring over het Euangelium van JOHANNES. Hoe manlijk hij de Leer van het gantſche Christendom verdedigd hebbe, tegen eenen zogenaamden *Poolſchen Ridder*, en alle de voornaamſte navolgers van SOCINUS, is genoegzaam bekend; en het zwijgen van hun daarop bevestigt zijnen roem, daardoor behaald.

Zeven jaaren had hij dus, met lof en nut, te *Leiden* geleeraard, zonder dat iemand hem van eenige nieuwigheid beſchuldigd had, ſchoon hij, met mond en pen, geleerd en geſchreeven had, alles dat naderhand zo hevig beſtreeden werd. De eerſte gelegenheid daartoe was deze. In het jaar zestien honderd agt-en-vijftig moest Doctor ABRAHAM HEIDANUS eene *Disputatie*

 hou-

houden, *de Sabbatho & Die Dominica*, waarin hij in 't geheel geene zedelijkheid erkennen wilde. Offchoon andere Gereformeerde Theologanten, vóór hem, op dien zelfden voet geleerd hadden, werd zulks hem ten ergften afgenomen. Onder hen, die 'er zig het fterkst tegen verzetteden, bevond zig ANDREAS ESSENIUS, Hoogleeraar te *Utrecht*, die niet alleenlijk de Disputatie van HEIDANUS, maar ook de ftellingen van COCCEJUS, over *Hebr.* VI. in het voorgaande verdedigd, wederleide, in een boek, genaamd: *Disfertatio de perpetua Moralitate Decalogi: ideoque fpecialius etiam Sabbathi: ex Disputationibus ipfius de foedere Legali defumta & recognita*, *Ultr.* 1658. in 12vo. Schoon COCCEJUS en HEIDANUS hunne ftellingen met nieuwe bewijzen ftaafden, de twist werd daarmede niet geëindigd; waarvan grootlijks oorzaak was, dat hun eigen Collega, HOORNBEEK, ook tegen hen was; 't geen al meer en meer Schriften in de wereld deed komen.

Toen vervolgens, op de *Zuidhollandfche* Sijnode, te *Gouda*, (1659), COCCEJUS en HEIDANUS verzochten en verzocht werden, alles te fchikken tot vrede der Kerke, gaven deze beide mannen het volgende gefchrift over:

„ Eerst dat wij om vredes wille en alle aanftoot weg te neemen, bereid zijn, de zes regelen, die in de post actis van de Nationale Sijnode te Dordrecht, tot vergelijking van de verfchillende partijen, van die felven, die in dezen, verfchillen met elkander hadden, en fonder den een den ander te veroordeelen, zijn goedgevonden in fulken zin, als die met de H. Schrift overeenkomen, aan te neemen en te volgen: als die oordeelen, dat wat de fubftantie der faken aangaat, de kerke met fodanige bepaalinge van goede ordre kan en behoord contentement te neemen: gelijk dan ook verfcheiden Sijnoden defer Provintie, en met naamen, die in 't voorleden jaar gehoudene Sijnodus te *Leiden*, van dit oordeel zijn geweest, en dien volgends de refpective kerken onder haar gehoorig gerecommandeert hebben. Dit te meer, om dat, die defe regelen houdt, zig verfekeren kan, dat hij niet misdoet tegen het vierde gebod, nog tegen het geen den Apostel zo zorgvuldig wil gemijd hebben, *Collof.* II: 16. namendlijk, dat ons niemant mag oordeelen in fpijze ofte drank, enz. want

wij oordeelen, dat men het vierde gebod niet en kan noch en moet uit ſyn plaatſe, uit den *Decalogo*, ofte tien geboden verliezen: dewijle ook de kerke des Nieuwe Testaments haren Sabbath heeft, in den ouden Sabbath begreepen en betekent, gelijk ons den Apostel leert, *Hebr.* VI: 9, en waar van *Eſaja* den Propheet te vooren geprophetecrt heeft, Cap. LV. LVIII. en LXVI. ten tweede, nu aangaande het moreele van den Sabbath, achten wij 't zelven zo klaar uitgedrukt te zijn in onzen Christelijken Catechismo, *Vrage* 103, en approbeeren 't geene over deze materie, rakende den Sabbath, van *Piæ Memoriæ* THYSIO, onzen voorzaat, met toeſtemming van de andere Profesſooren in deze Academie is voorgeſteld geweest en te leezen is, in *Stijnopſis Purioris Theologiæ Disp.* 21. — So nochthans, dat wij ons zelven nochte ook anderen daarmede willen geprejudiceert hebben, nopende deze of geene opinie 't principaalſte point niet raakende, en daarover nog onder de geleerden gedisputeert word. Ten derden, voorts oordeelen wij, dat den Sondag of den dag des Heeren, zoo univerſeel van alle Christen Kerken geapprobeert en aangenomen, en met zo goeden ſtichting tot nog toe onderhouden, in het minſte niet en kan noch mag, in eenen anderen dag veranderd, veel min ten eenemaal afgeſchaft worden: en dat men volgends den ſesden regel, die tot den Godsdienst moet heiligen en rusten."

Het bleef niet bij den twist over den Sabbath; 'er ontſtonden meer andere: eerſtelijk over het onderſcheid der Huishoudingen onder het Oude en Nieuwe Testament; wordende deze twist veroorzaakt door de tegenſpreekers van COCCEJUS, die oordeelden dat in de Wet geen Cerimoniëel gebod zijn kon, dat met den dood van CHRISTUS ophield; om reden dat zij de Tien Woorden als de Wet aanzagen, waaronder ADAM ſtond, vóór den Val. Om deze denkbeelden weg te neemen, ſtelde COCCEJUS, dat de Tien Woorden wel in zig bevatteden een voorſchrift van zedelijke pligten, welke den volmaakten ADAM, door de Wet, in zijn binnenſte waren ingeprent; doch de twee ſteene Tafelen begreepen, volgens zijne gedachten, op eene andere wijze, zulk een bevel van eerſte en zedelijke pligten, vermits zij in de Tien Woorden niet geboden werden, met bijvoeging van belooning of ſtraffe, die

die aan ADAM, vóór den Val, voorgeschreven en dus onbekend waren, doch zo niet op de twee Tafelen; wordende de pligten daar alleenlijk bevolen, als een regel van dankbaarheid, door de genade van de oprichting des Nieuwen Verbonds; zo als COCCEJUS klaar meende te zien, in de woorden: *Ik ben de Heere uwe God; Ik wil barmhartigheid doen*; in de beloften van het Land van *Canaän*, en in het lang leven. Om deze zijne stellingen te bevestigen, en zijne tegenpartijen te beantwoorden, leerde hij, dat de Tien Woorden, na de zonde, gepleegd met het Gulden Kalf, tot een gantsch ander oogmerk geschikt waren, vermits MOZES, niet zonder inblaazing van een godlijk vuur, het ontwerp van het genadeverbond op de steenen tafelen aan stukken geslagen, en getoond had, dat veele van de *Israëliten* dit verbond niet oprecht aangenomen, maar de aangebodene genade versmaad hadden. En dus verkreegen zij, onder het dekzel van MOZES, het aanzien van de Wet der werken, waardoor de aangebodene genade verduisterd werd. Door de vermeerdering der zwaare Ceremoniën en voorgeschrevene pligten werden zij van het genadeverbond afgescheiden; zo dat alleenlijk zij, wien, door het geloove, het dekzel van MOZES werd afgeligt, de voorige en eigenlijke gestalte beschouwen konden: eene leerwijze, welke wederom nieuwe twisten veroorzaakte.

't Geen de partijen nog meer tegen elkander in 't harnas jaagde, was, eene Disputatie van WILHELMUS MOMMA, in 1663, *de Oeconomia Divina*, onder voorzitting van zijnen meester COCCEJUS, waardoor de laatstgenoemde met S. MARESIUS in twist geraakte. Want nadat iemant, uit de *Disputatie* van MOMMA, drie-entag-tig questien getrokken had, en aan MARESIUS gezonden, beantwoordde deze dezelve, met veel drifts, in een openbaar *Twistschrift*. COCCEJUS, dit in handen gekregen hebbende, schreef aan MARESIUS, en gaf hem van alles een getrouw bericht. MARESIUS hield zig daarop, voor dien tijd, stil, en schreef aan COCCEJUS, dat zij het in de hoofdzaak eens waren.

Kort daarna trad GIJSBERTUS VOETIUS mede ten voorschijn: waardoor de benaamingen van *Voetiaanen* en *Coccejaanen* haaren oorsprong gekreegen hebben; schoon de twist, tusschen deze beide

man-

mannen, niet ontſtond over de voorgemelde pointen, maar over de Philoſophie van DESCARTES, en laatst over een Predikatie, *over het lange of korte hair*. VOETIUS hield, te *Utrecht*, in 1665, een *Disputatie*, over het onderſcheid der woorden *Pareſis* en *Apheſis*, waarbij hij veele bezwaaren tegen COCCEJUS ten voorſchijn bragt. Deze beantwoordde hem met een geſchrift, onder den tijtel van *More Nebochim*. Die ſtorm was naauwlijks voorbij, of 'er ontſtond wederom een nieuwe. In 1668 geraakte MARESIUS in twist met ALTING (zie ALTING), welke, in een-en-dertig Artikelen, van groove dwalingen en nieuwigheden, door MARESIUS beſchuldigd werd. De Curatoren van de *Groninger* Academie zonden de *Theſes* van den beſchuldiger, met de verantwoording van den beſchuldigden, aan de Theologiſche Faculteit te *Leiden*, met verzoek om goeden raad en een gezond oordeel, om de eenigheid te bewaaren.

ABRAHAM HEIDANUS, JOHANNES COCCEJUS en JOH. VALKENIER waren het, die, na een rijp onderzoek, dé handelwijze van MARESIUS tegen ALTING afkeurden, en den laatſten van alle ketterij vrij verklaarden; naar welk oordeel de Heeren Curatoren dan ook vonnisden en uitſpraak deeden.

COCCEJUS, die het antwoord aan de Heeren gezonden had, geraakte daardoor in den haat van den driftigen MARESIUS; die dan ook niet naliet, zulks openlijk te toonen, met zijn geſchrift, *Audi & alteram partem* genaamd; waarin hij te verſtaan gaf, dat hij voortaan de leerwijze van COCCEJUS met alle magt beſtrijden zou. Om daarin te beter te ſlaagen, vereenigde zig MARESIUS met VOETIUS, ſchoon, op verre na, niet eveneens denkende, of volmaakte vrienden zijnde. Zij veréénigden zig ook alleenlijk, in dit opzicht, zo verre, dat elk zijne gedachten vrij houden, en dat de zaaken, waarin zij met elkander zeer verre verſchilden, daar buiten zouden blijven. Doch eer zij hun ontwerp ten uitvoer konden brengen, overleed COCCEJUS, op den tijd boven gemeld.

Uit dit alles blijkt dan genoegzaam, dat van dezen beroemden man het hoofdwerk en de eenige lust was, het onderzoek der Godgewijde ſchriften; waartoe zijne ongemeene kundigheid in de Oosterſche Taalen, Joodſche Oudheden, en in de ſchriften der

Rab-

Rabbijnen, van groot nut was. Altoos ſtelde hij zig voor, dat, zo als de mensch enkel en alleen door CHRISTUS gerechtvaardigd wordt, alzo ook het oogmerk van de geheele Heilige Schrift daartoe moest zijn ingericht, om den mensch den Verlosſer te doen kennen. Daardoor werd veroorzaakt, dat hij CHRISTUS zocht in het geheele O. Testament, en hem meende te vinden in MOZES, in de *Propheeten*, *Pſalmen*, énz. daar HUGO DE GROOT, in tegendeel, 's wereld Heiland in het geheele Oude Testament niet vinden kon. Nog moet hierbij in aanmerking genomen worden, dat 's mans oogmerk was, de Godgeleerdheid zo veel mogelijk te zuiveren van alle Schoolgeleerdheid, van nieuw gemaakte verdeelingen, onnoodige onderſcheidingen en dwaaze zintwistingen; en, daarentegen, een zuiver denkbeeld te geeven van de Godlijke Openbaaring, en de verklaaring dier zaaken uit te drukken met ſchriftuurlijke woorden. En, daar men, tot dien tijd toe, de Theologie alleenlijk ſtukswijze, in zogenaamde *Loci Communes* vehandeld had, bevlijtigde hij zig, dezelve zodanig voorteſtellen, dat alle derzelver deelen, als aan een keten, zamenhingen, uit éénen grond gehaald werden, en tot één zelfde oogmerk dienden.

Het is 'er verre van daan, dat de twisten, in zijn leven ontſtaan, met zijnen dood zouden geëindigd zijn. Zijne Leerlingen, en wel de meesten, lieten niet na, de voetſtappen van hunnen Meeſter te volgen, doch niet allen met even veel bekwaamheids. De *Coccejaanen*, zo als ze, tot op dezen huidigen dag, genoemd worden, waren altoos allen niet even bekwaame of zachtmoedige en verdraagzaame mannen, zo min als hunne partijen. Ook waren zij bij de Politiken niet altoos in even groot aanzien. Hierom liet het nu eens zig aanzien, als of hunne ſtudie geheel de bodem in geſlagen ſtond te worden; en dan ſcheen het wederom, als of zij over hunne partijen, die niet minder driftig, ja veeltijds van een vervolgzieken aart waren, zouden triumpheeren. Niet weinig deedt hier toe, de Staats- of Stadhouderlijke regeering; hebbende de *Voetiaanen*, doorgaans, bij de laatſte het meeſte voordeels en aanziens gehad. Inzonderheid zag men de blijken daarvan, in de jaaren 1675, 1676 en 1677. De Heeren Staaten van *Zeeland* hadden, in het eerstgemelde jaar, eene or-

der beraamd, zo 't heette, tot vrede der kerke dienende, doch inderdaad meest strekkende om den voorstanderen van de Leere van VOETIUS genoegen te geeven, hoewel de voorstanders van de Leere van COCCEJUS nergens klaagden. Onder de eersten waren 'er veelen, die niet konden dulden, dat de Staaten, om de rust te bewaaren, den *Coccejaanen* de hand boven het hoofd hielden. Een harden schok ondergingen zij, in het volgende jaar *1676*, in *Holland*, daar zij anders het meest in achting waren, vermits de Curatoren van de *Leidsche* Academie, bij Resolutie van den 16den Januarij, verboden, de leerwijze van COCCEJUS te volgen. A. HEIDANUS, zijne Consideratien, over dat *Decreet*, in 't licht geevende, werd, niettegenstaande zijne jaaren, en het nut, aan de Academie toegebragt, van zijn ampt ontzet, op den 5den Mei des gemelden jaars.

„ 't Heeft de Ed. Achtb. Heeren Curatoren over de Universiteit, en Burgemeesteren der Stad *Leiden*, den 16den Januarij deses loopende jaars, den Senaet van de Academie, daar sy in vollen getale, alleenlijk één Burgemeester absent zijnde, verscheenen zijn, geliefd bekend te maaken," zegt A. HEIDANUS, met den aanvang zijner Consideratien, „ en so mondeling door een serieuse aanspraak van den eersten Heer Curator te injungeeren, en daarna door Haar Ed. Secretaris doen opleesen sekere Resolutie, bij Haar Ed. Achtb. genomen, over *eenige stellingen, die so in de Theologie als in de Philosophie, eenige jaaren herwaarts, ende sulx van tyt tot tyt in dese Academie zyn geventileert:* met expres verbot van die in 't toekomende geensints te doceeren. Met bijvoeging van een scherpe straffe tegen die geene die daar tegen soude komen te overtreeden. Dit kwam de Senaat seer vreemt, onverwacht en als een donderslag voor, dewijle niets en was voorgegaan, waar uit men 't minste vermoeden van sulks iet konde scheppen. Dit wiert niet verder opgenomen als een Notificatie, daar een ieder zijn bedenken over souden neemen. Maar als men 's anderendaags dese Resolutie zag, door den druk gemeen gemaakt, en aan de deure van de Academie; en door de gantsche Stad, selfs aan de poorten der stede, zo ons bericht is, aangeplakt, konde een ieder wel oordeelen, dat men dese Resolutie voor een condemnatoire Sententie wilde gehouden hebben.

Hier

ken sulk een gezag te krygen, dat haar toevlugt naamen tot den waereldlyken arm. Dat sy niet konnende haare saaken goedmaaken, door geoorloofde middelen, haar toevlugt namen tot geweld. Dat sy haare partyen benamingen gaven, het welk het regte middel was, om een factie te maken, en de saken tot scheuringe te brengen.

„ *Dat dese konsten ten allen tyden waren gepleegd, en dat 'er in desen tyden zulks niet zou zyn omgegaan, maar alles met eeen suyvere intentie, en goede orde zoude geschied zyn, men anderen most wys maken als hem die beter wist.*

„ Dat hij wijders de Curatoren, en de Burgemeesters heeft geïnsimuleert van onweetendheid, van eenzijdigheid en partijschap, zeggende:

„ *Dat hij niet konde zien noch geloven, dat deselve eens de moeite hadden genomen, om de schriften na te zien, gelyk wel behoord hadde te geschiedden, om van alles regt te konnen oordeelen.*

„ *Dat Politijken affonderlyk van de Ecclesiastike haar een oordeelen over de voorsz. positien hadden aangematigd, ende die gedetermineert eer sy seekerlyk wisten, of zy in natuur en wesen waren en getrouwelyk of niet geallegeert.*

„ Dat hij beschuldigt wierdt de voorsz. Positien in de Universiteit geventileert te hebben, vraagende dan voords, *of het genoeg was beschuldigd te worden, eu of hy moest geloven dat dit syn eigen Positien waren, van hem bedagt en gedoceert, om dat die hem by het voorsz. decreet worden te last gelegt, en opgestreden.*

„ Daar wijders bijvoegende; *dat hij omtrent de twintig Positien niet eens was gehoord, maar op het bloote aangeven van zyn party, die hy niet wist, wie hy was, swart of wit, was veroordeeld, ende indien men daarmede op gelyke voet wilde vorrtgaan, God zig haarder wilde erbermen, en selfs middelen verschaffen om sulke snoode inquisitien, beter naar de lucht vao Rome en Spanje, als naar den Nederlandschen aart ruikende, te weeren. Dat nogthans daarop was gegrond, die swaare sententie, en dat was voorwaar een harde Proceduure van Curateuren, voorgenomen tegen haar pupil, welkers gouver-*

vernement men vermoed meer van het vaderlyke te hebben, dan Despotyk te zyn. Alhoewel hij zelfs daarna bekent, *dat 'er niemand in het decreet met naamen werd uitgedrukt, en dat hy misschien voor zyn persoon niet gemeynt was, also hy hem altoos hadde stil gehouden, sonder hem over dese kwestie met schryven of anders veel bemoeit te hebben, dat de positien, of niemant aangingen, of alleen gebruikt werden, om ymant in het net te krygen.*

„ Traduceerende voorts de goede en sincere intentie, midsgaders het respect van Curateuren en Burgemeesteren, doorgaandsch in het zelve boekje op een seer irreverente en onbetamelijke manier.

„ En dewijl de Autheur van de voorsz. Considerations toestaat, *dat het geen men met de positien voorhadde niet nieuw was, noch eerst versch gesmeet, maar een goeden tyd herwaards tusschen de Predikanten* Pro *en* Contra *geventileert en bedisputeert.*

„ (1) *Dat hier niet getwist werd over een hoofdpoint van de Religie, of een Geloofsarticul, van welke men niet een stap mogte afwyken, toedoen ofte veranderen, maar over eenige uitleggingen van sommige schriftuurplaatzen, die in de Academie in lessen en Disputen waren geventileert;* (2) *en dat het ook niet was ongerymt, dat zelfs die gedoemde positien in de Academie zouden syn geventileert geweest.* Welke positive hij nochtans noemt (3) *enorm, en dat men so als dezelven daar lagen, ende in dien sin zig rechtvaardiglyk daar over bedroeven, ende dat men die geenen die men dat gevoelen wilde overstrijden, tot een ketter wilde maken* (*). *Dat hy die po-*

(*) Alle de woorden, in dit Extract, met Cursyve letteren gedrukt, zijn die van HEIDANUS. Doch de Leezer vermoede niet, dat ze hier in hun verband en zamenhang voorgesteld worden; men had ze, volgens aanwijzing van pag. en regel, zo als ze in het boekje van HEIDANUS voorkomen, bijeen geraapt; als bij voorbeeld: (1) pag. 42. §. 1. (2) pag. 4. §. 1. (3) pag. 47. §. 11.

positien, so als sy daar lagen, ende hem tegen zyn meening wierden opgedrongen, in Kerk of School nooit geleerd had, als ook niet doen soude, en dat de Heeren Curateuren en Burgemeesteren daar van behoorden verfekert te zyn.

„ Besluitende de Premisse van het voorsz Boekje, daarmede, *dat hy niet zonder reden beducht was, dat de voorsz. Procedures eene merklyke opschuddinge ende Commotie souden veroorzaaken in de Kerke van ons Vaderland, en de menigte van de Predikanten, die mede aan dat schip reden, souden treffen.* Daar nogthans Curateuren en Burgemeesteren met seer groote droefheid ende bekommeringe hebben aangezien de Discrepantien, ende strijdigheden, die eenige jaaren herwaards tusschen de Professooren en andere Leden van de Universiteit in swang hebben gegaan, alle middelen hebben geadhibeert, om die door minnelijke wegen te accomodeeren en uit den weg te ruimen, ernstige representatien, ende aanmaaningen aan dezelve gedaan, ende ook eenige, hoe wel seer zagte censuure geoefent tegens die geenen, die sy oordeelen haar in haar particulier te hebben vergreepen, doch ten lange leste siende, dat al haare zagtmoedigheid te vergeefs was, en niets goeds opereerde, genoodzaakt zijn geweest zorge te dragen, ten minsten voor het toekomende, en dus te neemen de voorsz. Resolutie van den 16den Januarij, procedeerende niet te min daarin met die omzigtigheid en circumspectie, dat, daar den een seyde dat de voorsz. Positien werden geventileert, en gedoceert in den zin, als dezelve in het decreet staan ge-expresseert, ende de andere 't selve wel hertelijk ontkende, en dat sy beide de voorsz. Positien, so, en in dien sin, als dezelve in het voorsz. decreet zijn ter neder gesteld, improbeerden ende verwierpen, simpelijk verboden hebben te leeren, disputeeren, daarover te schrijven, of die in eeni-

---

§. 11. enz. welke drie aanwijzingen voldoende zijn, om aantetoonen, dat men, door het maaken van zulke allegatien, een Schrijver zig zelven zo veel kan doen tegenspreeken, als men goed vind.

eenige manieren, direct of indirect te verhandelen, fonder fo nauw regard te neemen, of die juist alle fpeciaal, in de voorfz. Academie waren geventileert, fonder eenige benaminge te hebben gebruikt, en fonder ymant, wie hij ook zoude mogen wefen, eenige van de voorfz. Pofitien opgedient, aangeduydt, of voor de fynen te hebben opgedrongen, en daarom ook niemant bij naam of toenaam of bij eenige circumfcriptie of defignatie, direct of indirect te hebben gedefigneert, of genoteert.

„ Dat verders de gemelte Curateuren en Burgemeefters haar, ten aanzien van de voorfz. Pofitien, wel expresfelijk en klaarlijk hebben willen houden binnen de paalen van de Univerfiteit, haare zorge fpeciaalijk gedemandeert en aanbevoolen, en daarenboven ook de peenen in het voorfz. decreet gemeld, hebben gelimiteert, puir en alleen aan de voorfz. Univerfiteit; en dat midsdien haar met notoir ongelijk word aangeduid, dat fy haare handen ook fouden hebben willen flaan aan 't kerklijke, 't geen niet haar, maar den opzigt van anderen is toebetrouwt, fiende dat het gunt bij haar met fo groote geregtigheid, met fo veel kennisfe van faaken, omfigtigheid, fonder eenige de minfte partijfchap, en uit fo goede oogmerken gefchied was, echter bij voorfz. libel, fo verkeerdelijk werd misduid ende verdraayt. So hebben gemelde Curatoors en Burgemeefters goedgevonden en verftaan, dat alvoorens in deefe eenige Pofitive Refolutie te neemen, den voornoemden *Abraham Heidanus* voor haar ontboden, en over het maken en divulgeeren van de voorfz. Confideratien ondervraagt zal worden, gelijk aan dezelve Dr. *Abraham Heidanus*, door den Pedel van de Univerfiteit, voor de voorfz. Curatoren en Burgemeefters ontboden en verfcheenen zijnde, op haar aanfpraak, ondervraging, fommatie, namenlijk:

„ *Of hij het voorfz. Tractaatje aannam en erkende voor het fyne? En of hy het zelve alleen, of wel met asfiftentie van anderen hadde gemaakt?*

„ Heeft verklaard op het eerfte point, dat gelijk den tijtel van 't zelve tractaatje uit wees, hij hetzelve advoueerde voor het fyne; en op het tweede, dat het fyn werk was, by hem

 was

was uitgegeeven, en dat hij hetzelve gestant dede. En daarop dan verder gedelibereert en in achting genomen zijnde, dat den voorn. Dr. *Abraham Heidanus*, niet alleen de voorsz. Resolutie van den 16den Januarij, met het opstellen en divulgeeren van het voorsz. Libel heeft gecontravineert, en zig daar door schuldig gemaakt aan de pœne, bij de voorsz. Resolutie klaarlijk uitgedrukt, en bij Curateuren en Burgemeesteren in *Senatu Academio* ten selve dage ernstelijk geinsinueert, maar daarenboven dat Curateurs en Burgemeesteren met de voorsz. voor alle de waereld openlijk zijn verongelijkt.

„ En dat het selve te minder paste aan den voorn. *Heidanus*, die so vele groote en considerable weldaden sucsesivelijk van Curateuren en Burgemeesteren hadde genoten, en dat het ook was een saak die sonder de minste animadversie en correctie niet kon worden gepasseert. Is goedgevonden ende geresolveert, dat den voorn. *Abraham Heidanus* van zijn ampt als Professor in de H. Theologie sal werden gelicentieert, ende dat daarvan kennisse zal werden gegeeven aan den Rector en Senaat van de Universiteit."

Deze Resolutie was getekend door

P. BURGERSDYK.

Deze handelwijze, die in *Holland* veel geruchts maakte, werd levendig gehouden, door het geen, omtrent dezen tijd, in *Zeeland* gebeurde. Zijne Hoogheid, Prins WILLEM DE DERDE, in de maand Maart 1676, ter gelegenheid dat 'er eene Predikantsplaats, te *Middelburg*, open gekomen was, de Klassis van *Walcheren* vermaand hebbende, bij het vervullen van dezelve, zorg te draagen tegen de nieuwigheden, zo gebeurde het, echter, dat het *Collegium Qualificatum*, bestaande, in die Provintie, uit Afgevaardigden van Wethouderschap en Kerkenraad, aan welke, aldaar, het verkiezen der Predikanten gedemandeerd is, een beroep uitbragt op WILHELMUS MOMMA, Professor in de Godgeleerdheid in *den Ham*; een man, die verdacht, of met opzet in verdenking gebragt was, (als zijnde een leerling van COCCEJUS) van nieuwigheden te leeren. De Klassis weigerde de goed-

goedkeuring; ſchreeuwende, als of het gantſche Land in gevaar was, *dat* men zo weinig acht geſlagen had op het ſchrijven van Zijne Hoogheid. Het *Collegium* hield ſtaande, dat het beroep wettig was, zo lang de Klasſis geene réden gaf, waarom zij het afkeurde. De Wethouderſchap der Stad *Middelburg*, wier voornaamſte zorge was, het waaken tegen onzuiverheid in de Leer, binnen de muuren van haare Stad, onderſteunde het Collegie, en ſtelde orde om MOMMA te haalen. De Prins, die verder ging, dan zijn gezach, als Stadhouder, toeliet, ſchreef aan MOMMA, en aan de Regeering van *Middelburg*, eens en andermaal, om de zaak niet door te zetten, voor dat hij zelf eene ſchikking daarop gemaakt hadde. De Leden van de Klasſis, dus gerugſteund, zongen dien zelfden zang. Doch beſpeurende, dat het aanzienlijk lichaam van den Burger-Krijgsraad zig mede met de zaak begon te bemoeijen, oordeelden zij zig binnen *Middelburg* niet langer veilig. Intusſchen was MOMMA binnen de Hoofdſtad dier Provintie gekomen, en men maakte toebereidzels tot zijne bevestiging. WILLEM DE DERDE, met het Staaten Leger, toen voor *Maastricht* liggende, werd terſtond hiervan verwittigd, en derwijze aangeſtookt, dat hij ſcherpe brieven aan de Wethouderſchap en aan het Collegie deed afgaan, waarbij hij, ernſtelijk, verbood, met de bevestiging van MOMMA voorttegaan. De Wethouderſchap, daarentegen, werd 'er toe genoodzaakt, door den Krijgsraad en de meeſte der voornaame Burgers, en was dus in vreeze voor opſtand in de Stad. De bevestiging geſchiedde, op den 19den van de maand Julij; en op dien zelfden dag beklom MOMMA den Predikſtoel, onder een ongemeenen toevloed van menſchen, na alvoorens belofte van beſcherming van de Magiſtraat bekomen te hebben. WILLEM DE DERDE, die zelden eene zaak ten halve liet ſteeken, als hij meende dat het zijn gezach krenkte, nam dit zo euvel, dat hij aan de Klasſis beval, naar Kerkenorde te handelen, tegen hen, die oorzaak van de ongeregeldheid geweest waren. De Klasſis, toen te *Vlisſingen* vergaderd, dagvaarde het Collegie aldaar; doch de reize derwaards werd, door de Magiſtraat van *Middelburg*, haar verboden. De Klasſis voer, echter, voort, om de zaak, die zij ter hand genomen hadd, kerklijk aftedoen; de Middelburgſche

Predikanten, VAN DER WAAIJEN en DE MEY, werden uit de Klasſis gezet. DE MEY, die MOMMA bevestigd had, werd niet alleenlijk in zijnen dienst geſchorst, maar hem zelfs het gebruik des H. Avondmaals ontzegd. Ook werden twee Diaconen in hunnen dienst geſchorst, en aan MOMMA geſchreeven, dat men hem voor geen Predikant erkende, maar voor eenen *Huurling*. In dien ſtand bleeven de zaaken, tot dat de Prins, in de maand van November, in perſoon, binnen *Middelburg* kwam. Het Collegie hem komende begroeten, was zijn antwoord, *dat hij de Factie binnen Middelburg kwam dempen*; en toen het zig wilde verantwoorden, kreeg het tot beſcheid, *dat zulks hier noch tijd noch plaats was*. Den Burger-Hooplieden werd, door Zijne Hoogheid, voorgehouden, *hoe hem ter ooren gekomen was*, *dat zij zig in kerklijke zaaken geſtooken*, *en de Klasſis moeijelijkheid hadden aangedaan*; en toen zij verklaarden, de Klasſis te hebben willen beſchermen, hernam de Prins, *dat hij beter onderrigt was*. Grootlijks ten nadeele van die van *Middelburg*, was de invloed, dien de Prins in de Vergadering der Staaten van *Zeeland* had, op wier gemoederen hij zo veel vermogt „ dat „ 'er terſtond tot de afzetting van MOMMA beſloten, en de „ Stadhouder gemagtigd werd, om zulke uit de Wethouderſchap „ van *Middelburg*, en uit het Collegie, welke men bevondt „ de voornaame oorzaaken geweest te zijn van het beroep van „ *Momma*, en van de onbehoorlijke indragt op het regt der „ Hooge Overigheid, en den perſoon en waardigheid van den „ Heere Stadhouder, te ſtraffen met afzetting, of ſchorſing in „ hunne diensten."

Doch die van *Middelburg*, ſtaande houdende, dat zij niets gedaan hadden, dan het geen zij, tot voorſtand van de rechten der Burgeren, verpligt waren te doen, ſtemden niet in dit beſluit. Dit niettegenſtaande, werd het, echter, ten uitvoer gebragt, door den Prins, die merkelijke verandering in den Krijgsraad en in de Wethouderſchap van *Middelburg* maakte. MOMMA werd buiten beroep gelaaten, VAN DER WAAIJEN afgezet, en hem ſchriftlijk bevolen, de Stad en gantsch *Zeeland* te ruimen; doch DE MEY, die (zo men zeide) in ſtilte, voor den Prins, ſchuldbekentenis gedaan had, werd in dienst gelaaten.

Voorts

Voorts magtigde de Prins de nieuwe Wethouderschap, de Klassis en de protesteerende Broeders van het Collegie, om tot een nieuw beroep te treeden.

Momma, die, tot zijn onderhoud, een jaargeld bekomen had, begaf zig met der woon naar *Delft*, alwaar hij, in het volgende jaar, overleed. Van der Waaijen werd naderhand volkomen in zijne eer hersteld, bij eene Acte van Prinse Willem den Derden, van dezen inhoud:

„ Zijne Hoogheid heeft uit goede consideratien, hem daartoe „ moveerende, verklaart, en verklaard bij dezen, dat alles wat „ voor dezen bij en op auctorisatie van de Ed. Mog. Heeren „ Staaten van *Zeeland*, ten lasten van den Heer *van der Waaij-* „ *en*, Professor in de Heilige Theologie op de Academie te „ *Franeker*, en doenmaals Bedienaar des H. Euangeliums tot „ *Middelburg*, is gedecreteert, of gestatueert, aan denzelven „ Heer *van der Waaijen*, zijne erven en nakomelingen, niet zal „ zijn hinderlijk of schadelijk, in eeniger manieren, en dat wij „ ter contrarie alle het zelve hebben geaboleerd ende vernietigt, „ aboleeren en vernietigen mids dezen, in allen schijn, als of „ het zelve nooit was voorgevallen of gepasseert." Aldus gedaan in '*s Gravenhage* den 4den Junij 1685.

(was getekend)

G. PRINCE D'ORANGE,

(lager stond)

ter Order van zijn Hoogheid,
getekend.

JOH. PESTERS.

Ongetwijfeld, zegt Le Clerc, bemerkte de Prins wel, van waar hem al dit spel was veroorzaakt: niet, om dat men gevoelens in de Kerk wilde invoeren, die het wezen van 't Christendom of den Christelijke Godsdienst om verre zouden stooten.

Na den afloop van dit voorval, verminderden de kerklijke ge-

schillen in *Zeeland*. Maar in *Holland*, en wel te *Enkhuizen*, was, in het midden des jaar 1675, ook vrij wat moeite ontstaan, over het beroepen van eenen Predikant. Eenige Leden der Gemeente booden den Kerkenraad een verzoekschrift aan, waarbij zij begeerden, dat niemand beroepen werd, dan die vreemd was van de nieuwigheden, welke thans door sommigen gedreeven werden. Doch de Wethouders en de Kerkenraad namen dit zeer euvel op; wordende de tekenaars op het Stadhuis ontboden en scherpelijk bestraft. Maar deze vervoegden zig bij Zijne Hoogheid, met een verzoekschrift, dat nog veel sterker was; waarop Zijne Hoogheid goedvond, de Magistraat en Kerkenraad van *Enkhuizen* te vermaanen, om aan het verzoek der Requestanten te voldoen. Dus had deze zaak a'daar weinig gevolg. Te *Amsteldam*, daar men voor dergelijke moeijelijkheden beducht was, had de Regeering, in de maand Januarij des jaars 1677, den Kerkenraad een Concept voorgeslagen, met verzoek om het, als een kerklijk besluit, algemeen te maaken: waaraan, zonder veel tegenstand, voldaan werd; het werd, den 28sten der gemelde maand, als eene kerklijke Resolutie afgekondigd, en was van inhoud als volgt:

„ Alzo in de Kerke Gods niet dienstiger is, als nevens de H. Waarheid de eenigheid des geestes te behouden, door den band des Vredes, zo is 't dat de Dienaaren des Goddelijken Woords dezer Gemeente, tot conservatie van de goede Vrede, die altijd onder ons geweest is ende nog is, zijn te raden geworden, haar onder malkander daarover te bespreeken; zijn het eenpaarig onder elkander eens en accoord geworden, den Vrede te bewaaren, door dese hier navolgende *Art.*, die sy met onderlinge handtastinge, hertelijke beweegingen en beloften van onverbreeklijke vriendschap en vrolijke dankzegging tot God, bevestigd hebben." Het opschrift hiervan was:

Artijkelen tot onderhouding van Vrede en Eenigheid onder de Predikanten der Duitsche Gereformeerde Kerke van Amsteldam, eenpaarig bij hun alle aangenomen den 21sten Januarij 1677.

„ 1. Dat men sal blijven bij de Orthodoxe waarheid, waarin de Ge-

Gereformeerde Leeraars eens zijn, volgens Gods woord en de gewoonlijke formulieren der Gereformeerde Kerke, die in de Catechismus, Confesſie en Canones Sijnodi Nationalis Dordracens, begreepen zijn. En dien volgende te erkennen en te bekennen, dat 'er nopends de Theologie en Religie, geen fondamenteel verſchil is, ook dat men, zo veel mooglijk is, daar na zal trachten, om het zelve te gevoelen, en het zelve te ſpreeken.

2. „ Dat men in broederlijke Liefde, Vrede en Eenigheid met elkander zal omgaan, en zig zorgvuldig wachten voor alles wat daar tegen ſtrijd: dienvolgende malkanderen bij de Heeren van de Regeering, Ledemaaten of Gemeente, ofte anderen, niet zal zwart of verdacht maken, op eenigerlei wijze, 't zij in het openbaar of in 't bijzonder.

3. „ Die ſtukken, waarin men zou mogen verſchillen van zijne medebroeders, niet voortegeeven van zulk een gewicht en importantie te zijn, dat zonder dezelve de H. Schriftuur, niet wel nog ter zaligheid kan verſtaan of gepredikt, of het Rijk Christi bevorderd worden.

4. „ In ongewoone en buiten ſchriftuurlijke ſpreekwijzen, en niet fundamenteele ſtellingen, die misnoegen en opſchuddingen zouden kunnen veroorzaaken, zig in Predikatien en Catechiſatien te matigen, en als men dezelven ſomtijds al eens kwam te uiten, of te gebruiken, dan telkens zodanige verklaaringen daarbij te doen, waaruit zelfs voor de Gemeente blijken kan, dat men van de gewoonelijke Leer der Kerke niet afwijkt.

5. „ In 't beroepen van een Predikant, ſodanige Perſoonen in Conſideratie te neemen, die van een moderaat en vreedſaam humeur ſyn, en bekwaam om den Vrede, tot ſtichting der Gemeente, te onderhouden, zonder aanmerking op wat Academie die zouden mogen geſtudeert hebben, en daarover alvoorens vriendbroederlijk met elkander te ſpreeken en te confereeren.

6. „ Als iemand hier iets tegen mogt pecceeren, dezelve eerst broederlijk daarover aan te ſpreeken, om alle verwijdering voor te komen. Welke Art. de Eerw. Broederen Ouderlingen gecommuniceert en voorgeleezen zijnde, hebben zij dezelve met goed genoegen en groote vreugde aangehoord, gelaudeert en eenpaarig geapprobeert. Uitgeſondert *Zeger Cornelis* en *Philip d'Orvil-*

ville, die abſent waren; doch zoude haar deze toeſtemminge, als zij in de vergadering tegenwoordig zijn, mede worden afgevorderd. En zijn ook deze Art. bij de tegenwoordige te zamen vergaderde Broeders Predikanten en Ouderlingen, in een Kerkenraads Reſolutie geconverteert, vastgeſteld en van alle eenpaarig aangenomen, om oprechtelijk, getrouwelijk en zorgvuldig gepractiſeert te worden, op dat alſo de Vrede tot bijzondere ſtigting van deſe bloeijende Kerk wel bewaard en onderhouden worde, waartoe de God des Vredes zijnen zegen geeve, Amen.

„ En zullen ook deſe Artikelen, de inkomende Predikanten in deſe Kerke en Gemeente, ſo wanneer ſy Seſſie in de Vergadering neemen, worden voorgeleeſen, om haar daarmede te Conformeeren.

„ Actum in de Kerkenraads Vergaderinge tot Amſteldam den 28ſten Januarij 1677.

Tot op heden toe word het ſlot dezer Reſolutie in acht genomen, het welke zeer veel toegebragt heeft tot behoudenis van de rust en eenigheid in deze zo magtig volkrijke Stad; welke rust, ook aan andere oorden, onaangezien de verſchilſtukken in de Leere, door de wijze voorzorge der Regeeringe, alomme bewaard bleef.

In de Provincie van *Utrecht* zag men, in het jaar zestien honderd vijf-en-negentig, blijken van deze Landsvaderlijke zorge, waarvan het volgende Extract een doorſlaand bewijs oplevert.

Extract uit de Reſolutien van de Ed. Mog. Heeren Staaten des Lands van Utrecht, Saturdag den VIII. Junij MDCXCV.

„ Is gehoord het Raport van de Heeren Haar Ed. Mog. Gecommitteerden, die volgens de Reſolutie Commisſoriaal van eergisteren, hadden geëxamineert het Extract uit de Reſolutien van de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland van den 18den December 1694 (*), inhoudende Orde en Reglement, tot Conſer-

(*) *Deze Reſolutie van* Holland *beſtond in het beraamen van eenen weg tot vrede der Kerke, vermits 'er reden van vreeze was,*

ſervatie van de Ruste en Vrede in de Kerke aldaar, bereids ten zelven dage genotuleert. Waarop gedelibereert zijnde, is eenpaarig goedgevonden en verſtaan, te arreſteeren en vast te ſtellen, zo als gearreſteert en vastgeſteld word mids deſen, de navolgende orders.

„ De Staaten van den Lande van Utrecht niets meer ter harte neemende, als dat de rust en vrede der Kerke deſer Provintie geconſerveert word, ende Gods Heilig woort in dezelve in alle ſuyverheid geleerd worde, en wetende dat aan Syn Koningl. Majeſteit van Groot-Brittanje niet meerder aangenaam is, als dat de eenigheid en de onderlinge liefde in de kerke moge zijn en blijven verſekert, hebben geordoneert ende geſtatueert, zo als deſelve ordonneeren en ſtatueeren bij deſen:

„ *Ten Eerſten;* Dat alle de Leeraars, 't zij Profesſor of Lectores Theologiæ, ofte Predikanten der Gereformeerde Kerken in deſe Provintie, in hunne Schriften, Predikatien ende Catechiſatien, publieke en private Lesſen, en Disputen, ſullen blijven bij de gewoonlijke Formulieren der Gereformeerde Kerken, die in de Catechismus, Confesſien en Cannones Sijnodi Nationalis Dordracenæ, begreepen zijn, en zig ſorgvuldig wachten iets te leeren, ofte te ſchrijven, dat daar tegen ſtrijd, en dat midsdien on-

---

was, dat de geſchillen, tusſchen de Voetiaanen *en* Coccejaanen, *op nieuw, heviger ſtonden te worden dan te vooren, aangezien 'er, zo men meende, van de eerstgenoemde Predikanten waren, die zeiden dat de ſtellingen der anderen openlijk waren veroordeeld geworden, waartoe zij, den Prins op hunne hand hebbende, ook kans zagen. Doch zij bedroogen zig: want, in eene Raadpleeging van de Staaten, met zijne Majesteit van* Groot-Brittanje, *als Stadhouder, werden de verſchillen genoegzaam bijgelegd: zijnde de Reſolutie van* Holland *hier toe beraamd, en alomme, aan de Regeeringen der Steden, gezonden, met last om daaraan, zo veel mogelijk, de hand te houden, genoegzaam geſchikt naar het Vredesplan van* Amſteldam, *zo even gemeld.*

onder hen luiden geen esſentieel verſchil overblijvende, deſelve met elkander ſullen omgaan in Broederlijke liefde, vrede en eenigheid, en zig omzigtelijk wachten, voor alles wat daar tégen aanloopt, en wel bijſonderlijk, dat ſy malkander op geenderleije wijzen verdacht ſullen maaken bij de Heeren van de Regeeringe, de Ledematen, de Gemeente, ofte anderen, 't zij in het openbaar, of in 't bijſonder, direct of indirectlijk.

„ *Ten Tweeden:* Dat ſy ſodanige pointen, die in de voorſz. Formulleren van eenigheid in de Canones Sijnodi Nationalis Dordracenæ ongedefiniëert gelaten zijn, en waarin dat ſy onder elkanderen ſouden mogen diſcrepeeren, op haar eigen oordeel niet ſullen voorgeeven van ſulken gewicht ende importantie te zijn, dat ſonder dezelve de H. Schrift niet wel, nochte ter zaligheid genoegzaam zoude verſtaan, geleerd, gepredikt, noch het rijke Chriſti bevorderd zoude kunnen worden, maar dat ſy omtrent ſodanige pointen gehouden ſullen blijven te proçedeeren, in gevolge van de Kerken orde.

„ *Ten Derden:* Dat zij luijden van ongewoone en buitengewoone Schrifttuurlijke ſpreekwijzen, ende niet fundamenteele ſtellingen, ook applicatie der Prophetien, ſo dat die misnoegden, opſchuddingen ſouden kunnen veroorſaaken in haare Schriften, Predikatien, Catechiſatien, publieke en privaate Lesſen, ende Disputen, ſig ſullen matigen, en ſo veel doenlijk, zorgvuldig wagten: en indien het mochte gebeuren, dat iemand onverhoeds iets dergelijks kwam te uitten, of te gebruiken, ſo zal hij telkens ſodanige verklaaringe daarbij doen, waar uit blijken kan, dat hij van de gewoonlijke leer der Gereformeerde Kerke niet afwijke.

„ *Ten Vierden:* Sullen vooral de Profesſooren, of Lectores Theologiæ, zig onthouden iets in hunne publieke en private Lesſen en Disputen voort te brengen, 't welke de Studenten ſoude kunnen aanleiding geeven, om de mijſterien van het Christelijk Geloof, naar de regels en methode der Philoſophie te behandelen, ſodanig dat alles ſoude moeten verworpen worden, waarvan de reden juist ſo duidelijk en klaar niet voorkwam, als van enkel natuurlijke ſaaken, dewijl daardoor eerlang het ware Christelijk

Ge-

Geloove soude schipbreuk lijden, en de Kerke in de uiterste verwarring geraaken.

„ *Ten Vijfden*: Dat men in het beroepen der Predikanten, alleen sodanige Persoonen in consideratie sal neemen, die stigtelijk in Leer en Leven, en van een moderaat en vreedzaam humeur zijn, bekwaam om de voorsz. pointen tot vrede en stigting der Gemeente in allen deelen optevolgen.

„ *Ten Zesden*: Sullen ook dese Articulen alle de aangestellene Professores en Lectores Theologiæ voorgehouden worden, door de Theologische Faculteit van onse Academie en door de Curatoren van de Gijmnasien ofte andere Schoolen, respectivelijk om zig daarna volkomen te reguleeren, gelijk mede deselve Art. tot dien selven eijnde sullen worden voorgehouden aan de Predikanten in de Steden door de Consistorien, en aan die ten Platten Lande, door haare respective Classen, op haar eerste sessie in deselven.

„ *Ten Zevenden*: En op dat dese Art. te beter mogen worden onderhouden en achtervolgd, so worden de Respective Magistraaten en alle anderen, die in 't beroepen of approbeeren van Predikanten te zeggen hebben, ernstelijk gewaarschouwd ende gelast, daaraan de hand te houden, ende alle deze Art. so veel in haar magt zal zijn, exactelijk te observeeren, en te doen observeeren."

(*Onderstond*)

Accordeert met de voorsz. Resolutie.

Was getekent

P. VOET VAN WINSEN.

Sedert dien tijd was de rust en broederliefde hersteld. Men kan hier nevens voegen, dat, uit de vergelijking van de Resolutie van *Holland* en de laatstgemelde, met het Plan, allereerst te *Amsteldam* ontworpen, blijkt, dat de eer daarvan, aan de *Amsteldamsche* Regeering en Kerkenraad van dien tijd, moet worden toegekend. Dit dacht ons noodig hier ter neder te stellen.

len. Thans zullen wij het Art. van J. COCCEJUS besluiten, met eene aanwijzinge zijner schriften, die den nijd en laster zullen verduuren. Veelen van die zijn bij zijn leven, afzonderlijk, gedrukt en uitgegeeven, en, na zijnen dood, driemaal na elkander; tweemaal in *Holland*, en eens in *Duitschland*, telkens met een goed vertier, beslaande IX Deelen in folio, en behelzende de volgende stoffen:

1. *Comment. in Genesin, Exodum, Leviticum: Prophetiam Bileami: Ultima Mosis: Cantica Deboræ & Annæ: Chronologia Judicum & Regum Israelis, & Comment. in Jobum.*
2. *Comment. in Psalmos, Proverbia, Ecclesiastem, Canticum & Esaiam.*
3. *Comment. in Prophetiam & Threnos Jeremiæ, Ezechielem, Danielem & XII. Prophetas Minores.*
4. *Scholia in IV. Euangelia & Acta Apostolorum; Comment. in Epp. ad Romanos, Corinthios, Galatas & Ephesios.*
5. *Comment. in Sequentes Pauli Epistolas, Catholicas & Apocalypsin.*
6. *Aphorismi Theologici; Doctrina Fæderum; Summa Theologiæ; Comm. in Catechesin Heidelbergsem; Disputationes; Orationes; Consilia & Epistolæ.*
7. *Tractatus Varii Theologici & Philologici.*
8. *Lexicon Chaldaicum & Hebraicum.*
9. *Triplex Index.*

Behalven de bovengemelde werken, allen door wijlen R. ANSLAAR, Schoonzoon van den Heere J. COCCEJUS, overgezien, en, als het volslagene werk zijns Schoonvaders, voor de drukpers geschikt, heeft deszelfs zoon, JOHAN HENRIK COCCEJUS, langen tijd daarna, van de overgeschotene en onverzamelde stukken zijns vaders, nog twee werken laaten drukken, op het formaat van den tweeden Hollandschen druk; deze zijn, in 1706, uitgegeeven, onder den tijtel van JOHANNIS COCCEJI *Opera Theologica & Philologica.*

In

In 't algemeen, echter, hebben deze laatfte werken het getuigenis, zelfs van de grootfte vrienden van COCCEJUS, dat ze op verre na niet bij de eerften komen. Eenigen van deze zijn mede in 't Nederduitsch gedrukt.

COCCEJUS, (JOHAN HENRIK) zoon van den voorgemelden JOHANNES COCCEJUS, begaf zig tot de Rechtsgeleerdheid, hoewel hij de ftudie van de Godgeleerdheid niet vergat. Hij was Griffier van de Leenen van *Holland*; een fchrander, godvruchtig en verftandig man, die de *Eer en Leer van zijn' Vader* verdedigde, in een Tractaat onder dien naam. Hij fchreef ook tegen den Heer VITRINGA, die het, van den beginne af, fcheen toegelegd te hebben, overal daar hij het eenigzins te pas kon brengen, om den Hoogleeraar COCCEJUS tegen te fpreeken, doch op eene zedige wijze. Deze had, onder anderen, tegen hem gefchreeven over den *Tempel van Ezechiël, en deszelfs Geestelijke beduidenisfe*, zo als de zoon meende, wat al te fcherp: waarom hij 'er zig tegen verzette, en zijnen vader verdedigde, daar die recht had. Het laatfte, dat de jonge COCCEJUS fchreef, was gefigt tegen een fpottenden Franschman, die, in het jaar 1677, was voor den dag gekomen. Met zijne fpotternij meende deze te zullen kunnen verrichten, 't geen anderen, met hun woelen, in dien tijd deeden. Door Profesforen was hij ontdekt, onder den naam van JOH. VAN DER HEIDEN. Tegen dezen dan fchreef hij, onder den tijtel van *Le Chef de Mocqueurs Demasquée*; dat is, *het Hoofd der Spotteren Ontmaskerd*; in welk gefchrift hij hem zeer aardig ten toon ftelde, en zijne fpotternij bloot leide. De jonge COCCEJUS had ter vrouwe MARIA HEINSIUS, die hem overleefde. Het afbeeldzel van den voorgemelden Hoogleeraar gaat, op onderfcheidene wijzen, in prent uit.

COCK, (ROBERT DE) *van Nerijnen*, had gediend, als Vaandraager, in de Kompagnie van zijnen broeder MAXIMILIAAN DE COCK, onder de bende van den Heere VAN BREDERODE, en dus tegen den Koning van *Spanje*. Hij was, door den Bloedraad van ALBA, benevens vier anderen, uit den *Hage* gebannen, befchuldigd zijnde van deel gehad te hebben aan het beeldbreeken, zo in

in de Hoofd- als Kloosterkerk der Predikheeren aldaar. Op dagvaarding niet verfcheenen zijnde, werden, volgens Sententie van bannisfement, op den 20ften Mei 1568, zijne goederen verbeurd verklaard.

Zie MARCUS, p. 55.

CODDE, (JAN, HADRIAAN en GIJSBERT VAN DER) ftichters van eene bijzondere Gezinte, in de Provintie van *Holland*, in den jaare 1619, bekend onder den naam van *Propheeten*, *Collegianten*, *Rhijnsburgers*. Zie hier een kort verhaal van hunnen oorfprong, en ook van eenige zeldzaame verfchillen, tusfchen hen en den beruchten PASCHIER DE FIJNE en anderen voorgevallen. Te *Warmond*, een Dorp bij *Leiden*, had men, na het afzetten der *Remonftranten*, en bijzonderlijk van SOPINGIUS, vóór en na het afkondigen van 't Plakaat tegen de *Remonftranten*, nu en dan, vergaderingen in een Boomgaard gehouden, daar ook de Remonftranten ter preek gingen. Doch de boete, daar op gefteld, deed den ijver haast verkoelen. Sommige huislieden floegen voor, of men niet, fomtijds, bijéén zou komen, om elkander te ftichten zonder Predikant, en eenige fpreuken uit den Bijbel voorleezen, en een gebed doen. Indien iemant iets tot vermaning konde voortbrengen, kon zulks ook gefchieden. Hiertoe zou ieder zijn best doen; en dus doende zou men van nut kunnen zijn, en de Predikanten en zig zelven van gevaar bevrijden. Deze voorflag werd terftond te werk gefteld. De voornaamfte waren drie broeders, JAN, HADRIAAN en GIJSBERT, zoonen van JACOB VAN DER CODDE. Leertouwers van hun Ambacht, broedders van WILLEM VAN DER CODDE, anders genaamd GUILIELMUS CODDÆUS, voorheen Profesfor in de Hebreeuwfche taale te *Leiden*, welke aldaar, in het jaar 1623, op verdenking van Socinianerij, in den boekwinkel van GOVERT BASSON, door Schout BONT, in hechtenis genomen, doch kort daarna weder ontflagen werd. De eerfte woonde te *Oestgeest*, de tweede te *Rhijnsburg*, en de derde te *Warmont*. GIJSBERT VAN DER CODDE, Ouderling der Remonftrantfche Gemeente te *Warmont*, voor een ambachtsman zeer wel ter taale, bragt, in die eerfte vergadering, onder 't leezen, fomtijds iets uit eigen geheugen voort; de ande-

deren volgden dit voorbeeld. TEUNIS CORNELIS, een Visscher in den *Haag*, voegde zig vervolgens bij dit gezelschap. Niemand dacht toen, dat deze broeders verder zouden gaan; veel min dat hun voorneemen was, afzonderlijk Avondmaal te houden, of op eene nieuwe wijze te doopen, gelijk zij daarna deeden. Hoe 't zij, zelden blijven de dingen bij hun eerste beginzel; zo ging 't ook hier: men begon welhaast te bemerken, dat 'er wat meer gaande was, te weeten, een vergadering te maaken, zonder Predikant, op dat elk, dien het gelustte, een beurt zou hebben om zijn hart met preeken optehaalen. Het geen dien toeleg bevorderde, was, dat de eigen Predikant van *Warmont*, zijnde, zo ik mij niet bedriege, de bekende HOLLINGERUS, die, even te vooren voorgegeeven had, zijn leven voor de waarheid te waagen, *en door de enge poorte te dringen*, *al zou vleesch en bloed aan de posten blijven hangen*, (dit waren zijne woorden), daarna de bekende belofte van stilstand tekende, en naar de *Betuwe* verhuisde; waaraan zig veele Ledematen ergerden. Wanneer eenige Predikanten, daarna, zonder gevaar te ontzien, in 't geheim weder inkwamen, werd VAN HOLTEN, gewezen Predikant te *Waddinxveen*, die de belofte van stilstand, bij hem getekend, wederriep, door de Bestuurders der Societeit naar *Warmont* gezonden. GIJSBERT VAN DER CODDE heette hem wellekom; maar, in plaats van hem als Ouderling behulpzaam te zijn, werd hij voor 't hoofd gestooten. GIJSBERT zeide: *gij brengt u zelven*, *en hun*, *die u herbergen*, *zonder nood*, *in gevaar*; *men kan*, *zonder zwaare boete*, *u niet hooren prediken*. *Daar zijn wel andere middelen om de Gemeente te stichten*; *ik zoude u raden een goed ambacht te leeren*. De arme Predikant, op die woorden van den Ouderling verslagen, zeide tot zijnen Huiswaard: JAN WILLEMSZOON, *nooit ben ik iemand tot last geweest*; *ik zal hier ook niemand tot last blijven*: *liever woude ik sterven*. Hij vertrok dan, zonder te prediken. Intusschen liep het gerucht, dat 'er een gebannen Predikant in het Dorp was gekomen, en elk toonde zig genegen om hem te hooren.

De oorzaak van zijn vertrek baarde groot ongenoegen. Sommige huislieden meenden dat hun Ouderling, met die verzending

zig te veel rechts had aangematigd: want dat zij, die, uit vreeze van boete, hem niet durfden hooren, thuis konden blijven; daar waren 'er, die zo veel wel waagen wilden.

GIJSBERT VAN DER CODDE begon nu het masker af te ligten, en openlijk te drijven, dat het onnoodig was, dat 'er een Predikant, met gevaar van zig zelven, en van een ander, komen zou, om hen te leeren; dat zij elkander wel konden stichten. 't Ergste was, dat hij den lieden inboezemde, als of de Predikanten slechts *zonder werken, van 't zweet der Gemeente*, zo hij zeide, *zochten te leeven.*

Korten tijd daarna werd een ander Predikant naar *Warmond* gezonden, om te prediken. VAN DER CODDE bleef thuis; en gevraagd zijnde, waarom hij niet in de vergadering kwam, gaf hij ten antwoord: *het mishaagt mij, dat een Predikant alleen in de vergadering staat te preeken, en spreeken wat hij wil.* Zijn medebroeder TEUNIS CORNELISZ., de Visscher uit den *Haag*, en anderen voerden dezelfde taal. De Predikant WOUTER CORNELISZOON, een zeer schikkelijk man, zeide: *hebben ze iet te spreeken, laat ze mede spreeken.* GIJSBERT, hier mede niet vergenoegd, begeerde dat de Predikant, na de Predikatie, zou vraagen: *Is 'er iemand, die iet heeft te zeggen tot stichting, die gelieve te spreeken?* WOUTER, van eene toegevenheid zonder wederga, beloofde dit na de Predikatie te zullen doen; en op deze voorwaarde beloofden de broeders VAN DER CODDE, hem de eer aan te doen, van in de vergadering te komen. Dan, eer de tijd daartoe kwam, werd WOUTER, van eenigen, daarover aangesproken, welke meenden, dat hij te veel had toegegeeven. Hij oordeelde dat 'er geen zwarigheid was; *laatze*, zeide hij, *mede spreeken, zo kan men hooren wat ze te zeggen hebben. Lieve* WOUTER, hernam de andere tot den Predikant, *gij kent* GIJSBERT *niet; gij merkt niet, wat hij en de zijnen met dat spreeken voorhebben; men behoort alles met order te doen, vooral in deze tijden. Zullen wij juist hier te Warmond wat nieuws invoeren, 't welk nergens in gebruik is? Willen zij, na de Predikatie, spreken, laat ze dat doen; maar wij vinden niet geraden, dat gij telkens na de preek, met zulke vragen, ieder vrijheid zoudt geeven om te spreeken.* WOUTER CORNELISZOON,

zon-

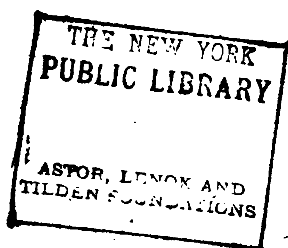

Pelopidas geeft zyn Vaderland de vryheid weder. Bladz. 69.

XXXVIII.

De Prinses Thebe bezoekt Pelopidas in de gevangenis. Bladz. 83.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

zonder voorbeeld gezeggelijk, liet zig al weder onderrechten. Hij bevroedde, dat hij al te voorbaarig in 't belooven geweest was, en geenzins op eigen hand, in weêrwil der voornaamste Leden, eene nieuwe en ongewoone orde vermogt intevoeren. Hij ging, derhalven, zelf bij GIJSBERT, met verzoek dat hij en de zijnen hem van zijne belofte wilden ontslaan, voor dien tijd, en in de Predikatie komen.

Stichters van nieuwe secten zijn zelden zo inschikkelijk, wanneer zij voornemens zijn hun plan door te drijven. De VAN DER CODDES waren niet wel voldaan over dit afzeggen; nogthans kwamen zij op de plaats, daar men prediken zou, en deeden den Predikant aanzeggen, *dat, indien hij zijne beloften hield, zij de hunne zouden houden, en in de vergadering komen.* WOUTER deed hierop antwoorden: *dat de andere Lidmaaten het niet geraaden vonden, en dat zij dit ten beste wilden houden.* Hierop bleven zij allen buiten de Vergadering, en gingen zamen in een weide, niet verre van de plaats, daar men predikte, zitten praaten, zo lang de Predikatie duurde.

De Predikant WOUTER CORNELISZOON daarna vertrekkende, vermits de omstandigheden niet toelieten, dat een Prediker lang op ééne plaats bleef, kwam daarna de beroemde PASCHIER DE FIJNE, weleer Predikant te *Jaarsvelt*, in zijne plaats. PASCHIER, vreezende dat deze Leertouwes, zo hij hen den mond snoerde, bijzondere vergaderingen, en met der tijd een nieuwe secte zouden stichten, vond een mindenweg, daarin bestaande, dat de VAN DER CODDES en hunne aanhangers niet zouden spreeken in de vergadering, daar de Predikant predikte; maar dat men daarna weder zoude vergaderen, en dan die manier van stichting, die de VAN DER CODDES voor de beste hielden, volgen. Dit zou bij beurten geschieden; de Predikant zelf zou in de tweede vergadering gaan, en zijne hoorders vermaanen daar mede in te komen. PASCHIER ging dezen voorslag aan hun voordraagen. JAN VAN DER CODDE nam voor de anderen het woord op, en toonde eenig behaagen in dezen voorslag, maar opperde eene zwarigheid, die, buiten twijfel, het aartigste van de gantsche historie is. *Genomen*, zeide hij, *dat gij des voordenmiddags op uwe wijze alleen zoude prediken, dan zouden wij tot nadenmiddag moeten wachten.*

Dat is waar, zeide PASCHIER; *maar daar kan ik geen zwaarigheid in zien; want kiest gij den eenen dag, ik kies den anderen: wilt gij des voordenmiddags op uwe wijze propheteeren, ik zal des nadenmiddags op mijne wijze prediken. Deze zwaarigheid legt daar niet in*, antwoordde VAN DER CODDE daar op, *maar hier in: zo het gebeurde dat ik des morgens in uwe predikatie zijnde, en iet tot stichting der gemeinte te zeggen hebbende, dat bij mij hield tot nadenmiddag, en ik voordenmiddag kwam te sterven, zoude ik vreezen verdoemd te worden, om dat ik, het geene ik tot stichting te zeggen had, niet had uitgesproken.* Hierop bleeven de VAN DER CODDES met de hunnen uit de Predikatie, en vergaderden te *Warmont*, in een bijzonder huis. Hunne vergadering hieldenze ééns ter maand, op den eersten *Zondag* van de Nieuwe Maan, op dat die van andere plaatzen, zonder aanzegging, den tijd zouden weeten. Zij hielden daarin deze orde. Eerst las iemand eenige kapittelen uit het Nieuwe Testament; daarna deed de Lezer, of iemand anders, een gebed. Na het gebed werd gevraagd, *of iemand iets tot de gemeente, uit eenige Prophetie of Geestlijke gave, te zeggen had? Heeft iemand eenige vertroosting of vermaaning, die gelieve het voort te brengen?* Somtijds gebruikten zij de eigen woorden van den Apostel, 1 *Cor.* XIV: 27. Hierop stond dan iemand uit de vergadering op, las een schriftuurplaats, te vooren lang bearbeid, en deed dan een Predikatie, die somtijds een of twee uuren duurde; waarna men wederom vraagde, *of 'er iemand was, die iet tot stichting te zeggen had?* Thans stond een ander op, doende gelijk de eerste, en dus tot den derden. PASCHIER verhaalt *dat hij het 'er vier na elkander heeft zien doen. Dit noemden zij* propheteeren, *en dit zogenaamde propheteeren duurde van 's avonds tot 's morgens, hoog dag: propheteerende gemeenlijk hunne hoorders vast in slaap; en schoon ze een iegelijk nodigden om te spreeken, hielden de Gebroeders* VAN DER CODDE, *en hunne vrienden. doorgaans, de lucht zo warm met hun preeken, dat de andere, al hadden zij preekens lust, eerder zouden hebben moeten barsten, dan dat zij een beurt konden krijgen.*

De

De nieuwe Propheeten, hiermede nog niet vergenoegd, deeden al wat zij konden, om de Predikanten gehaat te maaken; hen noemende *lediggangers*, *luije buiken*, *ydelheid doenders*, *die flechts zochten op den arbeid der Gemeenten te teeren*. Zij kenden het Nieuwe Testament van buiten, en het ontbrak hun aan geene fchriftuurplaatfen, om hun zeggen fchijn te geeven. *Hoort* PAULUS, zeiden zij: *zo iemant niet wil werken, dat hij ook niet eete*. De plaats, daar PAULUS roemt, *dat hij niemand van de Corinthers had bezwaard*, *maar dat zijn eigen handen hem de kost hadden verfchaft*, deeden zij magtig luid klinken. De ergfte in dit ftuk was GIJSBERT, die het zo verre dreef, dat het zijnen broeder zelfs mishaagde; en 't ging zo hoog, dat het BATTELIER, Remonftrantsch Predikant, zelven verdroot, en hij het harnas tegen hen aandeed, met tegen hen te fchrijven, en hen in hunne eigene vergadering te bevechten. BATTELIER, daar gekomen zijnde, vermeesterde de predikbeurt, en las tot textwoorden, 1 *Cor*. IX. 4—14. Hij fprak van de geenen, die te *Warmont* kwamen, daar ze niets behoefden te geeven, van de zulken, die zig geërgerd toonden over 't mild geeven, als of dat ftrekte om de Leeraars te verrijken, of eenige van hen in luiheid te voeden. Daar is geen reden, zeide hij, om 't eerfte te vreezen: aangaande het tweede, zulken waren niet waardig naar 't Euangelium te leven. PAULUS, zeide hij, had magt, niet alleen om te eeten en te drinken, maar ook een vrouw, tot last van de Gemeente, met hem om te leiden. HADRIAAN VAN DER CODDE bekende rondlijk, dat zijn broeder GIJSBERT die zaak veel te hard had gedreeven; en hierdoor werd dit fmaalen een weinig geftild.

PASCHIER DE FIJNE, ziende dat de VAN DER CODDES zijne predikatiën fchuwden, vond geraaden, om, zo veel mogelijk, de fcheuring te mijden, fomtijds mede deze vergadering (die men het *Collegie* noemde, en waarvan zij den naam van *Collegianten* gekregen hebben) bij te woonen; en zelfs onder hen, zo als zij het noemden, te *propheteeren*, op hoope van deze afgedwaalden weder te recht te brengen. Op zekeren tijd nam hij het woord op, zonder text voor te leezen. Hij bekende, dat, in 's Heeren Woord, duidelijk en dikwijls bevolen word, elkander

te onderwijzen, te vermaanen en te troosten; maar de wijze van doen, onder hen in gebruik, oordeelde hij daartoe niet bekwaam, om dat het voor een mensch onmogelijk was, vier of vijf bijzondere predikatiën, over bijzondere stoffen, te onthouden. Beter was het, zijns oordeels, uit ééne goede Leerrede, weinig goede leering te onthouden, en die wel te betrachten, dan dat men geheele nachten door predikte, het geheugen verwarde, en de menschen in slaap predikte, gelijk men op dezen tijd, zeide hij, zien kon. Eer PASCHIER zijne rede geëindigd had, stond de jongste Propheet JAN VAN DER CODDE op, en zeide: Paschier, *blieft het u wel te zwijgen?* PASCHIER antwoordde daarop: *Ik meende dat het hier de gewoonte was, zijne redenen ten vollen uittespreken? Dat is waar*, antwoordde VAN DER CODDE; *maar daar staat*, 1 Cor. XIV: 30. *Is 't dat een ander daar zittende, ietwes geopenbaard wordt, zo zwijge de eerste.* PASCHIER weder: *daar staat zo geschreven; maar met dat gij begint te spreeken, zal mij misschien wat geopenbaard worden; en als men dien text zo wilde duiden, dan zal het propheteeren in disputeeren veranderen;* waarop HADRIAAN bekende, dat zijn broeder hier mis had. Deze twistrede eindigde door aantetoonen, dat al het gene in dezen Brief gezegd was, zijne betrekking had op hun, die in het begin des Briefs genoemd worden.

PASCHIER DE FIJNE verhaalt, dat JAN VAN DER CODDE zig tegen hem en andere beroemde, dat hij den Heiligen Geest met zulk eene kracht had ontvangen, als de Apostel; zo dat daarvan, zelfs het huis daar hij was, schudde. Doch het zou vreemd zijn, dat zulke menschen ook geene mirakelen deeden; de Historie zegt, dat door de gebeden van hun, somtijds, groote wonderen geschiedden.

Men zie hiervan verder de Art. GEESTERANUS en RHIJNSBURGERS. BRANDT, *Historie der Reformatie*, III. Deel.

COBEL, (.......) was, in het jaar vijftien honderd zes-en-zestig, Raadsheer aan het Hof van *Brussel*, en dus in een der allergevaarlijkste tijdperken. Kort na het overgeeven van het vermaarde Request der Edelen aan de Landvoogdesse, hadden de Staaten van *Holland* besloeten, een bijna dergelijk verzoek als de Ede-

Edelen te doen, op den naam van *Ontwerp eener Moderatie, tot matiging der Plakaaten.* De Afgevaardigden, die gelast waren, hetzelve der Hertoginne aan te bieden, waren zo ras niet te *Brusfel* gekomen, of zij vernamen dat het Vertoog reeds ten Hove geleezen was. COEBEL was het, die dit den Advocaat niet alleenlijk bekend maakte, maar 'er zelfs bijvoegde „ hoe „ dat het Vertoog was bevonden te zijn van gelijken inhoud als „ het Verzoekfchrift der Edelen, die men *Geuzen* noemde, en „ welker bedrijf bij den Koning zo kwalijk genomen werd, dat „ zij gevaar liepen, in deszelfs hoogfte ongenade te vallen." Hierom gaf hij in bedenken, of de Staaten, met het inleveren van hun Vertoog, het bedrijf der Geuzen niet zouden billijken, en zig dus ook aan gelijk gevaar met hun bloot ftellen. Vervolgens overgaande tot een onderzoek van het Vertoog zelf, merkte hij aan, dat daarin eene vrijheid begeerd werd, die het land voor allerhande verleiders en kwaaddoeners moest openftellen: zodat het inkomen van vreemde Leeraars, het openlijk prediken, de opfchuddingen onder de Gemeente, en andere zwaarigheden, die 'er uit te wachten waren, den Staaten zouden worden te last geleid. Ten befluite zeide hij „ dat hun Vertoog geene vrugt „ doen zou, alzo zij geen ander antwoord van de Landvoogdes- „ fe te wagten hadden, dan aan de Geuzen gegeeven was." Om alle deze redenen werd dan ook het inleveren van het Vertoog geftaakt.

Refolutie van Holland, van den 28ften Julij 1566, bl. 30.

COEBERGER, (WENSELAUS) was Schilder van den Aarts-Hertog ALBERTUS, en algemeen Bewindsman van de *Bergen van Barmhertigheid* (Banken van Leening) te *Brusfel*. LE COMTE, en vóór hem VAN MANDER, zegt, dat hij een leerling was van MARTEN DE VOS, die overleden is in het jaar zestien honderd en vier. De eerfte voegt 'er bij, dat COEBERGER verliefde op de dochter van zijnen Meefter, en dat hij, om die drift te verzetten, een reis naar *Rome* deed, welke naar zijn' zin uitviel. Van *Rome* trok hij naar *Napels*, alwaar hij verliefd werd op de dochter van FRANCO, een vermaard Brabandsch Schilder, die hij ook

ter vrouwe kreeg. Hij keerde met haar naar *Braband* te rug. COEBERGER schilderde, te *Antwerpen*, in de Kapel van de *Arbalentiers*, een overheerlijken levensgrooten STEPHANUS, enz. Hij was bovendien een bekwaam Bouwkunstenaar, en een kenner van Medailles; waardoor hij in gunst van den Aarts-Hertog geraakt was, tot wien hij zig van *Antwerpen* naar *Brussel* begaf. Menigvuldige overheerlijke gebouwen, in *Braband* en *Vlaanderen*, strekken als nog ten blijke zijner bekwaamheid.

Zie VAN MANDER, LE COMTE en HOUBRAKEN.

COEHOORN, (MENNO VAN) over kleinzoon van GOOSEWYN VAN COEHOORN, in den jaare vijftien honderd twee-en-zeventig, met WILLEM DEN EERSTEN, Prinse van *Oranje*, uit *Duitschland*, waarin, niet verre van *Frankfort*, het adelijk goed *Coehoorn* ligt, in de *Nederlanden*, volgens bericht van den H. W. G. Heer JR. E. M. VAN BURMANIA, Oud-Ordinaris Raad van den Hove van *Friesland*, gekomen, werd geboren in het jaar zestien honderd een-en-veertig, op de Lusthove *Lettinga Staate*, thans in eigendom toebehoorende aan den Wel Ed. Gestr. Heere J. S. VAN WYKEL, Oud-Secretaris van Hun Edelm. Gedeputeerde Staaten van *Friesland*, en gelegen aan den Heerenweg onder *Britzum*; hebbende haaren naam *Lettinga* of *Letsga*, waarschijnlijk, ontleend van een Tolhuis, dat hier aan den mond van de *Born*, of Inham der Middenzee, plagt gevonden te worden, niet verre van een Huis of Kasteel, *Britzenburg*, dat aan het gantsche Dorp zijnen naam gaf, tegen de *Noormannen* aangelegd, en zelf, naar *Frieslands* vermaarden beschermer BRITZANUS, dus genoemd werd, gelijk blijkt uit het volgende opschrift van zekeren steen, die, onder de puinhoopen van dat Kasteel, gevonden is:

Britzenburg ben ik genant
Ter eeren Britzanus wel bekant.

Zijn vader, mede GOSEWIJN genaamd, was, door de oudheid en adeldom van zijn geslacht, vermaard, en Kapitein van eene Compagnie voetvolk, die, in plaats van *Lettinga Staate*, naderhand de Lusthove, het *Bergumer Bosch* genaamd, en in eigen-

gendom toebehoorende aan HENDRIK CASIMIER, Prinse van *Nassau*, en Stadhouder van *Friesland*, heeft bewoond. Niet verre van daar vondt men een heuvelachtig veld, dat, ten dien tijde, nog ten eenemaale onbewoond lag. Hier was het dat onze MENNO, toen nog maar een jongeling, doch, van zijnen kundigen vader, in de eerste beginzelen der Krijgskunde reeds voortreffelijk onderweezen, zig zelven oefende in het maaken van vestingwerken, het opwerpen van wallen, het toestellen van loopgraven en mijnen; met één woord, van alles wat tot de wetenschap van eenen Krijgsbouwmeester wordt vereischt; en, 't geen, uit hoofde zijner jonge jaaren, het meeste te verwonderen is, met zo groot eene naauwkeurigheid en snedigheid, dat mannen van aanzien, die, om de aangenaamheid der plaatse, te *Bergum* hunne Lusthuizen hadden aangelegd, reeds toen voorspelden, dat hij eerlang zulk een man stond te worden, als hij naderhand, tot groot nut van zijn Vaderland, bevonden is.

Ten dien tijde blonk, in de Wiskunde en Vestingbouw, grootelijks uit, BERNARDUS FULLENIUS, die eerst der Stad, en daarna der Hooge Schoole van *Franeker*, ten aanzienlijken luister en sieraad strekte, en, reeds hoog van jaaren, het streelend genoegen had, van onder zijne Leerlingen, *Frieslands* beminden, doch zijnen Vaderlande te vroeg en op eene jammerlijke wijze, ontrukten Held, JAN WILLEM FRISO, te mogen tellen. Gelukte 't hem, dat hij, door zijne wijze lessen, den Vorst aan zig verbond, bij COEHOORN, zijnen neef, heeft hij geene mindere verdiensten ingelegd, door hem, gelijk ons van meer dan eenen kant gemeld is, in de leere der Wiskunde voortreffelijk te onderwijzen. Met de kennisse der Wiskunde, die onbedriegelijke Bestuurster van alle wetenschappen, behoorelijk voorzien, vond hij zig in staat gesteld, om, 't geen zijn scherpzinnig verstand had uitgevonden, daarna allengskens te voltooijen en tot volmaaktheid te brengen. En op dat hij, gedachtig aan zo groot eene weldaad, den naam van zijnen zo waarden Meester aan de onsterflijkheid mogt wijden, heeft hij, aan den versterkten doorgang, die door hem te *Bergen op den Zoom* is aangelegd, en waardoor de Stad met de Buitenwerken, tusschen de Bolwerken, die bij den naam van *Coehoorn* en de *Maagd* bekend zijn, vereenigd

eenigd wordt, den naam van *Fullenius* gegeeven; zijnde dit die versterkte doorgang (*Sortie*), door welken op dien tijd, (naar men zegt, van Troepen ontbloot) de *Franschen*, in den jaare 1747, in de Stad, die voor onwinbaar gehouden werd, zijn ingedrongen. Zie het Art. BERGEN OP DEN ZOOM.

Intusschen nam de roem van onzen COEHOORN dag bij dag niet weinig toe: waarom HENRIK CASIMIR, die milddaadige begunstiger van geleerdheid en weetenschappen, hem, trapswijze en met algemeene goedkeuringe, tot de hoogste krijgseerampten heeft bevorderd, waarmede hij van de *Friezen* bekroond kon worden.

Reeds in zijn zestiende jaar Kapitein geworden zijnde, heeft hij, onder de verdedigers van *Maastricht*, door LODEWIJK DEN VEERTIENDEN toen belegerd, grootlijks uitgeblonken. Geene mindere blijken van manhafte dapperheid en ongemeene kundigheid gaf hij, in de bloedige veldslagen, die 'er bij *Sennef*, *Cassel* en *St. Denys* zijn voorgevallen; waardoor te wege gebragt werd, dat hij, weinige jaaren daarna, op gunstige aanbeveelinge van den Prinse HENRIK CASIMIR, tot Kolonel van beide de Battaillons, *Nassau-Friesland* genaamd, tot zijne groote vergenoeginge, werd aangesteld.

In den jaare 1682 heeft hij, bij zeker geval, met den Kapitein PAIN, die in de Vestingbouwkunde zeer bedreeven was, en geen' kleinen roem verworven had, heviglijk gezintwist. Men vond derhalven goed, eene proef te neemen, wie van beiden in staat ware, het beste plan van eenen versterkten Vijfhoek te maaken. Want daar liep een gerucht, dat *Koeverden*, van die gedaante zijnde, met vaster werken omringd zou worden. Dus heeft hij, 't geen van hem reeds voorheen overdacht was, meer bij geval dan met opzet in 't licht gegeeven, en een altoosduurend gedenkteken zijner kundigheid opgerecht. Immers in dit werkje heeft hij nieuwe beginzelen voorgesteld; doch dezulke, die de natuur der zaaken zelve ter meesteresse en leidsvrouwe hebben, en afgeleid zijn, uit het geene 'er in de verdedeginge van werken vereischt wordt, en evenredig geschikt is naar de kracht en sterkte der Wapenen, waarvan men, ten dien einde, zig bedienen moet. Hieruit volgt nu, dat de zogenoemde *Second flanquen* weinig te beduiden hebben; dat laage Walsgangen be-

beter zijn dan hooge; en dat men inzonderheid zijne werken zo moet aanleggen, dat de vijanden, van welke plaats zij zig ook meester maaken, altoos groote zwaarigheid ontmoeten mogen, om zig uittebreiden en te dekken; ja dus heeft hij overvloedig-lijk beweezen, dat 'er, in de oude zamenftelzels van verfterkinge, groote gebreken gevonden worden, en dat nog niemant, tot dien tijd toe, iets hadt uitgedacht, dat met het zijne kon in vergelijking komen.

't Ware te wenfchen dat dit zijn werk, 't welk de gunst en toegenegenheid van allen verdiende, niet de verfoeijelijke afgunst der Krijgsbouwmeefteren tegen hem had gaande gemaakt! Want fchoon die, door verloop van tijd, wel ftond te minderen, daar was, echter, geene hoop om ze ooit t'eenemaal uitgewischt te zien. Maar dit gewoone lot van groote mannen fchrikte hem zo weinig af, dat het hem, in tegendeel, veel eer ten fcherpen fpoorflag diende, om 't begonnen werk kloekmoedig voort te zetten, en ganfchelijk te voltooijen.

Ten getuige daarvan ftrekke het boek, dat door hem opgefteld en in 't licht werd gegeeven, onder den tijtel van *Nieuwe Vestingbouw:* een werk, dat kort na de uitgave, uit het Nederduitsch in 't Fransch vertaald, allen kundigen ruime ftoffe van verwonderinge gaf, gelijk de laate nakomelingfchap die daarin altoos vinden zal. Daarin heeft hij allereerst getrouwelijk befchreeven de tweederlei handelwijze, die 'er, naar het oordeel der *Franfchen* en naar zijn gevoelen, ter oprechtinge van eenen Zeshoek, op gelijke plaatfen, moet in acht genomen worden, terwijl die voor eenen Zeven- en Agthoek niet vergeeten worden. Vervolgens toont hij aan, met eene ongeloovelijke kundigheid van zaaken, niet alleen met wat geweld men ieder werk te beftrijden hebbe, maar ook wat 'er vereischt worde, om, beftreeden zijnde, het geweld van den aanvaller af te weeren. Eindelijk berekent hij naauwkeurig, hoe hoog de kosten van 't eene en 't andere noodzaakelijk moeten fteigeren. Ieder van deze genoemde ftukken heeft hij zo uitvoerig en zo geleerd behandeld, dat hij, naar 't algemeen gevoelen, de eerfte van allen is, die de natuur der Vestingwerken tot in den grond heeft doorgezien. Alles naamelijk met de uiterfte naauwkeurigheid overweegende, heeft hij gefteld,

steld, dat men de Vestingwerken, wier krachten, naar evenredigheid van den grooteren afstand der plaatsen, die ze te verdedigen hebben, afneemen en minder worden, over het geheel, op zulk eene wijze moet aanleggen, dat de verder afgelegene tot dekking van de naastbijgelegene dienen, en allen, zo veel mogelijk, van verre voor 't gezicht verborgen worden; dat die verdediging, boven alle anderen, den voorrang verdiene, waarin de Krijgsknechten de natuur als leidsvrouw volgen; dat het, uit dien hoofde, noodzaakelijk is, de werken zo in te richten, dat hunne verlengde *faces* met die der naastgelegene werken, welke ter hunner bescherminge dienen, rechte hoeken maaken; dat men, derhalven, zulk eene gedaante aan zijne buitenwerkee te geeven hebbe, als best geschikt is, om, uit het daarop geplaatste geschut, het veld in het verlengen der capitaalen met de meeste kracht te beschieten; dat den belegeraaren niets hinderlijker zij, dan dat ze, op wat plaats het ook zijn moge, uit verscheidene deelen der Vestingwerken bezien kunnen worden; dat men, uit dien hoofde, daarop voornaamlijk hebbe toe te leggen, dat de vijanden, tot wat werk zij ook trachten te naderen, uit veele naastgelegene werken, met een grooter menigte van kanon, hevigIijk beschooten kunnen worden, dan 't hun mogelijk is op de plaatsen van den aanval te gebruiken; dat alle Vestingwerken, het overige gelijk zijnde, voor des te sterker te houden zijn, naar maate 'er menigvuldiger aanvallen vereischt worden om ze te overmeesren; dat dezelve, om die reden, zo het gemaklijk te doen valt, door eenige affnijdingen moeten gescheiden worden; dat, eindelijk, de bommen, en wat men meer gewoon is, van boven in belegerde Vestingen te werpen, wel het allergrootste gevaar aanbrengen: waarom men zijne Vestingwerken van zo groot eene ruimte moet maaken, dat de Soldaaten, met hunne krijgsgereedschappen, en alles wat 'er verder tot de verdediging vereischt word, geen gevaar mogen loopen, om, van wegens de engte der plaatsen, verlooren te gaan.

't Geen hij, in 't bijzonder, over den Bedekten-weg, deszelfs Borstweering en den Walsgang der Courtine ten papiere heeft gebragt, komt ons voor van zeer groot belang te zijn. Hij heeft, naamlijk, aan de Borstweering van den Bedekten-weg, zo klein

eene

...relia van Coe-...orn, trad in hu-...lijk met *Her-...anus ten Woide*, ...pitein.

...gonda van Coe-...rn, ongehuwd ...torven.

...gdalena van ...hoorn, is mede ...gehuwd gestor-...n.

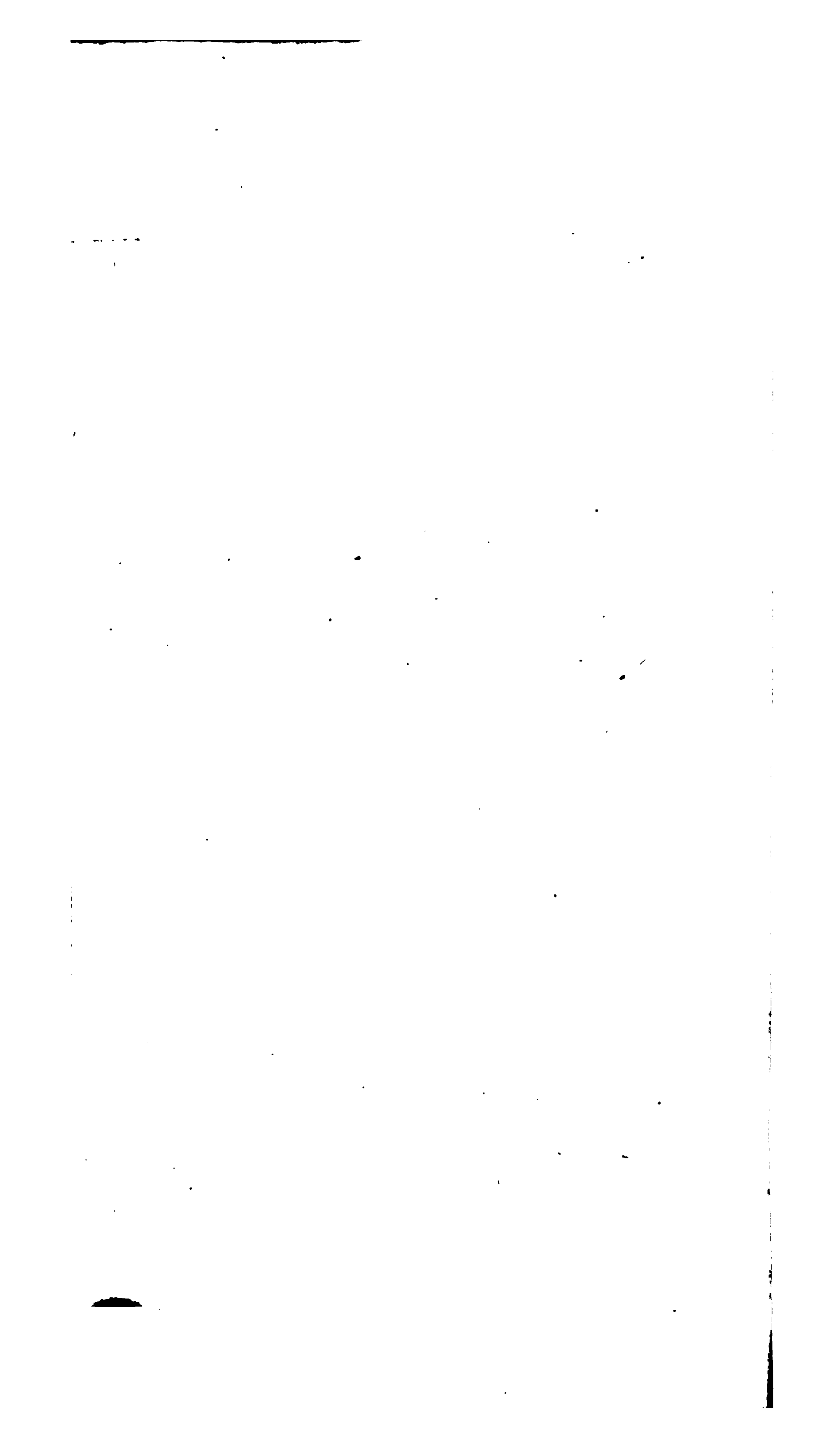
D. 1. *Catharina Magdalena van Coehoorn*, is in haare jeugd gestorven.

2. *Anna Maria van Coehoorn*, mede jong gestorven.

3. *Theodora Amelia*, Baronnesse van *Coehoorn*, was eerst gehuwd aan *Fredrik Willem*, Graaf van *Stijrum*, en daarna met *Zeyno Coenraad*, Baron *Schwartz*, Heer van *Ansen*.

4. *Menno*, Baron van *Coehoorn*, Drost van *Leerdam*.

5. *Catharina Magdalena van Coehoorn*, stierf kort na haare geboorte.

eene helling gegeeven, dat het moeijelijk valle, dien door middel van geschut over hoop te werpen: 't welk de reden is dat dit dus zeer sterk Vestingwerk, waarvan de uitvinding aan den, in de Krijgskunde, grootelijks vermaarden MAURITS, Prinse van *Oranje*, wordt toegeschreeven, niet dan door eenen zeer gevaarlijken aanval, of door ondermijningen, wier toestel eenen onvermoeiden arbeid en langen tijd vereischt, te overwinnen zij; doch hij wil aan den Bedekten-weg, naar de gracht toe, zulk eene schuinsche afhelling gegeeven hebben, dat zijn binnenkant met de hoogte van het zomerwater gelijk staat: dus zal naamlijk de bezetting zig met des te minder gevaar kunnen verdedigen; dus zal ze zig gemaklijker naar de Stad kunnen te rug begeeven; dus zullen de vijanden, na 't vermeesteren van den Bedekten-weg, grooter gebrek aan aarde hebben, om de gracht daarmede te dammen. Het denkbeeld van dergelijk eene versterkinge, om dit, in 't voorbijgaan, aan te merken, is hem, misschien, te binnen gekomen, ten tijde der belegeringe van *Maastricht*, voorgevallen in den jaare zestien honderd vier-en-zeventig, waarin hij zag dat de vijand, uit de reeds veroverde Halvemaan, werd te rug gedreeven. Den Walsgang der Courtine heeft hij veel laager dan de overige van dien zelfden omtrek gemaakt, op dat, door het daarop geplaatste geschut, de vijanden, na het vermeesteren der Halvemaan, daar uit of verdreeven mogen worden, of ten minsten beroofd van de groote voordeelen, die zij daarvan stonden te trekken. Eindelijk, om nu veele andere dingen, den hoogsten lof waardig, met stilzwijgen voorbij te gaan, heeft hij getoond dat men de Vestingwerken, naar den onderscheiden' aart van plaatsen en gronden, moet veranderen, en door schrandere afbeeldingen opgegeeven, naar welke men de zijde der Steden, daar ze van de rivieren bespoeld worden, zou kunnen versterken.

Een schoon en uitmuntend werk, indedaad! waardig om allen Krijgsbouwmeesteren ten handboek te strekken; een werk, dat WILLEM DE VIERDE menigmaal heeft doorgeloopen, maar nooit zonder zig over het doorluchtig verstand van dien onsterflijken man grootlijks te verwonderen.

Nogthans zijn 'er gevonden, die de werken van COEHOORN aan-

aandachtiglijk overwogen hebbende, zig lieten voorstaan, dat hij, door de ondervinding geleerd, zijne lessen van versterkinge grootlijks veranderd had. Maar deze hebben niet bedacht, dat op dien zelfde tijd, waarop zijn boek werd in 't licht gegeeven, door den wijdberoemden VAUBAN is ontdekt, dat die stukken geschut, tot het vermeesteren van eenig Vestingwerk, inzonderheid veel toebrengen, door welke de Walsgangen in het lang beschooten worden. En, indedaad, zij zijn ten hoogsten dienstig, niet alleen om de Krijgsgereedschappen te vernielen, maar ook om de verdedigers uit hunne posten te verdrijven, voornaamlijk wanneer de kogels uit stukken Kanon, onder kleine hoeken gericht, geschooten worden. Want neergevallen zijnde, springen zij drie of vier maalen weder op, en even zo veele maalen treffen zij, waarschijnelijk, of de bezettelingen, of het geschut, en het geen men verder ter vedediginge doorgaans bezigt. Doch deze dingen in aanmerkinge genomen hebbende, doorzag de scherpziende man ontwijfelbaar, dat Vestingwerken, zonder breede Walsgangen (*Couvre Faces*), die te vooren door hem zelven waren uitgedacht, om de *Faces* der Bolwerken daarmede te dekken, weinig nut zouden doen, en dat men de uitvinding van VAUBAN niet beter kon te keer gaan, dan door, ten gebruike van 't geschut, zulke Vestingswerken te maaken, als door hunne ruimte en ligging den vijand krachtigst beletteden, om alle de bijzondere Werken indiervoegen te beschieten.

Onderrusschen kan men niet ontkennen, dat hij, uit eene en andere belegeringe, geleerd kan hebben, dat men juist geen grooten staat moet maaken op Werken, die, schoon vernuftig toegesteld, grooter beleid en kundigheid vereisschen, dan men doorgaans aan het Krijgsvolk kan toeschrijven. En dit is, naar mijne gedachten, de waare reden, waarom de door hem gebouwde Werken veel eenvoudiger zijn, dan die, welke hij in zijn onvergelijkelijk werk, de *Nieuwe Vestingbouw*, heeft beschreeven.

Ook kan men niet ontkennen, dat men dien verwonderenswaardigen vorm van wallen, welke laater van hem is uitgevonden, en waarmede hij *Bergen op den Zoom* heeft omringd, boven alle anderen te schatten hebbe; om dat daarin, gelijk de onder-

dervinding geleerd heeft, met het allergrootfte geweld van een ftaêg donderend gefchut, naauwelijks bres te fchieten valt.

Voor het overige heeft hij de beginzelen, die men in zijne uitgegeevene boeken vindt, in de Werken, die van hem gemaakt zijn, altoos gevolgd.

Dan ons beftek verpligt ons, om den afgebrokenen draad der gefchiedenisfen te hervatten. Toen nu 't oorlogsvuur op nieuw ontftoken was, zo haast WILLEM DE DERDE, van den troon van *Groot-Brittanje* zig verzekerd had, heeft hij, in beide de belegeringen, van *Keizerswaard* en *Bon*, die door den Keurvorst van *Brandenburg*, Grootvader van wijlen FREDRIK DEN DERDEN, *Koning van Pruisfen*, zijn ingenomen, eenen zeer grooten roem verworven. Hij had naamlijk rond en openlijk gezegd, dat *Bon*, tot dus verre met weinig voorfpoed belegerd, op eene andere wijze ligtelijk te winnen ware. De Keurvorst, door dit zeggen bewoogen, maakte, naar het gevoelen van COEHOORN, de vereischte verandering in de wijze der belegeringe, en zag, in korten tijd, zig meester van de Stad. In erkentenisfe hiervan verklaarde de Overwinnaar aan dien wijzen raadsman, dat hij hem tot Kolonel over twee Bataillons en tot Generaal-Major verheffen wilde, indien hij befluiten kon onder zijne banieren voortaan te ftrijden. Doch hij, met te groote liefde voor de Vrijheid en zijn Vaderland bezield, heeft die aanzienlijke eerampten beleefdelijk van de hand geweezen.

In het volgende jaar als Brigadier dienende, heeft hij den vermaarden flag van *Fleurij* bijgewoond, en met agt Bataillons, die door hem werden aangevoerd, aan eene groote menigte van vijandlijke benden een langduurigen en dapperen tegenftand geboden, tot dat hij eindelijk, van alle kanten door zijne vijanden omfingeld, ontwijfelbaar in hunne handen had moeten vallen, zo hij niet, door eene onvoorbeeldige getrouwheid van zijnen dienstknecht, wonderlijk ware gered geworden. Waarfchijnelijk heeft COEHOORN die benden aangevoerd, welke van den Hertog VAN LUXEMBURG zo zeer zijn geroemd geworden.

Wie zou niet gelooven, dat een man, door zo groot eene liefde tot zijn Vaderland, door zo groot eene dapperheid, en door zo groot eene kundigheid ten hoogften vermaard, veel

hoo-

hooger en aanzienlijker eerampten hadt moeten verkrijgen! En, echter, is het anders uitgevallen; zijnde hij zelfs van het eerampt, tot dien tijd door hem bekleed, verlaaten, terwijl men hem slegts het bevel over de twee Batailloos behouden liet.

Dit was de reden, dat hij, die zig zijner onschuld en verdiensten ten vollen bewust was, om tegen geene bittere afgunst langer te worstelen, de Krijgsampten nederleide, die het dankbaar *Friesland* hem had opgedraagen.

Maar Nederlands Held, WILLEM DE DERDE, kunnende noch willende gedoogen, dat het Gemeenebest van zo groot eenen Man voor altoos beroofd zou worden, heeft hem, kort daarna, aan het hoofd gesteld van het Regiment, dat toen, door den dood van den Graaf VAN STIERUM, was opengevallen, en hem daarmede naar *Namen* gezonden, om het Kasteel dier Stad, door eenig nieuw werk, nog vaster dan voorheen te maaken: waarom hij, na het volvoeren van dien last, aan 't nieuwe werk den naam van *William* gaf.

Dat dit nieuwe werk de verovering van 't Kasteel niet weinig vertraagde, heeft de belegering van het volgende jaar ontegenzeggelijk beweezen. Toen immers de groote Krijgskundige VAUBAN, met de loopgraaven, tot aan den Bedekten-Weg gevorderd was, hebben de *Franschen*, in drie dagen, de Stad veroverd. Maar COEHOORN heeft de verschansing, waarvan hij zelf Uitvinder, Bouwmeester en Bevelhebber was, doch die, door de kortheid van tijd, nog niet geheel voltooid had konnen worden, met vijftien honderd man, eens zo lang, kloekmoediglijk verdedigd, niettegenstaande vijftien Vaandelen, door zeven Bataillons ondersteund, twee dagen na elkander, van negen uuren des morgens tot twee uure des namiddags, daarop de allergeweldigste aanvallen deeden: ja hij zou ze, hoe eerlijk de voorgestelde voorwaarden ook mogten geweest zijn, niet hebben overgegeeven, zo het hem, door de schuld van anderen, niet aan veele noodwendigheden ontbroken hadde, en hij zelf niet zwaarlijk ware gewond geworden.

Na het overgaan van dit Fort, hebben de grootste Krijgsbouwmeesters, die 'er ooit gevonden werden, elkander vriendelijk gegroet. VAUBAN, onzen COEHOORN zeer beleefdelijk aanspreekende,

de, deed hem de eer van te zeggen: *zevenmaal had ik de batterijen van het geschut veranderd, voor dat ik eenen aanval op uwe verschansing heb durven doen.*

Voortreffelijke verdediging, indedaad, en des te lofwaardiger, om dat het Kasteel, van den vijand met gelijke kracht bestreeden, het maar alleen vier dagen heeft kunnen houden. Zo veel ligt 'er aan gelegen, van wat gedaante de Vestingwerken zijn, en van wien ze verdedigd worden.

Hoewel nu deze dingen, ten grooten deele, in onze Jaarboeken te leezen zijn, (zie *Europische Merkurius* van het jaar 1692, bl. 303. enz.) heeft, echter, de vermaarde FEUQUIERE geene zwaarigheid gemaakt, in zijne *Gedenkschriften* (VI. Deel, p. 152.) te boek te staan, dat COEHOORN, de versterking, die den naam *William* draagt, gebouwd hebbende, zig liet voorstaan, dat dezelve eerst moest bestreden worden, voor dat men het Kasteel zelf kon inneemen; doch dat de *Franschen*, onder VAUBAN, zonder eenige acht daar op te slaan, het Kasteel overwonnen hebben.

Daar nu gelijktijdige Vreemdelingen zig niet ontzagen, dergelijke dingen uitteslaan, wat zullen wij wel niet denken, dat 'er, door zijne heimelijke benijders en afgunstigen, ondernomen is, wanneer ze zagen, dat zijne grootheid van moed, en wakkerheid van geest hun merkelijk in den weg stond, om zelve in achtinge te geraaken?

Hoe het ook zij, het is, waarschijnelijk, aan de steeds toeneemende afgunst zijner tijdgenooten te wijten, dat WILLEM DE DERDE, toen hij, drie jaaren na dien tijd, *Namen* belegerde, den raad van COEHOORN, over de wijze der belegeringe, verzuimd heeft inteneemen.

Onder zo veele merkwaardige dingen, als men wegens deze belegering vermeld vindt, had de uitmuntende *Friesche* Hoogleeraar WILHELMUS LORÉ, van wien de geheugenis nooit versterven zal, het navolgende, uit den mond van zijnen meester FULLENIUS, gehoord. De *Franschen*, meester van *Namen* zijnde, hadden, op den raad van VAUBAN, de heuvels, aan de noordzijde gelegen, met eenige sterkten, en het Kasteel met retranchementen dermaate versterkt, dat zij de Stad voor onwinbaar hielden, en

daarom, op eene der poorten, deze woorden lieten zetten: *Zij kan overgegeeven, maar niet overwonnen worden.* Geduurende eenige dagen van het beleg, waren ook veelen metderdaad van dat gevoelen, om dat men, met de loopgraven, tot aan de Stad en het Kasteel gevorderd zijnde, ontelbaare kogels genoegzaam te vergeefsch gefpild had. Ondertusfchen had COEHOORN, in 't bijzijn zijner vrienden, openlijk gezegd, *dat de Stad op zulk eene wijze onmogelijk te winnen ware.* Dit zeggen kwam wel haast ter ooren des Konings, bij wien hij daarop ontbooden, en over de wijze der belegeringe gevraagd en onderhouden werd. Zijne antwoorden gaven den Koning zo veel genoegen, dat hem, van flonden aan, de zorge van het beleg werd aanbevolen. Terftond hierop verplaatst COEHOORN de Batterijen aan de oostzijde van de *Maaze*, nevens de *St. Nicolaas Poort;* de zulken, van welke hij deswegen werd uitgelachen, toeduwende: *Waterpas liegt niet.* Vervolgends beukte hij de muuren der Stad, en de naast aan de rivier gelegene verfterkingen, uit zo ontzachlijk een getal van ftukken Kanon teffens, dat ze welhaast bezweeken en inftortten. Hierdoor werd den krijgsknechten gelegenheid gegeeven, om langs den kant, tusfchen de rivier en de verbrijzelde muuren, heenglippende, eenen ftorm te doen: door welken onverwagten uitflag den belegerden zo groot een fchrik werd aangejaagd, dat ze weldra tot het befluit kwamen, om het teken der overgave opteftеken.

De voorwaarden daarvan verftaan hebbende, wenschte COEHOORN den Koning daarover geluk. Vermids men nu gelegenheid had; om van dien kant der Stad, welke aan de *Sambre* was, het Kasteel te beftooken, 't geen anders niet te overwinnen was, gaf hij den raad, dat men, van de andere kanten, hetzelve flegts flaauw befchieten moest, om 't bloed der Krijgsknechten niet vruchtloos te verfpillen, terwijl hij nog met het maaken der Batterijen bezig was; en dat men den vijanden, indien zij, hunnen misflag ziende, onderneemen mogten, deze zijne pooging te beletten, en de Stad te vernielen, moest aanzeggen, dat zij dus de hunnen, die, in groote menigte, aldaar ziek of gewond lagen, groot nadeel zoude toebrengen. De *Franfchen*, met deze ongelukkigen medelijden hebbende, lieten af van tegen dat deel der

Stad verder te woeden. Honderd vijftien ſtukken Kanon en zeven-en-vijftig Mortieren, door bezorging van COEHOORN, op de *Batterijen* geplaatst, behalven nog dertig andere ſtukken Kanon en agt Mortieren, waaruit het front der Vestingwerken beſchooten werd, hadden, binnen weinige dagen, het Kasteel met alle zijne ſterkten zodanig gebeukt en geteiſterd, dat de Koning, als hij eenen allergeweldigſten, maar teffens zeer wijslijk beſtuurden ſtorm ondernomen had, en de Bezetting niet durfde denken, dat ze in ſtaat ware, eenen tweeden uitteſtaan, dit onwinbare Kasteel, met alle zijne ſterkten, onder zijne magt deed bukken, hoewel hetzelve eene zwaare Bezetting inhad, en door een' zeer dapperen Krijgsoverſte verdedigd werd.

De Keurvorst VAN BEIJEREN, met zo uitſteekend eene dapperheid ingenomen, beſchonk COEHOORN met vijf ſtukken geſchut; Koning WILLEM DE DERDE verhief hem, om dezen zeer grooten dienst aan 't Vaderland, tot Luitenant-Generaal van de Infanterij, en ſtelde hem aan, met algemeene toejuichinge, tot Opper-Vestingbouwmeester. Ten zelfden tijde beſchonk hij hem met een aanzienlijker Regiment Hollanders, en gaf hem de vrijheid, om 't voorige, over 't welk hij dus lang het bevel gevoerd had, te mogen overdraagen aan zijnen oudſten zoon; voor welke eer, nogthans, COEHOORN, om dat zijn zoon nog maar een tedere jongeling was, edelmoedig heeft bedankt.

Volkomen vergenoegd met de aanzienlijk eerampten, die men hem had opgedraagen, weigerde hij den raad te volgen van den Edelen BENTINK, Graaf van *Portland*, zijnen vriend en begunſtiger, die hem ried, den Koning om het Gouvernement van *Breda* te verzoeken, hem reden geevende van te denken, dat hij zulks ligtlijk verwerven zou.

Ondertusſchen zagen zig de Nederlanders, wegens den zwakken en wankelenden ſtaat der gezondheid, waarin de Koning van *Spanje* zig bevond, aan nieuwe gevaaren blootgeſteld. Lieden van doorzicht hadden, reeds van overlang, vooruitgezien, dat, indien hij zonder kinderen overleed, LODEWIJK DE XIV niet zou rusten, voor dat hij de landen der Spaanſche heerſchappij op iemant van zijn huis hadt overgebragt; waardoor zijn Koningrijk, aan den zuidkant, geheel veilig zijnde, in magt grootelijks zoude

toenemen. Alle heerſchappijen immers worden, het overige gelijk zijnde, juist zo veel ſterker, als zij of weiniger, of gunſtiger rijken tot haare nabuuren hebben. Doch zulk eene omwenteling van zaaken zou, inzonderheid voor de *Vereenigde Gewesten*, zeer te duchten zijn geweest. Want, indien de Koning van *Frankrijk* de *Spaanſche Nederlanden* eens aan zijne Kroon gehecht had, zou hij onze grenzen, die men, in tijd van vrede, wegens den ſtaat van 't Gemeenebest, niet altijd zodanig kan bezetten, als wel behoort, ten allen tijde hebben kunnen aanvallen. De Staaten, hoewel zij, ter voorkominge van deze dingen, reeds in tijd van vrede, hunne verbonden gemaakt hadden, hadden, echter, wijslijk niets verzuimd, van 't geene tot wezenli ken dienst zou kunnen zijn, indien eens de zaak ongelukkig mogt uitvaller.

Van hier dat de Algemeene Staaten en Koning WILLEM, in den jaare 1697, aan COEHOORN last gaven, om de Vestingwerken der bijzondere Gewesten naauwkeurig opteneemen, en ontwerpen en aftekeningen te maaken, naar welke zij, met nieuwe en ſterkere werken, omringd en voorzien konden worden.

Dien last getrouwlijk uitgevoerd, en het genoegen hebbende, dat zijne ontwerpen en aftekeningen de goedkeuring wegdroegen, heeft hij allereerst den hoogen grond, ten zuiden van *Groningen*, welke naar den noordkant afneemt en een weinig buiten de Stad geheel ophoudt, en wiens uiterſte randen, naar het oosten en westen ſtrekkende, met het water, dat door de Sluizen wordt opgehouden, onder water gezet kunnen worden, met verſchanſingen omgeeven, en daar door de Stad, die reeds, door haare ligging, zeer ſterk is, om dat ze niet geheel en al kan worden ingeſlooten, bijkans ontoeganglijk gemaakt. Dat, ter bewaaringe van *Friesland* en *Holland*, aan de behoudenisſe van *Groningen* veel gelegen zij, had Koning WILLEM, in het voor den Staat allerhachlijkſte jaar 1672, reeds duidelijk begreepen. Terwijl de Stad, door den Bisſchop van *Munſter*, niet weinig benaauwd werd, kwam hij haar, nog bij tijds, met de naaste bezettingen dermaate te hulpe, dat de vereischte menigte van Krijgsknechten, door de dappere Burgers en ſtudeerende jeugd kloekmoediglijk onderſteund, zig in ſtaat bevond, om den vijand

tot

tot het opbreeken van 't ondernomen beleg te noodzaaken. Daarenboven heeft COEHOORN de Bolwerken met eene gracht, die naar den binnenkant schuins afdaalden, en tevens in plaats van Bedektenweg dienden, volgens die zelfde regelen versterkt, welke hij in zijnen *Nieuwe Vestingbouw* had voorgesteld. Want de Wallen, dus meer voor het gezicht verborgen, zijn des te beter in staat om den belegeraar een langen tegenstand te bieden; en zij, die de Borstweering van den Bedektenweg te beschermen hebben, kunnen met veel minder gevaars vechten.

Door die zelfde schikking heeft hij 't vraagstuk opgelost, 't welk de Vestingbouwmeesters reeds van overlang had bezig gehouden, op welk eene wijze, naamlijk, zulke verschansingen aangelegd moeten worden, welke men, wegens de hoogte van den grond, met geene grachten vol waters omringen kan?

Daarenboven heeft de groote COEHOORN, voor de Vestingen van *Nijmeegen*, nieuwe Werken aangelegd, binnen welke de troupen, die tusschen de *Maaze* en *Waal* gelegerd zijn, ingevalle zij het daar te benaauwd krijgen, altoos een veilige wijkplaats vinden. 't Is bekend, dat, door middel dier werken, deze vermaarde Stad van *Gelderland* behouden werd, toen de Hertog VAN BOURGONDIE zig daarvan meester zocht te maaken.

Vervolgens heeft hij al het vermogen van zijnen geest aan gewend naar *Bergen op den Zoom*, en deze Stad, waarvan *Zeelands* behoudenis, ten grooten deele, afhangt, met dien gewenschten uitslag versterkt, dat haare Vestingen alle anderen, die 'er, sedert dien tijd tot hiertoe, gemaakt zijn, zeer verre overtreffen, en als een altoosduurend gedenkteken van dien grooten man geroemd werden. En, waarlijk, niet zonder groote reden. Allereerst heeft hij den grond, nabij de Stad gelegen, eenige voeten opgehoogd, en 'er, daarna, volgens zijne aftekeningen, die verwonderenswaardige Wallen aangelegd, welke, voor den vloed der zee beveiligd, en van verre het gezicht misleidende, van nabij, door hunne Bolwerken en Mijnen, verschriklijk zijn, en, zo 't scheen, door geen menschlijk vermogen hadden kunnen vermeesterd worden.

Eindelijk, om nu de overige verdiensten, waardoor hij het Vaderland grootlijks aan zig verpligt heeft, met stilzwijgen voor

bij te gaan, heeft hij nog, in een vrij uitvoerig geschrift, door hem zelven, ten dien tijde, aan den Raad van Staaten overgegeeven, duidelijk ontvouwd, op welk eene wijze *Friesland* en *Groningen*, tegen eenen aanvallenden vijand, verdedigd kunnen worden; gelijk dit alles blijkt uit den brief, door Hun Edel Mog, de Gedeput. Staaten van *Friesland*, op den 14den Januarij 1701, aan COEHOORN gezonden: want, wat het geschrift zelf betreft, daarvan heeft men, na alle aangewende moeite, tot nogtoe, geen afschrift kunnen bekomen.

Thans zijn wij gevorderd tot het allerheerlijkste, en aller aandacht waardige gedenkteken van 's mans onstervelijken roem. Bij zeker toeval, naamlijk, is ons een papier in handen gekomen, door de eigen hand van onzen COEHOORN, in het begin dezer eeuwe, geschreeven, ten tijtel draagende: *Verscheiden' voorstellen, van 't geene 'er, bij het ontsteeken van den Oorlog, die ons dreigt, zal en moet geschieden.* Men leest daarin de volgende nadruklijke woorden:

„ *Het is zeer waarschijnlijk, dat het* Vereenigd Nederland *aan twee kanten, naamlijk aan dien van* Gelderland *en* Braband, *door de Vijanden zal worden aangetast: de vraag is, wat ons in zo hachgelijk een gevaar te doen sta? ik voor mij ben van gevoelen, dat men ons leger tusschen* Nieuwegen *en de* Grave *behoorde te plaatsen: want dus tusschen twee Rivieren, en tusschen twee Steden liggende, zal het teffens overvloed van toevoer hebben, en zig in veiligheid bevinden; doch zo het mogt gebeuren, dat hetzelve tegens de overmagt van den Vijand niet ware opgewassen, zou het veiliglijk kunnen te rug trekken binnen de Versterkingen, die 'er voor de Vestingen van* Nieuwegen *worden aangelegd, om daar aftewagten, wat de Vijand onderneemen wilde: zo deeze de* Maas *overtrok, om naar den kant van* 's Hertogenbosch, Heusden, *of elders in dien oord iets te onderneemen, zo moesten onze troepen insgelijks de* Maas *overtrekken. en wel over de brug, die 'er bij de* Grave *ten dien einde in gereedheid moet gehouden worden, om den Vijand op den voet te volgen, en zijne beweegingen in het oog te houden: doch in geval de Vijand den* Rhijn *mogt naderen,*

ren, en dien tragtte overtetrekken, konden de onzen eerst de Waal *bij* Nieuwegen *door middel van de Gierbrug, en vervolgends den* Rhijn *bij* Arnhem *overfteeken, en zo naar den* IJsfel *zig begeeven, om den Vijand den overtocht dier rivieren te beletten: en zo hun eindelijk dit mislukte, dienden ze, mijns oordeels, zig met allen mogelijken fpoed binnen de Linien voor* Arnhem *te begeeven: want dus zoudenze niet alleen in ftaat zijn om deze Stad te behouden, maar ook om de noodige onderfteuning langs de* Betuwe *naar* Utrecht *en* Holland *te zenden: doch wat het vijandlijk leger betreft, dat van* Antwerpen *kon komen aanrukken; mijns oordeels, moesten 'er eenige duizend man, meer of min, na dat het getal onzer troepen zulks toeliet; geplaatst worden in de Linien,* (*) *die ter vereeniginge van* Bergen *en* Steenbergen *zijn aangelegd, dewijl zij daar veilig konnen liggen, de twee genoemde Steden en* Zeeland *befchermen, en in ftaat zijn om den Vijand, zo hij naar* Breda *mogt trekken, den toevoer aftefnijden: maar zo de overmagt van den Vijand zo veel grooter ware, dat hij onze troepen konde bedwingen, en deze Stad belegeren, zouden de onzen voorzeker in korten tijd, uit de naaste bezettingen tot een genoegzaam getal vermeerderd konnen worden, om daarvan een gepast gedeelte te fcheepe naar* Vlaanderen *te voeren, en daarmede den Vijand tot het opbreeken van 't ondernomen beleg te noodzaaken.*"

Wie zou niet grootlijks wenfchen, dat men dezen raad, dien wijzen Veldheer ten hoogften waardig, had opgevolgd! Dus immers zou *Nijmegen* niet in het uiterfte gevaar gekomen zijn, waarin het zig gebragt heeft gezien; hoewel men alleen daarin van COEHOORN's gevoelen was afgeweeken, dat men onze troepen,

(*) Deze verfterking, die, door drie werken, bij uitftek aanzienlijk is, werd, op bevel van den grooten Veldheer, FREDRIK HENDRIK, Prinfe van *Oranje*, in den jaare zestien honderd agt-en-twintig aangelegd.

pen, die hij tusſchen *Nijmegen* en *Grave* geplaatst wilde hebben, tusſchen *Nijmegen* en *Kleef* had doen legeren.

De Vereenigde Gewesten hadden, in de Lente van het jaar zeventien honderd en twee, hunne en hunner Bondgenooten troepen, die zij tot daaraan toe verzameld hadden, in drie hoopen afgedeeld, ten krijgstogt uitgezonden. Over eene der Hoofdbenden, die ter beſcherminge van *Vlaanderen* moest dienen, was het bevel aan COEHOORN opgedraagen. De tien duizend man, over welke hij gebood, verzamelde hij, in het midden van Zomermaand, nabij het ſteedje *Middelburg* Vandaar trok hij, onvoorziens, naar de Liniën, die men, tusſchen de ſterkten *St. Donatus* en *Isabella*, had aangelegd, voerde terſtond zijne benden aan, bevocht de werken, en bemagtigde de ſterkte *Donatus*, ſchoon met eene bezettinge van zeven honderd man verdedigd. Na dezelve te hebben ingenomen, voorzag hijze met de noodige Bezettinge, en ſtelde het Land van *Brugge* onder ſchattingen. Doch als de *Franſchen*, met eene groote overmagt, van alle kanten kwamen toeſchieten, keerde hij, na alles, 't geen zo gelukkig door hem vermeesterd was, vernield te hebben, als overwinnaar naar *Sluis* te rug, en verzorgde in *Vlaanderen* alles met zo veel wijsheid, dat de vijanden aldaar, het gantſche jaar, niets van belang hebben durven onderneemen.

Nadat de Hertog VAN MARLBOROUGH in 't leger was gekomen, ontbood hij COEHOORN uit *Vlaanderen*, en beval aan hem de zorge van het beleg van *Venlo*, dat reeds, door de benden van den dapperen Prins VAN NASSAU SAARBRUK, was ingeſlooten. Na al het noodige, naar zijne gewoonte, te hebben bijéén gezameld en in orde gebragt, heeft hij, genoegzaam zonder een éénigen man te verliezen, de Loopgraaven, tot aan de ſterkte *St. Michiel* en de Stad, voortgezet, en van zijne Batterijen, intusſchen opgericht, waarop hij vier-en-zestig ſtukken kanon, en vier-en-twintig mortieren geplaatst had, de Werken dier ſterkte, met zulk een geweld, nacht en dag, gebeukt, dat, door eenen Storm, volgens zijn goedvinden, ondernomen en uitgevoerd, niet alleenlijk de Bedekteweg, maar ook de Halvemaan, en de Sterkte zelve, met verlies van verre weg het grootſte deel der Bezettinge, bemagtigd werden: ja, het ſcheelde weinig, of

zij

zij hadden ook meteen de Stad zelve veroverd, door het afsnijden van hun, die, van den Brug, waardoor deze Sterkte met de Stad vereenigd is, de vlugt naar binnen namen. Na deze Sterkte ingenomen te hebben, heeft hij op de Vestingen der Stad zelve gedonderd, en ze, in weinige dagen, zodanig verbrijzeld, dat de Stad door eenen ſtorm insgelijks ſcheen ingenomen te kunnen worden. Doch, op dien zelfden tijd, kreeg men bericht in 't Leger, dat de zeer ſterke *Franſche* Stad *Landau*, door den Roomsch-Koning JOSEPHUS, overwonnen was. Hierom gaf de Prins VAN NASSAU SAARBRUK bevel aan 't Krijgsvolk, om, ten teken van openbaare vreugde, ringswijze, tot driemaalen toe, afstevuuren, en de Vestingen der Stad, even zo veele maalen, uit het grof geſchut en de mortieren te begroeten. De belegerden, daarvan de reden niet weetende, en beducht, dat dit het tein was van eenen algemeenen Storm, dien ze wantrouwden af te kunnen weeren, boden ſtraks de overgave aan. De Stad en het Kasteel vielen dus, binnen den tijd van eene maand, in de magt der Bondgenooten.

MARLBOROUGH daarop, met gelijke kracht, in vier dagen tijds, *Roermond* ingenomen hebbende, en om den tijd niet nutloos te ſpillen, dewijl hij bemerkte, dat men, van den kant der *Franſchen*, eenen veldſlag mijdde, beſloot, om *Luik* te gaan belegeren. Doch de Bevelhebber dier Stad, verneemende dat hij van rondsomme ingeſlooten werd, heeft ſchielijk de Stad verlaaten, en trok, met agt Bataillons, in 't Kasteel, terwijl hij, met de vier overige, de *Karthuizer Schans* bezette. COEHOORN, na al het noodige, in vijf dagen tijds, bijéén gebragt te hebben, zette, met eenen ongehoorden voortgang, in éénen nacht, op twee verſchillende plaatſen, de loopgraven voort tot aan de borstweering van den Bedektenweg. Twee dagen daarna beſchoot hij, uit veertig ſtukken Kanon en twaalf Mortieren, het Kasteel met zo veel gewelds, dat 'er, in den tijd van drie dagen, twee Tuighuizen, waarin zeer veel buspoeder, en meer dan zeven duizend bomben bewaard werden, in den brand geraakten, bijna alle de krijgsgereedſchappen der belegerden vernield, en de Wallen, op verſcheidene plaatſen, over hoop geworpen werden. Het teken van den aanval, daarop, met algemeene goedkeuringe, gegeeven

ven zijnde, hebben de belegeraars, neervellende al wat hun tegenstand boodt, den Bedektenweg ingenomen; en de vluchtende bezetting op de hielen volgende, zijn zij, door de gemaakte bresfen, ten Kasteele ingedrongen. Voorzeker zouden ze in die woede de gantfche bezetting nedergezabeld hebben, indien deze niet de wapenen nedergeworpen en ootmoediglijk om lijfsgenade gebeden hadde. Een groote buit, meer dan tienmaal honderd duizend guldens waardig, viel den overwinnaaren hier in handen. Terstond daarna zijne wapenen tegen den Schans wendende, wierp COEHOORN, in vier uuren tijds, zo groot een menigte bomben in denzelven, dat alle de gebouwen in de asfche gelegd werden. Vervolgens heeft hij, in even weinig tijds, de voornaamste Wallen, door zijn geschut, ten eenemaale vernield; weshalven de Bezetting, om niet met geweld gevangen genomen te worden, op eerlijke voorwaarden, zig overgaf.

Dus werd dan, in dit jaar, door de wijsheid en dapperheid van den Prinse VAN NASSAU SAARBRUK, en van den Veldmaarschalk MARLBOROUGH, de oorlog gelukkiglijk gevoerd; dus werden de *Rhijn* en *Maaze*, door de ingenomene Steden, verzekerd; de vijanden van de grenzen verdreeven, en onze troepen beveiligd in haare winterlegeringen. COEHOORN, inzonderheid, behaalde grooten roem, doordien hij, met een onvergelijkelijk beleid, zo veele en groote Steden en Versterkingen, in den tijd van weinige dagen, en met verlies van weinig volks, onder zijne magt wist te brengen.

MARLBOROUGH, na den winter, uit *Engeland* te rug gekomen zijnde, hield, nevens COEHOORN en andere voornaame Legerhoofden, met de Vereenigde Staaten dikmaals raadpleegingen, waar ter plaatfe men den oorlogskans te waagen hadde. MARLBOROUGH was van gevoelen, dat men *Vlaanderen* en *Braband*, met alle magt, befpringen moest; doch de meesten waren van andere gedachten, om dat de *Franschen* de sterkste Steden dier Gewesten, door verschanste legerplaatsen, vereenigd hadden; zodat de Bondgenooten overal plaatsen zouden ontmoeten, zo door de natuur als door de kunst versterkt, in welke de vijanden, die eenen openlijken veldslag schuwden, als het hun eens te bang gemaakt werd, altoos, als in zo veele vrijplaatsen, wijken

ken konden. Ook ontkende de Veldmaarschalk niet, dat de vijanden, uit hunne verschansingen, zonder gevaar, niet verdreeven konden worden; maar hij was tevens van meeninge, dat zij op eene andere wijze te overwinnen waren.

Ondertusschen gaf hij bevel tot het insluiten van *Bon*, en droeg, naar gewoonte, de zorge van het beleg aan COEHOORN op, die hier wederom zijne zaaken met de grootste wijsheid zo wel als het grootste geluk bestierde. Want, in vier dagen, had hij niet alleen zijne loopgraven, aan drie kanten, tot aan de Borstweering van den Bedektenweg voortgezet, maar ook zijne Batterijen met een groote menigte geschut voorzien; waaruit hij, allereerst op den avond van den agtsten van de maand Mei, den Brug, waardoor de Stad, ten oosten van den *Rhijn*, met de Buitenwerken, doon hem thans bestreeden, vereenigd werd, zo geweldig heeft beschooten en vernield, dat de stukken daarvan, door den snellen vloed der riviere, zijnde weggesleept, 'er geen de minste mogelijkheid van herstellinge overschoot. Vervolgens heeft hij, 's daags daarna, met bomben en kogels, van wier gekraak en geloei alles beefde en daverde, de Werken niet alleen om verre geworpen, maar ook de bezettelingen, die de krijgshutten en andere gebouwen in brand gestoken hadden, om dus, onder begunstiging van den rook, door middel van scheepjes, in de Stad te komen, in een hevigen aanval, gedood, in den *Rhijn* doen verdrinken, of gevangen genomen. Op den twaalfden dag, nadat men de loopgraaven geopend had, moest de Stad voor de Wapenen der Bondgenooten bukken.

Hierop gaf MARLBOROUGH, nadat hij, alvoorens, de Afgevaardigden te Velde tot zijn gevoelen had overgehaald, aan COEHOORN en SPAR bevel, om de Liniën, waarmede de *Franschen* 't Land van *Waas* bebolwerkt hadden, aan te tasten en te overmeesteren.

COEHOORN, het toekomstige in zijne gedachten voorziende, bragt, bij tijds, al het noodige in gereedheid, voorzag wijslijk in al het geen 'er zou kunnen gebeuren, en bleef dus, in de Buurt van *Bergen*, wagten op den tijd der uitvoeringe, die hem, van zijnen Amptgenoot, zou worden aangediend.

Eerst op den zes-en-twintigsten van April, zeer vroeg in den morgenstond, kreeg hij tijding, dat de aanval, op den volgenden

den dag, moest ondernomen worden. Om, derhalven, den Vijand te misleiden, liet hij twee Batailloos, met allen mogelijken spoed, naar *Hulst* vertrekken, doch met uitdruklijken last, van des nachts eenige benden daar uit te ligten, en daarmede, onder aanvoeringe van den dapperen Brigadier SCHRATENBACH, met het aanbreeken van den eerstkomenden dag, tegens *Lillo* te rug te keeren. Met eenen uitgeleezenen hoop van twee duizend en vijf honderd voetknechten, na alvoorens *Santvliet*, dat van de *Spanjaarden* bemagtigd was, ingeslooten te hebben, om dus zijne reize veilig voort te zetten, en het gerucht zijner aankomste te stuiten, trok hij zelve, onverhoeds, des avonds, bij *Liefkenshoek*, over de *Schelde*. Op den volgenden dag rukt hij de benden, ter bevechtinge der Werken, bijéén; doet, volgens gewoonte, den aanval op de buitenste; drijft den Vijand, na een klein gevecht, op de vlucht; noodzaakt den Schans, op den hoek van *St. Antonius* aangelegd, alleen door den schrik voor zijnen naam, tot de overgave, en volvoert alles in een oogenblik tijds: waarom hij, met het grootste recht, kon zeggen: *Ik kwam, en zag en won.* SPAR slaagde insgelijks gelukkig in zijnen aanval, doch liet 'er veel volks bij zitten. Het overige, nogthans, dat MARLBOROUGH uitgevoerd wilde hebben, om dat men naar COEHOORN's raad niet wilde luisteren, slaagde niet zo gelukkig. Ondertusschen heeft COEHOORN, het overige van dit jaar in *Vlaanderen* dienende, alles, wat hij ingenomen had, behouden, en de onderneemingen der Vijanden beteugeld.

Doch deze waren zijne laatste bedrijven. MARLBOROUGH had hem, die van eene beroerte gelukkig hersteld was, in den beginne van het volgende jaar zeventien honderd en vier, wel op eene zeer vriendelijke wijze bij zig ontboden, om met hem over de zaaken van dien tijd te raadpleegen. Doch naauwlijks was hij aangekomen, of hij werd, wederom, van dezelfde ziekte aangetast, en daardoor, op den 17den van Maart, in zijn drie-en-zestigste jaar, uit het leven gerukt; zijnde toen Luitenant-Generaal van het Voetvolk, Gouverneur van *Staats-Vlaanderen*, en de Forten aan de *Schelde*, Generaal van de Artillerij, en Directeur-Generaal der Vestingwerken.

Hij leeft, echter, in de harten der *Friezen*, en van alle Volke-

keeren; ja zal 'er eeuwig in leeven. Hij was een man van de oude zeden; bezat groote deftigheid; was een verachter van beuzelingen; wijd vervreemd van vleijerije; een groot en getrouw beminnaar van zijn Vaderland, dat bijkans zeven-en-veertig jaaren in den krijg zijnen dienst genoot. Wat den krijg betreft, wie heeft ooit met meerder kundigheid een Leger geboden? wie met meer beleid de benden in slagorde geschaard? wie met grooter moed gevochten? wie het Krijgsvolk meer gespaard? wie de oorlogskosten meer verminderd? wie, in korten tijd, grooter zaaken uitgericht? wie, altoos overwinnaar zijnde, met meer geluks den krijg gevoerd?

Niet alleen de *Friezen* en de Nederlanders in 't gemeen, maar ook zijne buitenlandsche tijdgenooten hebben hem gepreezen. De krijgskundige Marquis DE ST. JULIEN noemde hem den grootsten Vestingbouwmeester en Veldheer; terwijl, ten onzen tijde, de Ridder BENJAMIN ROBBINS (*), die in de Wiskunde voor niemand behoefde te wijken, en in de kennisse van krijgszaaken zeer ervaren was, hem alleen waardig geoordeeld heeft, om met den naam van Vestingbouwmeester te pronken.

Van daar de uitsteekende en buitengewoone gunst der Koningen; van daar de ijver om hem met eerbewijzen te overlaaden. KAREL DE TWEEDE heeft hem in den rang der eerste en aanzienlijkste Edelen geplaatst. LODEWIJK DE VEERTIENDE, een uitmuntend kenner en hoogschatter van waare verdiensten, zogt hem in zijnen dienst te lokken, met de aanbieding van een Regiment en het Opperbestuur zijner Krijgsgereedschappen, op eene jaarwedde van vijftig duizend Hollandsche Guldens, en vrije Godsdienstoefeninge; beloovende, daarenboven, hem eerstdaags, met aanzienlijker eerampten en grootere voordeelen, te zullen beschenken. WILLEM DE DERDE heeft hem met allerlei eerbewijzen en voordeelen als overlaaden. Want, behalven de eerampten, die hij, na de verovering van *Namen*, hem had opgedraagen, heeft hij

(*) BENJAMIN ROBBINS *is Opper-Vestingbouwmeester van de* Oost-Indische Maatschappij *van* Groot-Brittanje *geweest.*

hij hem ook nog tot Opperbestuurder van het Krijgsgereedschap van *Staats-Vlaanderen* en de Sterkten aan de *Schelde* aangesteld, en, daarenboven, door de Vestingwerken van *Bergen op den Zoom* grootlijks te verheffen, hem aan de onsterfelijkheid gewijd.

Zie hier het opschrift van het Praalgraf, ter gedachtenisse van onzen Held, in *Friesland* opgericht, in de Kerk van het Dorp *Wijkel*, niet verre van de Stad *Sloten*, 't welk, met zijn afbeeldzel, in prent uitgaat.

Ter gedachtenisse van den Hoog-Adelen, Dapperen, Vroomen, Gelukkigen en Manhaften Veldheere

MENNO, BARON VAN COEHOORN,

LIEUTENANT-GENERAAL VAN HET VOETVOLK, GOUVERNEUR VAN STAATS-VLAANDEREN, EN DE STERKTEN AAN DE SCHELDE; VAN WEGENS HUN HOOG-MOGENDE DE STAATEN DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, OPPERBESTIERDER VAN DE WERKEN EN VESTINGEN, BENEFFENS HET GESCHUT EN VERDERE KRYGSGEREEDSCHAP;

Die de hoogste eerbewijzen en belooningen van dapperheid, hem door de grootste Vorsten van Europa opgedraagen, minder schattede dan zijn Vaderland, het zelve XLVII achtereenvolgende jaaren in den krijg heeft gediend, en na het doorworstelen van zo veel arbeid en moeite, hoog bejaard en overlaaden met Krijgseere, Godzaliglijk in Christus ontslaapen is, op den 17 van Louwmaamd des jaars 1704, in het 63ste jaar van zijnen ouderdom,

Heb-

Hebben de Kinders (*), *aan dien besten der Vaderen grootelijks verpligt, en door zijn afsterven hartelijk bedroefd, dit Gedenkteken ter plaatse zijner begraavenisse opgericht en toegewijd.*

Zie het Gedenkschrift van den Hoogleeraar NICOLAUS YPEY.

COEN, (JAN PIETERSE) vierde Gouverneur-Generaal van *Neerlands Indië*, geboren binnen *Hoorn*, den 8sten Januarij vijftien honderd zes-en-tagtig, bragt zijne jeugd meest te *Rome* door, ten huize van den vermaarde kooplieden PISCATORI. Vandaar terug gekomen, voer hij, den handel kundig, in 't jaar zestien honderd en zeven, aan boord van het schip *De Nieuwe Hoorn*, naar de *Oost*, als Onderkoopman, en kwam met het zelfde schip (1611) te rug.

Den 12den Mei van het volgende jaar, vertrok hij, voor de Kamer *Amsteldam*, als Opperkoopman, andermaal, naar de *Indiën*, en maakte zig zo noodzaakelijk, dat hij (1613) als Raad werd aangesteld, en verder tot Directeur van den geheelen handel, een toen nog onbekende tijtel. Daarna werd hij President van *Bantam*, en bragt den geheelen koophandel en de boeken op dien voet, dat 'er eene jaarlijksche balans van werd opgemaakt.

Alle deze posten bekleedde hij met zo veel roems, dat de Kamer van Zeventienen, op aanhouden van den Heere REAAL, bewilligde, om COEN tot algemeenen Bewindsman, of Gouverneur-Generaal, in zijne plaats aantestellen, volgens Acte van 31 Oct. 1617; wordende vervolgens deze aanstelling bekragtigd, door de Staaten Generaal en Prins MAURITS. In een verhaal van 's mans leven, moeten wij hier een tooneel openen van groote gebeurte-

(*) Bij zijne Huisvrouw MAGDALENA VAN SCHELTINGA, waarmede hij, in den jaare 1678, gehuwd was, heeft hij verwekt, GOSEWIJN THEODORUS, ÆMILIA, HENRIK CASIMIR (tweelingen), en GEERTRUIDA ALEGONDA.

tenisſen, welke, in het zelfde jaar, den Hollanderen aanleiding gaven tot het ſtichten van *Batavia*, thans de hoofdplaats der *Oost-Indiën*.

De Maatſchapij had lang begeerd, op het Eiland *Java*, eene vastigheid te bekomen, om den handel aldaar met zekerheid te drijven. Het oogmerk was, dezelve op de punt van *Ottong Java* aanteleggen. COEN werd belast, dit werk met kracht voort te zetten. Ten dien einde met den Koning van *Jacatra* in onderhandeling getreden zijnde, vreesde deze voor krenking van zijne magt, door een Fort, midden in zijne Staaten, te zien aanleggen. Zig niet durvende uiten, paaide hij de Hollanders met ſchoone beloften, doch openbaarde zig heimelijk aan de *Bantammers*. Het oogmerk van dit volk was, tot behoud van hunne magt, de *Engelſchen* en *Hollanders* tegen elkander optehitzen, en de laatſten, die hun de meeſte bekommering baarden, te verdelgen. De *Pagoran*, die, door zijne hoedanigheid van Turkſch' Priester, een dubbele vijand van de Christenen was, was aan het hoofd der Regeering van *Bantam*, geduurende de minderjaarigheid des Konings. Deze trouwlooze Staatsman had COEN en alle de Hollanders den dood gezwooren; doch om buiten verdenking te blijven, indien zijn aanſlag mislukte, deed hij den Heer COEN, in vertrouwen, verwittigen, dat hij de *Engelſchen* van een kwaaden aanſlag verdacht hield, en ried hem, naar *Jacatra* te wijken, alwaar hij, zo wel als elders op alles order konde ſtellen. COEN volgde dien raad, laatende de zaaken van *Bantam* in handen van eenige Gemagtigden.

De Pangoran van *Cabang*, broeder van dien van *Bantam*, in ſnoodheid hem gelijk, was gekoozen om dit verraad te beſtuuren, met toeſtemminge van den Koning van *Jacatra*. Na verloop van twee maanden deed hij den Heere COEN, op den 19den Augustus, weeten, dat hij hem gaarne wilde ſpreeken, op een plaats beoosten *Jacatra*, daar hij zig met de jagt vermaakte. COEN, 's anderendaags, zig derwaards begeeven hebbende, vertrokken zij te zamen vandaar, ieder aan boord van zijn eigen vaartuig, om naar *Jacatra* te keeren, alwaar de Pangoran van *Cabang*, met zijn gevolg, beſtaande uit drie honderd man, vroeg aankwam. De dag werd doorgebragt met geſprekken-

ken tusschen den Koning en de zijnen. Voor dat hij den Gouverneur verliet, had de Pangorang, die zig ongemeen lustig gedroeg, gezegd, *dat hij, die van den Koning van* Jacatra *genoodigd was, die gelegenheid zou waarneemen, om de Hollandsche Logie te bezichtigen.* Hij verscheen des avonds, toen het reeds duister was, voor de Poort, terwijl de Gouverneur op het punt stond, om het Gebed te gaan hooren.

Coen, over dat bezoek, op zo een ongelegen uur, bekommerd en verwonderd, beval, echter, dat het Gebed, als naar gewoonte, gedaan werd, en belastte tevens aan den Commis carpentier, alle de Soldaaten, wier getal vijftig bedroeg, in het geweer te doen komen, en hen, met brandende lonten, op de Gallerij van de Logie te plaatsen, terwijl men den Pangoran met zijn gevolg zo lang buiten zou ophouden. Alles in gereedheid zijnde, kwam de Pangorang binnen, verzeld van den broeder des Konings, en meer dan vijf honderd man, bezigtigde de Logie met veel opmerking, vertrok nog dien zelfden avond naar *Bantam*, en toonde zig wel voldaan, schoon met een hart vol spijt, in zijn voorneemen, door een goed besluit, dus verhinderd te zijn.

Den volgenden dag kreeg de Gouverneur een bezoek van den Koning van *Jacatra*, die hem verzekerde, daags te vooren, zijnen broeder, met eenige Orankaijen, gezonden te hebben, om de Hollanders bij te springen, indien de Pangorang een kwaaden toeleg tegen hem gehad had, 't geen hij echter niet denken konde. Coen speelde den geveinsde, en bedankte den Vorst voor dit nieuw bewijs van zijne gunst.

Schoon dit gevaar dus gelukkig was overgewaaid, was, echter, het verblijf aldaar niet veilig. De Gouverneur deed het geld en de koopwaaren aan boord brengen van agt schepen, die op de Ree lagen. De Koning, dit ziende, deed alle betuigingen van onschuld, bood zelfs aan, met eede te bevestigen, dat hij zijne verbintenissen wilde nakomen. Intusschen stelde hij alle listen in 't werk, zelfs door den Generaal tot een speelreisje te noodigen. Dit gaf nieuwe blijken van verraad, 't welk men nog nader ontdekte, op de tijding van de plundering van de Logie te *Japarie;* waarop de Gouverneur zig genoodzaakt vond, zijne Logie

heimelijk te verſterken. Dus beſloot men, door nood, den begonnen arbeid voort te zetten, en een Fort te bouwen, waarin men tegen alle aanvallen gedekt konde zijn.

Uit noodzaaklijkheid werden dus de onzen, tegen dank, geleid tot den aanleg van eene vastigheid, op de punt van *Outong Java*, en ook op het Eiland *Onrust*. Omtrent het midden van November, was de eerſte punt van het nieuwe Fort reeds met twaalf ſtukken geſchut voorzien, tot ſchrik van den Koning van *Jacatra*. Deze, ziende dat de Gouverneur, in weêrwil van alle zijne noodigingen, volhardde in zijne weigering om aan het Hof te komen, kwam in perſoon, verzeld van verſcheidene Orankaaijen, in de Logie, om op eene heuſche wijze te verneemen, van waar die verandering kwam, en waarom men zo veel wantrouwen toonde? COEN zeide hem verſcheidene redenen, waarover hij zig geliet voldaan te zijn; en, in plaats van zig tegen de bouwing te verzetten, zeide hij, *dat de Gouverneur daaromtrent volkomen meester was.* Maar onder de hand verbood hij den Javaanen en Chineezen, voor hem te arbeiden: 't welk het werk zeer vertraagde. COEN, in plaatſe van te toonen, dat hij den Koning verdacht hield, die zig mede verſterkte, ſchoot hem een ſomme van duizend Realen, en ſchonk hem twee honderd daar boven.

Op dien zelfden tijd kreeg men bericht van het gevaar, dat de *Hollanders* geloopen hadden te *Jambij*, op het Eiland *Sumatra*, en ook te *Macasſer*. De Gouverneur, om daar wraak van te neemen, zond drie ſchepen, onder ARENT MARTENSE BLOK, die zijnen last naar de letter uitvoerde, en *Japara* en andere plaatſen verbrande; 't welk grooten ſchrik bij de *Javaanen* veroorzaakte. Doch de *Engelſchen* zogten hun nieuwen moed te geeven; en om te toonen dat het hen ernst was, namen zij, in December, het ſchip *De Zwarte Leeuw*, en loerden naderhand op VAN DEN BROEK, die gereed was om van *Suratte* te vertrekken. Barsch was het antwoord van den Engelſchen Admiraal THOMAS DEAL, die voor de vuist verklaarde, voorneemens te zijn, alle de Hollandſche ſchepen te neemen, zelf naar *Jacatra* te komen, om de overige te ſlaan, en den Gouverneur levendig of dood in handen te krijgen.

Men

Men verzocht, terwijl de oorlog tusschen de *Engelschen* en *Hollanders* openbaar was, dat die van *Jacatra* en *Bantam* onzijdig wilden blijven; doch alles ging op den ouden voet: van alle kanten begon men, met grooten ernst, van beide zijden, de werken, waaraan men begonnen was, voorttezetten. De Koning had *Jacatra* met muuren omgeeven, en de haven doen sluiten. De Hollanders hadden een nieuw Fort, *Maurits* genaamd, gemaakt, waaruit zij, zo als ook uit het Fort *Nassau*, hunnen aanval deeden. Die van de Stad werden onderfleund door den Pangorang van *Bantam*, en aangemoedigd door de *Engelschen*. De twee eerste aanvallen waren vruchtloos, en de komst der *Engelschen* maakte den toestand gevaarlijker. De manschap was sterk genoeg tegen de *Javaanen*, maar niet tegen de *Engelschen*, die, den 29sten December op de Rede van *Jacatra* kwamen. Coen zeilde, den 31sten, de vijanden te gemoete; doch de wind belette hun, bijeen te komen. De *Engelsche* Admiraal, stout op zijne overmagt, zond, tegen den avond, een' Trompetter, met bevel dat alle de *Hollandsche* schepen zig zouden overgeeven, of dat hij hen daartoe zou noodzaaken. Coen deed antwoorden, dat, zo zij het schip *De Zwarte Leeuw*, met deszelfs lading, niet terug gaven, hij daarover wraak zou neemen. De Trompetter keerde, met duizend scheldwoorden op de *Hollanders*, te rug, en daarmede eindigde het jaar 1618.

Op den eersten Januarij 1619 geraakten zij slaags; het gevegt duurde vier uuren. De *Engelschen* leeden veel; de onzen verlooren slechts zeven man, en hadden vijftien gekwetsten. Doch hun grootste verlies was, dat zij, in dien tijd, een derde van hun kruid verschooten hadden. Daar tegen hadden ze het voordeel, dat de *Bergerboot*, den *Engelschen* ontgaan, bij hen kwam. Des avonds wierpen de beide vlooten het anker, in elkanders gezicht, onder het gebied van *Jacatra*. Coen hield des nachts raad, om te besluiten, wat dienstig ware; doch de gevoelens waren zo verschillende, dat men tot geen besluit kon komen. Den 3den werden de *Engelschen* met nog drie schepen versterkt; zij hadden zoen veertien kielen. Dus was 't voor de Hollanders raadzaamst, den steven naar de *Molukkes* te wenden, om aldaar een grooter magt te verzamelen. Coen zond bericht aan 't Fort, om

om zig zo lang te verdedigen als mogelijk was; en, zo zij zig genoodzaakt vonden te capituleeren, zig eer aan de *Engelschen*, dan aan den Koning van *Jacatra* overtegeeven.

VAN DEN BROEK, aan wien die brief geschreeven was, hield denzelven als nog geheim. Des nachts zagen zij het schip *De Zwarte Leeuw*, door de *Engelschen*, verbranden, en des anderen daags de vloot op de Rede verschijnen.

De Hollanders, dus te water en te land belegerd, verdubbelden den arbeid aan hunne werken, en gedroegen zig zodanig, dat de *Javaanen* genoodzaakt waren, met hun in onderhandeling te treeden. De Koning eischte de flegting van alle de nieuwe werken, en een somme van agt duizend Realen, voor de oorlogskosten. Het eerste sloegen zij geheel af; op het tweede antwoordden zij, dat ze zo wel kosten gemaakt hadden als de Koning. Doch de toestand, in welken zij zig bevonden, noopte hen, naderhand, den Koning zes duizend Realen te bieden, mids herstelling der oude tractaaten, en in stand blijving der Forten, tot de terugkomst van den Gouverneur.

Hiermede nam de Koning, in schijn, genoegen, en de afgezondenen bragten de voorwaarden, getekend, terug. VAN DEN BROEK deed hierop witte Vaandels planten; zond, nog den zelfden dag de bepaalde somme, en ontving eenige geschenken van den Koning te rug. Daags daaraan werd VAN DEN BROEK bij den Koning genodigd. Hij, geen gevaar vermoedende, begaf zig, naar het Hof, neemende vijf Soldaaten, eenige bedienden en alleen geschenken met zig. Doch naauwlijks was hij binnen getreden, of hij werd, door een bende *Javaanen*, omsingeld, die hem gevangen namen. Schoon dit verraad voor hem ongelukkig was, viel het, echter, ten voordeele van de Maatschappij uit. De gevangenen moesten de verachtelijkste behandeling ondergaan: men scheurde hen de klederen van het lijf, wierp hen in den modder, en dus werden zij voor den Koning en den *Engelschen* Generaal gebragt. Men gebood VAN DEN BROEK, aan de zijnen te schrijven, dat het tijd was, zig over te geeven, of dat men hun daartoe zou noodzaaken, en dat 'er dan geen lijfsgenaê te hoopen was. Daags daarna zond men een tweede bevel. Maar de Hollanders berichtten,

dat zij zig tot het uiterste wilden verdedigen. Twee dagen daarna, echter, boden zij den Koning twee duizend Reaalen, tot losgeld voor hunnen Gouverneur. Verre van daar dat men deze aanbieding omhelsde, werd dezelve in ketenen gesłooten, en, op den 29sten Januarij, onder het geleide van twee *Engelschen*, op den wal der Stad gevoerd, met bevel om de Bezetting te vermaanen, zig over te geeven. Schoon hij met den strop om den hals stond, vermaande hij hen tot verdediging. Zonder een verhaal hiervan te doen, kan men ligt begrijpen, de behandeling, die hem daarover wedervoer. Eindelijk gaven zij zig aan de *Engelschen* over.

Groot en onverwacht, ondertusschen, was de verandering, ten voordeele van de *Hollanders*, welke hierop volgde. De Pangurang van *Bantam*, namelijk, nijdig over den prooi, en over het voordeel, welk den Koning van *Jacatra* te beurt stond te vallen, en, aan den anderen kant, zin hebbende in de voordeelen, welke de *Hollanders* hem hadden doen aanbieden, had het gevangenneemen van VAN DEN BROEK niet verstaan, of hij zond twee duizend mannen af, onder bevel van den Temogon, krijgsbediende van den Koning van *Bantam*, met uitdruklijken last, om zig tegen het vernielen van het Fort aantekanten.

Dit krijgsvolk, te *Jacatra* gekomen zijnde, werd aldaar ingenomen als een nieuwe bijstand. De Temogon verscheen voor den Koning, die geen kwaad vermoeden hierop had, en gaf hem den brief over, waarin zijn last vermeld was. Zig nu alleen bij den Koning bevindende, nam hij dat tijdstip waar, om hem den dolk op de keel te zetten, terwijl zijn volk het Kasteel bezette. Welhaast waren zij van de Stad meester; de Koning, door vrees benard, onderwierp zig aan de voorwaarden, die men hem voorstelde. VAN DEN BROEK werd hierop uit de gevangenisse gehaald, en naar *Bantam* gebragt. De *Engelschen* namen daarop de wijk naar hun Comptoir, en veranderden, sedert, van gedrag. Zij waarschuwden zelfs de *Hollanders* voor de *Bandaanen*, beloofden hun allen bijstand, en deeden elkander, over en weder, groote diensten. Ook verzuimde de Pangorang van *Bantam* niet, van nieuws, zijne listen in 't werk te stellen; zodat zij zig eindelijk genoodzaakt vonden, zig overtegee-

geeven, op voorwaarden, zo als zij best konden. Nogthans was hun besluit, het draagende te houden, tot de aankomst van den Gouverneur-Generaal COEN. Intusschen besloot men, het Fort *Batavia* te noemen; dit geschiedde den 12den Maart 1619. Van dien tijd af onthield men zig omtrent de Javaanen, van wederzijdsche vijandlijkheden. De Hollanders, met ongeduld, op nader bericht van *Bantam* wachtende, schreeven, voor de eerste maal, uit het Kasteel *Batavia*, een' brief aan de hunnen in die Stad, met verzoek om hun te melden, of zij hun voorstel aannamen dan niet. Daags daaraan zag men, met verwonderinge, op het Kasteel zekeren *Portugees*, ANTONIO VISIOZE genaamd, dien zij zeiden door den Koning van *Tsjeribon* gelast te zijn, om den *Hollanders* bekend te maaken, dat de *Soesoehonan Mataram* besflooten had, Gezanten aan hun te zenden, om over den vrede te handelen, en hen tegen alle vijanden te beschermen; voegende daarbij, dat die Vorst, niet lang daarna, in persoon stond te volgen, met meer dan duizend vaartuigen. Hoe verschillende men hier ook over dacht, zo toonde de uitkomst, dat het alleenlijk een list van den Koning van *Bantam* was. Op den 23sten kreegen zij de tijding, dat de Koning hunnen voorslag had afgeweezen. Uit VAN DEN BROEK vernamen zij, in welke omstandigheden zij zig bevonden, en wat hun te doen stond; als mede, hoe de *Engelschen* hun zochten te behandelen; en, daags daaraan, dat zij, van den Koning, een wapenschorsing verkreegen hadden, tot op de komst van den Gouverneur-Generaal. Met dit alles bleeven die van het Kasteel wantrouwende; zij zonden den Gezant ledig weg, verschoonden zig zo goed zij konden, en besflooten, met de *Maratten* in onderhandeling te treeden, door middel van den voorgemelden Portugees, die zig weder in 't Kasteel bevond. Terwijl de *Hollanders* zig met deze ijdele hoop voedden, zag men, op den 3den, eenen nieuwen *Pangorang Temangon* aankomen, verzeld van eenen *Sabandaar*, door den Koning van *Bantam* gezonden, om het bestuur over de Stad te aanvaarden. Wat ook de *Javaanen* hierover dachten, en wat de gevangenen ook schreeven, om de versterking van het Fort te staaken, zij bleeven bij hun besluit, niettegenstaande zij twee brieven op éénen dag ontvingen, dat de Koning de Stad wilde doen versterken; zo

als

als kort daarop geschiedde. Die van 't Kasteel, zig hierdoor meer benard vindende, moesten tot een besluit komen, om de nieuwe Werken, ware het mogelijk, te slechten, hoe zeer zij ook voor de gevangenen vreesden. Zij namen dan daartoe een manmoedig besluit, zonden dertig Muskeuiers, tot dekking van een grooter getal van ongewapend volk, en vernielden, na een hevigen tegenstand, drie Batterijen; waarover zij zig, zo goed mogelijk, en bijzonder over den dood van vier *Javaanen*, zochten te verschoonen. Ondertusschen duurde het wel veertien dagen, eer men tijding van de gevangenen kreeg, die zig in de uiterste wanhoop bevonden. Aan die van het Fort kwam het niet vreemd te vooren, dat hun bedrijf door de gevangenen gewraakt werd; doch het smarte hen, dat hun gedrag omtrent de gevangenen zelven, met zulke haatelijke kleuren, als of zij met hunnen dood gediend waren, werd afgeschilderd. Om hun lot niet te verzwaaren, gaf men hen een gematigd antwoord, en deed al wat men kon, zo door geschenken als goede w orden, om hun weder in de gunst des Konings te brengen Thans scheen het der Voorzienigheid te behaagen, een einde van dezen twist te willen maaken, die hun allen zoude bedorven hebben. Op den zelfden dag zag men, op de Ree van *Jacrata*, ten anker komen, het Fregat *Ceijlon*, aan boord hebbende twee Raaden van *Indië*, PIETER CARPENTIER en ANDRÉ SOURIJ, door den Gouverneur vooruit gezonden, met verzekering van hun in drie maanden te zullen volgen. Dit verminderde de vreugde; maar zo veel grooter was dezelve, toen men hem, weinige dagen daarna, onverwacht zag verschijnen. Aan de gevangenen werd terstond bericht van de komste der Raaden gedaan. Maar de stoute uitdrukkingen, waarmede hun brief voorzien was, was oorzaak dat de gevangenen, naauwer dan voorheen, werden opgeslooten. Hunne bedreigingen tegen den Koning waren ontijdig. Men onderschepte alle de brieven, en deed ze vertolken. De *Hollanders* moesten de ontdekkers van hunne eigene geheimen zijn. De Koning van *Bantam* kende de dapperheid der *Hollanderen*, en had nooit op de snoeverij der *Engelschen* veel betrouwd. Liefst had hij gezien, dat die twee natiën elkander bedorven; doch die hoop was reeds verdweenen.

Den 27ſten Mei kwam het Jagt *Hollandia* voor het Fort ten anker, met tijding, door den Gouverneur-Generaal gezonden, dat de Raaden, boven gemeld, aan den Koning van *Bantam* zouden ſchrijven, en hem aanzeggen, zig met de zaak van *Jacatra* niet te bemoeijen. Schoon de zaken aan COEN niet onbekend waren, veinsde hij zulks echter. Die van 't Fort bleeven hieromtrent niet in gebreke. Men beval den gevangenen, een getrouw verſlag te doen aan den Koning; doch de brief kwam te laat, en de ſlag was reeds gegeeven. Eindelijk verſcheen COEN, den 28ſten, voor het Fort; hij bemagtigde de Stad in drie dagen; waarop men ſtraks haare wallen en huizen met den grond gelijk maakte, en voorts met alle magt begon, *Batavia* tot een Stad te verbouwen. Zeer verſchillende vindt men deze verwoesting beſchreeven. Na de verovering zond de Gouverneur een Bode naar *Bantam*, met bevel aan VAN DEN BROEK, en andere Bevelhebbers, om den Koning kennis te geeven, dat hij, met een goed aantal ſchepen, uit de *Molukkes* gekomen was, en de Stad *Japara*, ten tweedemaale, verbrand had; dat hij *Jacatra* vernield had, en nu, met zijne vloot, voor *Bantam* ſtond te komen, ten einde zijne gevangene landgenooten terug te doen leveren.

Zo ligt het gevallen was, de Stad *Jacatra* te vermeesteren, zo moeijelijk viel het, in den beginne, zig een gerust verblijf op die plaats te verzekeren. Doch het geluk diende hen meer dan de wijsheid. Den 7den begaf de vloot zig naar de Rede van *Bantam*; waarop COEN terſtond de gevangenen opeischte. Eén van hun werd, daags daaraan, aan boord van den Gouverneur gezonden, hem berichtende dat de Koning bereid was, hun allen in vrijheid te ſtellen, zo dra hem daartoe een verzoek door een perſoon van aanzien gedaan werd; 't welk terſtond geſchiedde. Doch de afgezondene kwam welhaast terug, met het antwoord, *dat de Koning en zijn Raad, in 't ontſlag der gevangenen, niet kon bewilligen, zonder verzekering te hebben, dat de Gouverneur daarna niets tegen de Stad zou onderneemen.* Na eenig twisten over en weder, bekwam de Generaal de zeventig man, waaronder die van 't ſchip *De Zwarte Leeuw*, welke de *Engelſchen* daar gelaaten hadden. Verder vergenoegde hij

zig,

zig, voor 't tegenwoordige, met de veinzende beloften van vriendſchap van den Koning, en keerde terug naar *Batavia*. Naderhand zond de Generaal VAN DEN BROEK, met eenige ſchepen, naar *Bantam*, om alle de goederen van de Maatſchapij van daar in zekerheid te brengen. Doch de weigering van alle die goederen, en van nog elf *Hollanders*, die het Comptoir nog inhadden, was oorzaak van een hevigen oorlog met die van *Bantam*, welke tien jaaren duurde. VAN DEN BROEK werd, op den 12den November, door FREDRIK HOUTMAN afgelost: daar hij gantsch onvergenoegd over was; doch de Gouverneur wist hem, door eenen brief, getekend 1620, te vrede te ſtellen. In dat jaar werd ook de vrede tusſchen de *Hollandſche* en *Engelſche* Compagnie geſlooten. Evenwel zonden zij noch toerustingen ten oorloge, noch geld, maar lieten dit alles op de *Hollanders* aankomen, en ſpeelden zelfs den ſchelm, met den *Bandanen* onderſtand te doen, in plaatſe van hen te helpen beoorlogen. Niettegenſtaande dit hun bedrog, veroverde de Gouverneur de Eilanden, waarop het gemunt was.

Het eerſte, welk de Gouverneur-Generaal, in deze bemagtiging, in 't werk ſtelde, was, het bijëenroepen van alle de Orankaijen van de *Amboiniſche* Eilanden, op den 1ſten Julij 1621. Zekeren HIDAJAT, met eenige anderen, zag men niet verſchijnen; doch die 'er tegenwoordig waren, vernieuwden, zonder eenige zwaarigheid, den eed van getroouwheid. De zulke, over welke men reden had zig te beklaagen, werden in genade aangenomen. Vermids deze al de ſchuld op HIDAJAT wierpen, zond COEN hem eene Copij van hunne verklaaringen, verzeld van eene ernſtige waarſchouwing voor het toekomende, en bedreiginge, zo hij anders handelde.

De rust aldus op *Amboina* herſteld zijnde, keerde COEN zegepraalende naar *Batavia*. Vol van verlangen, om eindelijk rust te genieten, verzocht hij, bij een' brief van den 11den Mei, zijn ontſlag.

De Bewindhebbers drongen, in hun antwoord, op het allerſterkst aan, om hem nog twee of drie jaaren in dienst te houden, onder toezegging van zijne wedde met twee honderd guldens ter maand te vermeerderen; doch, in gevalle hij bij zijn

voorneemen blijven mogt, om zijnen dienst neder te leggen, gaf men hem magt, om, benevens den Raad van *Indië*, bij voorraad, een perfoon in zijne plaats tot opvolger te verkiezen. COEN, van dit verlof gebruik maakende, vertrok, na tot zijnen opvolger benoemd te hebben, PIETER CARPENTIER, op den 31ften Januarij 1623, aan boord van het fchip *Dordrecht*, en kwam, den 23ften October, met vijf rijk geladene fchepen, in *Zeeland* binnen. VALENTIJN berekent de Peper alleen van die fchepen op 19000 baalen, die voor 45 tonnen gouds, zo hij zegt, verkocht werden.

Zo veele voordeelen, als COEN aan de Maatfchapij bezorgd had, verdienden de toegezegde belooning. Men betaalde hem zijne wedde als Directeur-Generaal, tot vier honderd guldens 's maands, en het dubbeld daar van, na dat hij zijnen lastbrief als Gouverneur-Generaal ontvangen had, tot op zijn vertrek; zijne vrije tafel, met een gifte van drie duizend guldens, en eene andere van tien duizend, voor de dienften, in die twee bedieningen beweezen; zeven duizend voor de ftichting van *Batavia*; drie duizend voor het aanwinnen van de *Bandaneefche Eilanden*; behalven een gouden Keten van twee duizend guldens, met derzelver Penning, en een Degen van vier honderd guldens: zonder te rekenen eene fomme van twintig duizend guldens, voor eenige eifchen, die hij op de Compagnie had.

De Heer COEN was naauwlijks in het Vaderland gekomen, of hij werd aangezocht om op nieuw dien post te aanvaarden. Om gunftige voorwaarden te bedingen, had hij zig flechts te verklaaren: zo als hij dan ook kort daarna, in October 1624, deed; men leide hem toe, twaalf honderd guldens ter maand, en voor zijn tafel twee honderd reaalen. Doch terwijl hij zig tot zijn vertrek gereed maakte, kwam het onweder uit de *Indiën* opdaagen: naamlijk, de te rechtftelling der *Engelfchen* en *Japanneefen*, wegens de zaak van *Amboina*, waarvan op het Art. CARPENTIER gefprooken is. Dit vertraagde zijne reize; in welken tusfchentijd bij het Bewindhebberfchap, in zijne geboorteftad *Hoorn*, waarnam. Verfchillende zijn de verhaalen omtrent zijn vertrek. Sommigen zeggen, dat hij, verkleed als een Konftapel, aan boord ging. Hoe 't zij, dit is zeker, dat hij, 't zij dan ftil,

daar VALENTIJN sterk vóór is, of in 't openbaar, gelijk anderen willen; vertrok op den 29sten Maart 1627, aan boord van de *Hoornsche Galei*, met den zelfden last als voorheen, en een vloot van negen schepen; één van welke aan boord had MOUSSABEK, Gezant van SCHACH ABAS, Koning van *Persien*, die naar zijn Vaderland terug keerde. Behouden kwam hij op de Rede van *Batavia*, op den 27sten September, en nam, van CARPENTIER, den 30sten, het bestuur weder over, dat hij hem gegeeven had.

Was het vertrek van den stichter van *Batavia* eene vreugde voor de Landzaaten geweest, geen minder smart was zijne terugkomst voor de *Engelschen* en *Javaanen*. De laatsten smeedden spoedig een complot, om hem te vermoorden; maar zij werden verraaden door een kleinen jonge, door hen van de *Chineezen* gekocht; zij ontkwamen hunne straf met de vlucht. COEN zig dus alle oogenblikken in levensgevaar ziende, onstond daarbij een nieuw onweder. De Keizer van *Java* smeedde een toeleg, om zig van deze Hoofdstad, bij verrassing, meester te maaken, en verscheen, op den 22sten Augustus 1623, op de Rede van *Batavia*, met negen-en-vijftig praauwen, onder bevel van een Legerhoofd, bij zig hebbende negen honderd koppen, uitgelezen volk; welke, onder anderen leeftogt, aanbragten, honderd vijftig ossen, om, volgens voorgeeven, aan de overeenkomst te voldoen; zij zeiden dat nog zeven-en-twintig vaartuigen ten dien einde volgen zouden.

De meenigte van volk deed de *Hollanders* wantrouwen opvatten. Men ontscheepte wel het rundvee, maar men droeg zorge om de ontladene vaartuigen, één voor één, te doen vertrekken. Den volgendag verscheenen 'er nog zeven, doch wilden niet binnen loopen. Niet weinig mishaagde de oplettendheid der *Hollanders* aan de *Javaanen*. Evenwel ging men nog verder; men sloot de rivier, verdubbelde de wachten, en zorgde dat de laatste vaartuigen zig niet met de eersten konden vereenigen. Eindelijk kwam het zo verre, dat het volk van twintig vaartuigen het Kasteel, in den nacht, begon te bespringen. Schoon geholpen door anderen, moesten zij, in den morgenstond, met groot verlies, aftrekken. Op den 25sten, met den morgen, kwamen de zeven-en-twintig praauwen, en daags daaraan een sterke

hoop *Javaanen*, van de landzijde, met volle vaandels naderen, tot in 't gezicht van de Stad. Een gedeelte van de Stad, aan de zuidzijde, door de Gragt afgescheiden, werd hierop afgebrand, om het betere deel dus te bewaaren. Den volgenden dag zag men dit deel, door meer dan duizend man van den vijand, bezet; waarop het gantsche leger in orde volgde. Doch, ten zelfden tijde, werden de eersten, met groot verlies, ter Stad uit gedreeven, door honderd twintig Soldaaten en Burgers. Het leger wierp zig, op deze vlucht, in den tuin van den Raad SPEX, alwaar het aanstonds post vattede. Vervolgens naderde het de Stad, tot op een snapnaanschoot, en wist zig, door 't maaken van schanskorven, zonderling te beveiligen.

Den 12den September deed men op hen eenen gelukkigen uitval. Den 21sten van dezelfde maand September naderden de vijanden de Redout *Hollandia*; dan die daar binnen waren, booden, geduurenden den nacht, zo sterken tegenstand, dat zij vandaar vertrokken, en zig op vijf onderscheidene plaatsen verschansten. In een' uitval, echter, werden zij, nog dien zelfden dag, naar hunne legerplaats terug gejaagd; 't welk den vijand tusschen de twaalf en dertien honderd, of, volgens het getuigenis van de gevangenen, wel drie duizend man koste. Indien men, echter, voorheen geene nieuwe zorge tegen de praauwen gedraagen hadde, ware het, oogschijnelijk, met de Stad gedaan geweest. Men besloot dan, op de berichten der gevangenen, den vijand in zijne legerplaatsen aantetasten. Ten dien einde begaf de Generaal JACOB LE FEVRE zig, met een legertje van twee duizend agt honderd man, op den togt, om den vijand te naderen; welken het ook gelukte, hen uit hunne legerplaats te verdrijven. Den volgenden nacht tastte men hen, met geen minder geluk, te water aan, en vernielde meer dan honderd vijftig vaartuigen. 's Anderen daags, zig op nieuw bij hunne eerste legerplaats herzameld hebbende, moesten zij dezelve wederom verlaaten; doch zij herstelden zig, en bragten de onzen in groote wanorde. Gelukkig dat zij hiervan geen goed gebruik wisten te maaken; hun voordeel bestond daarin, dat zij, op nieuw, in hunne legerplaats zig herstelden, en nieuwe versterking ontvingen. Alle pogingen werden, door den nieuwen Generaal van den vij-

'and, doch vruchteloos, aangewend, en men brak eindelijk het beleg op.

Het mislukken van dezen kans, dien men rekent, aan den Keizer van *Java*, negen duizend man gekost te hebben, kon hem nog niet afſchrikken, om andermaal (in 1629) eenen nieuwen kans te waagen. Hij begon dit nu op eene andere wijze, naamlijk met den *Hollanders* vrijheid van handel te vergunnen, en vriendſchap te bewijzen; zelfs deed hij, den 16den April, om vrede verzoeken, werpende al de ſchuld op zijn voorig Legerhoofd. Dit oogmerk van den Keizer ſtrekte alleenlijk om tijd te winnen tot het verzamelen van voorraad. Doch de *Chineezen*, een doortrapt volk, waarſchuwden de *Hollanders*, voor de listen van den Keizer, die voorneemens was, om in 't veld te verſchijnen. Ook werden zij hiervan verwittigd door die van *Bantam*. Werwaards, echter, de Vorst zijne wapenen wenden zou, was nog onbekend; zij ontdekten dit, zo door het uitzenden van jachten, als door een Javaanſch' Officier, dien men te *Batavia* had. Door hem werd men onderricht, dat het op de Hoofdſtad andermaal gemunt was; waarop men de Stad, aan alle kanten, verſterkte, en den voorraad van den Keizer vernielde. Dit niettegenſtaande verſcheen het Leger, den 22ſten Augustus, voor de Stad, en lag 'er, zonder eenige beweeging te maaken, tot den 4den September. Den vijand allengskens naderende, deed men, den 20ſten, een' aanval op hem. Tot de uitterſte ontſteltenis der *Hollanders*, ſtierf, in dien zelfden nacht, de Heer Gouverneur-Generaal COEN: hij werd op den 22ſten, met alle pracht, begraven. Daags daar aan verſcheen de Heer JACOB SPEX, in de waardigheid van Raad van *Indie*, uit *Holland*. Onder veele moeijelijkheden, vonden de vijanden zig genoopt, op den 1ſten November, andermaal hun beleg optebreeken, en de Stad te verlaaten. De Heer COEN was, volgens de zekerſte berichten, overleden aan een gevolg van den rooden loop, waarmede hij, ſedert eenigen tijd, gekweld geweest was. Hij was oud tweeen-veertig jaaren, zes maanden en twaalf dagen. VELIUS tekent aan, dat hij, daags te vooren, nog op de gaanderij van zijn huis was geklommen, om door een verrekijker den vijand te ontdekken. Zijne weduwe vertrok drie maanden daarna, aan boord

van

van het schip *Hollandia*, één der zeven van de vloot, die, door PIETER VAN DEN BROEK, in *Holland* gebragt werd. VAN DEN BROEK was, in dit jaar, op *Batavia* terug gekomen van *Suratte*, alwaar hij tien jaaren geweest was, met den tijtel van Opperhoofd en Bevelhebber van den Handel: een man, wiens verdiensten groot waren voor de Maatschapij; zijnde hij geweest de eerste grondlegger van den Handel op de Comptoiren van *Arabie*, *Persie*, enz.

Zie VELIUS, *Chronijk van Hoorn*. VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oostindiën*. *Historische Reizen*, XX. Deel.

COENDERS, een Slot in de *Groninger-Ommelanden*, bij *Nuis*, draagende den naam naar het adelijk geslacht van COENDERS. Een ander Slot van dien naam vind men in den omtrek van de Buurschap *Helpen*, behoorende mede aan het geslacht van COENDERS, doch van een anderen Tak onderscheiden door het bijvoegzel VAN HELPEN. Onder veele aanzienlijke mannen zijn, onder anderen, daarvan afkomstig,

COENDERS VAN HELPEN, (BERNARD) Heer van *Fram-Huizinga*, *Sartingshuzen* en *Menkweer*, geboren in het jaar zestien honderd en één. Hij was President van de *Groninger-Ommelanden*, en, wegens de Stad *Groningen*, veele jaaren, Gecommitteerde in de vergadering der Staaten Generaal. LODEWIJK DE DERTIENDE, bij wien hij zeer in achting was, schonk hem de Ridderorde van *St. Michiel*. Eenige jaaren daarna werd hij der Staaten Ambassadeur aan 't Hof van *Zweeden*, alwaar hij, met den roem van een bekwaam Staatsman, in het jaar zestien honderd zeven-en-zeventig, overleed. Zijne verrichtingen vindt men aangetekend bij AITZEMA, in de *Herstelde Leeuw*.

COENDERS, (.....) schoon niet van dat geslacht afkomstig, was van groot nut voor zijn Vaderland. Hij diende den Staat ter Zee, en bevond zig onder de Helden van zijnen tijd, welke den *Engelschen*, in het jaar zestien honderd zes-en-zestig, de magt der *Hollanderen* deeden gevoelen. In den tweeden zeeslag van dat jaar sneuvelde hij den 4den Augustus

Zie BRANDT, *Historie van Enkhuizen*, bl. 264.

Coets, (hermanus) werd, van burgerouders, te *Middelburg*, den 27sten September des jaars zestien honderd drie-en-zestig, geboren. In zijne jeugd leerde hij aldaar de gronden der teken- en schilderkunst, bij een vermaard meester, z. blijhooft genaamd. Deze overleden zijnde, begaf hij zig naar *Nijmeegen*, alwaar hij zig, in de kunst van pourtraiteeren, bij een' Engelschman, thuard genaamd, oefende. Nadat deze naar zijn Vaderland was te rugge gekeerd, begaf coets zig ook weder naar zijne Geboortestad, na alvoorens, in *'s Gravenhage*, den handel in Engelsche en Fransche Galanterijen geleerd te hebben; thuis gekomen zijnde, zette hij daarvan een' winkel op, en begaf zig in den echt. Tien of twaalf jaaren zig met dien handel geneerd hebbende, bevong hem de lust tot het tekenen en schilderen van schepen en zeegezichten: eene kunst, waarin hij, schoon dezelve van niemand geleerd hebbende, echter, groote vorderingen maakte; verscheidene groote stukken, door hem vervaardigd, strekken daarvan ten bewijze. Daarenboven verstond hij de kunst, om, uit groote blokken houts en aaneengevoegde plankjes, naar eene juiste voetmaat, kleine Fregatjes en andere Scheepjes te maaken. Ook was hij niet onervaaren in de graveerkunst. Doch zijne grootste bekwaamheid bestond in het copiëeren van tekeningen en schilderijen van de bekwaamste meesters. Van zijnen dood vindt men geen bericht.

Zie la rue, *Geletterd Zeeland*, p. 480.

Coetus, een naam, die aan de Kerkvergadering in *Zeeland* gegeeven word, en dezelfde zaak betekent, als de jaarlijksche vergadering, die men, in de andere Provintiën, *Sijnode* noemt. Evenwel dient hier aangemerkt te worden, dat de *Zeeuwsche* Sijnode of coetus niet vergadert dan om zeer gewigtige redenen, of op beschrijvinge der Staaten dier Provintie. Wanneer dit geschied, komen de afgevaardigde Predikanten der bijzondere Klassen, benevens twee Heeren Gecommitteerde Raaden, in de Kerkenkamer van de Choorkerk te *Middelburg*, tot het houden van de vergadering, bijeen.

Vermids in *Zeeland* dus geene gewoone Provintiaale Sijnode plaats heeft, worden de kerklijke Proceduuren bij het *Collegium*

gium Qualificatum der bijzondere Gemeenten eerst begonnen, en vervolgens, gemeenlijk, naar 't advijs der Klasſen, waarvoor dezelve, bij wijze van appél getrokken waren, afgedaan. Geenzins, evenwel, in dien zin, als of de Leden van de Klasſis, waarvoor de zaak gebragt word, altijd de laatſte en opperſte Rechters zijn en blijven: want, gelijk in de politieke Proceduuren, alle zaaken, die door den gewoonlijken rechtbank reeds beſlist zijn, door de lijdende partij in Reviſie mogen getrokken worden, zo heeft dit ook in *Zeeland*, ten aanzien van de kerklijke Proceduuren, plaats. In gevalle, naamlijk, een kerklijk perſoon, door het vonnis van het *Collegium*, bekrachtigd door het advis van de Klasſis, zig bezwaard vindt, ſtaat het hem vrij te appelleeren tot een *Coetus*, welke hij, na zijn appél bij de Klasſis te hebben doen aantekenen, bij Hunne Edele Mogende, de Heeren Staaten dier Provintie, verzoeken moet, mits, bij voorraad, betaalende, of in conſignatie leggende, twee duizend vijf honderd guldens, ter goedmaakinge der kosten, die daartoe zullen vereischt worden. Zodanig een *Coetus*, door H. E. M. zijnde toegeſtaan, worden door dezelve, ter bijwooninge van die vergadering, benoemd twee Heeren Gecommitteerde Raaden. 'Er verſchijnen geene Ouderlingen, maar alleen twee Predikanten, bij het lot, of bij meerderheid van ſtemmen, uit ieder Klasſis verkoozen; maakende dus te zamen een getal van agt perſoonen, die de eigenlijke Rechters zijn. Uit deze worden verkoozen een Præſes en Scriba. Wijders verſchijnen, voor die vergadering, behalven den Appellant, twee Actores, zijnde Leden der Klasſis, van welke geappelleerd is, ten einde het vonnis van de Klasſis voor dezelve te bepleiten en te verdedigen. Indien de uitſpraak van het *Coetus*, door de Heeren Staaten, bekrachtigd wordt, is de zaak in verſchil ten einde gebragt.

In zodanig eene vergadering, zijnde in *Zeeland* de hoogſte kerklijke vierſchaar, mogen geene andere dan kerklijke zaaken verhandeld worden, en ook geene andere, dan om welke de vergadering belegd was. Het *Coetus* word altoos gehouden te *Middelburg*, alwaar ook, door de Klasſis van *Walcheren*, de Klasſikaale kisten, en daarin de oorſpronglijke ſchriften, acten, enz. bewaard worden, waarvan de andere Klasſen alleen afſchriften ontvangen.

De

De kosten, die op zulk eene vergadering loopen, zijn oorzaak dat dezelve zeer zeldzaam gehouden wordt. In het jaar zestien honderd drie-en-tagtig werd 'er eene gehouden, over de zaak van PONTIAAN VAN HATTEM, en in zeventien honderd elf over de zaak van GOZUIN VAN BUITENDIJK, beide *Zeeuwsche* Predikanten, ter oorzaake van hunne schadelijke gevoelens in de leere: waarom zij beiden van hunne bedieningen ontzet zijn geworden. Nog laater vindt men daarvan twee voorbeelden, in de jaren 1733 en 1737.

Zie BACHIENE, *Kerklijke Geographie der Nederlanderen*, III. Stuk, bl. 3 en 4.

COEVERDEN, of, volgens de Latijnsche benaaming, *Coevordia*, is eene Heerlijkheid, die, van de oudste tijden af, de naauwste verbintenis met het Landschap *Drenthe* gehad heeft, en wel voornamlijk sedert dit Landschap, benevens *Overijssel*, onder de magt der *Utrechtsche* Bisschoppen is geraakt. De Kastelein of Slotvoogd van *Coeverden* was toen tevens Gouverneur of Landvoogd van geheel *Drenthe*; welke vereeniging, ten aanzien van de burgerlijke Regeering, nog stand houd; hoewel de vesting zelve, met al wat daartoe behoort, als onder de Generaliteit behoorende gerekend en door den Raad van Staaten onderhouden wordt. Ook breidt het *Ommeland*, onder de Heerlijkheid begreepen, zig niet verder uit, dan Stads Rechtsgebied.

De Stad met het Slot van *Coeverden* is eene sterke plaats of vesting, in 't zuidergedeelte van *Drenthe*, tusschen de *Bourtange* en andere moerassen, aan de grenzen van het Bisdom *Munster* en 't Graafschap *Benthem*, en word met recht aangemerkt als de Poort van *Drenthe*, de Sleutel van *Groningen* en *Ommelanden*, de Deur naar *Friesland*, en de Pas naar *Overijssel*: waarom dan ook, niet zonder reden, om het behoud van die plaats, zulke zwaare oorlogen gevoerd zijn. Veel verschil is 'er over den oorsprong van den naam van *Coeverden*. Eenigen willen dien afleiden van de *Koeijen*, waarvan aldaar de algemeene marktplaats was. Van deze gedachte schijnt HEDA niet vreemd te weezen, noemende de plaats, in 't Latijn, *Vaccæ Forum*, dat is, *Koemarkt*. PICARD bestraft hem

hierover, zeggende, *dat, zo hij nog jong was, hij de plak verdiend had.* Anderen leiden den naam af van de schaapskooijen, die daar geweest zouden zijn; en wederom anderen van wat anders, alles zonder den minsten grond. PICARD, in zijne *Oudheden van Drenthe*, wil den naam doen afkomen van de *Romeinen*, die zig weleer in grooten getale, aldaar onthielden, en 'er hunne huizen en sterkten hadden; of wel van den eenen of anderen Heer, het zij dan een *Romein* of Inboorling, die zig bij de *Romeinen* beroemd gemaakt had. Niet vreemd schijnt hij van te stellen, dat *Coeverden* zou geweest zijn de vermaarde *Cruptoricis Villa*, de *Hofstede van Cruptorix*, waarvan TACITUS, in het vierde zijner *Jaarboeken*, gewag maakt, en waarbij vier honderd *Romeinen*, door de *Friezen*, werden doodgeslagen, nadat men bevonden had, dat 'er reeds negen honderd bij het bosch *Baduhenna* gesneuveld waren. Doch om dit gevoelen goed te maaken, vondt hij zig verpligt, zo veele onzekere dingen bij te haalen, dat, indien men dezelve voor waarheid kan aanneemen, men ook, in andere gevallen, nooit verlegen behoeft te zijn, om den oorsprong van den naam eener Stad uittevinden. Wij zullen, op het Art. CRUPTORIX, hier iets naders van moeten zeggen. Niet onwaarschijnelijk is het ondertusschen, dat, daar nu *Coeverden* ligt, al van oude tijden af, en mogelijk wel van die der *Romeinen*, eene sterkte of burgt gelegen heeft, om deze plaats, als een sleutel tot verscheidene Provintiën, en inzonderheid om in *Friesland* of *Groningen* te komen, te dekken en te bewaaren, vermids de *Romeinen*, volgens de rekening van PICARD, die, evenwel, wat ruim is, meer dan vier honderd jaaren, in *Drenthe* hebben huis gehouden. Dit weet men zeker, dat 'er, in het jaar 1354, door Bisschop JAN VAN ARKEL, een oud kasteel afgebroken is, en hij de steenen daarvan heeft gebruikt tot het bouwen van een ander kasteel, om *Coeverden* te dwingen. De geheele ondergrond, die zeer diep ligt, en daar het nog in wezen zijnde kasteel op gebouwd is, bestaat uit enkele steenhoopen, zeer verschillende, van tijd tot tijd, omgeworpen, en van nieuws weder opgerecht. Men heeft ook, in de graft van het Slot, bij het verdiepen of verwijden van dezelve, dikmaals zonderlinge oudheden ontdekt. In het jaar zestien hon-

honderd zeven, werd, zeer diep in den grond van gemelde graft, gevonden, een rond geheel doorluchtig glaasje, en daarin eene zeer dikke taaije vettigheid. Uit de omstandige beschrijvinge der stoffe was ligtlijk afteneemen, dat 'er altijd brandend licht, of immers licht, bekwaam om gestadig te kunnen branden, in het glaasje geweest was, zo als de Romeinen gewoon waren te stellen in de begraafplaatzen hunner dooden. De oudheidkundige Heer PALUDANUS, te *Enkhuizen*, heeft dit glaasje onder zijne Antiquiteiten geplaatst. In de Chronijk vindt men, dat *Coeverden*, reeds omtrent het jaar elf honderd vijf-en-twintig, ten tijde van Bisschop HERIBERTUS, eene Stad geweest is, door HERIBERT VAN BURUM, een Fries, aan zijnen broeder LIJFRIED, wegens het Bisdom *Utrecht*, ter leen gegeeven aan het Burggraafschap van *Groningen*, en aan den anderen het Castelijnschap der Stede en Burgt van *Coeverden*. Deze plaats, menigmaal verwoest zijnde, wordt ook wel een *Vlek* genaamd, al naar dat het zig bevond, op den tijd, dat deze of geene Schrijver 'er gewag van maakte. Men vindt in *Coeverden* drieërlei straaten, de eene boven de andere; waarvan de reden word toegeschreven aan de branden en verwoestingen, die hetzelve ondergaan heeft. De hedendaagsche zijn niet ouder, dan van de laatste versterkinge, gehaald van de *Hunse* en elders. Onder de bovenste straat ligt een tweede, en onder deze nog een derde. Geen Stad of Vlek in *Nederland* vindt men, die van belegeringen, plonderingen, veroveringen, verwoestingen en verbrandingen, meer dan *Coeverden* heeft geleeden; niet alleenlijk in de algemeene rampen, geduurende den *Spaanschen* oorlog, maar reeds eeuwen te vooren, en tot dien tijd toe: nu met de *Utrechtsche* Bisschoppen, somtijds met de *Gelderschen*, dan wederom met de *Friezen* en *Saxen*. Van omtrent het jaar duizend af, waren de Heeren en Burggraaven van *Coeverden*, Leenmannen van de *Utrechtsche* Bisschoppen. Wanneer 'er een nieuwe Bisschop verkoozen werd, of een Burggraaf gestorven was, rees 'er menigmaal twist tusschen den Bisschop en den nieuwen Burggraaf, waaruit dan veeltijds, vermits de laatste ook mannen van aanzien waren, groote opschuddingen en oorlogen ontstonden.

De eerste belegering en overmeestering van *Coeverden* viel voor on-

onder Bisſchop BALDEWIJN DEN TWEEDEN, voor zo veel uit de Historiën kenbaar is, omtrent het jaar 1195, en niet, zo als PICARD en anderen geſteld hebben, op het jaar 1197, aangezien BALDEWIJN DE TWEEDE toen reeds overleden was. FLORIS, Kastelein van *Coeverden*, ſchattede de wagens en goederen van den Graaf van *Benthem*, door zijn gebied rijdende, onmaatig hoog; hij ſloeg niet de minſte acht op alle de vermaningen, hem door den Bisſchop gedaan; welke niet naliet, den Graaf van *Benthem*, die zijn broeder was, te onderſteunen. BALDEWIJN bediende zig eerst van zijne kerklijke magt, en deed den Kastelein in den ban; waarop FLORIS zo weinig acht ſloeg als op de voorige vermaaningen. Hierop tastte de Bisſchop hem met de wapenen aan, belegerde *Coeverden*, en verdreef den Kastelein. FOLKERT, zijn aangehuwde zoon, werd in zijne plaats aangeſteld, onder voorwaarde, van zig nooit tegen den Bisſchop te zullen verzetten. Doch hij toonde zig zeer ontrouw in het nakomen van deze belofte, en ging zelfs nog verder: want hij bewoog gantsch *Drenthe* tot den afval, en deed, door de landzaaten, *Coeverden*, tot aan het Kasteel toe, verbranden. De Bisſchop zig dus verpligt vindende, de wapenen weder ter hand te neemen, trok tegen FOLKERT op, doch werd, door een onvoorzien toeval, ten eenemaale geſlagen. Vermids nu de Graaf van *Gelder* den *Drenthenaars* geheimen onderſtand geboden had, viel de Bisſchip in *Gelderland*. Geduurende de bemiddeling over den vrede, die de *Drenthenaars* verzocht hadden, overleed de Bisſchop. In het jaar 1218 ontſtond 'er een nieuwe oorlog, tusſchen den Burggraaf RUDOLF en Bisſchop OTTO VAN DER LIP, die, door onkunde van de gelegenheid des lands, deerlijk omkwam. Zie wat hiervan, op 't Art. AMSTEL, gezegd is, alwaar wij ook gezien hebben, dat zijn opvolger daarover eene heerlijke wraak nam. Nadat de gemelde RUDOLF zijne welverdiende ſtraf ontfangen had, begonnen de *Drenthenaars* den Bisſchop op nieuw te beledigen: des trok hij op tegen *Coeverden*, nam het in, als ook den Voorburg; doch voor het Kasteel zelf ſtiet hij het hoofd. Zo onmaatig ontſtak hij hierdoor in toorn, dat hij al wat in de Stad was, tot vrouwen en kinderoen toe, deed ombrengen, en voorts alles, wat overig en brandbaar was, aan de vlamme opofferen;

zo

zo dat 'er van *Coeverden* niet dan muuren en torens ſtaan bleeven. Van dien tijd, tot aan het jaar 1351 of 1353 bleef de plaats woest liggen. Omtrent dezen tijd, gelijk boven gezegd is, deed Bisſchop JAN VAN ARKEL den Burgt afbreeken, en de ſteenen gebruiken tot den opbouw van 't Kasteel *Hardenburg*. De Stad, na dien tijd, van nieuws herbouwd zijnde, werd, door Bisſchop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, belegerd, die den Kastelein REINOUD VAN COEVERDEN tot den afſtand dwong, mids daarvoor ontvangende eene ſomme van twaalf duizend gouden ſchilden gereed geld, en jaarlijks nog zes honderd dergelijke ſchilden, geduurende zijn leven. Niet zo gemaklijk zou dit den Bisſchop gelukt zijn, indien het oude Kasteel nog in wezen geweest ware. In het jaar 1414 hielden zig te *Coeverden* verſcheidene van de Factie der *Vetkoopers* op, die, door de *Schieringers*, uit *Friesland* en *Groningen* verdreeven waren. Met anderen, die zig binnen *Drenthe* onthielden, deeden zij een' aanſlag om *Groningen* te overmeesteren; 't welk hun bij verrasſing gelukte. In latere tijden (1522) had GEORGE SCHENK, uit naame van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, binnen *Coeverden* den Heer FREDRIK VAN TWIKKELO tot Commandant aangeſteld. Terwijl de Bevelhebber afweezig was, kwam Hertog KAREL VAN GELDER voor de plaats, die hij belegerde en beſtormde. TWIKKELO verzuimde niet, om in allerijl zig in 't Kasteel te begeeven, ſchoon de *Gelderſchen* de Stad reeds in handen hadden. De Commandant wist eenige waaghalzen, door geld als anderzins, om te koopen, om den brand in de Stad te ſteeken, waarin zij zo wel ſlaagden, dat 'er niet meer dan zes huizen ſtaan bleeven. De *Gelderſchen* bemagtigden, echter, het Kasteel, en kreegen den Commandant gevangen. TWIKKELO had zig dit onheil op den hals gehaald, met de *Groningers* te verongelijken, die, uit wraake, met de *Gelderſchen* aanſpanden. Het Kasteel, dat door het geſchut zwaar beſchadigd was, werd terſtond herſteld. De Burgers herbouwden hunne Stad, en bleeven toen eenige jaaren in rust, tot dat, in 1536, gemelde GEORG SCHENK, Stadhouder van *Friesland*, *Coeverden* andermaal belegerde, terwijl zeker *Geldersch* Edelman, JAN VAN SOLBACH, Drost van *Coeverden* en *Drenthe*, aldaar het gebied voerde. Hoe dapper hij zig ook verdedigde, vond hij zig eindelijk genoodzaakt

het optegeeven, tegen de verwagting van die van *Coeverden* en der *Gelderschen*, vooral om het jaargetijde, geduurende 't welke de plaats, door de omliggende moerasfen, genoegzaam als verschanst lag. SCHENK leerde hun, hoe weinig staat daar op te maaken was: hij deed horden over den weeken grond leggen, en baande dus eenen weg, niet alleen voor het krijgsvolk, maar ook voor het geschut. Keizer KAREL nu Heer van de Stad zijnde, en in aanmerkinge neemende, hoe veel de Stad geleden had, en dat dezelve, driemaal, kort na den ander, door het vuur verteerd was, heeft niet alleenlijk alle de voorige vrijheden en voorrechten bevestigd, maar haar daarenboven beschonken met drie vrije jaarmarkten, ieder van vier dagen.

In het jaar vijftien honderd agt-en-zestig, in de maand van Julij, kwam aldaar, van wegen Koning PHILIPS DEN TWEEDEN, de Hertog VAN ALBA, om order te stellen. Na de Unie van *Utrecht*, waarbij *Overijssel* en *Groningen* zig voegden, kwam ook *Coeverden* onder het gebied van den Staat. Doch nadat MARTEN SCHENK, in dien tijd, in dienst der Spanjaarden, op de *Hardenburger Heide*, geslagen was, en binnen *Coeverden* weinig krijgsvolk, onder LORNPUT's bevel, lag, begaf SCHENK zig derwaards; en door dien alles was uitgetrokken of uitgelopen, nam hij de vesting, zonder slag of stoot, in. CORNPUT wendde allen vlijt aan, om *Coeverden* te behouden, den vluchtenden hoop Ingezetenen te doen keeren, en tot verdediging van de Stad aantemaanen; gaande zelfs, ten dien einde, aan den Draaiboom staan, om de Ruiters buiten te houden, tot dat zij zig onder eede verbonden, hem te zullen getrouw blijven. Doch zij, zonder aan den gedaanen eed te gedenken, verlieten hem, tot op twee-endertig man na, waar mede hij, het niet kunnende houden, door *Drenth* naar *Leeuwaarden* trok. SCHENK vond niet één levendig mensch binnen *Coeverden*. Kort daarna werd de plaats door HOHENLO heroverd, nadat Graaf WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU eene wonde aan zijn been bekomen had. HOHENLO, anders een goed en getrouw Veldheer, verzuimde om de Stad behoorelijk te verzorgen; dus werd dezelve, eerlang, door RENNENBERG, wederom aan *Spanje* onderworpen. *Coeverden* geleek dus een kaatsbal, die van de eene hand in de andere geslagen werd.

In

In het *jaar* vijftien honderd twee-en-negentig, kwam de Graaf (*naderhand* Prins) MAURITS voor de plaats, terwijl Graaf HENDRIK VAN DEN BERG het gebied daar binnen voerde. De Stad was, ten *dien tijde*, behalven haare natuurlijke sterkte, door de Spanjaarden met zwaare vestingwerken voorzien. Ook lag 'er veel volks binnen, had genoegzaamen voorraad van wapenen en leeftocht; niets ontbrak haar, dan alleenlijk versch water; dit kon niet dan door middel van een put verkreegen worden. MAURITS meende hun dit te beneemen, door het afsteeken van den springader; doch dit mislukte hem; ook viel 'er toen ongemeen veel regen. De Spaanschen kwamen, met groote magt, onder het geleide van VERDUGO, tot ontzet, en vielen als leeuwen op de buitenwerken der Staaten aan; nogthans werden zij afgeslagen, en *Coeverden* moest zig overgeeven. De bewaaring dezer vesting, waaruit de Spaanschen den Onderdaanen van den Staat zo veel nadeels toegebragt hadden, werd aan de *Friezen* gelaaten; waartegen die van *Overijssel* zig verzetteden, vermits *Coeverden*, met de omliggende landstreek, onder hen behoorde. VERDUGO vertoonde zig, andermaal, in het volgende jaar, voor de vesting, om dezelve te herwinnen. Eerst zocht hij eenen KASPAR EENSUM tot verraad te beweegen; toen dit niet aanging, stelde hij alle dreigementen te werk, die mede vruchtloos slagende, trachtte hij, door uithongering, 'er meester van te worden. Doch hierin werd hij door het jaargetijde belet: want zijne opgeworpene schansfen werden, door den zwaaren regen, omverregeworpen. Zijne Soldaaten leden zelfs gebrek, en ontvingen geene betaalinge; welke ongemakken nog verzwaard werden, door de invallende scherpe koude. Hierdoor versmolten gantsche Compagniën. MAURITS kwam op dat pas *Coeverden* ontzetten, en VERDUGO zag zig genoodzaakt te vluchten.

In 't jaar vijftien honderd zeven-en-negentig werden de Stad en het Kasteel ongemeen versterkt, en, het geen 'er toen nog aan ontbrak, tien jaaren laater voltrokken, onder het opzicht van Graave WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU, Gouverneur van *Friesland*, die een bijzonderen vlijt aanwendde, zo met het vergrooten, als vermeerderen der poorten en bolwerken. In het jaar zestien honderd en zestig was *Coeverden* in dien stand, dat het

voor ééne van de beste en sterkste vestingen gehouden werd, die men ergens vinden kon. *Coeverden*, schoon op een zandgrond gebouwd, is, echter, rondom met laage moerassen omgeeven, en daardoor van natuure versterkt: want het gebeurt dikmaals, dat zelfs een niet zeer zwaare regen, in 't Stift van *Munster*, of daaromstreeks vallende, *Coeverden* geheel onder water zet, zo dat het zig als een Eiland vertoont. Op den laatstgemelden tijd, was het voorzien van zeven Bolwerken en zeven Ravelijnen, zeven Halvemaanen, één Fausebraij, een hoog Conterscharp, en dubbele diepe graften; het Kasteel was met vijf bijzondere Bolwerken, en ééne Graft, aan de zijde der Stad, omtrokken. Na de aankomst der *Franschen* en *Munsterschen*, was deze vesting, die men voorheen voor volmaakt hield, merkelijk van haare sterkten ontbloot. De Inwooners hadden, met bewilliginge van hunnen Commandant B. VAN BEIJMA, zig de omliggende landen niet alleenlijk toegeëigend, maar ook, door het graaven van slooten en waterloozingen, dezelve vaneen gescheiden, en deze, van jaar tot jaar opdroogende, met dijken omvangen en met haage beplant; zo dat het moeras, dat voorheen naauwlijks een schaap kon draagen, hard bouwland geworden was. Onder het gebied van den Bevelhebber BROERSMA ging het al verder, schoon verscheidene kundige Officiers hem meermaals vertoonden, dat op de laage landen meer waters moest gehouden worden; waarop hij altijd antwoordde: *Het is nu vrede; en bij zulke tijden moet de Burger voordeel zoeken.* Eveneens was het gelegen met de meiren en veenen, die gantsch hoog en droog gemaakt, en met boekweit bezaaid waren; waardoor dan veroorzaakt werd, dat het water in de graften, zelfs bij wintertijd, ongemeen laag zijnde, de Fortificatien deed vervallen. In hoe verre BOERSMA, het zij door geldzucht of anderszins, schuld daar aan hadde, kan men zien bij VALKENIER, in zijn *Verward Europa*, p. 604; en hoedanig het met hem afliep, hebben wij verhaald op 't Art. BROERSMA, VIII. Deel, alwaar ook gezegd is, dat de Luitenant-Colonel VAN BURUM, tegen wil en dank, het bevel over *Coeverden* aanvaarden moest.

Op den eersten Julij van het jaar 1672, Oude Stijl, kwam het leger van den Bisschop van *Munster* voor *Coeverden*, begon het

aan-

aanstonds met een hevig vuur te beschieten, en eischte de Stad op. Na een weigerend antwoord, werd 'er een menigte van bomben, granaaten, enz. ingeworpen, waardoor het Voorraadsmagazijn vernield, en het meeste geschut der belegerden onbruikbaar gemaakt werd. De Conterscharp en de Halvemaan werden verlaaten, vervolgens hernomen, maar in den volgenden nacht wederom verlooren. Om deze en soortgelijke ongelegenheden, en ook om dat het volk vermoeid en de vijand nabij was, werd besloten, een stilstand van wapenen te verzoeken. Men zond, ten dien einde, drie Kapiteins, die op het *Huis te Scheere* bij den Bisschop kwamen, die hun verzoek afsloeg, en aan hun ten antwoord gaf, *dat de Bisschop hun geen drie uuren wilde toestaan, maar in den nacht den storm zou doen aanvangen, en dan niemand, zelfs geen kind in den wieg, verschoonen.* De Generaal S. PAUL had aan de Afgevaardigden vrijgeleide beloofd; doch, tegen het recht der volken, hield de Bisschop twee van de drie gevangen, en zond den derden met het antwoord naar de Stad te rug. De krijgsraad, de omstandigheden nagaande, bragt in omvraage, wat men had te besluiten. Alle de leden stemden voor de overgave, uitgenomen den Kommandant en zeven Kapiteinen, die de Stad tot het uiterste toe wilden verdedigen. De overigen hiertoe niet willende besluiten, ging de Kommandant, zeer misnoegd, met protest naar buiten. De Krijgsraad bleef, echter, bij zijn besluit, en ging over tot het maaken van een commissie tot het verdrag van overgave op de drie Kapiteinen. Zij bedongen eerlijke voorwaarden, die, wederzijds, op het *Huis te Scheere*, op den 11den Julij, ondertekend werden, in weêrwil van den Kommandant VAN BURUM, buiten wiens kennis ook de Poort door den Major werd geopend, en de *Munsterschen* binnen gelaaten. Bij de intrede des Bisschops bevond zig BROERSMA; die, echter, niet tot Gouverneur werd aangesteld, gelijk eenigen verkeerdlijk hebben aangetekend. Zeer trouwlooslijk handelde de Bisschop, in veele opzichten, tegen het gemaakt verdrag. Hij hield de Bezetting op en verhinderde derzelver uittogt. Om haar tot zijnen dienst te dwingen, onthield hij zelfs den Soldaat het noodige voedzel. Kortom, hij kwam genoegzaam niets na, van het geen hij beloofd en ondertekend had. Niet lang

 bleef

bleef de Bisſchop meester van de Vesting. Want, na dat hij zijn hoofd zeer onzacht voor *Groningen* geſtooten, en groot nadeel geleeden had, zagen de *Groningers* uit naar een kans, om hem *Coeverden* weder te ontneemen. De dappere RABENHAUPT, Luitenant-Generaal en Gouverneur van *Groningen* en *Ommelanden*, peinsde daarop dag en nacht. Het beleg ſcheen hem te zwaar: te meer, om dat het ſaizoen verliep; dus moest een geheime aanſlag het middel zijn. Om zig dan van de geſteldheid van *Coeverden* behoorlijk te doen onderrichten, zond hij twee perſoonen, MEYNARD VAN THIJNEN, den gewezen Koster aldaar, en eenen KLAAS BUTTER, welke het waagden, zig eenige maalen in de vesting te laaten vinden, en op alles naauw acht gaven, waarvan zij aan RABENHAUPT een omſtandig bericht mededeelden. MEYNARD kende de vestingwerken, had een aftekening van de Stad gemaakt, en wees den Luitenant-Generaal, hoe, bij wintertijd, over de bevroorene moerasſen, *Coeverden* te overrompelen zoude zijn. RABENHAUPT raadpleegde daarover met eenige Regenten van *Groningen*, die het goedkeurden, en aan VAN THIJNEN order gaven tot het maaken van Biesbruggen; waarmede hij, met hulpe van BUTTER, ſpoedig gereed was.

Nadat men dan, op den 27ſten December, de gemelde bruggen, dommekrachten, ijsſpooren, betarden, enz. op wagenen had gelaaden, trokken negen honderd agt-en-zestig man uit *Groningen*; zij vernachtten te *Gieten*. 's Anderendaags nam de Ruiterij den weg over *Exfeld*, *Emmen* en *Dalen*, zig wijd uitſpreidende en alle posten met wachten bezettende, om den vijand onkundig te doen blijven. Eén van hun ontſnapte echter, en maakte aan de *Munſterſchen*, in den *Nieuwen Schans*, den uittogt van die van *Groningen* bekend; waardoor aldaar, in den waan dat het op hen gemunt was, alles in rep en roer geraakte. Het *Groninger* voetvolk volgde de Ruiterij, en kwam, den 29ſten, te *Errop*, daar zij, door den Luitenant-Colonel EIBERGEN, manlijk aangeſproken en vermaand werden. De leuze, die zij kreegen, was: *God met ons*, en, *Hollandia*. Des nachts tusſchen elf en twaalf uuren werd de marsch tot voor *Coeverden* voortgezet, alwaar het voetvolk, den 30ſten, mede aankwam. Gemelde EIBERGEN voerde het eerſte Esquadron op het bolwerk *Gelderland*

land aan, daar het Kasteel in legt; de Major EIJLERS het tweede op *Hollandia*; Major SICKINGA op *Overijssel*, daar het Magazijn was. MIJNARD VAN THIJNEN had, bij het eerste Esquadron, het bevel over de Biesbruggen en allen toevoer; KLAAS RUITER bij het tweede, en een Sergeant bij het derde bolwerk. Zij naderden stoutmoedig, tot zo verre, dat zij de klok binnen de vesting konden hooren slaan. Ten hunnen voordeele verhief zig een dikke mist: want onder begunstiging van denzelven, naderden zij aan alle drie kanten te gelijk, over de bevroorene graft van de Conterscharp, tot aan de pallissaden. Hier werden zij van de buitenwacht ontdekt, die tot verscheidene keeren *Werda* riep; geen antwoord bekomende, loste hij een Musket. Echter drongen de *Groningers* voort, tillende de een den ander over de pallissaden, die zij in stukken kapten, en dus eene opening maakten; waardoor het krijgsvolk, tot den voet van den uitersten wal, doordrong. Toen vielen zij, gelijkerhand, zo hevig aan, dat zij, in korten tijd, den wal meester waren. De Biesbruggen werden nu aangebragt, om daarmede over de opengebijtte buitengraft te komen. Eenigen werden te kort bevonden; doch de moed der Soldaaten vervulde dit gebrek. Sommigen van hun sprongen in 't water, om de bruggen aan beide zijden vast te houden, en hunne makkers tot den binnensten wal, die sterk bezet was, te doen overgaan. Inmiddels bediende een der Officieren zig van een list, die het werk zeer bevorderde. Hij tilde een Tamboer, zijnde nog maar een kleine jonge, over een doornhaag, en beloofde hem honderd Rijxdaalders, indien hij den wal beklom, en binnen de vesting de *Prinsen-Marsch* sloeg. De mist deed den Tamboer onverhinderd de Markt bereiken, daar hij straks den *Prinsen-Marsch* begon te slaan; dit veroorzaakte zulk een schrik onder de Soldaaten, dat zij niet durfden waagen, uit de huizen of barakken te komen, als meenende dat de Markt reeds door het Staatenvolk bezet was. Bijna twee honderd man van de bezetting namen, al vlugtende, door de *Benthemer-Poort*, den weg naar dat Graafschap. Het slaan op den trom veroorzaakte ondertusschen, bij de *Groningers*, zo veel moeds, dat ze te dapperder aanvielen. Zij meenden dat hunne makkers reeds binnen waren, en haastten zig te meer, om deel aan den buit te heb-

hebben. 's Morgens, vóór dat de klok negen sloeg, waren zij alle binnen *Coeverden*. Niet meer dan vijftig waren 'er van de *Groningers* gesneuveld; doch van de *Munsterschen* meer dan honderd vijftig; alle de overigen werden krijgsgevangen gemaakt. Het gelukken van dezen aanslag veroorzaakte een algemeene vreugde in de *Nederlanden*. De *Munsterschen*, daarentegen, verlieten hunne posten daaromstreeks; en de Bisschop zelf was zo verslagen, dat hij uitriep: *Is mijn klein Trooijen verlooren, dan zal de rest wel haast volgen.* Binnen *Coeverden* werden, behalven een groote menigte andere oorlogsbehoeften, gevonden, zeven-en-zestig stukken geschut, meest van metaal; vier-en-twintig mortieren; duizend musketten, behalven die door het guarnisoen gebruikt waren; vijf honderd en zes volle tonnen buskruit, behalven agt-en-dertig geopende; kogels in menigte; twaalf honderd zeven-en-zeventig bereidde, en zeventien honderd zestien onbereidde bomben; twee duizend een honderd en dertien stinkpotten; voorts betarden, pieken, stormhoeden, vuurkogels, handmolens, wapenen, salpeter, terpentijn, zwavel, harst, pek, affuiten, bijlen, en meer krijgsgereedschap, in grooten overvloed.

Ter belooninge hier van, werd de dappere RABENHAUPT met het Drostampt van *Drenthe* en 't Gouvernement van *Coeverden* beschonken, en is aldaar, den 12den Augustus des jaars zestien honderd vijf-en-zeventig, overleden. EIBERGEN werd tot Commandant van de vesting aangesteld, en MIJNARD VAN THIJNEN tot Commandant van 's Lands Magazijn.

Hoe zeer dit verlies den Bisschop ter harte ging, is gebleeken uit de pogingen, die hij, in het volgende jaar, aanwendde, om 'er weder meester van te worden. Ten dien einde deed hij een dijk van veertien of vijftien voeten hoog, bij het huis *te Gramsbergen*, met zwaare kosten en moeite, dwars door de rivier *de Vecht* leggen; welke dijk, langs den zuider boord der riviere, oostwaards voortging, tot boven het huis *te Laar*, in 't Graafschap *Benthem*. Dit geschiedde, met oogmerk, om door het opstuiven van het water, de vesting te doen onderloopen, of tot de overgaave te noodzaaken. Deze dijk had de lengte van twee groote uuren gaans, en was bezet met redouten en pallisa-

sa-

ſaden, en door genoegzaam krijgsvolk, om tegen alle aanvallen beſchermd te kunnen worden.

Den geheelen zomer was *Coeverden*, door overtollig water, belemmerd, en nog meer in 't najaar, toen het, bij aanhoudende regenvlagen, zodanig rees, dat het over de Conterſcharp, tot binnen de plaats, liep, de ſtraaten overſtroomde, en de Inwooners zig met hunne goederen op de zolders redden moesten. In dien toeſtand ſmeedden de *Munſterſchen* een' aanſlag, met vier honderd ſchuiten, die in gereedheid lagen, en van de noodige manſchap voorzien waren, om de vesting van alle kanten te beſpringen. 't Gevaar dus ten top geklommen, maakte RABENHAUPT den noodigen toeſtel, om het benaauwde *Coeverden* te ontzetten. Doch toen hij daartoe alles vervaardigd had, verwekte de Voorzienigheid, in den nacht van den 1ſten October, een geweldigen ſtorm uit het oosten, die den dijk niet alleen bij *'t Huis Gramsbergen* verbrijzelde; maar ook de dijk, die langs den rand van de rivier gelegd was, om het water te keeren, brak, op drie verſcheidene plaatſen, door. Deze onverwachte gebeurtenis deed het water zodanig vallen, dat men, na verloop van weinige dagen, met wagens uit en in *Coeverden* rijden kon. De doorbraak kostte, daarenboven, aan veertien honderd *Munſterſche* Soldaaten 't leven, die allen door den ſtroom werden weggeſleept.

Eenige jaaren daarna werd deze plaats, die, door de voorvallen, tot hier toe gemeld, in 's Lands Geſchiedenisſen beroemd geworden is, door den Baron VAN COEHOORN verſterkt, en in dien ſtaat gebragt, waarin het zig nog bevindt. De vijf kleine Bastions, die weleer het Kasteel afzonderlijk omringden, (en dus als een Citadel op zig zelven waren) zijn toen geſlecht, en derzelver graft met aarde gevuld. De gebouwen of woonhuizen van 't Kasteel zijn alleen in wezen gebleeven; dezelve beſtaan in het huis van den Drost van *Drenthe*, als Kastelein van *Coeverden*, 't welk nog het Kasteel genoemd wordt, als zijnde het grootſte gebouw, welk men aldaar vindt. Het andere, het Gouvernement, ſtaande daar naast, ſtrekt tot een woonplaats voor den Gouverneur. Nog twee huizen worden door bijzondere perſoonen bewoond. De Vestingwerken van *Coeverden* zijn zo regelmaatig aangelegd, als die van eenige plaats in geheel *Nederland*.

land. Het capitaale werk, dat onder aan den *berm* van een goede doornhegge voorzien is, loopt rondsom de Stad, en bevat zeven Bastions, die den naam van *de zeven Provintiën* voeren; hebbende allen dubbele flanquen; voor de Courtines, welken de Bastions aan elkander hechten, liggen zeer goede Ravelijnen. Voort is alles omgeeven met een zeer schoonen Bedektenweg, om welken nog een graft gelegd is.

Als een gebrek dezer Vestingwerken wordt aangemerkt, dat dezelven zijn aangelegd uit zoden van Turfäarde, dewijl in dien moerassigen oord geene andere aarde te bekomen is; waardoor dezelve, buiten de losheid, daaraan natuurlijk eigen, ook aan gevaar van brand onderhevig zijn. Om dit te verhoeden, is aldaar, op zeer zwaare straffe, verboden, met een brandenden tabakspijp, over of langs den wal te gaan. Nog wordt, als een ander gebrek, aangemerkt, dat sedert de laatste versterking, de graften al te veel zijn uitgediept, waardoor veroorzaakt is geworden, dat het water, 't welk voorheen in de laage Ommelanden staan bleef, afgeloopen, en de grond daarvan, voorheen drassig, nu harder geworden is. Om dit gebrek te vergoeden, had men, voor eenigen tijd, het ontwerp van eene Inundatie gesmeed.

't Is bekend dat bij *Coeverden* drie beeken in elkander loopen, het *Drostendiep*, 't *Schoonebeekerdiep* en het *Loozediep*, welke haar water aan de Stads graften mededeelen, vervolgens, door een Verlaat, zig verloopen in de *Kleine Vecht*, en daardoor in de *Groote Vecht*. Dus was dan het oogmerk, om, een half uur gaans ten zuiden van de Stad, bij de zamenvloeijing der zogenaamde *Kleine* en *Groote Vecht*, een Sluis te leggen, waardoor men, in tijd van nood, al het land rondom de Stad, onder water zou kunnen zetten; welke Sluis men voorneemens was te dekken met een goeden en wel versterkten schans. De zwaare kosten, die daar toe vereischt zouden worden, schijnen dit werk, hoe noodzaakelijk het ook geacht werd, te hebben doen achter blijven.

De Stad *Coeverden* is voorzien van twee Poorten, waarvan de eene in 't zuidoosten, tusschen de Bastions *Zeeland* en *Utrecht*, de *Bentemerpoort* genaamd wordt, om dat men daardoor naar het

Graaf-

Graafschap van dien naam gaat. De andere, ten noordoosten, is de *Friesche Poort*, tusschen de Bastions *Groningen* en *Overijssel*.

De straaten loopen allen lijnrecht, en op de Markt uit, welke het middenpunt der Stad is. Zij worden, op het midden, tusschen de Markt en den Wal, rechthoekig doorsneden van eene dwarsstraat, die evenwijdig met den Stadswal loopt. De huizen zijn, zonder vertooning van pracht of sieraad, zeer middenmaatig. De voortbrengzelen der natuur, om handel mede te drijven, zijn aldaar zeer schraal. Dus zijn de Ingezetenen verpligt, hun bestaan in de veefokkerij te zoeken. Ook is 'er de af- en aankomst, door gebrek aan water, en inzonderheid bij droogé zomers, zeer ongemaklijk, zijnde de *Kleine Vecht* niet bevaarbaar dan met kleine schuiten en praamen; waarom de bewoonders ook genoodzaakt zijn, zig meestal van wagens te bedienen.

In voorige tijden, toen *Coeverden* nog een Vlek of Dorp was, was aldaar een *Oude-* en *Nieuwe-Kerk*. De eerste was toen de Parochiekerk, en stond rondsom beplant met hooge eiken boomen, hebbende een groot Kerkhof, waarop alle de dooden begraaven werden. Doch deze, in de *Spaansche* beroerten, verwoest zijnde, is nooit weder herbouwd, grootendeels om reden dat dezelve buiten de omwalling der Stad stond. De tweede Kerk, staande binnen 't Vlek, en nader bij 't Kasteel, was een groot gebouw, met een dubbele rij pilaaren, en voorzien van een hoogen toren. Maar ook deze werd, 1408, door den brand verdelgd; doch, op derzelver grond, een andere opgebouwd, die dus te recht den naam van de *Nieuwe Kerk* draagt, schoon zij ook wel de *Marie-Kerk* genaamd wordt, om dat de voorige aan de *Moeder-Maagd* gewijd was; zijnde dus genoemd door Paus JULIUS DEN TWEEDEN, die, op verzoek van den Bisschop van *Utrecht*, veele gelden, uit den verkoop van Aflaaten gekomen, daartoe had afgestaan. Het landschap *Drenthe* leverde de bouwstoffen, als steen, hout, ijzer, enz. Deze Kerk bleef in stand tot het jaar 1491, toen *Coeverden*, door EVERHARD VAN ERZE, omwald, de Kerk afgebroken, en de steen gebruikt werd tot de muuren der Stad. De tegenwoordige Kerk, staande nabij de Markt, heeft de gedaante van een koepel, doch is zonder veel sieraad.

De

De Gereformeerde Gemeente is aldaar tamelijk groot, ter oorzaake van de weinige Roomschgezinden, die 'er, zo min als in het geheele Landschap van *Drenthe*, een kerkhuis hebben, maar verpligt zijn, hunnen Godsdienst in 't Graafschap *Benthem* te oefenen. Men heeft 'er, echter, ook eene kleine *Lutherſche* Gemeente. De twee Predikanten, die de Hervormden bedienen, worden wel door den Drost en Gedeputeerde Staaten aangesteld; doch, in zo verre *Coeverden*, als een Frontierplaats, ten aanzien van deszelfs Vestingwerken, op kosten van de Generaliteit onderhouden word, staan dezelve, beschouwd als Guarnizoens-Predikanten, ten aanzien van hunne betaaling, gedeeltelijk op den Staat van Oorlog, ter repartitie dezes Landschaps, met opzicht tot het aandeel, 't welk dit Landschap ter Generaliteits kasse verpligt is optebrengen, en wel elk, jaarlijks, voor drie honderd guldens; wordende het overige hunner wedde uit Stads Comptoir en Pastoriegoederen betaald.

Onder de Predikanten, die de Gemeente van *Coeverden* bediend hebben, verdient inzonderheid in aanmerking genomen te worden, JOHAN PICART, die, in den jaare 1660, in het licht bragt, zijn bekend Werk, getijteld *Vergetene Oudheden van het Landschap Drenthe*, enz.

Ten aanzien van de Burgerlijde Regeering, staan de Inwooners onder een bijzonder Schoutsampt, waartoe *Coeverden* en *Schoonebeek* met elkander vereenigd zijn. De Vierschaar van het Gerecht wordt in één der vertrekken van het Raadhuis gehouden, hebbende de Schout ook binnen de Stad zijne woning. Het Krijgswezen staat onder den Gouverneur, die onder zig een Commandeur heeft; behalven dezen, is 'er nog een Groot-Major.

In het noordoosterdeel der Stad is een Landshuis aangelegd, waarin de Heeren Gedeputeerden van den Raad van Staaten, wanneer zij aldaar komen om de Vestingwerken, 't Arsenaal en 't Magazijn te bezichtigen, hunnen intrek neemen. Bij dit huis staat het Arsenaal, zijnde een voortreffelijk groot gebouw. Niet verre van het Kasteel vindt men 't Kruidmagazijn, 't welk onder den grond verwulfd is, en waarbij de toegangen rondsom met palissaden afgeperkt zijn. Ook is 'er een fraai woonhuis voor

den

den Directeur van 's Lands Fortificatien. In vredenstijd bestaat de krijgsbezetting, gemeenlijk, uit niet meer dan één Battaillon voetvolk; van welke, voorheen, een Officier met twintig man plagt gezonden te worden naar den *Ommer Schans*, vijf uuren gaans ten zuid-westen van *Coeverden*; thans geschied dit door de bezetting uit *Zwolle*. Ten dienste dezer Bezetting zijn fraaije Casernen aangelegd, staande aan den voet van den capitaalen wal, langs de Courtines uitgestrekt. De Gouverneur van *Coeverden* heeft mede bevel over den Schans de *Bourtang*, en over de *Oude* en *Nieuwe Schans*, op den bodem van *Wedde* en *West-Woldingerland*; hoewel de krijgsbezettingen van deze drie sterkten, niet uit *Coeverden*, maar uit *Groningen*, jaarlijks, bij verwisseling, derwaarts worden gezonden.

Coeverden is mede de bewaarplaats der gevangenen en der veroordeelden tot den kruiwagen: ten welken einde men hier heeft een bijzonder gevangenhuis, waarin worden opgesloten alle de gevangene Deserteurs der Guarnisoenen van *Friesland*, *Groningen* en *Drenthe*.

Zie RAIJ, *Woordenboek des Aardrijks*, p. 139. PICARD, *Vergetene Antiquiteiten*, p. 281, 283, 284, 285, 292, 294, 295, 296 en 297. HEDA, *Hist. Ultraject.* TACITUS, *Jaarboeken*, IV. Boek. NEANDER, *Antiquiteiten*, p. 271. VAN HASSELT, *Histor. Gelriæ. Oude Holl. Chronijk*, fol. 281, 287 en 409. BEKA, *in Balderik*, enz. SCHOTANUS, *Friesche Chronijk*, fol. 101. PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, II. Deel, fol. 81, 364 en 425. REIJD, BOR, DE GROOT, VALKENIER, *Verward Europa*, p. 602, 604, 613, 614, 846, 847 en 848. CASTELIJN, *Hollandsche Mercurius*, XXIII. Deel, p. 110 en 222. SIJLVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, I. Deel, I. Stuk, fol. 520. *Brief uit Coeverden. Verder uit medegedeelde Berichten.*

COIGNET, (GILLES) verdient onder de Nederlanders, die de kunst, om het penceel te behandelen en de verwen te mengen, meesterlijk verstonden, eene voornaame plaats. Hij was geboren te *Antwerpen*, en woonde aldaar, vóór zijn vertrek, bij zeke-

ren ANTONIJ PALERMO. In *Italiën* had hij tot medgezel eenen STELLO, met wien hij verscheidene kunststukken vervaardigde. Doch deze zijn' makker sneuvelde, bij het vieren van één der Pauslijke Feestdagen, op den brug van het Kasteel, door een vuurpijl, die hem op de borst trof. COIGNET vertrok toen naar *Napels*, *Sicilië*, en andere gedeelten van *Italië*, vervaardigende veele stukken, zo in olieverw, als in *Fresco*. In het jaar vijftien honderd een-en zestig kwam hij te *Antwerpen* in 't Schilders Gild, of onder de Kamer der *Violieren*. Hij hield, geduurende zijn verblijf aldaar, zig bezig met het schilderen van tafreelen op doek, en bediende zig, nu en dan, van de hand van CORNELIS DE MOLENAAR, bijgenaamd SCHEELE NEEL.

Onder de kooplieden, die minnaars van de kunst waren, werd hij zeer vermaard; deze noemden hem GILLES MET DE VLEK, om een lidteken, 't welk hij op den wang had, en volmaakt naar een een muis geleek; zijne moeder, van hem zwanger zijnde, had, zo men zeide, van zulk een dier geschrikt.

Ten tijde van het verblijf des Hertogs VAN PARMA, week hij, wegens den oorlog, naar *Amsteldam*, alwaar hij zig nederzette. Schoon het hem 'er niet kwalijk ging, verhuisde hij, echter, vandaar naar *Hamburg*, alwaar hij in het jaar zestien honderd overleed.

Die hem gekend hebben, getuigen, dat hij van een vrolijken en korstwijligen aart was; kluchtig, maar fiks in zijne manier van schilderen: op alles gevat, 't zij in beelden, landschappen, gronden, enz. aanteleggen. Ook had hij eene zonderlinge bekwaamheid om nachtgezichtjes te verbeelden; brengende, veeltijds, het goud, op een fraaije wijze, daarin te pas, om het licht van een kaars, fakkel of lamp levendig en natuurlijk natebootzen. Van den eenen werd hij hierover gepreezen, en van den anderen gelaakt. Meer was in hem te berispen, dat hij zig niet ontzag, de copijen, door zijne Leerlingen gemaakt, voor echte stukken van hem zelven, schoon hij 'er weinig of niets aan gedaan had, te verkoopen. Meest bediende hij zig van dezulken, die gemaakt waren door eenen KLAAS PIETERS, wiens vader een Goudsmid te *Amsteldam* was. Eene uitteerende ziekte belette hem en zijnen oudsten broeder, die mede een goed schilder was,

tot

tot eenen matigen ouderdom te komen; beiden flierven in het best van hun leven.

Zie VAN MANDER, I. Deel, bl. 321. enz.

COK, (J.) of COCK, en ook wel COCQ, een der zaâmverbondene Edelen. Van wegen de menigte van hun, die dezen naam voerden, zo als men bij CARPENTIER, Part. III. p. 409. zien kan, is het niet wel te bepaalen, wie deze eigenlijk geweest zij: te meer, daar zij hunnen naam nu dus en dan zo schreeven. Anderen schreeven KOK, en ook wel DE COCQ, zo als men vindt van ROBBRECHT DE COCQ VAN NEERRIJNEN, die een broeder was van MAXIMILIAAN VAN BLOIS. Deze ROBBRECHT, die mede tot de tekenaars van het verbond der Edelen behoorde, en BREDERODE volgde, werd door ALBA gebannen, en zijne goederen verbeurd verklaard. Naderhand het ongeluk hebbende van den Tiran in handen te vallen, werd hij (1568) onthalsd. Hij was onderscheiden van ROBBERT DE COCQ VAN NEERRIJNEN, daar MEURSIUS en BOR gewag van maaken. Dat zij, die den naam van COC of COCK voerden, niet alleen menigvuldig in getal, maar ook van aanzien waren, blijkt uit het *Adelijk Wapenboek* van FERWERDA, waarin men zien kan, dat zij, door huwelijken, zig vermaagschapt hebben met de geslachten van VAN DEN CLOOSTER, DEELEN, HARINXMA THOR HEEG, KINSCHOT, VAN DER STEEN, VALKENIER, en anderen.

COLIGNI, (CASPAR DE) de tweede van dien naam, onder de Graaven VAN COLIGNI, Heer van *Chatillon-sur-Loing*, Admiraal van *Frankrijk*, was de zoon van CASPAR DEN EERSTEN VAN COLIGNI, en dus afkomstig uit het oud en edel geslacht van dien naam, dat men zegt van de oude Graaven van *Bourgondiën*, in de tiende eeuwe reeds bekend, afsteammen. Onze COLIGNI, één der beste Veldheeren van zijnen tijd, was geboren uit LOUISA VAN MONTMORENCI, den 16 of 17den Februarij des jaars 1516, en werd in het leger opgevoed. Schoon zijne meeste daaden niet onmiddelijk tot onze *Nederlanden* behooren, kunnen wij hem echter, om eene reden, die straks zal blijken, niet ongenoemd voorbijgaan. Reeds vroeg gaf hij blijken van ongemeene dap-

perheid en verstand. Onder FRANÇOIS DEN EERSTEN, Koning van *Frankrijk*, bevond hij zig tegenwoordig (1542) bij het ontzet van *Landreci*, en, twee jaaren daarna, in den Slag bij *Cerisoles*. Onder Koning HENDRIK DEN TWEEDEN werd hij in rang bevorderd, door voorspraak van zijner moeders broeder, den Marschalk VAN MONTMORENCI. Eerst maakte de Koning hem Kolonel-Generaal over het *Fransche* Voetvolk, en Ridder van zijne Orde, en zond hem, met die waardigheid omhangen, (1550) naar *Engeland*, om den vrede te sluiten, waartoe de *Engelschen*, door de insluiting van de Stad *Boulogne*, genoodzaakt waren. Naderhand verzelde hij den Koning in den Duitschen oorlog. In vijftien honderd twee-en-vijftig maakte HENDRIK DE TWEEDE, na den dood van ANNIBALD, hem Admiraal van *Frankrijk*. In het volgende jaar had hij het bevel over de Voorhoede van het Leger, over 't welk de Koning zelf in *Vlaanderen* gebood. Veel bragt hij toe (1554) tot de overwinning bij *Renti*.

In de *Nederlanden* werd (1556) de veldtogt geopend met een aanslag op *Douai*. De Admiraal COLIGNI zogt zig, bij verrasfing, van die Stad meester te maaken; doch een oude vrouw, 't gerucht van het oprechten en aanvoeren der stormladderen verneemende, ondekte den toeleg door schreeuwen; waardoor dezelve te leur ging. De Veldheer trok toen naar *Lens*, in *Artois*, dat veroverd en plat gebrand werd. In dat zelfde jaar was hij één der Gevolmagtigden, tot het sluiten van den vrede met den Keizer; doch hij moest denzelven, op uitdrukkelijk bevel van den Koning, in het volgende jaar, wederom vernietigen. Niet lang daarna werd hij, te *St. Quintijn*, waarin hij zig geworpen had, door de Spanjaarden gevangen, en, omtrent dien zelfden tijd, beschuldigd, de plaatsen in *Picardiën*, waarvan hij Gouverneur was, niet naar behooren voorzien te hebben. Hij bleef krijgsgevangen, tot op den vrede, en ging, na het leezen van veele boeken, over tot de gevoelens der *Hugenooten*. Nogthans was hij geheel onschuldig aan de zamenzweering van AMBOISE. Toen dezelve begon uit te barsten, kwam hij, op 's Konings bevel, ten hove, en sprak zeer rondborstig over de gemeene bezwaaren. Daarna leverde hij, in de vergadering der Staaten, te *Fontainebleau*, uit naame der *Hugenooten*, een Smeekschrift in, voor de

vrijheid van den Godsdienst. In het jaar vijftien honderd twee-en-zestig verkreeg hij het Edict van Januarius, en meende toen de regeeringsvorm grootlijks te veranderen, en aan de Standen meerder vrijheid te bezorgen. Doch aangezien de zaak, kort daarna, tot openbaare feitlijkheden uitborst, vatte hij mede de wapenen op, en bleef, tot aan zijnen ongelukkigen dood, een ijverig voorstander der *Hugenooten*. In het zelfde jaar was hij tegenwoordig bij den Slag bij *Dreux*, alwaar zijne vijanden eenig voordeel op hem behaalden. Kort daarna bemagtigde hij, met hulp der *Engelschen*, bijna geheel *Neder-Normandië*. Omtrent dien tijd werd hij beschuldigd, als of hij den moord van den Hertog VAN GUIZE heimelijk bestookt had; doch, vier jaaren daarna (1566) zuiverde hij zig, bij het Hof, van dien blaam, door een plegtigen Eed, en werd door den Koning, in schijn, met die van den huize van VAN GUIZE verzoend. Den oorlog, in 't volgende jaare, hervat wordende, werd de Admiraal, voerende het bevel over het leger der *Hugenooten*, geslagen, en geraakte zelf in levensgevaar.

In het jaar vijftien honderd agt-en-zestig toonde hij openlijk, dat hij niet alleenlijk den *Hugenooten* in *Frankryk* toegedaan was, maar ook dat hij de zaak der *Nederlanderen* ter harte nam; naardien hij bezorgde, dat een Edelman uit *Normandië*, COQUEVILLE genaamd, met zeven of agt honderd man, ten dienste van ORANJE, een' inval in *Artois* onderneemen zou, doch welke aanslag, gelijk bekend is, te niete liep. Niet alleenlijk smartte hem dit, maar hij geraakte zelfs in groot gevaar, van met den Prins VAN CONDÉ, door 's Konings Troupen, bij *Noijers* overvallen te worden, en vond zig gedwongen, de vlucht naar *Rochelle* te neemen. Hierop ontstond een nieuwe oorlog, die even ongelukkig voor hem uitviel. Hij werd (1560), als Bevelhebber der *Hugenooten*, bij *Jarnak* geslagen: waarom hij het beleg voor *Poitiers* moest opbreeken; en, daarenboven, in dat zelfde jaar, bij *Moncontour*, nogmaals overwonnen. Het Parlement ontnam hem zijne waardigheid als Admiraal; zijn beeldenis werd aan den galg gehangen, en hij vogelvrij verklaard. Doch, hoe zeer ook hem het ongeluk op de hielen volgde, verliet hij, echter, zijn Aanhang niet, en ondersteunde de Nederlanderen met zijnen wij-

wijzen raad. Aan zijn doorzicht in de zaaken van dien tijd werd toegeschreeven, dat ORANJE, zijn geluk en de bevrijding der verdrukte Nederlanderen bedoelende, te raade werd, het geluk der wapenen ter zee te beproeven, en aan eenige gevluchte Edelen, Kooplieden en anderen, lastbrieven te geeven, om met schepen, door sommigen, voor eigen rekening, in zee gebragt, op vrijbuit te vaaren; 't welk, gelijk men weet, het middel geweest is, waardoor de grondslag tot herstelling der Nederlandsche Vrijheid gelegd is.

Na 't sluiten van den vrede, in 1570, hield hij zig een' tijd lang op, in zijn eigen huis te *Chantilli*, zonder aan het Hof te komen. Eindelijk werd hij door veele vleierijen, door het huwelijk tusschen den Prins van *Navarre* en 's Konings zuster, en door den geveinsden oorlog met *Spanje* uit zijne wijkplaats gelokt, en kwam (1571) bij den Koning te *Blois*, van wien hij de allertedërste gunstbewijzingen genoot. Hij werd in alle eerampten hersteld, zijne geledene schade hem vergoed, en hij zelf dikwijls van den Koning zelven volkomen gerust gesteld. Eenige maanden daarna weder naar huis gekeerd zijnde, onderhield de Koning eene vertrouwelijke briefwisseling met hem, en riep hem, na verloop van vijf weeken, weder tot zig, betoonende hem toen meer gunst dan voorheen. Eindelijk werd hij (1572) onder schijn van 't *Navarrisch* bijleger, en om te raadslagen nopens den Spaanschen oorlog, naar *Parijs* gelokt; om welk aanzoek van de hand te wijzen, hij, ongelukkiglijk, alle de vermaaningen zijner goede vrienden in den wind. Eenige dagen na 't bijleger uit de *Louwre* narr huis keerende, werd hij door een heimelijken schoot gekwetst; waarover de Koning zijn hoogste ongenoegen liet blijken, den Admiraal in persoon bezocht, en naar den daader zeer naauwkeurig deed onderzoeken, ten minsten beloofde, het te zullen doen. Niettegenstaande dit alles, zag men den gruwelijken *Parijschen Moord*, met dezen vermaarden man zijnen aanvang nemen. De Hertog VAN GUISE viel in zijn huis, een Duitsch Soldaat, nevens anderen, drong in het vertrek van den Admiraal, en doodde hem, die, in het begin van dat bedrijf, ter bedde uitsprong, en den dood kloekmoedig afwachtte, met verscheidene wonden. Zijn ontzield lichaam werd der woede van het gemee-

meene volk ten prooi gegeeven, en, na drie dagen lang, op de schandelijkste wijze, mishandeld te zijn, te *Montfaucon* aan den galg gehangen. Zijn neef, de Graaf VAN MONTMORENCI, liet hem heimelijk afneemen, en te *Chantillij* begraaven.

Geenen ondienst, vertrouwe ik, den Leezer te zullen doen met een naauwkeurig berigt, wegens dit treurig en schandelijk voorval, hoewel tot onze Vaderlandsche Geschiedenisfen niet onmiddelijk behoorende. Des kundigen weeten, welk een nadeelige invloed de *Parijsche Moord* op de zaaken der Nederlanderen in dien tijd had, en het gantsche plan omverre wierp. Zie hier dan een verhaal daarvan, volgens de meest waarschijnlijke berigten.

Om de *Hugenooten*, die men in *Frankrijk* voorgenomen had te verdelgen, te beter in slaap te wiegen, werd een huwelijk gesloten tusschen HENRIK, Koning van *Navarre*, en MARGRIET, zuster des Konings van *Frankrijk*; 't welk, tot groot genoegen zo van de eene als andere partij, voltrokken werd; laatende de Marschalk BIRON zig gebruiken, om tusschen beiden te loopen. Dit verricht zijnde, kwam de oude Koningin van *Navarre*, met haaren zoon, den Admiraal, en andere Heeren, die haar aankleefden, te *Parijs*. Slechts ruim een maand was die Vorstin aldaar geweest, of zij kwam te sterven, zijnde, naar alle waarschijnelijkheid, door middel van een vergiftigden handschoen, omgebragt: schoon men, na dat zij geopend was, haaren dood aan een ongemak in de zijde toeschreef.

De bruiloft van het jonge paar moest, echter, voortgang hebben, en werd met de grootste staatlijkheid gehouden. De voornaamste *Hugenooten* waren doof voor alle de vermaaningen hunner vrienden; waarvan de Roomschen een goed gebruik maakten, met te beraadslagen, op wat wijze zij dezelven zouden doen omkomen. Het besluit werd genomen, om met den Admiraal een begin te maaken: zo als geschiedde. Want COLIGNI, des Vrijdags uit den Raad komende, werd, bezig zijnde met een geschrift, dat hem ter hand gesteld was, te leezen, uit een venster, tegen over de plaats alwaar hij zig bevond, geschoten, zonder dat het oogmerk daar mede bereikt werd; hij werd alleenlijk in den arm gekwest, en de schoot nam ook een vinger van

zijne rechterhand mede. Na dat hij deze wonden ontvangen had, wees hij met de flinkerhand de plaats, vanwaar de schoot gekomen was, en deed zig, door zijne bedienden, naar zijne wooning brengen. Sommigen begaven zig ter plaatse, vanwaar geschooten was, doch vonden den daader niet, maar wel het pistool.

Geduurende dit voorval, bevond zig de Koning, met den Hertog VAN GUISE, en den Heer VAN TILLIGNI, Schoonzoon van den Admiraal, in de kaatsbaan. De Vorst, het gerucht hoorende, wierp het raket uit de hand, en ging met een vertoornd gelaat vandaar: 't zij dan dat hij veinsde, of dat hij wezenlijk bedroefd was, dat de Admiraal niet dood was. Grooter en oprechter was de ontsteltenis van NAVARRE en CONDÉ, die bij den Koning aanhielden, om zig naar elders te mogen begeeven, dewijl zij aldaar zig niet veilig rekenden. De Koning stelde hen, met schoone woorden, te vreden, verzoekende dat zij zouden blijven, al ware het maar om ooggetuigen te zijn van de straffe, die hij over zo eene schelmsche daad zou laaten oefenen. De oude Koningin CATHARINA voegde daarbij het haare, zeggende, *dat haar zoon den naam van Koning niet verdiende, zo hij een dergelijke euveldaad niet ten strengsten deed straffen.* Deze woorden stelden NAVARRE en CONDÉ gerust; te meer, toen de Koning in persoon den Admiraal ging bezoeken, en hem allervriendelijkst bejegende, met uitdrukkingen van woorden, waardoor hij te kennen gaf, den daader te zullen straffen, als of het feit aan zijn eigen persoon begaan ware.

Daags daaraan deed COLIGNI aan den Koning en den Hertog VAN ANJOU verzoeken, om eenige benden van 's Konings huis, tot zijne bewaaring, omtrent zijne wooning te mogen hebben, en door 't aanzien van zodanige wacht de moetwilligen in toom te houden. Dit werd hem ligtlijk toegestaan: want het diende meer om te verhoeden, dat hij en de zijnen niet ontvluchtten, dan wel om hen te beveiligen. Om hierin te beter te slaagen, deed de verraderlijke Koning, die door zijne moeder daartoe werd aangestookt, alle de Gereformeerde Edelen verhuizen, en zig omtrent den Admiraal nederzetten, als vindende zig daardoor in staat, hun gemaklijker te doen optekenen, en met éénen slag te verdelgen.

gen. Ook belastte hij aan den Kolonel van de wacht, dat hij niet een eenigen Roomschgezinde daaromtrent zou doen naderen; en die de stoutheid daartoe mogt hebben, dat hij dien zou doen omkomen.

Al deze toestel, welke vertooning van gunst zij ook mogt maaken, gaf, echter, aan veelen geen klein achterdenken: waarom NAVARRE en CONDÉ, de Admiraal TILLIGNIJ en anderen te zamen overleiden, wat in die omstandigheid te doen stond. Sommigen waren van oordeel, men moest ergens elders zien heen te trekken; niet bevroedende, dat hun zulks belet zou worden. Anderen, en daar onder de Admiraal, waren van oordeel, dat men op 's Konings woord vertrouwen moest, om geene nieuwe verbittering te maaken. Ook oordeelden de Geneesmeesters, dat de Admiraal niet wel vervoerd kon worden. Aan den Koning, met de zijnen in den Tichelhof wandelende, terwijl hij bezig was met zig over den aanslag te beraaden, werd dit, door eenen BAIJANCOUR, bekend gemaakt, waarop men het besluit nam om voort te vaaren, en den ramp, dien de Admiraal ontkomen was, op alle de *Hugenooten* te doen nederdaalen. In de vergadering, waarin dit besluit genomen werd, waren tegenwoordig de Koning, zijne Moeder, ANJOU, NEVERS, de Bastaart VAN ANGOULEME, BERAGUE, TAVAGNI en RADESI, die elkander, in den beginne, niet wel verstaan konden, op wat wijze men met den Koning van *Navarre* en den Prins VAN CONDÉ zou handelen: of men ze onder den hoop mengen, of hun spaaren zou. De achtbaarheid van NAVARRE, het bloedverwantschap des Konings en het onlangs voltrokken huwelijk spaarden hem. Over CONDÉ viel meer te zeggen, uit oorzaake van den haat, waarin zijns vaders naam was; doch zijne doorluchtige geboorte, het bloed, waaruit hij gesprooten was, de voorspraak van NEVERS, die zijn vrouws zusters getrouwd had, en zig in het toekomende borge voor hem stelde, waren oorzaak, dat hij mede gespaard werd. Dit dan alzo beslooten zijnde, reeden ANJOU en ANGOULEME, in hunne karossen, door de Stad, een gerucht uitstrooijende, dat de Koning MONTMORENCIJ, met de uitgelezenste Ruiterij, binnen *Parijs* ontboden had. Ook werd 'er, ten zelfden tijde, een persoon gevat, waarop men zeide vermoeden te hebben, dat hij schuldig was aan het feit, aan

COLIGNI gepleegd. Hij bleek uit het geslacht van die VAN GUIZE te zijn; waarom deze bij den Koning kwam, verzoekende het Hof te mogen verlaaten, alzo hij, volgens zijn zeggen, aldaar met den nek werd aangezien. Waarop de Koning, om zijne veinserij te volmaaken, een koel antwoord gaf, waarschuwende tevens NAVARRE, zig voor die VAN GUIZE te hoeden, en hun geen voet te geeven om hunne geweldenarijen te pleegen, alzo zij het onrtuste graauw op de hand hadden: waarom het raadzaam zou zijn, eenige van zijne vertrouwdste Edellieden bij zig aan het Hof te ontbieden, om daardoor te zekerder te zijn; welke waarschouwing NAVARRE ook nakwam.

Te midden van al die veinserij, konden, echter, de snedigsten ligtlijk zien, waar het heen wilde, zo uit het dremelen van het krijgsvolk omtrent de *Louvre*, als uit het gemor des volks, en ook uit het brengen van geweer op het Hof. COLIGNI en TELLIGNI verwachtten, echter, alles goeds van de trouwe des Konings.

De nacht naderde eindelijk, niet duisterder door zig zelven, dan door het gruwelstuk, dat men voorgenomen had ten uitvoer te brengen; een daad, die een onuitwischbaaren vlek in de Geschiedenissen van dat Rijk gemaakt heeft. GUIZE, wien het uitvoeren daarvan bevolen was, eenige Hoplieden van de vijf benden *Zwitzers*, als ook eenige *Fransche* Kolonellen, bij zig ontbooden hebbende, gaf hij hun des Konings wil te verstaan, en tevens eene leuze van de aanstaande wraak en buit. Hierop werden de *Zwitzers* en eenige *Fransche* Regimenten bij *de Louvre* ontboden, met bevel om niemand van het volk van NAVARRE of CONDÉ doortelaaten. Aan de Schutters, die hier en daar in de buurhuizen, omtrent de woning van den Admiraal, de wacht hielden, werd dezelfde last gegeeven. De Hoplieden en Bevelhebbers van de Burgerije moesten hun volk mede in 't geweer brengen, en ten bestemden tijde, ter middernacht, op het Stadhuis verschijnen, daar hun de gantsche zaak ontdekt werd; naamlijk, hoe men gezind was, dezen hatelijken hoop der *Hugenooten*, als met éénen slag, ten onder te brengen. Allen toonden zig gewillig, en bestonden, zo stil als mogelijk was, alle straaten en driesprongen te bezetten. Tot een teken, om elkander te ken-

CASPAR DE COLIGNI,
Admiraal van Frankrijk.
J. Buys, delin.
Rein! Vinkeles, sculp.

GASPAR DE COLIGNY,
Heere van Castilion etc.
Admiraal van Vrankryk.
GESTORVEN DEN 24 AUGUSTUS
MD LXXII.

C.F. Fritzsch fecit.

kennen, hadden zij een wit kruis aan den hoed, en een witten snoer aan den arm; de leuze van den aanval was het kleppen van de klok van 't paleis.

Inmiddels deeden GUIZE en ANGOULÊME alles wat ze konden, om de zaaken voort te zetten. Doch de Koning, als het op 't nijpen kwam, begon van schrik te aarselen, doch werd, door zijnen moeder, ANJOU, NEVERS, GUIZE en anderen, die te middernacht bij hem in de kamer kwamen, weder gestijft. Thans volgde zijn laatste bevel, om met de zaaken voort te vaaren. Men gaf dus last tot het teken, het geen op één uur vóór den dag bestemd was, te vervroegen, en de naaste klok van *St. Germain de l'Auxerrois* te luiden. Op eenig ontstaan gerucht, begaven sommigen van de Onroomschen zig ten bedde uit, zagen een eindelooze menigte van toortsen langs de straat, en bestonden, verwonderd, naar het Hof te loopen, en te vraagen, *wat dit alles beduidde?* Dewijl ieder daarop afgericht was, werd hun tot antwoord gegeeven, *dat men speelswijze een spiegelgevecht wilde vertoonen.* Doch als zij verder wilden, werd een gedeelte van hun, door de wachten, vast gehouden en schendig mishandeld. Zij maakten een begin met een' *Gasconjer;* een ander werd gekwetst. Thans begonden de krijgsknechten den rol van moordenaars te speelen, met op de overige aantevallen. De bloeddorstige Koningin, hiervan verwittigd, gaat bij den Koning, maakt hem wijs, hoe *dat schuim van volk*, zo als zij de *Hugenooten* noemde, niet langer waren tegen te houden: des men, om de wanorde te mijden, moest voortvaaren; waarop de Koningin hem verder dwong, order te geeven om de klok te trekken, vóór den dageraad van Zondag, zijnde den 24sten Augustus, en den Feestdag van ST. BARTHOLOMEUS. Hierop trokken GUIZE, ANGOULEME en AUMALE terstond naar 't huis van den Admiraal. Deze, het gerucht hoorende, bevroedde wel dat die VAN GUIZE in de weer waren; hebbende zij de Burgerij, zo als men hem zeide, op de been gebragt: doch hij was nog in den waan, dat zij hun hoofd zouden stooten, zo ras zij des Konings lijfwacht vernamen. Maar helaas! hij maakte eene gantsch verkeerde rekening. Want het was juist de Overste van het zelfde volk, die de poort van het voorhof, in 's Konings name, eischten geopend te hebben. Dit ge-

gedaan zijnde, werd de Portier op het oogenblik doorftoken, en een *Zwitzer* doodgefchoten, terwijl de anderen zig naar binnen begaven, fluitende de deur achter zig toe, en die bezettende met kisten en kasfen. De Admiraal, uit dit gerucht van fchieten, ligt bevroedende wat 'er gaande was, begaf zig in allerijl ten bedde uit, fchoot een nachttabberd aan, en ging dus tegen een muur leunen, om zijn gebed te doen, waarin zijn Predikant MARLIN hem behulpzaam was. Intusfchen hadden die van buiten de deur open gelopen, en kwamen vast met alle magt de trappen op. Vijf Kolonellen traden welgewapend vooruit, zijnde verzeld van ACHILLES PETTRUCI VAN SIENA. COLIGNI, dit hoorende, en zijn gebed geëindigd zijnde, keerde zig terftond tot de zijnen, met deze woorden:

Ik zie nu klaar, wat men voorheeft. Den dood heb ik nooit ontzien, maar van over lang nagejaagd: dus ben ik wel getroost. Gelukkig ben ik, die in Gode fterf, en door zijne genade hoop op het eeuwige leeven heb. Menfchenhulp ben ik thans niet benodigd. Daarom, mijne vrienden, op dat gij geen deel hebt aan mijn ongeval, en ik t'avond of morgen van uwe wezen of weduwen niet vervloekt worde, als de oorzaak van mijn bederf, bergt gijlieden uw leven. De bijftand van God is mij genoeg; en op deszelfs bijftand verlaat ik mij, mijne ziel aan hem beveelende. Daarop begaven zij zig over de daken, om een goed heenkomen te zoeken.

De kamer open gelopen zijnde, kwam een *Duitfcher*, genaamd BESME, tot hem, en vraagde: *Zijt gij* COLIGNI? waarop hij ftoutmoedig antwoordde: *ja ik ben de man; maar gij jongeling,* (vervolgde hij) *ontzie mijne grijze hairen. Hoe gij 't ook maakt, gij zult mijn' tijd niet verkorten.* Onder het uitfpreeken van deze woorden, wrong BESME hem het rapier in de borst, en voorts zijnen fteek herhaalende, gaf hij hem daarenboven een' dwarsflag over 't aangezicht. De andere, daarbij komende, gaven hem fteek bij fteek, tot dat hij ter aarde zeeg. Volgens het getuigenis van hun, die dit werk bijgewoond hebben, waren zijne moorders meer ontfteld dan hij. De Hertog VAN GUIZE, doodvijand van COLIGNI, met de andere Grooten, waren op de plaats, en wachtten naar den uitflag. De eerstgemelde riep den Duitfcher toe,

toe, *of het al verricht was?* die daarop *ja* ten antwoord gaf. ANGOULEME hem hierop toeroepende, *het niet te kunnen gelooven, voor dat hij het zag, en dat men dus het lichaam naar beneden zou werpen*, worpen de moorders het lichaam, schoon het nog niet geheel dood was, ten venster uit. Vermits het aangezicht zo bebloed was, dat men het naauwlijks kennen kon, veegde ANGOULEME met zijnen zakdoek hetzelve af, en ziende dat het waarlijk COLIGNI was, schopte hij het lijk met den voet. Toen op straat loopende, riep hij met luider stemme; *Wel begonnen, Spitsbroeders! al voort! al voort: de Koning heeft het bevoolen.* De klok van 't Paleis werd inmiddels geklept, 't welk, volgens sommigen, door de Koningin CATHARINA in persoon verricht werd, op dat 'er tog geen tijd verlooren zoude gaan; liggende de Koning inmiddels in zijn bed te weenen. Terstond daarna volgde een ijsselijk gedruis en geroep van *wapen! wapen!* Het volk, reeds onzinnig, begaf zig naar de woning van den Admiraal, en pleegde allerleijen moedwil met het ontzielde lichaam. Ten laatsten sleepten zij het in een' stal, hakten het hoofd 'er af, dat naar *Rome* gezonden werd; wordende het onthoofde lijk, met de grootste verachting, langs de straaten gesleept, daarna in de *Seine* geworpen, 'er weder uitgehaald, te *Montfaucon* aan den galg gehangen, met ijzerene ketenen aan de beenen vast gemaakt, en met vuur van onderen gebraden en verzengd, op dat tog alle de elementen tot de schenddaad zouden medewerken. Zijn neef, gelijk boven gezegd is, deed, sedert, het gehavende lijk van de galg afneemen en in stilte begraven. Nog was de wraak en dolheid hiermede niet verzadigd: want, eenige dagen daarna, beging men de zotheid, om het doodvonnis over den Admiraal uittespreeken, en in een beeld van stro ten uitvoer te brengen; 't welk de Koning en de Koningin gewillig, doch NAVARRE gedwongen, aanzagen. Geene mindere barbaarsheid werd 'er, intusschen, aan zijne huisgenooten gepleegd; allen, die men in handen kreeg, werden jammerlijk vermoord, en hunne goederen geroofd; die over de daken hadden meenen te ontvluchten, vielen in handen van de dienaars van ANJOU, welke niet beter handelden. De Graaf DE ROCHEFOUCAULT, die bij den Koning wel gezien was, en hem nog

nog laat in den nacht vergezelfchapt had, werd mede, in dien zelfden nacht, door de moorders aangerand, en wel op deze wijze. Zeker Hofjonker, aan zijne deur kloppende, gaf voor, hem iets van wegen den Koning te zeggen te hebben: des hij verzocht dat men hem open deed. ROCHEFOUCAULT, denkende dat de Koning 'er bij tegenwoordig was, deed terftond de deur openen. De vermomde pefoonen ziende, meende hij dat de Koning, gelijk wel meer gebeurd was, hem voor zijne fpotternijen een weinig wilde doen geesfelen, en bad daarom, dat zij hem genadig wilden handelen. In plaatfe van kortswijl te vertoonen, begonnen zij met 'er haast zijn huis te plonderen. Eén uit den hoop tastte hem wreedlijk aan, en vermoordde hem. Op dusdanige wijze werden meer andere aangevallen. Het moorden der *Hugenooten* ging zo fterk, dat de doode lichaamen, met volle karren, naar de rivier gevoerd, of op de ftraaten opeen gestapeld werden. Zelfs bedreef men ontelbaare moorden in het Hof, en in 't gezicht des Konings. Ook die geenen, welke tot hem kwamen, om hem te befchermen, werden in zijn bijzijn omgebragt. De ouden van dagen vonden geene verfchooning om hunne grijsheid, noch de jeugd om haare onnozelheid; de doorluchtige perfoonen zo min om hunne achtbaarheid, als de vrouwen om haare weereloosheid. Bijna twee duizend menfchen werden op dien eerften dag vermoord. Tegen den avond deed de Koning, bij het gefchal der trompetten, bevelen, dat niemant, op levensftraf, zig op ftraat zou vertoonen, dan alleen zijne Lijf- en Ruiterwacht; doch dit was te vergeefsch: het toomlooze graauw, aan het hollen gebragt, wist van geen bedaaren; deszelfs woede kostte aan meer dan tien duizend menfchen het leven.

De Koning, zijnen moed bijna gekoeld hebbende, begon zijne misdaad te zien: weshalven hij, om den haat der Vorften, en van het gantfche menschdom, te ontwijken, ondernam, al de fchuld op den hals der GUIZES te fchuiven: aan veele oorden deed hij fchrijven, *hoe dezen, om zig op den Admiraal te wreeken, buiten zijn wil en weeten, de gemeente op de been geholpen hadden, en dat deze razernij, ten top geraakt zijnde, niet zo fpoedig, als hij wel gewild had, was te ftillen geweest.*

Maar

Maar zo haast men hem onder het oog bragt, wat aan die VAN GUIZE uit dit schrijven te wachten stond, indien die van MONTMORENCIJ wraak daarover begeerden; en ook, dat hij, tot nadeel van zijn gezach, zijne onmagt daarmede te kennen gaf, veranderde die onstandvastige Vorst van toon, en wendde het over een anderen boeg; geevende te kennen, *dat hij zekeren aanslag, door den Admiraal tegen zijn persoon gebrouwen, ontdekt had, en den verrader in zijn opzet was te voren gekomen: waarom hij liet weeten, al het voorgevallene in die dagen, zo met het straffen van* Coligni, *als anderzins, met zijn wil en weeten geschied was.* Te *Parijs* werd dit langs de straaten uitgeroepen, met bijvoeginge, *dat men zig van verder moorden en plonderen onthouden zou.* Dit stilde wel te *Parijs* het onweder, maar niet in de andere Steden, tot welke hetzelve was overgeslagen, ten nadeele van duizenden van zielen. NAVARRE en CONDÉ hadden, inmiddels, veel van den Koning te lijden, die hun den dood dreigde, zo zij niet van Godsdienst veranderden, hoewel hij niets dan in schijn op hen verwon.

In het jaar 1547 was COLIGNI getrouwd met CHARLOTTA LAVAL, bij welke hij drie zoonen teelde, die alle drie jong gestorven zijn. Eéne zijner dochteren, LOUISE DE COLIGNI, waarvan in het volgende Art. zal gesproken worden, was eerst de vrouw van LODEWIJK VAN TILLIGNIJ, en naderhand van WILLEM DEN EERSTEN, Prinse van *Oranje.*

Zie THUANUS, *Histoire.* Du BOUCHET, *Histoire de Coligni*, enz.

COLIGNI, (LOUISE DE) was, gelijk zo even gezegd is, eene dochter van den Admiraal van dien naam, en weduwe van den Heere DE TILLIGNI, welke beiden, op de verhaalde wijze, waren omgebragt: een ramp, ondraagelijk voor eene vrouw van minder godsdienst, moed en standvastigheid, dan die, waarmede zij begaafd was. WILLEM DE EERSTE, Prins van *Oranje*, zijne derde Gemaalin, de Prinsesse CHARLOTTA DE BOURBON, die hem tederlijk beminde, op den 5den Mei van het jaar vijftien honderd twee-en-tagtig, door den dood verlooren hebbende, en gewoon, den last zijner veelvuldige zorgen, door en in het gezelschap

schap van eene tedere en vriendelijke echgenoote, en in de huwelijksliefde te verzachten, toonde, in het volgende jaar, genegenheid, om zig ten vierdemaale in den huwelijken staat te begeeven. Hij verklaarde, zijnen zin gevestigd te hebben op de dochter van den Admiraal, die zijn grootste en vertrouwdste vriend geweest was. LOUISE DE COLIGNI bereikte toen den ouderdom van dertig jaaren. ORANJE zond iemand van zijnentwege naar *Frankrijk*, om haar zijn oogmerk bekend te maaken, en over een huwelijk te handelen. Hetzelve, met toestemminge des Konings; gesloten zijnde, vertrok LOUISE, over zee, uit *Frankrijk* naar *Zeeland*, vandaar verder naar *Holland*, en werd te *Delft* plegtiglijk ingehaald, alwaar ook, en niet te *Antwerpen*, zo als HOOFT schrijft, het huwelijk, den 11den April 1583, op de wijze, in de Gereformeerde kerk gebruiklijk, werd ingezegend. De huwelijksgeboden waren, op drie agtereen volgende Zondagen, vóór haare komst, in de kerken afgekondigd geworden. Het bruiloftsfeest was evenredig aan den rang der persoonen. De *Spaanschen* lieten niets onbezocht, om, wegens dit huwelijk, den Prins bij de Nederlanders in haat te brengen. Zij verspreidden onder het volk, dat men nu klaarlijk zag, hoe genegen ORANJE voor *Frankrijk* was, en dat hij alles in 't werk stelde, om het land onder de magt der *Engelschen* te brengen. Onder alle de geluk wenschen, die ORANJE, wegens dit zijn huwelijk, ontving, schreef de Koning van *Navarre*, in eenen brief aan den Prinse, *dat hij zig verheugde, dat het God behaagd hadde, twee menschen van eer en deugd, van zo verre tot één te verbinden.* Doch zij genooten niet lang het voorrecht van bij elkander te blijven. Men weet, dat op den 10den Julij van het volgende jaar 1584, de VADER DES VADERLANDS, te *Delft*, moorddaadig omgebragt werd, nalaatende deze zijne diep bedroefde weduwe, welke, vier maanden en tien dagen vóór zijnen ongelukkigen dood, ter wereld had gebragt, Prins FREDRIK HENDRIK, tot wiens opvoeding zij allen haare vlijt aanwendde. Gelijk zij in haaren eersten weduwlijken staat een gedrag en leven geleid had, waardoor zij de verwondering van de gantsche wereld tot zig trok, zo gedroeg zij zig ook in dezen tweeden ramp, afgescheiden van hem, dien zij niet minder, dan haar eersten gemaal, bemind had.

Nooit

Nooit (*zegt* AUBERIJ) was 'er volmaakter ziel, noch iemand, die meer de oprechtheid beminde, dan deze Prinses. Want, gedurende de groote oneenigheden, tusschen Prins MAURITS, haaren behuwdzoon, en den Heer VAN OLDENBARNEVELD, hield zij altoos de zijde van den laatsten, om dat zij oordeelde, dat die de rechtmaatigste was; besteedende voorts al haaren vlijt, om het leven van den grijsaart te beschermen. Wat aangaat de redenen, die AUBERIJ opgeeft, dat COLIGNI aan zijnen vader, in vertrouwen, zoude verhaald hebben, ten aanzien van het aan haar gedaan verzoek, door Prins MAURITS, om BARNEVELD te beweegen, dat hij wilde toestemmen, om MAURITS de Souverainiteit te laaten geworden, als ook van het antwoord van OLDENBARNEVELD daarop, laaten wij, voor het tegenwoordige, aan zijne plaats, en als door hem gezegd. Op 't bedoelde antwoord zou de Prinses zo overreed geweest zijn, dat zij MAURITS zou bezwooren hebben, daarvan afte zien. De redenen, die AUBERIJ bewogen hebben, den lof van deze Vorstin zo breed uittemeeten, waren, (schoon zij dezelven in waarheid verdiende) niet vrij te pleiten van eigenbelang. *Deze Prinsesse*, zegt hij, *is de voornaamste vertroostinge van mijn vader, in zijn langduurig Gezandschap, midsgaders zijn sterkste onderstand bij het huis van Oranje geweest, en welker goedvinden hij ook van noden had; willende het Hof in die landen een man hebben, welke aan haar aangenaam was; en aan haare bescherminge lag mijn vader zo veel te meer gelegen, om dat 'er Grooten aan 't Fransche Hof waren, namelijk schoonbroeders en vrienden van Prins* Maurits, *die alle hun best deden om hem verdacht te maaken, en hem uit deze schoone Ambasfade, ten dien tijd de voornaamste, die een Franschman begeeren kon, te rug te doen roepen.* COLIGNI had geene minder reden van eigen belang, om den Heer DU MAURIER te vleijen, vermits zij, door hem, de voordeelen voor haaren zoon Prins FREDRIK HENDRIK meer en meer zocht te bewerken. Op een andere plaats zegt AUBERIJ: *Ik ben verpligt, gewag te maaken en te verheffen de ongemeene en groote verpligtingen, welke ik en de mijnen voor altijd hebben aan Mevrouwe de Prinsesse Douariere van* Oranje.

Even zo zeer als deze waarlijk deugdzaame Prinses door AU-

merij gepreezen word, werd zij van anderen, hoewel op een schandelijker en strafbaarer wijze, in *Holland* gelaakt. Zij had, gelijk bekend is, de zijde der Remonstranten gehouden, en OLDENBARNEVELD, benevens UITENBOGAARD, groote gunsten beweezen; waardoor zij in den haat van veele driftige Contra-Remonstranten geraakt was, die haar zo zwart afschilderden, dat zij, volgens het verhaal van BAUDART en BRANDT, door *Delft* rijdende, met slijk geworpen, en voor *Arminiaansche Hoer* gescholden werd: een smaad en laster, dien zij nimmer verdiend had. Onder deze wederwaardigheden geraakte zij, die welgemaakt van persoon, schoon klein van gestalte was, uit bekommering voor haaren zoon, die op den togt naar den *Paltz* was, in *Frankrijk* in 't ziekbedde, en overleed aldaar, den 9den van de maand October des jaars zestien honderd twintig. Haar lijk, gebalzemd en naar *Holland* gevoerd zijnde, werd te *Delft*, in het graf der Prinsen VAN ORANJE, begraaven. Haar gelaat is, uit verscheidene afbeeldzels, die in prent uitgaan, te kennen.

Zie BEAUFORT, *Leven van Willem den Eersten*, III. Deel, p. 575, 687 en 758. AUBERIJ, *Gedenkschriften*. OKLERS, *Geslachtboom*. BAUDART, *Memorie*, XII. Boek. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, IV. Deel.

COLLART (ANTONIJ) bekleedde, in het jaar zestien honderd zes-en-dertig, bij die van *Duinkerken*, den rang van Admiraal. In dat zelfde jaar geraakte hij, met den *Zeeuwschen* Bevelhebber JOHAN EVERTSEN, omtrent *Dieppe*, in een hevig gevecht, hebbende COLLART drie, en EVERTSEN eerst twee, doch naderhand vier schepen onder zig. De strijd duurde drie volle uuren. Eén der Duinkerkers werd in den grond geschoten, de tweede ontkwam; doch de derde werd, met den Admiraal COLLART, en zijnen Vice-Admiraal, genomen, en in *Zeeland* opgebragt: schoon VAN DEN SANDE (in zijn *Vervolg op* REYD, *Nederlandsche Oorlogen*, in folio, p. 133.) zegt, dat COLLART naar den *Haag* gevoerd werd. Zekerder is het, dat, terwijl hij te *Middelburg* zat, 'er een aanslag op *Vlissingen* ontdekt werd, waarvan hij kennis had. LA MOTTE, een Franschman, sedert eenige jaaren op de vrije neering, voor *Zeeuwsche* rekening, gevaaren hebben-

Artemisia doet het Mausoleum bouwen. Bladz. 125.

XL.

Euredice toont haare Zoonen aan Ificrates. Bladz. 129.

bende, was nu als kustbewaarder in dienst der Staaten. Voorheen was hij in dienst der vyanden geweest; doch dien verlaaten hebbende, had hij zig, een geruimen tijd, te *Amsteldam* onthouden; vandaar was hij, voorzien met een goed getuigschrift van de *Waalsche* Kerk, te *Vlissingen* gekomen, en had, geduurende zijn verblijf aldaar, briefwisseling onderhouden, eerst met den vijand, en daarna met COLLART, met wien hij ook den aanslag op de laatstgemelde Stad ontworpen had; zij hadden daartoe geschikt den 14den van de maand Augustus. LA MOTTE, in zee zijnde, had zig, in schijn, door de *Duinkerkers* laaten neemen; zijn voorneemen was, met vijf welbemande schepen, vermits men op geen verraad verdacht was, aldaar binnen te loopen, en de Stad te overmeesteren. Om dezen aanslag te beter te doen gelukken, had hij het gerucht doen verspreiden, dat hij drie Prijzen vermeesterd had, die hij te *Vlissingen* zou binnen brengen. Ten allen gelukke werd hij in zee ontmoet door het Esquader van JOHAN EVERTSEN, die hem noodzaakte te *Ostende* binnen te loopen; door welk toeval de aanslag, die op den volgenden dag bepaald was, te niete liep. De zaak werd nog verder uitgebragt, door den Kajuitwachter van LA MOTTE, die, zig zoek maakende, van *Ostende*, over *Sluis*, naar *Vlissingen* trok. LA MOTTE, ziende dat de zaak uitgelekt was, begaf zig weder aan de zijde der vijanden. Wat van den Admiraal geworden zij, is mij niet gebleeken. Dit weet men, dat zijn zoon, die een vermaard *Portugeesch* Kaper-Kapitein was, in het jaar zestien honderd ägt-en-vijftig, in de maand van October, te *Hamburg* binnen liep; waarover H. H. Mog. hunne klagten aan den Raad dier Stad toezonden, zeggende: *dat, daar* Collart *nu zo langen tijd aldaar gelegen, en zijn Fregat wel toegerust had, zij gemeend hadden, dat de Ed. Raad van* Hamburg *hem zoude bevolen hebben te vertrekken; doch zulks niet gedaan zijnde, verzochten zij, dat hij mogt aangehouden worden; dat verder H. H. Mog. met geen minder bevreemding was voorgekomen, dat de Ed. Raad met goede oogen had aangezien, dat dezelfde Kaper aldaar zijne Prijzen opgebragt, de geroofde goederen ontladen en verkocht, en zig, om hunne Ingezetenen verder te benadeelen, op nieuw toegerust had.*

Deze COLLART was, vóór dat hij tot de *Portugeezen* overging, in dienst der Spanjaarden geweest, doch had dien, om eenig misdrijf, moeten ontvluchten. Eer dit gebeurd was, had hij een' Hollandsch' Koopman, te *Hoorn* woonachtig, van eenige goederen beroofd, en na gedaane uitspraak, zig bij Obligatie verbonden, denzelven kost en schadeloos te zullen stellen. Hieraan nog niet geheel voldaan hebbende, verzocht de Hoornaar arrest op den persoon, het schip en de goederen van COLLART. De Heer VAN MARSDAM, ten dien tijde aldaar Extraordinaris Ambassadeur zijnde, ondersteunde, op last van Hunne Hoog Mog. dit verzoek, en bragt in 't midden zodanige redenen, welke de Heeren van *Hamburg* behoorden te doen besluiten, tot het verleenen van het verzochte civil arrest, op kosten van ongelijk, en dat, onder behoorlijke *cautie*, kon worden afgedaan; en dat het groote verwijdering zou veroorzaaken bij Hunne Hoog Mog., bijaldien daaraan niet werd voldaan, alzo, in zulk een geval, Hunne Ed. Groot Achtb. niet verschoonbaar konden gehouden worden, van weigeringe van regt te oeffenen. De Heer Ambassadeur voegde daarbij, dat hij geenen last had om te dreigen, en dat zulks ook streed met zijne sentimenten; maar verzocht dat de Ed. Raad, de bedreiging van den Portugeeschen Resident wilde toeschrijven aan de natuur van die natie; en daarentegen de regtmaatigheid van de zaak zelve op aan Hollandsche zijde, midsgaders de serieuse en notable tusschenkomste van den Staat geliefde plaats te geeven; en bijaldien intusschen goedgevonden mogt worden, een comparatie voor Heeren Commissarissen te ordonneeren, dat COLLART daartoe mogt worden gehouden genoodzaakt te zijn, en ook middelerwijl belet, dat zijn onderhebbend schip zig niet mogt begeeven van onder het gebied van *Hamburg*, of van de rivier. Alvoorens zijn verzoek te sluiten, gaf de Heer Ambassadeur nog een consideratie aan de hand: te weeten, dat het schip niet behoorde aan den Koning van *Portugal*, maar dat hoogstgemelde Koning van zijne commissie alleen een gedeelte in den buit trok, als een deelhebber of Scheepsreeder, en dat zodanige commissievaarders in *Frankrijk* bij den Koning nu ter tijd werden gedesavoueerd, en seer strengelijk te dier oorzaake, ook aan het leven, zouden worden gestraft.

De

De Regeering van *Hamburg*, wettige redenen van vreeze hebbende, dat de goederen en schepen haarer ingezetenen, in *Portugal*, zouden worden aangehouden, gaf, in een antwoord van den 19den der maand October, te kennen, dat geene Overheid schuldig was, tusschen vreemdelingen, haare Jurisdictie niet onderworpen, arrest te verleenen, inzonderheid als 'er wettige oorzaaken waren, waaruit men moest besluiten, dat uit zodanig Arrest een publiek en particulier gevaar en schade te wachten was; dat de Heer Ambassadeur dit zelfs zou moeten toestemmen: waarom de Magistraat hem verzocht, haar gedrag bij Hunne Hoog Mog. te verschoonen; schrijvende zij zelven aan gemelde Hunne Hoog Mog., dat zij den Kaper, met zijne Prijzen, in zee genomen, de *Elve* opkomende, hadden laaten aanzeggen, weder te vertrekken, en dat zij hem niet zouden toelaaten eenige Prijzen aldaar optebrengen, of te laaten verkoopen; dat hij daarop zijne origineele commissie van den Koning vertoond, en daarenboven verzocht had, dat hij als neutraal, op een neutraalen stroom komende, het recht der volken mogt genieten; dat hij de Prijzen van zig had doen vertrekken, en een *Hollandsch* schip ontslagen had; dat het onwaar was, dat de *Hamburgers* zig door het koopen van zijne goederen of prijzen bevoordeeld hadden, en dat aan hem ook niet was toegestaan, zig op nieuw te equipeeren; dat zij zouden zorgen, dat hij aan niemand op de *Elve* eenige schade toebragt. Zij lieten hem, op dit voorstel, onverhinderd vertrekken: waarover de Hamburgers, door zijne aanhoudende roverijen, zelfs reden vonden zig te beklaagen, tot zo lange, dat hij, in het jaar zestien honderd een-enzestig, door de Kapiteinen MANGULAER en CORNELIS EVERTSEN, genomen, en in *Zeeland* opgebragt werd. Aan Hunne Hoog Mog. gevraagd zijnde, wat men in *Zeeland* met hem doen zoude, was het antwoord: *kort en goed recht*. 't Geen grootelijks tot bezwaar van COLLART strekte, was, dat hij geroofd had op neutraale schepen, hebbende zelfs een schip, den *Hamburgers* ontnomen, tot een kaperschip gebruikt, en de lading daarvan verkocht. Men behoefde zig niet te beraden, wat straffe daarop stond; maar de vraag was, *of een rechter mag straffen, de misdaad aan een vreemden begaan*. De Ambassadeur van *Portu-*

 gal

gal stelde zig voor hem in de bresse, en verzocht dat hij mogt gehandeld worden naar krijgsgebruik. Op deze twee voorstellen bleef de zaak onafgedaan, en COLLART kwam inmiddels in de gevangenis te sterven.

Zie AITZEMA, *Zaaken van Staat*, in fol. IV. Deel, *Leven der Zeehelden*.

COLLEN, (VAN) een vermaard geslacht, dat in *Amsteldam* de aanzienlijkste eerampten bekleed heeft, en nog in wezen is. De eerste, dien wij daarvan op de Regeeringslijsten gemeld vinden, is Mr. CASPER VAN COLLEN, die, in 1695, Schepen, en in 1697 Raad was; Mr. BUADUIN VAN COLLEN, 1709 Commissaris, en 1721 Schepen; Mr. FERDINAND VAN COLLEN, 1694 Raad, 1696 Schepen, 1707 Gedeputeerde te Velde, 1709 Hoofdofficier en 1727 Burgemeester; Mr. FERDINAND VAN COLLEN *de Jonge*, 1705 Commissaris, 1709 Schepen, 1736 Raad, 1737 Hoofdofficier, en 1743 Burgemeester; Mr. FERDINAND VAN COLLEN *Ferdinandsz*, 1730 Commissaris, 1734 Raad, 1735 Schepen, en 1743 Burgemeester, in het jaar 1748, als Oud-Burgemeester, benevens de Heeren EGBERT DE VRIJ TEMMINCK en E. SCHELLINGER, toen ter tijd Oud-Schepenen, door den Raad gecommitteerd en gemagtigd, om uit de Hoofdofficieren der Burger-Vendelen te verneemen, wat de begeerte der Gemeente ware; wordende de Heer VAN COLLEN, eenigen tijd daarna, bij de verandering der Regeeringe, op nieuw als Burgemeester aangesteld. In de maand Maart des jaars 1752 werd zijn Wel Ed. Groot Achtb. aangesteld als één der Commissarissen van 's Lands Posterijen. In het jaar 1764 Thesaurier Ordinaris zijnde, had hij, ten behoeve van deszelfs zoon, den Heer Mr. FERDINAND VAN COLLEN, Heer van *Gunterstein en Tienhoven*, afstand van zijne Raadplaats gedaan, en overleed kort daarna, den 16den van de maand Maart.

Zie *Naaml. der Amsteld. Regeering. Eur. Merk.* 1747.

COLLENIUS, (HERMANUS) bij andere COLE en KOLDE genaamd, was eerst te *Oldeborn* in vasten dienst, of liever, nam 'er voor een bepaalden tijd het dienstwerk als Predikant waar, en wel, waarschijnelijk, ten dienste van de geheele Grietenij van *Schoterland*

land. Van *Oldeborn* werd hij, in het jaar 1590, als de tweede Predikant beroepen naar *Leeuwaarden*. Van 1596 tot 1599 werdt hij geteld onder de Leeraars van *Beetgum*. Vandaar werd hij te *Collum* beroepen, doch onzeker in wat jaar. In 1621 was hij Præses te *Sneek*. Hij overleed in het jaar 1640, oud zijnde negentig jaaren.

Zie DREAS, *Naamlijst der Predikanten*, p. 46.

COLLUM, COLLUMMERLAND.

COLLUMMERSWAEGH.

COLMSCHARE. Zie deze drie Art. op Letter K.

COLONIA TRAJANA. MARCUS ULPIUS TRAJANUS, die, door Keizer NERVA afgezonden, eenen tijd lang, Landvoogd van *Germanie* geweest, door den Raad met den naam van GERMANICUS vereerd, en eindelijk aan het bestuur des Rijks gekomen was, heeft verscheidene werken, zijnen naam waardig, aan de beide oevers van den *Rhijn* gesticht. Ook heeft hij twee nieuwe Keurbenden in *Neder-Germaniën* opgericht, van welke de eene, die de *Tweede Trajaansche* genaamd werd, den naam gegeeven heeft aan de *Trajaansche*, en de andere de *Dertigste Ulpische*, aan de *Ulpische Legerplaats*. Behalven deze beide legerplaatsen, was 'er nog het *Colonia Trajana*, (de Trajaansche volkplanting) op de grenzen der *Batavers*; waarvan men, echter, nergens anders gewag gemaakt vindt, dan in het Reisboek van ANTONIJN, en op de Reiskaart van PEUTINGERUS: zodat, van den tijd van het oprichten dezer volkplantingen bij niemand eenige melding gemaakt wordende, alles desaangaande onzeker is. Evenwel zou men, de zonderlinge zedigheid van TRAJANUS, en deszelfs ontzach voor zijnen vader in aanmerking neemende, kunnen besluiten, dat het niet geschied ware, vóór dat hij zelf Keizer was. En als dan zou hij vrijgepleit zijn van de onvoegelige heerschzucht van AGRIPPINA, die zig niet schaamde, de Volkplanting en 't Paleis (*Prætorium*) naar haaren naam te doen noemen. Ook is men onzeker, met welke natie of volk hij de legerplaatsen heeft aangevuld. Want wie is 'er, die ons zeggen zal, of het

Overrhijnschen zijn geweest, die zig aan hem hadden overgegeeven, en onder alle de oude keurbenden vermengd waren, even als de *Ubiën?* of het geweest zijn keurlingen, uit verscheidene benden en bondgenooten, die tot den oorlog bekwaam waren? dan of het verre afgelegene volken waren? Aangaande de plaats zelve kan ik niet meer twijfelen, of zij is onderscheiden, zo wel van de *Ulpische Legerplaats*, als van de *Trajaansche* tweede Keurbende, boven gemeld. Ook vindt men geen de minste blijk, dat hier ooit de winterlegering eener keurbende geweest zij. Want zeker opschrift, dat men nog te *Bergendaal* zien kan, en gevonden is voor de *Rhijnpoort* der Stad *Santen*, behoort tot de oude legerplaats (*Vetera*) bij *Santen* zelve; welke legerplaats was op een heuvel, daar de twee-en-twintigste Keurbende weleer haare winterlegering had Het opschrift geeft ook wel te kennen, dat zeker inwooner van de *Colonia Trajana*, met de overige manschap, zijn verblijf gehad heeft op den heuvel van de oude legerplaats; maar het zegt niet, dat de twee-en-twintigste keurbende in de *Colonia Trajana* overwinterde, om dat een inwoonder van deze volkplanting mede onder de keurbende gediend heeft. Deze volkplanting is geweest één en drievierde mijl van *Burginatum*, op den Gallischen Bodem, volgens het meergemelde Reisboek en Kaart. De plaats behoudt nog hedendaags den zelfden naam, die de volkplanting van *Agrippina* had, *Colonia Agrippina*, dat is, *Keulen aan den Rhijn*: want zeker klein Dorp, daar tegen over liggende, niet verre van den loop van den *Ouden Rhijn*, wordt *Collin* of *Keln* genaamd, naar het kasteel van *Kleef* naar het zuid-oosten gelegen. Men zegt dat in voorige tijden verscheidene Oudheden uit den grond zijn opgedolven, als lampen, lijkbussen, steenen en penningen, maar geen het minste kenteken eener Keurbende. Ligtlijk kan men gelooven, dat de bewooners van deze plaatse, wegens de onbedwingelijke snelheid van den *Rhijn*, die rondom nieuwe killen en doorgravingen maakte, vandaar vertrokken, naar de naastgelegene heuvelen, (*Clevas*), en dus de eerste Stichters geweest zijn van de Stad *Kleef*, welke de hoofdplaats van het landschap van dien naam is. Dan dat daaruit zou volgen, dat ze den naam zou hebben van *Colonia Ælia*, en gesticht zijn door den

Kei-

Keizer ADRIANUS, zo als PIGHIUS wil, is in geenerlei wijzë toeteſtemmen. Alle zulke verzinningen, om eenige opgeraapte denkbeelden voor waarheid te doen doorgaan, houden geen ſteek. PIGHIUS wilde ons doen geloven, dat ÆLIUS GRACILIS de eerſte voorvader van de Graaven of Hertogen van *Kleef* was; en om dit te doen gelden, moest hij hem afkomſtig doen weezen van Keizer ADRIANUS.

De geleerde ALTING heeft getoond, dat het Reisboek in de afgelegenheid van de plaats moet verbeterd worden, gelijk ook de ſchrandere CLUVERIUS al voor lang heeft aangemerkt. Men is, echter, nog in 't onzekere, of deze legerplaats of volkplanting van TRAJANUS in het land der *Gugernen* moet geſteld worden, of in dat der *Batavers*. Deze onzekerheid wordt veroorzaakt, door dien de grenzen der *Gugernen* en *Batavers*, in oude tijden, anders geſchikt waren dan in onze tijden, en wel voornaamlijk tusſchen *Gelderland* en *Kleefsland*; in welk laatſte Gewest, als zig tot het Rijk van *Nijmegen* uitſtrekkende, deze *Trajaanſche* Legerplaats, buiten tegenſpraak, gelegen heeft. Ook ziet men, uit de oude Kaarten, dat 'er, van dezen Keizer, meer andere Legerplaatſen, in *Numidiën* en *Daciën*, dat is, in *Zevenbergen*, geweest zijn; wordende die in *Numidiën* de *Ulpiſche*, en die in *Daciën* gelegen waren, de *Trajaanſche* genaamd.

Zie HALMA en *de daarbij aangewezene Schrijvers.*

COLONIUS, (PIETER) geboren te *Gent*, was Predikant te *Metz*, en een boezemvriend van CALVIN en BEZA. Hij predikte, heimelijk, in de huizen, tot in den jaare 1561, wanneer hij gevangen en uit de Stad gebannen werd. Doch hij kwam wel haast weder te rug, nadat de Gereformeerden vrije oefening van Godsdienst verkreegen hadden. Maar toen de Koning, in 't jaar 1569, den ſlag bij *Jarnac* verloor, moesten de Predikanten zig met levensgevaar wegmaaken. COLONIUS werd Predikant te *Heijdelberg*, en is in den bloei zijner jaaren overleeden. Zijn zoon,

COLONIUS, (DANIEL) die Profesſor te *Leiden* was, ſtierf in

 1672,

1672. In 1628 had hij eenige ftellingen over de *Inftitutiones Religionis Christianæ* van CALVIN uitgegeeven.

COLONIUS, (JOHANNES) geboren den 22ften Maart 1623, is getrouwd geweest met GEERTRUID DOGEWERTS, en was Predikant te *Alman* en *Deutecom*; hij overleed aldaar, den 14den December 1671, oud agt-en-veertig jaaren. Zijne vrouw ftorf, den 5den Januarij 1668, oud negen-en-dertig jaaren. In hun huwelijk hadden zij gewonnen tien kinderen, en daar onder,

COLONIUS, (MARTINUS) geboren den 3den Julij 1653, en den 3den Mei 1732, ongehuwd, te *Schoonhoven*, alwaar hij Predikant was, overleeden.

COLONIUS, (GEORGIUS) geboren den 30ften Augustus 1659, en overleeden den 7den Augustus 1743. Deze verwekte, bij twee vrouwen, dertien kinderen. Een van deze was JAN COLONIUS, Kapitein der Burgerij te *Amfteldam*, geboren den 7den Mei 1701, en in 't begin van 1688 aldaar overleeden. Zijn broeder, DIRK HARMEN COLONIUS, Koopman te *Amfteldam*, geboren den 24ften Januarij 1718, is aldaar, omtrent twee jaaren vroeger, geftorven. Nog een ander broeder,

COLONIUS, (DIRK) geboren den 20ften December 1713, overleden den 31ften Augustus 1778, is geweest Predikant te *Krimpen op de Lecq*, en getrouwd met ANNA MARIA COLVIUS, geboren den 28ften April 1711. Haar grootvader is geweest NICOLAAS COLVIUS, die, den 28ften Mei 1656, van *Dordrecht* naar *Amfteldam*, in de *Walfche* Gemeente als Predikant beroepen werd, en aldaar ftierf den 17den November 1711. Haar vader, mede NICOLAAS COLVIUS genaamd, werd ook, den 23ften Augustus 1705, van *Dordrecht* naar *Amfteldam*, in de *Walfche* Gemeente beroepen, en ftierf aldaar den 26ften November 1730.

COLONIUS, (DIRK) mede uit dat geflagt, heeft twee kinderen verwekt: GEORGIUS COLONIUS, geboren den 31ften Januarij 1751, en HESTER ELISABETH COLONIUS, geboren den 14den Julij 1752. Deze trouwde met PIETER WEIJLAND, den 27ften April 1778, doch over-

overleed reeds den 10den Mei 1779, en heeft een dochtertje nagelaaten, geboren den 26ften April van dat zelfde jaar, en genaamd SARA HENRIETTA WEIJLAND.

COLONIUS, (GEORGIUS) de laatfte, dien wij van dit geflagt zullen melden, werd den 28ften Junij 1774 Proponent, en den 17den Julij van dat zelfde jaar te *Wasfenaar* als Predikant beroepen. Aldaar omtrent een jaar den dienst hebbende waargenomen, is hij, den 11den Junij 1775, te *Arnhem* beroepen, en vandaar, den 27ften September 1781, te *Haarlem*. Hij overleed aldaar den 18den November 1782; zijnde getrouwd, den 24ften April 1780, met MARIA T. SANDRA, welke, na zijn overlijden, den 6den December 1782, is bevallen van een dochtertje, genaamd ANNA MARIA GEORGETTA COLONIUS.

Volgens medegedeelde berichten.

COLLOT D'ESCURY, een oud en vermaard geflacht, oorfpronglijk uit *Picardië*, daarna onder die van *Bretagne* erkend, vanwaar het zig in de *Nederlanden* heeft nedergezet, en nog tegenwoordig zeer aanzienlijk is. De bewijzen van deszelfs oudheid zijn, onder de Regeering van Koning LODEWIJK DEN VEERTIENDEN, vernieuwd, als zijnde de alleroudfte en echte ftukken, daartoe betrekkelijk, in den oorlog met de Spanjaarden, en wel in de belegering van *Amiens*, in het jaar 1589, door den brand van 't adelijk huis *d'Efcury*, bij die Stad gelegen, meest vernield. De nog overigen kwamen aan de moeder van ANDRÉ ELQUIER COLLOT D'ESCURY, na zijns vaders dood hertrouwd met een Roomsch Heer, DES MARDAUS genaamd, die dezelve, uit domme bitterheid tegen haaren Godsdienst, mede aan de vlamme opofferde. Gemelde ANDRÉ COLLOT D'ESCURY, Edelman van gezegden Koning, vond zig, ter ftavinge van zijnen ouden adeldom, verpligt, den Koning te verzoeken, onderzoek daarna te laaten doen; zo als ook, in de Kamer van *Rennes*, in het jaar 1669 opgericht, nafpooring gedaan werd naar de tijtels en bewijzen der adelijke geflachten: gelijk dezelven dan ook, na een naauwkeurig onderzoek, bij gemelde Kamer zijn erkend en geregiftreerd, waarvan de bewijzen deze zijn:

LET-

LETTRE PATENTE DE LOUIS XIV, *Roi de France, addressée a la Chambre des Comptes de Bretagne sur la remontrance* d'Andre de Collot Escuyer Sr. de Curie, *donne à Paris le* 13 *May* 1653.

LOUIS, *par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre*, a nos Amés & feaux & Conseilliers les géns de nos Comptes de Bretagne Thesoriers Generaux de France, & de nos finances audit Pays & autres nos Officiers qu'il appra salut. *André Collot Escurier Sieur de Curie & de Lauduran*, nous à fait dire & remontrer, qu'encore qu'il soit issu de Noble & Ancienne Race, ainsi qu'il resulte par les Contrats de Mariage de Deffunt *David Collots Escuyers*, son grand Pere & Pere, des Années Mil-Cinq cens quatre vint trois & jvie six & qu'il ayt toujours vescu noblement sans avoir commis acun Acte desrogeant a Noblesse mesmes que ses Ayeuls, son Pere, & l'exposant nous ayant servi dans nos Armées, où ils ont recu quantite de blessures, nottament le dit exposant qui auroit recu un coup de Mousquet devant notre ville Corbie, Lors de Siege d'icelle par les Ennemis de notre Estat & du depuis encore dans la Loraine. l'Allemange, & en divers rencontres & occasions tant es Siéges de Frankendaal que Saverne, ainsi qu'il resulte des Certificats cy Attache soubsle Contrescel de nostre Chancelier, a lui accordées, par les Luitenants *Generaux* de nos Armées, toutes fois quoique telles actions, & pieces soient des preuves infaillibles, & marques de la Noblesesse du d'Expmt. il apprehende neanmoins que quelcun de ses ennemies ayant appris que pendant les Geurres Civiles, les Titres & Enseignemens Justicatifs de la Noblesse de ses Ancestres, auroient esté perdu. Lorsque sa Maison noble *de Curie* fut entierement bruslée par les Espagnols. Lors du siége d'Amiens en l'Année Mil cinq-cens quatre vingt neuf, il nous a suppl. Luy Vuloir sur le contenu cy dessus pourvoir, & luy octroyer nos Lettres necessres: *a ces causes* nous vous mandons & enjoignons par ces presentes signée de Notre main, que si par bons & valables titres il vous appert, de la qualité de noble du dit Exposant, qui lui & ses Ancestres, ayant vescu noblement, &

& nous ayent toujours servy dans nos Armées, mesmes que Led. Exposant, y ait esté blessé, en nous rendant service, actuel suivant les Certificats cy dessus enoncés, & que la Maison noble *de Curie* ayt esté brulée par les Espaignols en la dit Année, avec les pieces Justicatives de sa Noblesse, vous aud: cas ayez a le faire Jouir de la qualité de Noble & le maintenir dans les facultés, preogatives, & préeminences dont Jouissent les autres nobles de Celuy notre Royaume, sans soufrir qu'il luy soit donné aucun trouble & Enpechement, au contraire, *car tel est* nostre plaisir. Donne à Paris ce quinziesme jour du mois de May. L'An de grace Mille-six cens cinquante trois & de Ntre Regne le unziesme *signé* LOUIS plus bas par le Roy signé De Guegenaud avec *paraphe* muni d'un sceau de Cire Jaunatre, y pendent à queue de parchemin coupé de la piece même, en dorso étoit ecrit ordre d'examiner le Titre de noblesse.

Het tweede had dit opschrift, en was van dezen inhoud.

LETTRE PATENTE DE SURANNATION *accordée par* LOUIS XIV. *Roy de France et de Navarre a l'instance d'*André de Collot Escuyer, Sieur d'Escury et de L'audaran, *expediée an Conseil datée de Paris* le 16 Juillet 1655.

Louis, par la grace de Dieu Roy de France et de Navarre a nos Amées & feaux Coners les gens des nos Comptes en Bretagne Tresoriers de France, & Generaux de nos finances aud. Lieu & autres nos Officiers qu'il appardr. salut, notre cher & bien amé *André de Collot Escuyer, Sieur d'Escury & de Laudaran*, l'un de nos Gentilshommes, ordinaires servant actuellement, nous a fait dire & remonstrer, que nous lui avons accordé nos Lettres de reliefs de Noblesse le quinziéme jour du mois de Mais de l'Année Mille six cens cinquante trois a L'interrinement des quelles desirant de proceder, il apprehende, peu ne faisiez difficulté attendu qu'elles sont surannées. C'est pourquoi il nous à requis lui vouloir octroyer nos Lettres de surannation sur ce necessai-

faires. *A ces causes* nous vous mandons & enjoignons par ce prest. que sans vous arrêrer a la Surranation desd. Lettres de relief de Noblesse faire Jouir & User le dit Exposant sans soufrir etre donné aucun trouble ou empechement au contraire: *car tel est* notre plaisir. Donne à Paris le 16 jour du mois de Juillet, l'an de grace Mille-six-cens cinquante cinq & notre Regne le treize. *Plus bas* par le Roy en son Conseil. La *Bovie*, avec paraphe muni, d'un scel en Cire Jaunatre, y pendant à queuë coupé de la piece meme, in dorso. Ordre de Regiſter les titres de Noblesse.

Het derde, zijnde een Extract uit de Registers van de Rekenkamer van *Bretagne*, luid aldus:

Arrêt de la Chambre des Comptes de Bretagne relatif aux deux Lettres precedentes, daté de Nantes, le 26 May 1656.

Extrait des Regiſtres de la Chambre des Comptes de Bretagne.

Vu par la Chambre La Requeste presentée par André Collot, Sieur d'Escury & de Laudauran, tandante a ce qu'il pleust a la dite Chambre pour les Causes y Contenues, la Registrature des Lettres Patentes de sa Majeste obtenuës par le dit de Collot données à Paris le quinziéme May, Mille cinq cinquante & trois, signés Louis, et plus bas par le Roy. De *Geungaud* & scellées du grand scaeu de cire jaune, à simple queue portant maintenue de l'Anoblissement d'icellui de *Collot* pour les causes amplement portées par icelles, autres Lettres de surranation obtenues par le dit de *Collot* le 16 Juillet Mille-six-censcinquante cinq, aussi signées par le Roy en son Conseil *Laborie* & pareillement scellées du grand sceau de Cire Jaune. Conclusions du Procureur General du Roy & tout Consideré. *Chambre* à ordonné & ordonne, que les dites Lettres de sa Majeste cy dessus, en bonne & duë forme seront enregistrées, au Greffe, de la dite Chambre des Comptes. Fait en la Chambre des Comptes à Nantes semestres assemblées le 26 jour de May Mille-six-cens cinquante six *signe* *Fur*]

Furcheteau avec Paraphe *à cotte* Collaoné in *dorſo* Arreſt de la Chambre des Comptes de Nantes des 26 May 1656, au ſujet de la Nobleſſe du Sieur *d'Eſcury.*

Het laatſte was dit volgende.

LETTRE PATENTE DE LOUIS XIV. *Roy de France & de Navarre, en date du Mois* Octobre 1675, *par la quelle le dit Seigueur Roy maintient & Confirme* André Collot, Sr. d'Eſcurij *en ſa qualité de Noble, & entant que de beſoin, l'annoblit lui & ſes enfans nées & à naitre.*

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à tous preſens & avenir Salut: Les temoignages qui nous ont eſté rendus de l'extraction Noble & Ancienne, de notre cher & bien aimé *André Collot*, Sr. d'Eſcury nous convient d'autant plus à le maintenir dans ceste préeminence de Nobleſſe, qu'outre la Conſideration des ſervices, qu'il nous à rendus, avec beaucoup de Zele, tant en qualité de Luitenant de Cavallerie au Regiment de *Stoef* qu'en celle de Capitaine au Regiment de la Marine ou il a ſignalé ſon courage, en diverſes & importantes occaſions, notament dans celle du ſecours d'Arras, & de la Bataille de Dunkerke, nous avons d'ailleurs tout ſujet de nous Louer de ceux de ſes deux Enfans dont l'un a eſté tué l'Année derniere à la Bataille de Senef ou il ſervoit en qualite de Luiteuant dans le Regiment d'Auvergne, & l'autre vient d'avoir le bras gauche emporté a la Bataille d'Altheim, ou il à donné auſſi des marques ſingulieres de ſon courage & de ſa Valeur, dans le Commandement que nous lui avons confié, d'un Compagnie de Cavallerie au Regiment de *Repaire*, & comme nous nous premettons que cette Grace l'obligera à redoubler doresnavant ſon Zele, & ſon application à Notre ſervice. Nous avons bien voulu relever le dit expoſant de la rigueur de l'Arrest de notre cour de Parlement de Bretagne du . . . . . . par lequel il a eſté declaré Uſurpateur du Titre de Nobleſſe faute d'avoir pu repreſenter, les minutes de quelques Con-

traɩs

trats qu'il avoit produit pour Justifier sa qualité de Noble & de Escuyer, lesquels se sont trouvés egarés pendant les desordres des dernieres Guerres, *Pour ces Causes* & autres à ces mouvans de notre grace Speciale pleine puissance & authorite Royalle avons maintenu & Confirmé, & par ces présentes signées de Notre Main, maintenons, & confirmons le dit *André Collot*, St. *d'Escury* en sa qualité de Noble, & entant que de besoin l'avons annobli & annoblissons lui & ses Enfans né & a naitre, en Loyal Mariage tant males que femelles pour Jouir des honneurs, privileges, prerogatives, preéminences, droits & immunitez, dont jouissent & ont accoutumez de Jouir les autres Nobles & *Escuyers* de Notre Provence de Bretagne, tant qu'ils vivront noblement & ne feront aucun Acte derogeant a noblesse. Et ce non obstant. Le dit Arrest de Notre Parlement de Rennes du dit jour.

Dont de notre meme grace & authorité, que dessus, nous l'avons relevé, & dechargé, relevons & dechargeons par ces dites présentes, voulons & nous plait qui lui & ses Enfans, & posterité puissent apporter Leur Armes Timbrés telles sont cy empreintes, & qu'ils puissent doresnavant prendre tant en jugement que dehors la qualité *d'Escuyer* & parvenir à tous degrez de Chevallerie, meme aquerir & posseder toutes sorte de Fiefs Terres & Seigneuries Nobles de quelque nom nature & qualité quelles soyent. A la charge toutes fois, d'indemniser les Paroisses & Communautés pour le Bien ruraux qu'ils pourront posseder en Icelles. *Donnons en Mandement*, a nos Amez & feaux les gens tenant nôtre Cour de Parlement de Bretagne, transferré a Vannes, & a tous avec nos Officiers & Justiciers qu'il appartiendera, qui ses présentes nos lettres, ils ayent à en registrer & du Contenu en icelles faire Jouir & User le dit André Collot, St. d'Escury & ses Enfans tant mâles que femelles nés & à naitre en Loyale Mariage pleinement paisiblement, & perpetuellement cessant & faissant cesser tout trouble & Empechement non Obstant toutes ordonnances tant anciennes que nouvelles, Arrets, Reglemens, Defences & autre choses à ce contraires acquelles & aux derogatoires y contenues, nous avons derogé & derogeons par ces dites presentes pour ce reguard seulement, & sans

ſans tirer à conſequence car tel eſt uotre plaiſir. Et afin que ce ſoit Choſe ferme & ſtable à toujours nous avons fait mettre notre ſcel à ces dites preſentes ſauf en autre choſe notre droit, & l'autruy en toutes. Donnés à Verſailles au mois d'Octobre l'ande grace mille ſix cens ſoixante & quinze & de notre Regne le trente troiſiéme. Etoit *ſigné* LOUIS en marge etoit écrit Confirmation de Nobleſſe, & entant que de beſoin nouvelle Annobleſſement en faveur de Sr. *d'Eſcuyer* ſur le reply par le Roy *ſigné* Arnault, a cote ſur le reply viſa ſigné d'Algire plus bas pour Confirmation de Lettres de Nobleſſes, accordées, à *André Collot*, ſignées *Arnauld*, encore plus bas, Regiſtrée ouy, à ſe Conſentant le Procureur General de Roy pour en Jouir, l'impetrant bien, & duement, ſuivant la volonté du Roy & l'Arrest de la Cour de ce jour fait en Parlement à Rennes, ce 17 Mars, Mille ſix-cens ſoixante & ſeize *ſigné* Courtoye, cum cancello à coſté un ſcel de moindre grandeur en cire Verte, tout deux ſur Lacqs de ſoye rouges & Verts.

De eerſte, die ons van dit geſlacht te vooren komt, was,

COLLOT, (GUJON) die als Ridder vermeld wordt op het Jaar 1411, in eene Regiſtratie van de Rekenkamer te *Parijs*. De tweede,

COLLOT, (JEAN ECUIER) was, 1531, in dienst des Konings van *Frankrijk*, en word mede als Ridder vermeld in een Acte van 't Parlement van *Parijs*. Hij is getrouwd geweest met ...., en liet na een' zoon,

COLLOT, (LOUIS ECUIER) Heer van *Eſcury*, gelegen bij *Amiens*, in *Picardië*, en van *Drouillij*. Van dezen wordt melding gemaakt in twee Extracten des Hofs van *Normandië*, van den 6den Julij 1554, en den 24ſten April 1555; waaruit blijkt, dat hij, ter oorzaake van zijn adelijk Leen van *Drouillij*, is belast geworden, wegens de *Ban & arriere Ban*, met het opbrengen van zijn deel in de ligte paarden op de monſtering. Hij was getrouwd met CHARLOTTA DE LATTRE, bij welk hij heeft gewonnen een' zoon,

COLLOT, (DAVID ECUIER) Heer van *Escurij*, die, in het jaar 1560, trouwde met RENNE D'AVROUT, oudste dochter van GEORGE D'AVROUT, Heer van *Hergnij*: welke vrouw wreedelijk werd vermoord, in de kerk van *Vassy*, in *Champagne*, onder het pleegen van den openbaaren Godsdienst, door een hoop Soldaaten van den Hertog VAN GUISE, onder de regeering van KAREL DEN XI, Koning van *Frankrijk*. Haare twee zoonen vonden gelegenheid de handen der moordenaaren te ontkomen. De eerste van deze was,

I.) COLLOT, (DAVID ECUIER) Heer van *Escurij* en *Laudauran*; welke laatste Heerlijkheid hij, in 't jaar 1607, door koop verkreeg. In 1583 trouwde hij met FRANÇOISE PHILIPPE DE VILLORIE, afkomstig uit een zeer aanzienlijk geslachte van *Bretagne*, waarvan de oudste zoon zig noemde *Baron de Reschau*. Zij overleed, zonder kinderen, in 1601. In de maand van Junij des jaars 1606 hertrouwde hij, met MARIA DE LA MORLAIS LE NOIR. Hij overleed in 1612, nalatende drie kinderen. Zijne weduwe hertrouwde met PHILIPE DU MARDAUS, die van den Roomschen Godsdienst was, en dien zij ook kinderen gebaard heeft, welke zij meer begunstigde, dan de kinderen uit haar eerste huwelijk, welke zij grootlijks benadeelde. Zelfs verbrandde zij, gelijk gezegd is, de papieren van hun vaderlijk geslacht; het welk haar naderhand zeer berouwde, en haaren zoon ANDRÉ veel moeite veroorzaakt heeft, om de bewijzen van zijnen adeldom, hier en daar, te gaan ligten; waarvan het hem, echter, gelukt is, de volkomene bewijzen te vinden, gelijk wij boven getoond hebben. DAVID had, zo als gezegd is, drie kinderen, die volgen, *a. b. c.*

II.) COLLOT, (JEAN ECUIER) was de broeder van DAVID, zo als blijkt uit de scheidingsbrief van huns vaders nalatenschap, getekend 3 September 1603.

a. COLLOT, (ANDRÉ ECUIER) Heer van *Escurij* en *Laudauran*, de oudste zoon van DAVID, was Edelman van Koning LODEWIJK DEN DERTIENDEN, volgens Acte van 28 Mei 1650, en

en Gouverneur van de Stad en 't Kasteel *St. Quintyn*, in *Bretagne*. Hij trouwde, in 1640, met MAGDELENA DE LA PRIMAUDAIS, wier geslacht onder de Edelen van *Frankrijk* bekend was, ten tijde van Koning HENDRIK DEN VIERDEN. Hij deed, zo als meermaalen gezegd is, bewijs van zijn oud adelijk geslacht en tijtel van ECUIER, van bijna drie honderd jaaren herwaards; als mede, dat zijne vooronders zitting hadden gehad, als Edelen, in de Staaten van *Bretagne*. Diensvolgens ontving hij van den Koning een Acte, waarin zijn oude adeldom bevestigd werd; wordende dezelve ook, volgens de stukken daarvan, hier vóór bijgebragt, geregistereerd in 't Parlement van *Rennes*, in *Bretagne*, op den 17den Maart 1675, waarvan het origineele nog onder de familie berust. ANDRÉ, wegens de vervolging tegen de Gereformeerden, uit *Frankrijk* naar de *Nederlanden* gevlucht, was geboren in den jaare 1610, en stierf te *Nijmegen* 1686. Zijne vrouw was reeds in 1649 overleden. Te zamen hadden zij verwekt twee kinderen, (behalven die jong gestorven zijn,) als:

1 COLLOT (DANIEL ECUIER) D'ESCURIJ, Heer van *Laudauran*, was Ritmeester, in dienst des Konings van *Frankrijk*. In den oorlog werd hem zijn arm afgeschoten, en hij daarvoor, door den Koning, met een jaargeld begiftigd. Hij trouwde, 19 Mei 1677, met ANNA CATHARINA DE LA VALETTE, jongste dochter van PIERRE DE LA VALETTE, Ridder, Luitenant van de Stad en het Kasteel *Stenaij*. DANIEL was Heer van *Touche*, eene Heerlijkheid in *Touraine*, vijf mijlen van *Tours*, bij het Dorp *la Capelle*, aan de rivier de *Aze*; welke Heerlijkheid, benevens andere treffelijke goederen, hem ten deele gevallen was. Wegens de vervolging om den Godsdienst, in het jaar 1685, heeft hij zijn pensioen, goederen, vaderland en alles verlaaten. Eerst vluchtte hij, met zijn huisgezin, naar *Bazel* in *Zwitzerland*, en verkreeg van dat Canton eene loflijke recommandatie aan de Heeren Staaten der *Vereenigde Nederlanden*, die hem ook met

 een

een jaargeld begunstigden. In het jaar 1686 woonde hij te *Nijmegen*, werd Major in dienst van WILLEM DEN DERDEN, als Koning van *Groot-Brittanje*, en nam, met zijn huisgezin, zijne wooning te *Dublin* in *Ierland*, alwaar zijne vrouw, 1699, stierf, en hij in 1714, oud een-en-zeventig jaaren, hebbende gehad zes kinderen. Zie A. B. C. enz.

2 COLLOT, (SIMON) *de Laudauran*, Luitenant in het Regiment van *Auvergne*. In den slag van *Senef* zwaar gekwetst zijnde, ontving hij van den Koning een Compagnie tot vergelding; doch hij overleed kort daarna.

b. COLLOT, (PHILIP ANDRÉ ECUIER) tweede zoon van DAVID, getrouwd met *N. N.* had één' zoon, genaamd

COLLOT. (*N.*) Deze verkreeg de Heerlijke goederen *Laudauran* en andere, toen zijn oom ANDRÉ, om de vervolging te ontwijken, *Frankrijk* verliet. Hij is getrouwd geweest, en heeft kinderen gehad.

c. COLLOT, (MARGARETHA) eenige Dochter en derde kind van DAVID COLLOT, was Abdisse van 't Stift *Stranches*, in *Normandiën*.

A.) COLLOT (MAGDELAINE) *d'Escurij*, gehuwd met CHARLES DANIEL BOILEAU, Ridder, Heer van *Castelneau* en van *Nismes*, was geboren in *Frankrijk*, den 12den November 1679.

B.) COLLOT (DANIEL ECUIER) *d'Escurij*, mede geboren in *Frankrijk*; den 26sten Februarij 1681, was Kapitein van de Dragonders, in het Regiment van *Wales*, en stierf ongehuwd, in 1710.

C.) COLLOT (HENRIJ ECUIER) *d'Escurij*, ook geboren in *Frankrijk*, den 6den Augustus 1682, was Hofmeester en Major van de Brigade, in dienst van dezen Staat; hij overleed te *Zwolle* 1733. Den 23sten October 1617 was hij getrouwd met

met JOHANNA MARTINA GEERTRUIJD SWEERTS DE LANDAS, derde dochter van MARTEN CHRISTIAAN SWEERTS DE LANDAS, Vrijheer van *Oorſchot* en *Beest*, Quartierſchout van *Kempenland*, Raad en Preſident van de Stad *'s Hertogenbosch*: zij overleed, 1744, in *den Bosch*. Zij hadden te zamen verwekt deze zeven kinderen:

1 COLLOT (*Georgetta Henrietta Jacoba*) *d'Eſcury*, geboren in 1717, en getrouwd aan JUSTUS CLANT SCHUTTER, Kommandeur ter zee, Schepen en Raad der Stad *'s Hertogenbosch*.

2 COLLOT (*Arnold Joost Ecuier*) *d'Eſcury*, geboren 1718, Cornet, ſtierf ongehuwd 1736.

3 COLLOT (*Simon Petrus Ecuier*) *d'Eſcury*, Heer van *Naaldwijk* en *Slijdrecht*, Erf-Watergraaf in den *Alblasſerwaard*, Raad in de Vroedſchap der Stad *Gorinchem*, werd, Ao. 1757, wegens gemelde Stad, gecommitteerd in het Collegie der Gecommitteerde Raaden van *Holland* en *Westfriesland*. Hij was geboren den 13den December 1719, en 1739 getrouwd aan CHARLOTTA ELISABETH VAN DER BURCH, uit het oud adelijk Hollandsch geſlacht van dien naam: zij overleed in 1755. In 't volgende jaar trad hij wederom in 't huwelijk, met ANNA MAGDALENA DE LA FAILLE, oorſpronglijk uit de Baronnen van *Nivelle* en *Estenpuis*, in *Vlaanderen*; haar vader was JACOB DE LA FAILLE van *Delft*. Deze SIMON heeft verwekt agt kinderen, die volgen onder a. b. c. enz.

4 COLLOT (*Albertina Christina*) *d'Eſcury*, geboren in den jaare 1720, en getrouwd aan PIETER YSERN, Kapitein te voet.

5 COLLOT (*Geertruid Henriette*) *d'Eſcury*, geboren in 1723.

6 COLLOT (*Martha Christina*) *d'Escury*, geboren in 1725, getrouwd met FRANS VAN HEUZEN, Schepen en Raad, midsgaders Secretaris van *'s Hertogenbosch*.

7 COLLOT (*Emondels Ecuier*) *d'Escury*, geboren den 20sten Augustus 1726, Kapitein in 't Regiment van den Generaal Major DUITZ.

D.) COLLOT (*Simon Ecuier*) *d'Escury*, geboren in *Frankrijk*, op het Kasteel *la Touche*, aan hunnen vader behoorende, den 21sten Maart 1684, was Kolonel van een Regiment Infanterij, in dienst van den Koning van *Groot-Brittanje*. Hij trouwde, voor de eerste keer, met N. SULJAARD DE LEEFDAAL, den 29sten Januarij 1719; zij overleed in dat zelfde jaar: waarna hij hertrouwde met ELISABETH BARON, bij welke hij verwekte twee zoonen:

1 COLLOT (*Henry Ecuier*) *d'Escury*, Kapitein in Engelschen dienst.

2 COLLOT (*Simon Ecuier*) *d'Escury*, mede Kapitein in gemelden dienst.

E.) COLLOT (*Anne*) *d'Escury*, geboren den 29sten Julij 1688 te *Nijmegen*, trouwde met MARRETT DE LA REVE, uit welk huwelijk twee kinderen zijn voortgekomen.

F.) COLLOT (*Anne Marie*) *d'Escury*, geboren te *Dublin*, den 20sten Januarij 1699, en getrouwd met JEAN CORNEILLE, Kapitein en tweede Ingenieur in *Ierland*; zij hadden te zamen gehad twee zoonen en vier dochters.

De volgende zijn de agt kinderen van SIMON COLLOT en ANNA MAGDALENA DE LA FAILLE.

a.) *Hendrik Collot d'Escury*, geb. 1740.
b.) *Johan Maerten Collot d'Escury*, geb. 1742.

c.)

c.) *Emelia Christina Collot d'Escury*, geb. 1745.
d.) *Levina Martena Collot d'Escury*, geb. 1746.
e.) *Henrietta Jacolina Collot d'Escury*, geb. 1748.
f.) *Margretha Theodora Collot d'Escury*, geb. 1751.
g.) *Robbert Collot d'Escury*, geb. 1753.
h.) *Martha Francina Collot d'Escury*, geb. 1754.

COLVIUS, (ANDREAS) één der deftigfte Hervormde Godgeleerden van de voorgaande eeuwe, werd geboren te *Dordrecht*, in het jaar vijftien honderd vier-en-negentig. Na de voltrekking van zijne ftudien, werd hij Predikant te *Rijsoort*, onder *Dordrecht.* Vervolgens was hij, van 1620 tot 1623, Hofprediker van den Ridder BERK, Afgezant van den Staat bij de Republiek van *Venetien.* Geduurende dien tijd maakte hij aldaar kennis met de geleerdfte mannen van die Stad, en inzonderheid met P. SARPIUS, den beroemden befchrijver van het Concilie van *Trenten.* Vandaar terug gekomen zijnde, werd hij Predikant bij de Walfche Gemeente te *Dordrecht.* Hij overleed den eerften Julij 1671, nalaatende eene uitmuntende verzameling van natuurlijke zeldzaamheden. Dat hij een man was, die alle wetenfchappen beminde, en van alles kennis had, hebben zijne brieven volkomen beweezen.

COLVIUS (NICOLAAS) de zoon van ANDREAS, zo even gemeld, werd geboren te *Dordrecht*, den 9den Februarij 1634, en was, in 1655, zijns vaders amptgenoot. Daarna werd hij beroepen te *Amfteldam*, alwaar hij vijf-en twintig jaaren zijnen dienst getrouw heeft waargenomen. Hij overleed 1717, nalatende twee zoonen, waarvan de oudfte, die naar hem genoemd was, van 't jaar 1705 tot 1711, mede Predikant in de Walfche Gemeente was. De andere, JAN genaamd, was Koopman te *Amfteldam.*

COLYN. (KLAAS) Zie KOLYN.

COLYN, een aanzienlijk geflacht in *Amfteldam*, 't welk, in vorige tijden, de voornaamfte eerampten aldaar bekleed heeft, gelijk uit de Regeeringslijsten blijkt. Op dezelve wordt gemeld

SIMON PIETERSZ. COLYN, 1427 Schepen, 1430 Burgemeester; HENDRIK DIRKSZ. COLYN, 1455 Schepen; PIETER COLYN PIETERSZ., 1472 Schepen en 1482 Raad; Mr. PIETER COLYN JACOBSZ, 1505 Schepen en 1507 Raad; en Mr. PIETER COLYN, 1523 Raad en 1531 en volgende jaaren Burgemeester. In het beruchte oproer der Wederdoopers, binnen *Amsteldam*, in het jaar vijftien honderd agt-en-dertig, was Mr. PIETER COLYN één der regeerende Burgemeesteren, en stond bij de Gemeente bekend vóor een zeer geleerd en godvruchtig man; doch tevens was hij, bijzonderlijk bij de heethoofdigen, in verdenkinge, als of hij met de Wederdoopers ééne lijnen trok, en dat aan hem bekend was, welke aanslagen die oproerige menschen in den zin hadden. De verdenking was daar uit ontstaan, om dat COLYN, die alles met reden en overleg zocht te recht te brengen, die verdoolde menschen niet streng genoeg vervolgd had COLYN, om zig van dien blaam te zuiveren, rukte, volgens COMMELIN, met een hoop Burgers, naar den *Dam*, alwaar de Herdoopers zig bevonden; die, op de aankomst der Burgeren, hen stoutlijk tegen trokken, en noodzaakten te vluchten; in welke vlucht veelen gewond werden, en Burgemeester COLYN zelf schandelijk vermoord. Volgens de opgave van gemelden Schrijver zouden daarenboven nog gesneuveld zijn: KLAAS MATTHIJSZOON, der Stede Bode; CORNELIS SIJMON ROESE, Schout bij Nacht; SIJMON CLAAS PUT, Kapitein van de Wacht; KLAAS MEEUWSZ, in de Kalverstraat; JAN DIRKSZ. RAESGEN en DIRK EVARDTSZ, beide Stads Wakers; DUBBELT DUBBELSZ; LUITGEN MUILKEN; KLAAS PIETERSZ VAN AKEN; JACOB JANSZ. SMIT; MAERTEN EGBERTSZ, Smit; VINCENT PIETERSZ, Lakenkoper; JAN WILLEMSZ ABCOU, een Vrijer; JAN WILLEMSZ POT; GERRIT MARTENSZ, Metzelaar; DIRK GERRITSZ, JAN VAN UTRECHT en EGBERT WILLEMSZ. De vermaarde L. HORTENSIUS, die den oproer der Wederdooperen 't allernaauwkeurigst beschreeven heeft, zegt hieromtrent, in den druk in 8°. p. 119. *Den tijd van desen aanslag werd bestemt op den 10 May, een yder werd een gouden penningh ghegheven, tot een Godts-penningh van haar gemeenschap of verbondt. De lose om te samen te komen souden wesen als de klock op het Stadhuis soude luiden: desen aanslag is meer by gevalle als deur toesicht of kloeckheid van de Bur-*

ge-

gemeesters, byna ten uittersten, alsse souden aangaan, ontdekt geworden: die van het Kruisgilt waren na oude gebruik gewoon, op het Stadhuis een maaltijdt aanterechten, ende daarbij de gantsche Magistraat en de meesderdeel van de rijkdommen van der Stadt te gaste te noden, en tot in der nacht goede Ciere te maken. Op dezen maaltijd werd, volgens zijn verhaal, daarvan kennis gegeeven aan Burgemeesteren, die 't naauwlijks gelooven wilden. Nader onderricht zijnde, begonnen dezelven te raadpleegen, en hielden daarmede aan, tot dat de Herdoopers, gewapend met allerlei geweer, uit de Pijlsteeg kwamen trekken; neemende vervolgens met Vaandels en Trommen, het Stadhuis in, smijtende de Wagters dood, en onder deze den bovengenoemden Wachtmeester SYMON PUT. *De Burgemeesters,* zegt hij verder, *hadden intusschen de straaten na de markt (den Dam) toestrekkende, bezet; en daar was onder de Burgemeesters besloten, dat men voor den dageraat niets zouden aanvangen.* Burgemeester PIETER COLYN, om zig van de hier voorgemelde aantijging te bevrijden, was zeer ijverig, om als leidsman de Burgers tot op de Markt voortegaan. De Wederdoopers, de aankomst der Burgeren verneemende, gingen hen met handroers, omtrent de Waag, te gemoete, en dreeven ze haast te rugge. Veelen, gelijk gezegd is, werden in de vlucht gekwetst, en de Burgemeester schandelijk vermoord. In de duisterheid van den nacht werden veelen met vergiftige looden of kogels doorschoten.

Zie verder de gemelde Schrijvers.

COLYNS, een aanzienlijk geslacht in *Braband*, afkomstig uit *Vlaanderen*, afstammende van PETER COLYNS, die, door Koning PHILIPPUS DEN VIERDEN, in *Spanje* tot gewigtige zaaken gebruikt werd. Zijn zoon ANTONINUS werd verheven tot President van den Koninglijken Spaanschen Raad in *Artois*, en hielp mede tot het sluiten van den *Pijreneeschen Vrede.* De zoon van dezen, mede Raad van dit Hof, en Requestmeester in den grooten Raad van *Mechelen*, bragt, in 1693, aan zijn geslacht den tijtel van *Vrijheer.*

Zie *l'Erection de toutes terres de Braband*, p. 21.

COLYNS, (DAVID) een bekwaam Schilder, bijzonderlijk van Bijbelsche Historien, en meest van die, waarin een groot gewoel van beeldjes te pas komt. Hij was geboren te *Amsteldam*, en moet aldaar geleefd hebben omtrent het jaar zestien honderd en in de vijftig.

Zie HOUBRAKEN, III. Deel.

COMMELIN, (ISAÄK) werd geboren te *Amsteldam*, den 19den October van het jaar vijftien honderd agt-en-negentig, en overleed 'er den 3den Januarij des jaars zestien honderd zes-en-zeventig. Hij heeft zig beroemd gemaakt door zijne schriften, als een gedeelte van de *Beschrijving der Stad Amsteldam*; 't bijeenbrengen van het Hollandsch Plakaatboek, II. Deelen in fol. de eerste reize naar de *Oost-Indiën*, II. Deelen in 4to; Leven van Prins *Fredrik Hendrik*, in folio; en de vertaaling van den Wegwijzer door, en beschrijving van *Frankryk*, *Spanje* en *Italie*.

COMMELIN, (JACOB) jongste broeder van ISAÄK, mede te *Amsteldam* geboren, was ook een ijverig Schrijver en kundig Verzamelaar van fraaije en wetenswaardige zaaken, betreffende de *Nederlanden*, doch meest in de Fransche taal. Ook zijn door hem bijeengebragt de Keuren van *Delfland*.

COMMELIN, (CASPARUS) ZOON VAN ISAÄK COMMELIN, werd te *Amsteldam* geboren, den 28sten Februarij des jaars zestien honderd zes-en-dertig, en overleed aldaar, 1693, in den ouderdom van zeven-en-vijftig jaaren. Deze heeft in het licht gebragt de vermaarde beschrijving zijner geboortestad, te wel bekend om 'er iets van te zeggen, waaraan zijn vader mede gewerkt had, in II. Deelen in folio. Hij liet na twee zoonen: JOHANNES en CASPARUS COMMELIN; mannen, die mede hunne geboortestad tot eer verstrekt hebben.

COMMELIN, (JAN of JOHANNES) oudste zoon van ISAÄK COMMELIN, geboren den 23sten Julij zestien honderd negen-en-twintig, bekleedde binnen zijne geboortestad de waardigheid van Raad,

waar-

waartoe hij aangesteld werd in het jaar zestien honderd twee-en-zeventig, en behield dezelve tot aan zijnen dood, die voorviel in 1692. Van hem heeft men de volgende werken: *de Nederlandsche Hesperides; Catalogus Plantarum; Catalogus Horti Amstelodamensis; Historia Plantarum Horti Medici.*

COMMINES, (PHILIPPUS DE) *Talmont*, was Heer van *Argenton*, *de la Motte*, *de Villentras*, *Vaufelles*, *Lairegodeau*, *Gourge* en *Sauvigne*, Ridder van het *Gulde Vlies*, en vermaard Historieschrijver. Zijne gedenkschriften, waarom hij geroemd is, en die wezenlijk meer verdienden geleezen te worden, zijn herdrukt te *Amsteldam* bij F. HOUTTUYN, in 1757, II. Deelen in gr. 8°. onder den tijtel van: *Gedenkschriften van den Heere* FILIP VAN COMINES, *Heer van Argenton, behelzende de Historie van Lodewijk den XI, en Karel den VIII, Koningen van Frankrijk, van het jaar 1464 tot 1498, doormengd met een verhaal van de Lotgevallen der Graaven van Holland, uit den Huize van Bourgonje, en veele zeer fraaije Staatslessen, nopens de bestiering van Landen en Steden, enz. enz.*

Zie hier, wat J. LIPSIUS, M. DE MONTAGNE, L. ROCHE MAILLET en SCEVOLA SAMMARTHANUS van hem, en van gemelde zijne Gedenkschriften, gezegd hebben.

JUSTUS LIPSIUS, in zijne aantekeningen op het I. Boek der *Staatkundigen.*

„ Maar bij onzer Vaderen en onzen tijd schijnt de Historie het hoofd opgebeurd te hebben: getuigen hiervan strekken *de Gedenkschriften van* PHILIP VAN COMINES, door hem, voor weinig min dan honderd jaaren, zo loflijk toegesteld, dat ik geen zwarigheid maake, hem met een' ieder der ouden te vergelijken: 't is ongelooflijk hoe hij alles gade slaat, en doordringt; de geheimnissen der raadslagen ontdekt, en tevens ons door heil- en zeldzaame leeringen onderwijst, en wel doorgaans naar het voorbeeld van *Polijbius*, schoon hij dien, nog deszelfs gelijken, nimmer gezien heeft; ja, 't geen zijnen roem nog grootlijks vermeerderd, is, dat hij zulke groote zaaken verricht heeft, schoon hij ongelet-

letterd was, en dus daar toe niet dan ervarenheid van zaaken en een goed oordeel te baat had: ga nu heen, gij neuswijzen, en vermaak u zelven met eenige geringe kennisfen van taalen; dat onze Prins dezen Schrijver vrij leeze, en *Comines* hem tot een handboek verftrekke: Dees *Philippus* mag met al de *Alexanders* verkeeren."

MICHIEL DE MONTAGNE, in het X. Hoofdftuk van het II. Boek der *Ervaringen*.

„ Bij mijnen *Philip van Comines* zult gij eene lieflijke en aangenaame taal vinden, gepaart met eene natuurlijke eenvouwdigheid, het verhaal zuiver, en de goede trouw des Schrijvers daarin uitblinkende: men befpeurd in hem, van zig zelven fpreekende, geene verwaandheid; van andere gewaagende, gunst noch haat: zijne redenen en vermaningen zijn meer vergezeld van goeden ijver en waarheid, dan door opgefmukte redenkragt: overal betoont hij zig een' man van achtbaarheid, goede afkomst, en gefchikt tot groote zaaken."

LA ROCHE MAILLET, in zijne *Lofredenen*.

„ *Philip van Comines*, Heer van *Argenton*, is geboren in den jaare 1445, op het Kasteel van *Comines*, niet verre van *Messina*; bij de rivier de *Lis*, in *Vlaanderen:* hij is aan het Hof van *Bourgonje* als opgevoed, en ging in den jaare 1472 over in dienst van *Lodewijk den Elfden*, en is door dien Vorst, gelijk ook door deszelfs zoon en opvolger, *Karel den Agtften*, in gewigtige zaaken gebruikt: hij heeft de Historie van zijnen tijd in 't Fransch befchreeven, welke, voor zeer echt en oprecht gehouden, vervolgends in verfcheidene andere taalen is overgezet: hij trouwde Jonkvrouwe *Helena van Ghambes*, uit den huize der Graaven van *Mont-fereau*, in *Anjou*, die hem eene dochter baarde, genaamd *Joanna*, naderhand getrouwd met *Reinier van Bretagne*, Graaf van *Penthievre:* hij ftierf op zijn huis van *Argenton*, den 17den October 1509, in den ouderdom van vier-en-zestig jaaren, en werd begraaven in een kapel, bij zijn leven gefticht, in de Augustijner kerk te *Parijs*."

SCE-

SCEVOLA SAMMARTHANUS, in zijn eerste Boek der *Lofredenen over geleerde en vermaarde Mannen in Frankrijk.*

„ Deze beroemde Historie (hij spreekt van COMMINES *Gedenkschriften*) behelst al het merkwaardigste, dat 'er binnen den omtrek van dertig jaaren, geduurende de regeering dier twee Vorsten (*Lodewijk den Elfden* en *Karel den Agtsten*) gebeurd is; en schoon zij in eenen vrij eenvouwdigen stijl schijnt geschreeven te zijn, zulks werd vergoed door de groote zuiverheid, die men' daarin ziet uitblinken; ja 't geen iemand, die geschiedenissen de nakomelingschap poogt natelaten, nog grooter roem bijzet, dat hij bij de wereld voor één' Schrijver van trouw en waarheid te boek staat: immers stemt ieder hierin overeen, dat *Frankrijk* tot hiertoe nooit een' man, voortreffelijker dan *Comines*, in dat soort van schrijven heeft voortgebragt: hierom vrees ik te minder, dat men het mij ten kwade zal duiden, dat ik een' man, die geen Franschman van geboorte is, in deze lofredenen, onder het getal der Franschen stelle, die zig door hunne verdiensten beroemd maakten: hij was van eene rijzige gestalte, en sterk van lichaam; men las in zijn gelaat iets achtbaars, 't geen hem deed beminnen en eeren; in welspreekendheid, voorzichtigheid, wijsheid, en wat 'er van meer andere deugden, om groote zaaken te verrichten, vereischt word, behoefde hij voor niemand van zijnen tijd te zwigten: 't geen zo veel te grooter verwondering baart, als hij, te minder begaafd met kennisse van die taalen, welke iemand tot in het binnenste heiligdom der wetenschappen kunnen leiden, op de enkele gunst en goedheid der natuur te meerder steunen moest; echter heeft zo groot een man zig buiten het bereik van de wreede nukken der wispeltuurige fortuine niet kunnen houden: want eenige kwaadwillige menschen, uit wangunste heimelijk te zaamen gespannen, beschuldigden hem bij Koning *Lodewijk den Twaalfden*, van onstandvastigheid en trouwloosheid, 't geen van dat gevolg was, dat hij in eenen naauwen en naaren kerker werd geslooten, waar hij een ruimen tijd de woede zijner vijanden bezuuren moest; welke zo verre ging, dat men hem alle wegen sloot, waardoor hij een voorspraak ter verdediging zijner onnozelheid konde opspeuren; en gewislijk zou die

kerker zijn graf ook geworden zijn, had hij niet weeten te bewerken, dat men hem toestond zijne eigene zaak voor het gantsche Parlement te mogen bepleiten, 't geen hij met zo groot eene welspreekendheid en kracht van geest verrichtte, dat hij door de Rechters met algemeene stemmen vrijgesprooken, en in voorige eer en aanzien hersteld werdt."

Committimus. Dit latijnsch woord betekent in het Nederduitsch, *wij beveelen* of *belasten*, en wordt gemeenlijk gebruikt, wanneer de Hooge Overigheid, of een hooger Rechter, die provisioneel aan iemand een gunst verleent, het onderzoek over de gegrondheid aan derzelver dagelijkschen en competenten Rechter overlaat, om, hetzelve gedaan zijnde, als dan nader te disponeeren; ten welken einde hij hem committeert. Onder den naam van *Committimus* bevat men ook eenige plaatsen, wier bestuur grootendeels tot de Provintie *Zeeland* behoort, als: *Axel*, *Ter Neuze*, *Biervliet* en ook wel *Lillo* en *Liefkenshoek*, enz. De reden, om welken die van *Zeeland*, altoos, op het behouden der bestuuring over de plaatsen van het *Committimus* sterk gestaan hebben, is, volgens hunne eigene verklaaring, in eene Deductie van den 16den Januarij 1722, voornaamlijk deze: *dat zij dezelven aanmerken als een Bolwerk voor hunne Provintie, welks verzorging zij zig best toevertrouwen.*

Dit bestuur van het *Committimus* van *Zeeland*, of derzelver *Gecommitteerde Raaden*, is in de zo even genoemde plaatsen, reeds sedert jaaren, in het bezit geweest van het heffen der gemeene middelen en inkomsten, uit de Domeinen daarvan; van de aanstelling eeniger Bedienden, vervulling der Krijgsampten en eenige andere voorrechten. Met dit alles behoort hun niet de oppermagt over dit gedeelte van *Staats Vlaanderen*. Ook hebben de Staaten van die Provintie dit nooit beweerd, maar waren voorheen, en zijn als nog van oordeel, alleenlijk recht tot de bestuuring te hebben, als *Committenten* of *Gemagtigden* van de *Algemeene Staaten*, of eigenlijk van den *Raad van Staaten*. Menigmaal heeft dit recht verschillen veroorzaakt, tusschen *Zeeland* en de andere Provintien; zijnde, echter, *Zeeland* in het bezit daarvan gebleeven. Deszelfs oorsprong wordt afgeleid uit

de

de volgende omstandigheden. 't Ambacht *Ter Neuze* was, in het jaar 1583, niet in de magt der Staaten gekomen, of Prins WILLEM DE EERSTE stelde zekeren JOOST VAN LEENE aan tot Baljuw, Dijkgraaf en Graaflijken Ontvanger over hetzelve; met last om eed te doen in handen van *Gecommitteerde Raaden* van *Zeeland*; zo als geschiedde, op den 7den April 1584. Den 14den Februarij van het volgende jaar deed VAN LEENE, volgens mondeling bevel van Prins MAURITS en van den *Raad van Staaten*, rekening en verantwoording van zijne bestuuring aan gemelde *Gecommitteerde Raaden*. Zijn opvolger, JACOB SOIJ, werd, door LEICESTER aangesteld, zonder gehouden te zijn, eed aan de *Gecommitteerde Raaden* te doen: gelijk hij ook zijne eerste rekening aan den *Raad van Staaten*, doch de tweede aan die van *Zeeland* deed. De *Raad van Staaten*, in 1588, in aanmerkinge neemende, dat 'er nog dagelijks, in de aangewonnene landen van *Staats Vlaanderen*, geschillen voorvielen, over de goederen, toebehoorende aan persoonen, welke de Spaansche zijde hielden, had, op den 13den Augustus van dat jaar, besloten, het beleid der gemeene Middelen, Domeinen en andere aangetekende partijen, benevens de beslissing der geschillen over dezelve, en over het stuk der Dijkaadje en Politie, bij provisie, te stellen, en tot wederopzeggens toe optedraagen, aan de *Gecommitteerde Raaden* van *Zeeland*, als naast gezeten zijnde; met behoud, echter, van het beroep en de uitspraak op den *Raad van Staaten*; die, daarenboven, ook 't aanstellen van de Ontvangers en andere bedienden der gemeene Middelen aan zig behield. Ten zelfden tijde werd daar van aan *Zeeland* Acte verleend; op welke Acte zij dan ook grond het recht, dat zij beweert te hebben en ook oefent in de landen van 't *Committimus*. Veele waren de tegenspraaken van zulken, die wilden dat daaruit zodanig recht niet te haalen was. *Zeeland* beriep zig op de langduurige bezitting daarvan, en die in haar voordeel te hebben. Zeker is 't, dat die Provintie, welke behalven dat genoeg besnoeid is, van dien tijd af, 't bestuur gehad heeft, niet slechts over *ter Neuze*, maar ook, in vervolg, over *Biervliet*, *Lillo*, *Liefkenshoek* en *Axel*, van 1591—1596, en in 1589 ook over *Hulst* en *Hulster Ambacht*; in welk laatstgemelde jaar de *Ge-*

com-

mitteerde Raaden van *Zeeland* met Prins MAURITS overeenkwamen, dat hij zig, in het geeven der Patenten, aan de Bezetting buiten de Provintie, ter bestellinge van dezelve, zou gedraagen volgens de order, die ten opzichte van de Bezettingen binnen de Provintie in acht genomen werd; een order, beraamd den 6den Februarij 1587. FREDRIK HENDRIK handelde strijdig daartegen, in het verwisselen van een gedeelte der Bezettingen van *Axel* en *Sluis*, buiten kennis van *Gecommitteerde Raaden*; doch hij vond zig wel haast genoodzaakt, zijnen begaanen misslag te herstellen. In 1593 deeden de *Staaten* van *Zeeland* een ophef van een honderdsten penning over deze landen, behalven nog een bijzondere zetting van vier en vijf schellingen, op ieder gemet Lands. Doch hun bestuur bleef ook na dien tijd niet ongestoord; zijnde de verpachtingen, meermaals, niet door hen, maar door de *Algemeene Staaten*, en den *Raad van Staaten* gedaan. Ten minsten werd 'er beweerd, dat zij daar door geschieden moest. Ernstig verzetteden zig die van *Zeeland*, in 1621, tegen het zenden van twee Commisen, tot de verpachting aldaar; verklaarende zij ter Generaliteit, zulks niet te zullen gedoogen: te meer, daar zij meer overschot dan voordeel aan de landen van 't *Committimus* gehad hadden. Tien jaaren laater hielden die van *Zeeland*, zo met het maaken van een Plakaat op de Jagt, als anderzins, zulks nog even ernstig staanden. De *Algemeene Staaten*, daarentegen, beschouwden het stuk der verpachtinge, nu en dan, en bijzonder in 1661, als een zaak strijdende met het hoogst gezach, en deeden het bij Plakaaten verbieden. Wat op de Groote Vergadering, in 1651, daaromtrent beslooten is, ziet men bij AITZEMA, XXXI. Boek. Om welke reden, ondertusschen, toen en in laateren tijde, die van *Zeeland* gedraald hebben, met hun recht over het *Committimus* te voorschijn te brengen, is mij onbekend. Nog werd op den 20sten September bevolen, dit stuk van den beginne optehaalen, met aanwijzinge van recht; waar omtrent, evenwel, ook niet voldaan moet zijn, vermits de volledige Deductie eerst in 1722 ten voorschijn kwam, waardoor toen het verschil op nieuw wederom levendig werd, zonder dat ons gebleeken is, dat hetzelve ten volle beslist is geworden. Dit niettegenstaande oefenen de *Staaten* van *Zeeland*, of

of derzelver *Gecommitteerde Raaden*, hun gezach in de volgende ſtukken. *Zij* verpachten der gemeene Middelen, alle half jaaren, ten overſtaan van Gemagtigden uit den *Raad van Staaten*; door hen worden de Ontvangers der verpondingen en huisſchattingen, binnen *Axel* en *Ter Neuze*, aangeſteld; zo ook de Ontvanger van 't Collateraal, over het gantſche *Committimus*. Ook worden de middelen zo der gemeene Verponding als anderszins, aan de Provintie van *Zeeland* verantwoord. Nog hebben zij, zonder bijzonderen last benodigd te zijn, het ontſlag van aangetekende en verbeurdverklaarde goederen. Groot is hun belang en gezach, ten aanzien van de dijkaadjen, en bijzonderlijk op de nieuwe. De Plakaaten, de geemeene zaak betreffende, en vooral de Brieven tot het houden van Bede- of Dank-dagen, worden door hen naar 't *Committimus* afgezonden. Voorts ſtellen zij 'er Cipiers, Stadhouders en Notarisſen aan. Een voornaam gedeelte van de beheering der *Gecommitteerden Raad* van *Zeeland*, over die plaatſen, beſtaat in de verſterking, herſtelling en verbetering der Vestingwerken, het verzorgen van Oorlogs- en Mondbehoeften, voor de Bezettingen, die doorgaans ter betaalinge van *Zeeland* ſtaan. Over dezelve ſtellen zij aan Commandeurs en Majors, die, zo wel als al het volk, aan hun den eed doen. Het geeven en goedkeuren der Patenten ſtaat ook aan dezelven, die zij, meer dan eens, *als daarover te beveelen hebbende*, op Oorlogſchepen geplaatst hebben. Nog hebben zij de magt tot de verhooging van de wedde der Predikanten en Schoolmeeſters aldaar; ook om die te benoemen en afteze tten; waarin zij altijd zijn gekend geweest. Eindelijk behoort aan hun het herſtellen der vervallene kerken. Met dit alles, zo als hiervoor gezegd is, berust de oppermagt over de landen van 't *Committimus* bij de *Algemeene Staaten*.

Zie AITZEMA, *Zaken van Staat*, XXXI. Boek, in fol., p. 268, 269, 437 en 438. ROMIJN DE HOOGE, *Spiegel van Staat*, II. Deel, VI. Afdeeling, p. 180 en 181. *Deduction*, te vinden *in de Notulen van Zeeland van 15 Januarij 1722.*

COMPAAN, (KLAAS GERRITSZ.) geboren te *Oostzaanen*, behoor-

den de kerk. Al in zijne vroegste jeugd begaf deze zig tot den zeedienst, en gedroeg zig, een geruimen tijd, geheel eerlijk en onbesproken. Na menigvuldige togten op de kust van *Guiné* en elders gedaan, en eene goede somme gelds gewonnen te hebben, begon hij, daar meester van zijnde, om hetzelve wél aan te leggen, Reder te worden in de Kaperij tegen de Spanjaarden. Dit slaagde hem niet naar wensch, ten minsten hij verbeeldde zig, dat de Boekhouder of zijne Medereders niet wel met hem handelden. Hij wist, echter, zijn ongenoegen zo lang te verbergen, dat hij, op lang aanhouden, tot Kaper-Kapitein werd aangesteld, en een schip kreeg van honderd lasten, gemonteerd met zeventien stukken. Zijne Medereders sloegen geen de minste acht op zijne woorden, *kom ik maar eens in zee*, die hij nu en dan zig liet ontvallen. Zij, die meenden zijne vrienden te zijn, verbeeldden zig, dat hij daarmede bedoelde eene bedreiging tegen de vijanden. Doch zij vonden zig ras daarin bedrogen. COMPAAN was niet lang met zijn schip, *Waita* genaamd, in zee geweest, of hij toonde wat zijn oogmerk was. De eerste, die hem ontmoette, was een Buisman, te *Egmont op Zee* t'huis hoorende; dezen kwam hij aan boord, en vraagde naar den Stuurman, die straks met de muts in de hand ten voorschijn kwam, en om zijn leven bad, denkende dat hij een Duinkerker voor had. COMPAAN zeide, *niet anders dan voor goed geld een last haring te begeeren*; waartoe de Stuurman zig zo gewillig toonde, dat hij hem boven het verzochte een ton gezouten visch vereerde. Maar toen nu de betaaling zoude geschieden, gaf hij den Buisman een handschrift, om zijn geld te *Hoorn* bij de Admiraliteit te haalen. De Stuurman was daarmede zeer wel te vreden, denkende dat hij met een eerlijk Kapitein te doen had. Maar toen hij te *Hoorn* om geld kwam, zagen de Heeren op elkander, en geraakten terstond in de gedachten dat COMPAAN niet veel goeds in den zin had. Ook weigerden zij den Buisman te betaalen, die zig nog gelukkig rekende, dat hij 'er zo goed koop afgekomen was.

Inmiddels nam COMPAAN een ander schip, waarop hij geen de minste aanspraak had, en deelde den buit onder zijn volk. In 't eerst maakte dit onder hen een wonderlijk opzien; doch weinig vraagende, volgens wat recht hun zulks toekwam, bragt dit hem

in

in zulke *goede* gedachten bij het volk, dat COMPAAN, genoodzaakt *zijnde te Vlissingen* binnen te loopen, aldaar nog vijftig man *bij zig* kreeg. Een lijst te geven van alle zijne veroverde prijzen of geroofde goederen, is niet wel mogelijk. Genoeg zij het te zeggen, dat hij zelf naderhand verhaald heeft, van meer dan drie honderd en vijftig vaartuigen meester geweest te zijn. Al wat hem ontmoette, leed aanstoot. Hij verkocht de schepen en goederen in *Barbarijen* en elders, en gedroeg zig dus als een openbaar Zeerover. In 't eerste gebruikte hij, om zig den haat van alle Natien niet op den hals te haalen, de voorzichtigheid, om de *Engelschen*, benevens die van *Saphi* en *Salée*, te verschoonen; vindende hij daardoor bij hen veeltijds een schuilplaats. Maar de vriendschap met de *Engelschen* was van korten duur; hem werd, door den Koning van *Engeland*, bevoolen, met den grootsten spoed *Ierland* te verlaaten: waardoor hij, in de Haven van *St. Clara*, wel voor zestien duizend guldens aan goederen aan land moest laaten, die hij voorneemens geweest was aldaar te verkoopen. Daarover was COMPAAN dermate verstoord, dat hij, in zijn gemoed, alle de *Engelschen*, als onderdaanen van den Koning van *Groot-Brittanje*, den oorlog verklaarde. Hij hield ook zijn woord: want op den zelfden dag, dat hij de Haven van *St. Clara* verlaaten moest, nam hij zeven rijkgeladene *Engelsche* vaartuigen. Zorgvuldig ontweek hij de schepen, welke de Koning tegen hem in zee zond.

Kort daarna kwam een *Engelsche* Zeerover, die een voortreffelijken buit gemaakt had, aan een Eiland in de *West-Indiën* voor anker. COMPAAN, nu drie schepen sterk, kwam daar bij leggen. Ook lag 'er nog een Zeerover van eene andere Natie. Alle drie loerden op elkander, zoekende elkander het voordeel af te zien. COMPAAN vlamde meest op den Engelschman; maar deze zig te zwak bevindende, ontzeilde hem bij de nacht. Doch de man niet zijnde om zig zo ligt een buit te laaten ontsnappen, zeilde COMPAAN hem na, en vond hem, den tweeden dag daaraan. Eerst schooten zij hevig op elkander; doch den Engelschman aangeklampt hebbende, moest deze, wat wederstand hij ook bood, zig overgeeven. COMPAAN vond zijne moeite rijklijk beloond: want het schip had een grooten schat binnen boord, van goederen,

 geld

geld, juweelen, als anderzins, en wel zodanig, dat hij 'er zelve over verwonderd was. Tot het verkoopen van deze en andere goederen bediende hij zig, te *Salée*, van eenen JAN JANSZ. *van Haarlem*, die, met andere Hollandsche Zeerovers, zig aldaar had nedergezet. Nimmer kon 'er een bekwaamer schelm gevonden worden om een' schelm te dienen. JAN JANSZ bediende COMPAAN, gelijk hij voorheen zekeren SIMON DANSSER bediend had; welke DANSSER met JAN JANSZ en COMPAAN de volgende vreemde ontmoeting had. Tusschen DANSSER en COMPAAN ontstond, te *Salée*, over het verkoopen van hunne goederen, een hevige twist. DANSSER maakte, met nog een derden Zeerover, een overleg, om COMPAAN van alle zijne schatten te berooven. Deze, die niet ligt te verschalken was, kreeg 'er kennis van, begaf zig aan boord van DANSSER, en trakteerde hem. Onder den maaltijd toonde hij zig vrolijk en vriendlijk; en bij het scheiden verzocht COMPAAN, *dat de vrienden den volgenden dag bij hem zouden komen, om aan boord te eeten.* DANSSER en zijn makker kwamen aan boord van COMPAAN. Nadat hij hun wel onthaald had, zeide hij, *dat, zo hij wilde, zij nu zijne gevangenen moesten blijven, dewijl hij kundschap van hun voorneemen had, naamlijk, om hem zijn schip en goederen afhandig te maaken;* doch hij gaf hun de keur, *of hunne schepen aan hem overtegeeven, of binnen de vier-en-twintig uuren met hem 'er om te vechten, en, als dappere mannen, hem te overwinnen, of hun goed en schepen te verdedigen;* waarop zij, als niet anders kunnende, *aannamen met hem te slaan.*

Ieder van hun voer naar boord, maakten zig gereed, en staken alle drie in zee; waarop het gevecht, ten bestemden tijde, aanging. Doch COMPAAN had zijne maatregelen zo wel genomen, dat de eene zig moest overgeeven, en DANSSER het naauwlijks ontkwam.

Op zekeren tijd zeven schepen sterk zijnde, was hem die menigte te groot, om dezelve naar zijnen zin te bestuuren en van mondkost te voorzien: dus verminderde hij spoedig het getal. Het gebeurde ook wel, dat een schip, van daag genomen, hem morgen weder ontsnapte. Alle de schatten, die hij roofde, konden hem nimmer een oogenblik rust verschaffen. Zijn eigen volk mis-

mistrouwende, fliep hij nooit dan met ontbloot geweer, en geladene roers bij zig: de geenen, waarop hij nog eenigzins vertrouwen kon, moest hij met giften en gaven aan zig verbinden. Tot een bewijs, hoe weinig hij de zijnen vertrouwen durfde, dient het volgende. Hij maakte, in de *Spaansche Zee*, prijs, een schip, geladen met Wijn en Suiker. Hij verheugde zig wel over den buit, maar schroomde ook voor de gevolgen. Zo haast alles in orde was, begaven de Matroozen zig als vliegen tot den drank; en als of de Wijn nog niet zoet genoeg ware, deeden zij daar Suiker bij; drinkende zig tot dolwordens zat. Eenigen van de voornaamsten onder deze dronke menschen, die eenig bevel hadden, sedert lang een haat tegen COMPAAN gevoed hebbende, zochten zig, bij deze gelegenheid, op hem te wreken, hem van kant, en zig meester van den buit te maaken. Zij namen dan de gelegenheid waar, dat COMPAAN zig, vol zorgen, naar de Kajuit begeeven had, liggende op een bank met geweer onder en naast zig. De muiters zochten het volk op hunne zijde te krijgen, voerende hen te gemoet: *Zij hadden reeds lang genoeg onder het gezach van een' man gestaan, die hun hoe langer hoe wreeder begon te handelen; van een' man, die zig zelven zocht te verrijken en hun kaal en berooid te houden; wilden ze hun gehoorzaamen, zij zouden zachter gehandeld worden, en beter voordeel genieten.* Ligtlijk vermoedt men, dat dit bij dergelijk soort van volk, schoon al niet door den drank verhit, spoedig ingang vond. Ieder sprong dan overend, en maakte een vreeslijk gerucht, schoon de meesten niet wisten wat te doen. De voornaamsten liepen gewapend naar de Kajuit, gevolgd van de meeste dronkaarts, om den Kapitein gevangen te neemen, of om hals te brengen. COMPAAN, die veel vooruit had, om dat hij nuchteren was, vond zig, zo als hij opstond, omringd van drie belhamels; hij vroeg onverschrokken *wat zij begeerden?* waarop de Hoog-Bootsman antwoordde: *wij begeeren dat gij uw Kapiteinschap zult afleggen, en dat één van ons allen in uwe plaats zal treeden; want wij en het andere volk begeeren niet langer onder uw bevel te staan.* Hij zig in postuur stellende, riep met een luide stem, *of al het volk zulks begeerde?* waarop terstond een ander geroep ge-

hoord werd, *met hem te willen leeven en ſterven.* Hierdoor ontzonk de muitemaakers de moed. Door eenigen van het volk onderſteund, dreef COMPAAN de oproerigen uit de Kajuit, tot onder het verdek, alwaar vier van hun dood nedervielen. De overigen, die oorzaak van dit ſpel waren, werden gebonden en gekluisterd. Waarmede dan de opſtand geſtild werd, en het volk hem, op nieuw, zo dronken als nuchteren, trouw en bijſtand beloofde. COMPAAN wilde, niet tegenſtaande het gevaar, dat hij gelopen had, van hun, die hij voorheen bemind had, de uiterſte wraak niet neemen, maar vergenoegde zig, hun in boeijens te laaten, tot zo lang hij gelegenheid vond, zig van hun te ontſlaan; laatende zelfs den gemelden Hoog-Bootsman met een goed gedeelte ducaten vertrekken: waarlijk een edelmoedige daad voor een' man als COMPAAN.

Wat aangaat de order, die hij op zijn ſchip, nopens het eeten en drinken, hield, deze was zeer geregeld, ſchoon hij met zijn volk menigmaal gebrek moest lijden Hij zelf heeft meermaalen betuigd, dat het gebrek ſomtijds zo groot was, dat men, om den buik te vullen, wel een man gedood zou hebben, en dat zij dus, om voorraad te bekomen, wel togten te land gedaan hadden, die zij om de grootſte rijkdom niet zouden ondernomen hebben; bij welke togten zij menigmaal zo wel onthaald werden, dat veelen, die niet zwemmen konden, het wederkeeren belet werd. Zelfs heeft hij verklaard, dat hij wel een geheel ſchip voor een klein deel erweten in ruiling gegeeven heeft; en als de zijnen zeiden *dat de ruiling te ſlecht was*, was zijn antwoord: *hij mogt wel een ſchip weggeeven, maar het volk geen honger laaten lijden.* Behalven de eetwaaren, hadden zij ook menigmaal gebrek aan andere kleinigheden, zo dat ze voor een bol gaarn, meer dan eens, een halve piſtolet gaven; 't geen verwonderlijk ſchijnt, als men nagaat, de menigte van prijzen, die zij maakten. Dan, dergelijk ſoort van menſchen, den overvloed hebbende, en daar zo gemaklijk aankomende, leven 'er zo mede, als of hun alle dagen een nieuwe voorraad te gemoet kwam, en dit eenigen tijd misſende, is 'er ſpoedig gebrek. Aan dobbelen en ſpeelen was bij hen geen einde. Kwamen ze ergens aan een kust, daar onkuiſche vrouwlieden gevonden werden, ter-

ſtond

ftond was het fchip vol hoeren, waarmede alle ontucht gepleegd werd. Vloeken en zweeren was het morgen en avondgebed. Zij leefden zo als de Zeerovers doorgaans gewoon zijn. In 't begin van zijne roverijen, was 'er, volgens zijn getuigenis, nog wel een Bijbel of Pfalmboek aan boord; ook had hij toen nog boeijen, om de moedwilligen te beteugelen; doch op het laatst liep alles zodanig in 't wilde, dat het een en ander over boord geraakte.

Tegen het vechten en fmijten had hij echter een ongehoord middel. Eens, verhaalt men, zou het gebeurd zijn, dat twee van zijn volk beneden in 't ruim met elkander handgemeen werden, ('t welk meest alle dagen voorviel,) en dat hij, komende om dezelven te fcheiden, een van beiden de rest zou gegeeven hebben. Sedert dien tijd, om zulks voor te komen, maakte hij en zijn heillooze raad eene wet, dat, wanneer twee perfoonen met elkander kwamen te vechten, deze het zo lang tegen elkander zouden moeten uithouden, dat één van beiden om hals geraakte, en de andere gekwetst zijnde, aan den wondheeler zou moeten betaalen honderd guldens, vóór dat dezelve een hand aan het verband floeg. Op dat twee of meer, zamen vechtende, elkander niet zouden ontloopen, moeften het Bootsvolk en de Soldaaten terftond een' kring maaken, waarin de vechtende als haanen in de mat befloten waren; 't welk zulk een fchrik veroorzaakte, dat 'er, na dien tijd, weinig of niet meer gevochten werd.

Zijne wijze om fchepen aantevallen, beftond in een aartige loosheid, om dezelve, met weinig moeite en onder fchijn van vriendfchap, in zijn geweld te krijgen, waarmede hij menig Schipper bedrogen heeft, terwijl alle anderen, Spanjaarden, Portugeezen, enz. voor zijne woede en aanvallen een grooten fchrik hadden. Van deze bijzondere wijze van aanvallen zal ik twee voorbeelden bijbrengen.

Het fchip *de Omwal*, van *Hoorn*, Schipper EVERT CORNELISZ. VAN BARKHOUT, lag aan het Eiland van *Mays*, om Zout te laaden. COMPAAN kwam aldaar mede leggen, en hield met den Schipper een vriendelijken omgang. Zij deelden elkander het een en ander mede, ja gingen nu en dan bij elkander te gast, niet

minder dan de beste vrienden zouden kunnen doen. COMPAAN had, op zekeren dag, dezen, en nog twee andere Schippers, die mede aldaar gekomen waren, bij hem ten maaltijde. Deze dachten in het geheel niet dat hij een Zeerover, maar wel dat hij een eerlijk Kapitein in Staaten dienst was; en in die gedachten vertrouwden zij alles goeds van hem. Bij het fcheiden van den maaltijd zeide COMPAAN: *Wat zoude u dunken, indien ik u alle drie gevangen hield, en mij meefter van uwe fchepen maakte? gij zijt in mijne magt.* De Schippers, hoewel een weinig verbaasd, floegen dit in den wind, en achtten het fpotternij te zijn, zeggende, *zulks van hem niet te verwachten, en dat zij 'er dus niet voor vreesden; te meer daar zij landslieden waren.* Daarop ging men over tot een ander gefprek, en fcheidde vriendlijk. Terwijl zij daar nog lagen, kwam 'er een Franschman van onder de *Linie*, die, alzo hij het meefte gedeelte van zijn volk door ziekte verlooren had, buiten ftaat was, zijn fchip te regeeren; 't geen hij COMPAAN te kennen gaf, die het volk overnam. Vreezende evenwel, dat hij zo doende *het Paard van Troeijen* mogt binnen haalen, zocht hij naar middelen om zig van deze gasten te ontflaan. Hij ftelde zig dan voor, met hulpe van den Franschman, één van de drie eerstgemelde fchepen aftelоopen; dan wilde hij den Franschman op zijn jagt zetten, van nooddruft voorzien, en zijn' weg laaten vervolgen. Hiertoe verwachtte men gelegenheid van wind en ftroom. Deze dienende, werd de boot bemand, en, om allen achterdocht te beneemen, eerst naar land gezonden; 't welk tevens diende om het volk te befpieden, dat aan de zoutpannen en met kruijen bezig was. Daarna voeren zij van land, en langs 't ftrand, recht op het fchip den *Omwal* aan, kapten het vertuitouw, zetten alle de zeilen bij, en voeren zo recht op het fchip van COMPAAN aan. Schipper EVERT aan land zijnde, en zijn fchip voorbij ziende zeilen, riep tegen zijn volk: *Mannen, daar ben ik mijn fchip kwijt!* Terftond bemande hij de boot en haastte zig naar COMPAAN. Aan zijn boord komende, klaagde hij over dezen handel, dewijl zij goede vrienden waren. 't Antwoord was: *Hij moest zulks voor dien tijd voor lief neemen; hij had het fchip van nooden, en als hij weder in 't Vaderland kwam, zou hij het vergoeden, of het hem*

weder geeven. COMPAAN gaf hem vijftig ducaaten, en vrijheid om met zijn volk op andere schepen naar huis te keeren. EVERT leed daarenboven nog de smaat, van beschuldigd te worden, dat *bij* het schip aan den Roover verkocht had. Doch de waarheid bleek daarna anders, toen COMPAAN, na veele schoone togten daarmede gedaan te hebben, in het *Vlie* binnen kwam, waarna Schipper EVERT 'er weder opgesteld werd; doch deze had daarna het ongeluk van in de *Golf van Venetiën* omteslaan, en met volk en al omtekomen.

COMPAAN, om zig van den voorgemelden Franschman te ontslaan, zettede hem, gelijk voorgenomen was, op zijn Jacht, en voorzag hem van het noodige. Deze daarmede niet te vreden zijnde, wilde zijn aandeel in het genomen schip hebben, of, volgens zijn voorgeeven, 'er om vechten; doch zig nader bedenkende, nam ieder zijn cours. Een dergelijken trek speelde hij in *Ierland*. Aldaar vond hij een schip, eerst onlangs uit *Holland* gekomen; met den Schipper maakte hij kennis en vriendschap. Op dit schip lagen twee nieuwe metaalen stukken geschut, die de Schipper, tot zijn eigen vermaak en genoegen, gekocht had. COMPAAN, zin daar in hebbende, wilde hem die afkoopen; doch de Schipper wilde daartoe niet verstaan. Intusschen kwamen de Matroozen van beide schepen, aan land, in den herberg bij elkander. COMPAAN, reeds het besluit genomen hebbende om zig meester van het geschut en goed te maaken, gaf aan de zijnen te verstaan dat zij de Matroozen van het Hollandsche schip dronken zouden maaken, en dan zo spoedig mogelijk weder aan boord komen. Dit geschiedde. COMPAAN zijn volk weder aan boord hebbende, bemande de booten, (na dat die van het schip onbruikbaar gemaakt waren,) en voer naar den Koopvaarder, waarvan het weinige volk, dat 'er nog op was, verdreeven werd. De zeilen werden bijgezet; men dreef een weinig zeewaards in, en COMPAAN nam 'er toen uit dat hem goeddacht; geevende het schip, met den voorraad van levensmiddelen, aan den Schipper te rug, die 'er dus nog gelukkig afkwam.

Meerder voorzichtigheids gebruikte AUKES DOUWES, een *Fries*, omtrent hem. Deze kwam met zijn schip, voorzien van veertien gotelingen, en weinig volks, op de Rede van *Salée*, op den zelf-

zelfden tijd dat COMPAAN, uit *Engeland* komende, aldaar geankerd was. Hij was fpoedig verlekkerd op dien buit; maar ziende dat zulks niet gemaklijk zou gelukken, keerde hij tot zijnen ouden list. Hij noodigde AUKE bij zig aan boord, om hem te vergasten, wanneer hij zijnen rol wel meende te fpeelen. Dan hij was reeds, en ook bij AUKE DOUWES, te wel bekend: deze gaf daarop tot antwoord, *dat hij geenzins voorneemens was, zijn fchip te verlaaten; had* Compaan *iets te zeggen, hij mogt bij hem komen.* COMPAAN, dit antwoord ontvangende, zeide: *een fchelm wordt niet vertrouwd.* Men denke, echter, niet, dat, hoe listig deze zijne handelwijs ook ware, het hem, als de nood het vorderde, aan moed en dapperheid ontbrak. Schoon trouwloos tegen zijn vaderland handelende, bleef hij, echter, een groot vijand van de *Spanjaarden* en *Duinkerkers.* Onder dezen was COLLART, dien wij hiervoor hebben leeren kennen als een dapper man. Hij diende als toen de Admiraliteit van *Sevillie*, zijnde van *St. Lugar* naar *Duinkerken* vertrokken, vanwaar hij de Hollanders veel fchade toebragt.

COMPAAN onthield zig omtrent de *Spaanfche* kust, toen COLLART zig deed onderrichten, hoe fterk hij was, en voorts, met vier fchepen naar hem toe zeilde, bedienende zig van den wind, die in zijn voordeel was. Hem ontmoet hebbende, floot hij COMPAAN tusfchen zijne fchepen en den wal in: waardoor deze in de noodzaakelijkheid gebragt werd, zig te verweeren; het geen een bloedig gevecht veroorzaakte. In 't eerst fcheen hij te zullen zwichten; doch zijn volk, weetende dat zo zij genomen werden, de galg hun loon zou zijn, vocht als leeuwen, en maakte zulk eene ruimte onder de *Duinkerkers*, dat zij 'er dwars door heen floegen; gunnende COLLART het vermaak, van hen na te zien. Volgens zijn eigen zeggen had hij zig toen in groot gevaar bevonden, als zijnde, even te vooren, met zes Spanjaarden flaags geweest, welke hij zelve had opgezocht, om buit of flagen te krijgen. COLLART had hem zo zeer gehavend, dat hij in *Ierland* moest binnen loopen, om zijne fchepen te doen calefateren.

Door de menigvuldige fchade, die hij deed aan weerelooze koopvaardijfchepen, en om dat het bijna niet mogelijk was, hem te

te vangen, kreeg zijn halve broeder, HEIJN AERTS, vergiffenis voor hem. Om hem zulks te doen weeten, moest men hem eerst hebben kunnen vinden; doch hij verklaarde naderhand, dat hij zelf 'er naar verlangd had, vreezende dat het op 't einde erger met hem zou afloopen. Eer wij tot dat einde komen, moeten 'er nog eenige zaaken van hem gemeld worden.

Een *Waterlandsch* Schipper, het BOEFJE genaamd, uit de *Straat* komende, had het ongeluk van in zijne handen te vallen. COMPAAN deed hem aan boord komen, en terstond herkenden zij elkander. COMPAAN heette hem welkom, en zeide: *Wel*, Boefje, *hoe is dit? hebt gij nog geen ongelukken genoeg gehad? moet gij mij nu nog van zelven in de handen vallen? doch wat raad? hoe overleggen wij dit best?* De ongelukkige Schipper, geheel verslagen, zeide: *Ik hoop dat de Kapitein barmhertig zal zijn, over mij en de mijnen, op dat ik niet ten gronde bedorven worde, zonder middel te weeten, om het ooit te boven te komen. Kom aan*, herhaalde COMPAAN, *wij moeten eerst eens drinken, en dan zullen wij zien wat te doen.*

Onder het drinken zeide hij: Boefje, *gij zult schip en goed weerom hebben: ik zal maar een weinig van het een en ander voor mij behouden; maar doe mij de vriendschap, en bestel, op trouw, een weinig geld en juweelen aan mijne huisvrouw, en gedenk aan de weldaad, die ik u doe.* COMPAAN hem het goed gegeeven hebbende, scheidden zij vergenoegd van één, deze om de zuid, en de andere om de noord. Des avonds ontstond 'er een dikke nevel, en de wind liep uit en in. In den morgen van den volgenden dag zag COMPAAN het schip van BOEFJE weder, en zettede 't 'er op aan. Bij hem gekomen, en aan zijn boord gegaan zijnde, zeide hij: *Weet gij wat ik gedacht heb? ik heb u daar zo een schoonen buit gegeeven, om aan mijne vrouw te bestellen; mij dunkt best dat gij mij dien weder geeft, op dat gij in geen kwaade verzoeking geraakt: want ik zeide bij mij zelven; gij*, Compaan, *geeft* Boefje *daar zo veel kostelijkheid mee; hoe ligt zou hij een* boef *worden, en denken*, Compaan *is 'er gemaklijk aan gekomen, ik mag het maar houwen.* BOEFJE gaf hem zijn schat gewillig te rug, en daarop namen zij afscheid van elkander.

Min

Min voordeelig geraakte COMPAAN van WIJBRAND SCHRAM ontslagen. Het was in de maand van Mei des jaars 1626, dat SCHRAM, met negen schepen, voor de Oost-Indische Compagnie in dienst gegaan was. Twee maanden na zijn vertrek moest hij, met het schip *Hollandia*, waarop hij zig bevond, en het Jacht *Grootenbroek*, zijnde door eenig ongemak van de andere schepen afgescheiden, zig naar *Sierra Leona* begeeven. Zij kwamen op den 5den van Junij voor de Haven; maar toen zij verder meenden optezeilen, zagen zij, met het rijzen van de zon, vier schepen uit zee aankomen, die zij oordeelden dat mede naar de Haven wilden.

Het Jacht *Grootenbroek* zeilde vooruit; maar vreezende dat de zaak niet recht was, maakten zij zig gereed om te vechten; zij besloten, terwijl zij nog in 't onzekere waren, zee te houden, en de Haven niet inteloopen, alëer zij wisten, wat schepen het waren. Zij staken dan bij, en wachtten, al heen en weder zeilende, deze schepen in, en zagen, wanneer ze nader kwamen, Prinsevlaggen en wimpels van boven waaijen. Hieruit kregen zij vermoeden, dat het Hollandsche schepen waren; maar nader komende, zagen zij dat de boorden vol geschut lagen, en de overloop met roode schanskleederen bedekt was. Zij wisten derhalven niet, wat daarvan te denken, toen de Admiraal van die vier schepen vooruit kwam, en het schip *Hollandia* tot zo verre naderde, dat hij het praaide, en vroeg *van waar het kwam?* SCHRAM gaf ten antwoord *van* Amsteldam, zeide *naar* Sierre Leona *te moeten*, en vroeg op zijn beurt, *van waar de andere kwam, en waar hij heen moest?* deze antwoordde *uit zee*, en zeide, COMPAAN *te zijn*; tevens verzoekende, *men zou hem een boot met een man of twee zenden, om hem in de Haven van* Sierra Leona *te brengen, dewijl hij voorgaf, aldaar niet bekend te zijn*; dan dit was alleenlijk om actie te zoeken, dewijl kort daarna anders bleek. SCHRAM gaf daarop ten antwoord, *dat zulks bij hem geen gebruik was: indien hij zelf aan boord wilde komen, zulks stond hem vrij, of anders zouden zij elkander in de Haven wel spreeken.* COMPAAN vroeg *wie de Commandeur was*; men antwoordde hem, *dat* Wijbrand Schram, *van* Enkhuizen, *en de Opperkoopman* Gillis Seys, *het oppergezach*

had-

hadden. COMPAAN gaf daarop drie schooten, en SCHRAM deed van gelijken. COMPAAN keerde hierop naar zijne drie andere schepen, en besloot, met dezelven *Hollandia* aantetasten. Dus wierpen zij allen te gelijk de bloedvlaggen achter uit, en kwamen, in zeer goede orde, op SCHRAM aan, de een achter den ander, maar werden ook manlijk ingewacht.

Terwijl COMPAAN naderde, vroeg men hem, *wat hij zo na deed te komen*, met bedreiging, *dat, zo hij nog nader kwam, 'er kruid en lood voor hem ten beste was;* waarop COMPAAN hem toebeet: *wijl gij mij geen boot wilt toestuuren, zo moet ik dan zelver komen om ze te haalen: gij weet wel, ik ben* Klaas Compaan, *die niemand aan lijf of goed beschadig; maar wijl gij mij niet geloven wil, zal ik u niet verlaaten, zonder mijn wil van u te hebben;* waarop SCHRAM hem weder deed aanzeggen: *dat, zo hij een man van zijn woord was, hij zou maar aankomen, zonder veel te zwetzen; zij hadden van zijne beleefdheid reeds genoeg gehoord: zij wisten wel wat dat beduidde; doch dat zij hem mogelijk zo wel zouden onthalen, dat hij blijde zou zijn, zonder boot heen te gaan.*

SCHRAM had reeds zeventig pijpen den bodem doen inslaan, en in zee werpen, om ruimte te hebben, en al zijn volk behoorelijk bij het geschut geplaatst. COMPAAN stond achter op de Kompanje, met een groote zilveren beker in de hand, en dronk SCHRAM daarmede toe, als vriend of vijand, en wierp, gedronken hebbende, den beker in zee, met deze woorden: *Weer u als een Soldaat*, en gaf daarop terstond vuur. SCHRAM bleef hem niet schuldig, en begroette hem voorts zo dapper met zijne musketten, dat al het volk van den Rover van boven naar beneden moest. COMPAAN zelfs, die met zijn slagzwaard achter op stond te braveeren, bleef daar niet lang, maar viel plat op den buik, en kroop, nadat hij een wond in den arm had, op handen en voeten naar om laag, waarin hij van zijnen Trompetter gevolgd werd.

Hij, die het voorneemen gehad had om SCHRAM te omsingelen en aantevallen, dezen tegenstand ziende, veranderde van gedachten, en begon schutgevaarte met hem te houden, om hem tot de overgaave te noodzaaken; maar deze liep hem zo menigmaal

maal en digt op het lijf, en hagelde dan zo ſterk met musketten in de poorten, dat ze dezelven menigmaal moesten laaten toevallen. De Onder-Admiraal van COMPAAN werd zodanig getroffen, dat hij wijken moest, om zijne lekken te ſtoppen en te krengen, wachtende zig om niet weder zo nabij te komen.

't Jacht *Grootenbroek*, gewapend met veertien gotelingen, hield digt bij zijnen Admiraal in 't vaarwater, en weerde zig mede dapper, met laaden en losſen. De Rover maakte, echter, in 't eerst minder werk van hem, zijnde van oordeel, als hij het ſchip *Hollandia* meeſter was, het Jacht wel volgen zou. Maar ziende de hevige verdediging van het ſchip *Hollandia*, zette hij het op het Jacht aan, meenende dat maar ligtlijk op te ſnappen. SCHRAM, zijn oogmerk ontwaar wordende, wendde den ſteven daar heen, om COMPAAN voor te komen, en naderde hem zo digt op 't lijf, dat hij geweldig door de musketten beſchadigd werd. SCHRAM, die het voordeel van de loef had, en dus doen kon wat hij wilde, maakte het COMPAAN ook zo bang, dat niemand van de zijnen het hoofd dorst boven ſteeken, of waagen een hand aan de zeilen te ſlaan, om het te ontloopen. Dus liep COMPAAN naar een ondiepte, en werd tot op vijf of zes vademen waters gevolgd.

SCHRAM zette het met het Jacht daarop weder zeewaards in, meenende een van des Rovers ſchepen tusſchen beiden te krijgen en op te ſnappen; maar dit liep boven hem over, en ging bij de andere op de ondiepte. SCHRAM zette het anderhalf mijl van daar, met het Jacht voor de haven, op agt vademen waters, daar zij den geheelen nacht bleeven liggen. Zij hadden niet meer dan zes gekwetſten in het gevecht bekomen, waarvan 'er vier ſtierven, naamlijk de Predikant, die zijn eene been, deszelfs vrouw, die haare beide voeten, en de Timmerman en Bosſchieter, die ieder een been verlooren hadden. COMPAAN werd genoodzaakt de haven te verlaaten, en SCHRAM vertrok met zijn ſchip *Hollandia* en het Jacht *Grootenbroek*, op den 19den Julij 1626, na verſcheidene brieven met COMPAAN gewisſeld te hebben, vandaar, zonder dat de Rover lust had hem te volgen.

COMPAAN, na dus vergast te zijn, begaf zig te rug om de noord. Onderweg liep hem een goede buit in den mond, zijnde

de JACOB QUIK, die met een rijk geladen schip van *Guinee* kwam, en ongelukkig in zijne handen viel. Toen deze nabij zijn boord kwam, stak COMPAAN het hoofd uit een venster van de Kajuit, en hem terstond kennende, riep hij hem toe: *welkom, mijn goede Buurman;* maakende voorts schip en goed prijs. Deze JACOB QUIK had een' zoon bij zig, PIETER genaamd. COMPAAN, die zin in dien jongen had, wilde hem bij zig houden, onder belofte, dat, *zo haast hij in het Vaderland kwam, hij zelf hem thuis zou brengen;* doch hij bedacht zig weêr, zeggende: *hij schijnt een goed Christen mensch; en zo hij nog wat lang uitbleef, mogt hij zo worden als zij waren: de vader zou hem maar mede neemen.* Dit schip bragt hij naar *Salée*, en was voorneemens hetzelve aan den voorgemelden JAN JANSZ. van *Haarlem* te vereeren. Doch te *Salée* komende, vond hij 'er nog een beter buit voor hem, naamlijk zijn PARDONBRIEF. ABRAHAM VALKENBURG bragt zijne vergiffenis, met EVERT CORNELISZ., Schipper van *den Omwal*, weleer door hem genomen, ten huize van JAN JANSZ., die een Renegaat, en Admiraal van *Salée* geworden was. Aldaar was wel een half jaar op hem gewacht. Zijn broeder HEYN AERTSZ bragt de vernieuwing van zijn pardon. Thans toefde hij niet lang, maar haastte zig naar het Vaderland; toonende, echter, nog eerst een staaltje van zijn kunst. Hij verkocht aldaar een buit van bijna vijftig duizend guldens, waarvan hij de penningen ontving; blijvende nog een goede somme bij den *Alcaide* voor hem te goed. Om deze magtig te worden, zonder zig lang te slingeren, noodigde COMPAAN den *Alcaide* aan zijn boord ten eeten; deze kwam met eenig gezelschap, en werd vriendelijk onthaald. Na den maaltijd zeide COMPAAN, (vaardig om te vertrekken) *dat de* Alcaide *zo lang moest bij hem blijven, tot dat hij zijne penningen had:* waarop deze antwoordde, *zo veel gelds niet bij zig te hebben; hij zoude hem aan land laaten voldoen.* COMPAAN herhaalde: *zend dan maar iemant om 't geld*, 't welk geschiedde. Hij werd betaald in Realen van achten. COMPAAN, die den *Alcaide* te slim was, liet ze alle beproeven en steeken, of ze van goed alloi waren, en vond de meeste slecht en *billioen* te zijn. Hij daarover vertoornd, wierp ze allen buiten boord, op dat de *Alcaide*, zo hij zeide, 'er gee-

geenen anderen mede bedriegen zou. Eenigen vielen in de boot, anderen in 't water, daar de zijnen fpoedig bij waren; en of de *Alcaide* hoog of laag fprong, hij moest dje alle vergoeden; en dit gedaan zijnde, moest hij zig door zijn eigen volk naar huis laaten voeren: want COMPAAN wilde niemand der zijnen daar aan waagen.

Een Jood van *Salée* was, op aandrijving van zijn' Slaaf, mede naar boord gevaaren. Daar gekomen zijnde, werd 'er terftond over het losgeld van den Slaaf gefproken; en het verdrag gemaakt zijnde, om den Slaaf vrij te koopen, begon men het geld te tellen. COMPAAN, als hiervan onkundig, buiten komende, en geld ziende tellen, vroeg, *wat zij wilden doen?* Men antwoordde, *dat zij den Slaaf gelost hadden en hem betaalen wilden.* COMPAAN zeide daarop: *ik verfta hier geen geld te geeven; al mijn volk is vrij, en ook deze behoort onder mijne magt.* De Jood wilde daarop eenige tegenfpraak maaken, doch COMPAAN deed hem ras zwijgen, zeggende: *zal mij een Chriftusverrader kwellen? gooi den hond buiten boord.* Zo gezegd zo gedaan: de Jood moest te water; doch eenige Matroozen, medelijden met hem hebbende, redden hem, en bragten hem half dood aan land.

Met zijn fchepen omtrent *Tetuan*, niet verre van de engte van *Gibraltar*, komende, vond hij twee Nederlandfche fchepen, waarvan de eene een *Zeeuw* was. Het volk van wederzijden kwam nu en dan bij elkander. Eenige van de *Zeeuwen* waren zo fnood, dat zij aanboden, *dat, zo de Admiraal maar wilde, zij zouden hem beide de fchepen doen krijgen, mids daar voor eenige belooning genietende.* COMPAAN dit aangediend zijnde, werd zulks van hem en eenige der zijnen goedgekeurd, die het als een ligte zaak hielden; maar hij was van oordeel, dat die van zijne andere fchepen het weeten moesten, alzo het hun allen aanging, en het *Pardon* daarmede gemoeid was. Hij fchreef dan aan de anderen, die beloofden, hem te zullen gehoorzaamen. Maar EVERT CORNELISZ ontzettede zig daarover geweldig, vreezende dat al zijn moeite vruchtloos zoude zijn. Hij ging dan bij COMPAAN, en bad hem, van dat voorneemen aftezien; hem beduidende, dat het Pardon dan te niet, en de laatfte dwaaling er-

erger dan de eerste zou weezen. En, inderdaad, daar was reeds een magtige vloot, onder bevel van LAURENS REAAL, tegen hem uitgerust, en hij naauwlijks vier dagen van *Salée* geweest, toen REAAL daar kwam, om hem te zoeken. EVERT bad hem zo lang, dat hij hem bij de hand beloofde, van de zaak aftezien. Nogtans konden de zijnen niet nalaaten, onderweg, nog een grap, zo als zij 't noemden, uittevoeren. Onder *Ierland* komende, daar hij, in het begin zijner roverijen, zo menigmaal geweest was, liet hij, in zekere Haven, het anker vallen, en Booten aan land roeijen, om eenigen nooddruft te koopen. Met de Booten kwam 'er spoedig een goed deel Hoeren aan boord, die zij aldaar zo lang hielden, dat COMPAAN het anker wilde ligten; wordende toen alle de ligtekooijen met de boot weder naar land geroeid. EVERT CORNELISZ zat zelf aan het roer. Als zij nu digt bij land waren, begonden de Matroozen al het geld, dat zij verdiend hadden, weder afteëisschen; of zij huilden of vloekten, het mogt niet baaten. De Hoer, die COMPAAN ten wille geweest was, nam haare toevlugt tot Schipper EVERT; deze ried haar, zig te water te begeeven, en zijlings aftegaan; zij deed het, en geraakte, tot aan den middel door het water gaande, alleen vrij; de anderen werden, door de Matroozen, de kleederen tot aan den middel toe afgesneeden, en zo naakt het strand op gejaagd, waarmede zij zig ten hoogsten vermaakten.

Toen COMPAAN aldaar was, werd zijn Pardon nog veertien dagen verlengd; hij kwam voor den Hollandschen wal, nog maar vier dagen overig hebbende. Voor 't *Vlie* komende, gaf hij terstond kennis van zijne aankomst, en zond, eer hij binnen kwam, een' man af, die naar *Medenblik* trok, en zijnen laatsten vrijbrief afhaalde; dezen ontvangen hebbende, liep hij, met zijne drie schepen; binnen, met zijn' broeder HEYN AERTS en EVERT CORNELISZ bevond hij zig op het eene, dat de hier voorgemelde *Omval* van *Hoorn* was: een schip, dat op twee-en-twintig duizend guldens gewardeerd werd. Op het tweede was als Vice-Admiraal JACOB KLAASZ; het derde was de hier voorgemelde Genueesvaarder. Deze drie schepen werden aan hunne eigenaars te rug gegeeven. COMPAAN begaf zig terstond naar *Sparendam*, (en niet, zo als anderen zeggen, naar *Vianen*) en vandaar naar

den *Haag*, alwaar hij voor den Prins VAN ORANJE een voetval deed, en hem, in tegenwoordigheid der Staaten Generaal, voor het verleende Pardon bedankte; hebbende aanzienlijke presenten in den *Haag* gelaaten, en ook een den Prinse aangeboden; die, echter, weigerde, hetzelve aan te neemen. Van den *Haag* ging hij naar den *Oostzaander Overtoom*, en vandaar, met een schuit en een goed deel volks, langs de *Gou*, bij de zijnen t'huis, daar hij, echter, nooit rust had; hebbende altoos twee geladene pistoolen bij zig.

Ook had hij veele ontmoetingen, veroorzaakt door zijn schelmachtig bestaan, dat hij niet kon afleggen. Weinig nut had hij van alle zijne gestoolene rijkdommen. Naauwlijks was hij agt weeken t'huis geweest, of hij zond zijn' broeder HEYN AERTSZ met een schip naar het Oosten, geladen met kostbaare waaren, waarvoor hij groot geld maakte. Maar deze, in gezelschap van eenen KLAAS WATERHOND, ontmoette, op de terugreize, in de *Noordzee*, twee *Duinkerkers*. De Convooijer belettede wel, dat de *Duinkerkers* iets van belang van de vloot namen; maar het schip, daar HEYN AERTSZ op was, werd, 's nachts, door een ander overzeild. Elk ging op het schip, dat hem overzeilde, over; zo deed ook HEYN. Maar als zij over waren, bemerkten zij dat het schip zonk, waarin zij zig meenden te bergen. Ieder over boord loopende, sprong HEYN mis, en zonk, door de zwaarte van het goud, dat hij in zijne kleederen genaaid had. Hier bleef dan een gedeelte van zijnen schat; doch een kist met geld, en andere goederen, werden nog behouden. Sedert dien tijd zijn hem, nog veele ongevallen overgekomen, onder anderen met zijn' zoon JAN COMPAAN, die met een kostbaar schip, door hem uitgerust, verging. Daarenboven plukte ieder van hem wat hij kon. Ten laatsten werd hij oud en arm. Hij leefde nog in het jaar 1655, toen oud zijnde agt-en-zestig jaaren. Dus hij, die het bezit van zo groote schatten onwettig verkreegen had, niets naliet dan een' naam, die van ieder met verachting genoemd en herdacht werd, en nimmer dan met verfoeijing zal genoemd worden.

Zie WASSENAAR, *Historiech Verhaal*, XIII. Deel, bl. 3. enz. BRANDT en CENTEN, *Historie van Enkhuizen*, bl. 54.

SOETEBOOM, *Zaanlandsche Oudheden*, I. Deel, p. 545, 546 en 547. *Leven der Zeehelden*, p. 159—182.

CONINGSVELT, (*Abdij van*) een adelijk Stift, waarin geen andere als Jongvrouwen, of Dochters van adelijken huize woonden, was, in vroegere jaaren, geplaatst onder de wallen of in de voorsteden van *Delft*, aan de *Schie*, over den *Papsouwschen Weg*, hebbende haaren ingang op den *Rotterdamsche Rijweg*. Het was aldaar gesticht, in het jaar twaalf honderd vijf-en-vijftig, door eenen RICHARDIS, veeltijds genaamd RICHARD, *Jonkvrouwe van Delft*, dochter van WILLEM DEN EERSTEN, en zuster van FLORIS DEN VIERDEN, Graave van *Holland:* dus zij de moei, en niet de zuster was (gelijk, in de oude Chronijk van VELDENAAR, verkeerdlijk aangetekend staat,) van Koning WILLEM, die, Graaf van *Holland* zijnde, aan *Delft*, tot bevordering van den aanwas dier Stad, zo veele aanzienlijke voorrechten verleend heeft. Doch daarin stemt VELDENAAR met de oudste Schrijvers overeen, dat RICHARDIS deze Abdij gesticht, en, na den dood van Koning WILLEM, ter zijner en haarer gedachtenisse, grootlijks begiftigd heeft; plaatsende daarin adelijke Nonnen van de *Premonstrijter* Orde. Koning WILLEM, gelijk bekend is, was, in het gemelde jaar 1255, op het ijs, door de *Westfriezen* doodgeslagen; schoon de Schrijver van de *Oude Hollandsche Chronijk* van gedachten was, dat RICHARDIS dit gebouw zou gesticht hebben, ten nutte van de ziele haars broeders, Graaf FLORIS DEN VIERDEN, die, in een Tournoispel, in 1235, door den Graaf van *Clermont* verslagen werd. Dit zijn de woorden, die men bij denzelven leert, Divisi 17, Cap. 14. *in den selven jare na dat Coninc Willem doot gebleven was, stichte en fondeerde Joncvrouw Richard van Delft des voorseyden Coninx Moije, een Nonnen Cloester in aflaet* (Nota) *hoers Broeders ziele, in hoers Vaders Wthof bij Delft aan de zuytside, van de Premonstryten Orde, dat Coninxvelt genaamt is, dat si eerlic volbrochte en doteerde en begaefde dat mit scone goederen en rente. Deze Jonkfrouwe* Richart *starf dair na in den jare ons Here MCC ende LXIII. op die Octave van Sinte Jan Evangelist, en wert mit groter ere in den selven Cloester begraven.*

 Uit

Uit het geen de anders naauwkeurige GUICIARDYN van deze Abdij zegt, moet men besluiten, dat hij noch de fundatie, noch de hoedanigheid van dit Convent recht gekend heeft; plaatsende het ook te verre van de Stad *Delft:* dus schrijft hij: *Voor de poorte van Delft op een vierendeel van een mijl, is een groot Clooster, genoemt Coninxvelt, van de Premonstrijten orde, gesticht door een van de oude Hollandsche Graven, met Wereldlijk en Geestelijk gebied, seer rijk van inkomende goederen ende proeven, tot onderhoudt van de Edele Vrouwen, Jonckvrouwen genoemt, dewelke zo verre geen professie hebben gedaan, mogen houwen en trouwen naar haar believte, en dit is waarlijk èen edel en eerwaerdig Convent.* Zeker Hoogduitsch Schrijver, die meest GUICIARDIJN gevolgd heeft, was 'er even onkundig van, voegende daarbij nog, dat het door WILLEM DEN TWEEDEN, *Graaf zu Hollant Romscher Koning*, zou gesticht zijn. GOUDHOEVEN, zig beter hebbende doen onderrichten, en kundiger zijnde, spreekt 'er dus van: *de Abdye van Coninxfelt, van de order der Premonstryten, was dicht by Delft gelegen, nevens de vaart van Rotterdam, en is doen stichten by Jonkvrouw Richarde van Holland; dewelke om dat zy te Delft woonde, ende daar haar gedeelte van haars vaders goed hadde,* Richard van Delft *genaamd werd, ende was Koning Willems van Romen, Grave van Hollant moeije, ende niet suster, gelyk sommigen kwalijk schrijven.* BOXHORN, in zijn *Tooneel van Holland*, zegt, *dat aldaar buiten* Delft *weleer gestaan heeft een Heerlijk Hof of Paleis, gemeenlijk genaamd* Conings Uithof, *gesticht, naar men meent, door* Willem den Tweeden, *waar naast de Abdij* Coningsvelt *gesticht was door* Richardis. Uit het slot van het Groot-Privilegie, bij Koning WILLEM, in het jaar 1246, aan de Stad *Delft* verleend, en in het gemelde boek van BOXHORN te vinden, schijnt het, als of dit Hof of Paleis, aan 's Konings Moei, en niet aan hem behoorde; want hij schrijft *Acta sunt hæc apud Delff in domo carissimæ Matertera meæ, domicellæ Richardis,* dat is: *gegeeven op 't huis van mijn lieve Moeje Jonkvrouwe Richardis buiten Delft.* Of dit nu wezenlijk het huis van RICHARDIS was, en de Koning, tot een uitspanning of tot zijn vermaak, haar daar dikmaals ging bezoeken, en daardoor den naam

van

van zijn *Uithof* gekreegen heeft; dan of hij hetzelve aan haar geschonken hebbe, en het dus haar huis noemde, schoon hem eerst toebehoord hebbende, gelijk de naam van *Konings Uithof* te kennen geeft, is en blijft een raadzel. Zeker is het, dat RICHARDIS de Abdije daar naast aan heeft doen stichten, voor die van de Premonstrijten orde. VAN HEUSSEN zegt, dat zij haar Paleis van *Coningsveld tot een Klooster* vertimmerd heeft. Meer dan drie honderd jaaren had deze Abdij in luister en welstand gestaan, toen zij, in 't jaar vijftien honderd twee-en-zeventig door den brand vernield werd. GOUDHOEVEN zegt daarvan: *dit Convent, werd Ao.* 1572. *van die van Delft verbrand, om dat de Spanjaarden, doe in 't Land gekomen zijnde, geen middel zouden neemen, haar Stad daaruit te beschadigen, en is nu heel te niet, zo dat 'er niet van resteeren dan de fundamenten, onder de aarde: de laatste Abdisse van dese Abdije was,* (zegt hij verder,) *Vrouw* Catharina Utenham, Fredriks *dochter, Ao.* 1535, *was Abdisse, Vrouw* Alyt Malson, Daems *dochter, uit* Brabant. *Van de Jonkvrouwen die alhier Nonnen zijn geweest, bevinde ik onder andere desen:* 1484 Agnes van Kralingen, 1490 Katryn van der Does, 1495 N. Elsestein, Hubrecht van Kuilenburgs dochter, 1498 Lysbet de Jonge, 1510 Margriet van des Does, 1520 N. van Zyl met haare zuster, 1540 Lysbet van Adrichem *en* Lysbet van der Does, 1550 Sybille van Vliet, 1560 Cornelia van Nyveld *en* N. van Malson, 1566 Maria van Duivenvoorde, 1570 Margriet van Asfendelt, 1571 N. van Sparwoude *en* 1574 Maria van Treslong. De Abdisfen van *Coningsvelt* zijn geweest de volgende: in het jaar 1322 Vrouwe *Alida Goedelyns*, 1398 *Lysbet van Antvoort*, die Priorin van het klooster geweest is, 1421 *Kathryn Muys van Holy*, 1528 Vrouw *Machteld van Meteren*, Priorin, en Vrouw *Margrita van der Does*, Onder-Priorin, 1535 *Alida van Malson, Damascus* dochter, 1540 *Lijsbet van Adrichem* en 1596 *Katrijn Utemham.*

Uit alle de afbeeldingen, zo die van de ruïne van *'s Konings Uithof*, als van deze Abdij voorhanden zijn, blijkt ten klaarsten, dat zij beiden naar de Antiekfche wijze gebouwd waren, en van zeer groote uitgestrektheid. Lang na het jaar 1573, heeft

 men

men in den grond aldaar gevonden, een groote menigte grafkelders, beenderen en bekkeneelen; regenbakken, rioelen en trappen onder de aarde gaande; zijnde 'er, echter, van het geheele gebouw niets over gebleeven, dan een keldertje, 't welk bij de bewooners van het herbouwde huisje, 't welk men vermoed de wijnkelder van de Abdisse geweest te zijn, gebruikt word. Het gantsche gebouw was met een dubbelde graft omsingeld, zijnde tusschen beiden een doorgaande muur, met wandelwegen daar binnen rondsom omgeeven; het had een laan of uitweg, ter breedte van vijf-en-twintig roeden. Alle de landerijen daaromheen behouden, op de kaarten, nog den naam van *Coningsvelt*.

Boven hebben wij gezegd, dat deze Abdij gesticht was in het jaar 1255; daarin stemmen, gelijk wij aangewezen hebben, de meeste Schrijvers overéén. In de *Oudheden van Delfland* vindt men, echter, een' brief van Koning WILLEM, getekend in het jaar 1251, waarin hij *een stuk lands, ten behoeve van deze Abdij, vereert*; en daarin wordt gezegd *dat deselve Vrouwe* (Richardis) *binne onze hoven van Delft, timmerde een Convent van Geestlijke Mannen.* OPMEER zegt in zijne *Chronijk: het erf van deze Abdij was naast een klooster van Premonstrijter Monnikken gelegen: welke Monnikken door gemelden Graaf* Willem *naar Middelburg zijn gezonden, om het klooster van eenige luije en vadzige Reguliere Kanonniken in bezit te neemen, heeft hun klooster in een gasthuis veranderd.* Dat 'er reeds langs op *Coningsvelt* een Mannenklooster van dezelfde Orde moet gestaan hebben, vóór de stichting van deze Abdij, blijkt uit de Bulle van Paus INNOCENTIUS DEN VIERDEN, van 1252, waarbij hij alle de voorrechten, door zijne voorzaaten aan hetzelve verleend, bevestigt; waaruit dan volgt, dat dit verblijf der Nonnen onderscheiden was van dat der Mannen, en ook laater, en wel in 1255, gebouwd is, als wordende genoemd een *Nieuwe Plantaadje.* OPMEER, gelijk wij gezien hebben, zegt ook duidelijk, *dat het Erf van deze Abdij was naast het Klooster.* En uit de Bulle van gemelden INNOCENTIUS, en uit die van Paus JOHANNES blijkt, dat aan den Proost van de Abdij het bestuur van het Mannenklooster, in een Gasthuis veranderd, was toebetrouwd; welke Proosten ook veel vroeger gemeld worden dan

de

de Abdisfen. Want van de eersten wordt, reeds op het jaar 1280 genoemd, Heer GERARD; daar wij de eerste van de Abdisfen *gemeld* hebben op 1322. De Abdij stond onder het hoog bestuur der Proosten tot in 1550, zijnde de toenmalige Proost ABRAHAM VANEVELD, die opgevolgd werd, als algemeene Vicaris, door JACOB STARK, welke die waardigheid, bij de afbranding van de Abdij, in 1572, nog bekleedde.

Dus is het OPMEER alleen, die de duisterheid van het stichten dezer Abdij ter baane gebragt heeft, en meer scheen te weeten dan alle, die vóór hem van *Coningsvelt* gewag gemaakt hebben, bij geenen van welke men van een Mannenklooster gewag gemaakt vind. En, echter, blijkt het, uit de aangewezene Brieven en Bullen, dat het geene hij 'er van gezegd heeft, waarheid was. Eevenwel blijven op zijn gezegde, (hetzelve voor waarheid aanneemende) vergeleken met de gemelde Bullen, veele aanmerkingen over, die niet ligtlijk te beslisfen zijn. Om 'er zig gemaklijk aftemaaken, kan men zeggen, dat onze Nederlandsche Schrijvers van de Abdij of het Nonnenklooster melding gemaakt hebben, om dat hetzelve rijk en vermaard, en dat der Mannen verzwegen hebben, om dat het min vermaard was. Ook zou men kunnen zeggen, dat hun oogmerk niet geweest is, alle de Kloosters te beschrijven; doch dit zijn redenen, die aan een naauwkeurig onderzoeker weinig voldoen. Zonder ons intelaaten in het duistere onderzoek, wie de stichter van 't Mannenklooster geweest zij, of met het geen nog zwaarder weegt, naamlijk, de hier voor bijgebragte woorden, uit den Brief van Koning WILLEM, van 1251, waarbij hij zeide, dat *Richardis timmerde een Convent voor geestlijke Mannen*, 't geen met de oudheid, die daaraan word toegeschreeven, gantsch niet overeenstemt, zo blijft 'er in het onderzoek nog zwaarigheid genoeg overig. 1.) Of het Vrouwenklooster gekomen is in de plaats van dat der mannen, en of het twee onderscheidene gebouwen geweest zijn? De bijgebragte woorden van OPMEER, op zig zelven beschouwd, beslisfen dit, en toonen duidelijk aan, dat het twee onderscheidene gebouwen geweest en gebleeven zijn. 2.) Waar de Monniken, na van *Coningsvelt* verdreeven te zijn, vervaaren zijn? Hij zegt dit ook, naamlijk dat zij naar *Middelburg* gezonden werden. Alle onze

hier voor bijgebragte Schrijvers ſtemmen overeen, en zeggen, dat RICHARDIS geſticht heeft een Abdij, *Coningsvelt* genaamd. Is de Abdij nu het huis, door RICHARDIS gebouwd, dan zou men met reden kunnen zeggen, dat daar te vooren geene Monniken, Kanunniken, Premonſtrijten en Norbertijnen, of zo als men ze noemen wil, hebben kunnen woonen. Is ook de naam van *Coningsvelt* afzonderlijk aan het Nonnenklooster gegeeven, dan kan die naam niet behooren aan het Mannenklooster. Met veel grond van reden zou men ook zeggen, dat de naam van *Coningsvelt* aan het Nonnenklooster gegeeven was, uit hoofde van de gifte, door Koning WILLEM aan zijne Moeije gedaan; en dus kon het Mannenklooster, veel ouder dan die gifte, dezen naam niet draagen: want de gifte geſchiedde in 1245, en het Mannenklooster ſtond reeds vóór 1242.

OPMEER, die 'er meer van wist dan anderen, zeide, dat *Coningsvelt ſtond aan de zuidzijde van het klooster der Premonſtrijter Monniken*. Dit zou men, zonder eenige bedenking, voor waarheid kunnen aanneemen; doch de gemelde Bulle van INNOCENTIUS werpt wederom alles om verre, en doet zo veele waarſchijnlijke gisſingen met één regeltje vervallen. Want die Bulle is door den Paus geſchreven *aan den Proost en Broederen van Coninxvelt*, en in dezelve worden alle de voorrechten en vrijheden vernieuwd of bevestigd, door zijne voorzaaten daaraan verleend. Zo een Brief of Bulle, dien men dient te gelooven, bewijst dan uitdrukkelijk, dat 'er te vooren een Mannenklooster, *Coningsfelt* genaamd, moet geſtaan hebben.

De woorden van OPMEER kunnen dan goedgemaakt, en voor waar erkend worden, in dien zin, dat het land, waarop die beide kloosters geſtaan hebben, *Coningsvelt* genaamd ware; en dat dus die beide kloosters, naar den grond of plaats, waarop ze gebouwd waren, den naam gekreegen hebben; waaruit dan verder volgt, dat het zeer ligtlijk twee onderſcheidene kloosters kunnen geweest zijn.

De tweede vraag, waar de Monniken vervaaren zijn, is duiſterder en onzekerder. Uit de voorgemelde Bulle van INNOCENTIUS blijkt, dat zij, in 1252, het Klooster nog in bezit hadden, en dat zij toen nog weinig ſtaat maakten om te vertrekken,

of

of het klooster te laaten uitſterven; hebbende zij, even te vooren, zo als in de Bulle te leezen ſtaat, verzocht om de Pauslijke beſcherming. Aan hun werd ook toegeſtaan, dat de regel van ST. AUGUSTIJN aldaar ſtand zoude houden; dat zij in het bezit van alle hunne goederen zouden blijven; dat het niemand zou vrijſtaan, hunne wegloopende broeders aan te houden: alle zaaken, die duidelijk aantoonen, dat ze werkelijk in 't bezit van het klooster waren. Maar heldert men de zwarigheid daarmede op, die in het volgende opgeſloten ligt, naamlijk, dat 'er, na het ſtichten van het Nonnenklooster, van dat der mannen niet meer geleezen wordt? Wat wil het zeggen, dat de Proost van het Nonnenklooster, die de begeeving had van de Pastorij te *Pijnaker*, de Pastoors haalde uit de Abdij van *Marienwaart*, indien hij zo nabij, en nevens zijne woning, Monniken van dezelfde orde had woonen? Wat moet men denken, als 'er gemeld wordt, dat wanneer de Proost van *Coningsvelt* een verſchil met de Nonnen had, dat zoude ſtaan ter beſlisſinge van den Proost van *Marienwaart*, indien 'er twee kloosters, van één en de zelfde Orde, zo nabij elkander ſtonden; daar het een vast gebruik was, dat de Vrouwenkloosters altijd ſtonden onder die der Mannen? Moet men niet denken, dat zo eene ſchielijke verandering eene ſchielijke oorzaak gehad heeft? en zou men niet moeten gelooven, dat OPMEER waarheid geſprooken heeft, als hij zeide, dat Koning WILLEM de Monniken naar *Middelburg* gezonden had, om de plaats van eenige ongebondene Geestlijken in bezit te neemen? Het eenige, dat men hierop kan aanmerken, is, dat het verdrijven der Monniken naar *Middelburg*, door BUCHELIUS geſteld is in 1122, en dat Bisſchop GODEBALDUS eenigen van de Orde der Premonſtrijten van *Antwerpen* ontboden heeft, om de plaats der verdrevenen te bezetten. Doch als men nagaat, wat Koning WILLEM omtrent de Abdij van *Middelburg* verricht, en wat hij al te werk geſteld heeft, om die te vergrooten en te verbeteren, dan kunnen de gezegden van OPMEER zeer wel geplooid worden; en dan zou men de woorden zo verſtaan moeten, dat de luije verdrevene Monniken die van *Middelburg* waren, wier plaatſen door die van *Coningsvelt* vervuld werden; als ook dat Koning WILLEM alle de voorrechten, die hij hun in *Holland* verleend had, naar

Zeeland heeft overgebragt: en dan kan men ook de reden vinden van het recht, dat de Abdij van *Middelburg* had, tot het begeeven van zo veele Pastorijen in *Holland*. Deze zijn, onzes oordeels, de beste gissingen, die men in zo duister eene zaak maaken kan, om staande te houden dat RICHARDIS de stichteresse van de Abdij van *Coningsvelt* geweest is.

Wat aangaat de giften, waarmede deze Abdij verrijkt was; die van Koning WILLEM is reeds hiervoor gemeld; in 1257 heeft FLORIS, Voogd van *Holland*, de nabuurige kerk van *Pijnaker*, met alle de inkomsten, aan deze Abdij gegeeven, als mede het recht van Patroonschap, dat voorheen de Graaven hadden; welke gifte, naderhand, door HENRICUS, Bisschop van *Utrecht*, was goedgekeurd, en ook in 1261, door ALEIJD, zuster van Koning WILLEM, en nader in 't jaar 1264.

Zie BLEISWIJK, *Beschrijving van Delft*, p. 348. *Oudheden van Delfland*, p. 263. enz. RADEMAKER, *Kabinet*, III. Deel. SMIDS, *Schatkamer*, p. 179.

CONPLICTICA, (NICOLAAS) geboren te *Reimerswaal* in *Zeeland*, was, ten tijde van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, een vermaard dichter. GUICCIARDIJN heeft een Latijnsch vers in zijn werk ingelast, (fol. 281.) dat hij, bij de komst van FILIPS DEN TWEEDEN in *Zeeland*, aan zijne deur geplakt, en waarin hij den droevigen staat der Stad en Heerlijkheid van *Reimerswaal*, ten klaarsten afgeschetst had. LA RUE noemt hem CONFLITA; een ander CROMFLIETENSIS. Zie LA RUE, die het gemelde vers mede heeft nageschreeven, p. 431 en 432.

CONRADUS, de twee-en-twintigste in den rang der *Utrechtsche* Bisschoppen, als opvolger van WILHELMUS, die gestorven was den 27sten April van het jaar 1075. Deze CONRADUS, geboren in *Zwabenland*, was eerst Kamerheer van den Aartsbisschop van *Ments*, en Voedsterheer van Keizer HENRICUS DEN VIJFDEN, toen hij tot Bisschop verkoozen werd. Zo dra hij bezit van den Bisschoplijken stoel genomen had, sloeg hij de hand aan het werk, en voltooide het Kasteel van *IJselmonde*, dat zijne voorzaaten, ter beteugelinge van de Hollanders, begonnen hadden; doende het-

hetzelve met schietgaten en schansſen voorzien. Doch hoe sterk hij het ook deed maaken, belegerde, echter, de Graaf van *Holland* hetzelve, nam het in, en slechtte het.

Aan hem werd, door den vader van zijnen Voedsterling, HENDRIK DEN VIERDEN, geschonken het Graafschap *Stavoren*, dat hij den Markgraave EGBERTUS ontnomen had, en daarenboven het Graafschap *Oostergo* en *Westergo*, zo als te zien is uit de brieven bij HEDA, in zijne *Historie van het Utrechtsche Bisdom*; bij wien men ook melding gemaakt vindt van eenig land, door den Bisschop aan de Kerk van *Utrecht* geschonken, dat hem in eigendom behoorde. Ook heeft hij, binnen de Stad *Utrecht*, digt aan de vesten, een nieuwe Kerk, ter eere van *O. L. Vrouwe*, van den grond af doen bouwen, naar de aftekening van één der kerken van *Milaan*, en aldaar aan de *H. Maagd* toegewijd; welke Kerk, door CONRADUS zelven, als hij het leger van gemelden Keizer in *Italiën* volgde, verbrand was. De Schrijvers van dien tijd getuigen, dat hij dezelve rijkelijk begiftigd, en met een Kapittel voorzien heeft, waartoe de Keizer een gedeelte der onkosten geschoten had. Eindelijk is hij, in het jaar duizend negen-en-negentig, op den 14den April, zijnde Woensdag in de Paaschweek, als hij, na het leezen der Misse, in zijn Hof, in eenigheid bezig was met bidden, door een' *Fries*, die op zijn leven liep, doorstoken; hebbende dus bijna vijf-en-twintig jaaren het bestuur in handen gehad. Hij is in de Kerk, door hem gesticht, begraaven. De moordenaar wist het, in 't eerst, met de vlucht te ontkomen; maar naderhand gegreepen zijnde, is hij, op Keizerlijk bevel, gestraft.

Volgens BEKA, HEDA, BARLANDUS, en andere heeft deze Bisschop mede zijn best gedaan, om den jongen en verdreeven Graaf, DIRK DEN VIJFDEN, uit zijn Vaderland en Graafschap te houden. Toen hij door magt van wapenen, zig daarin trachtte te herstellen, is de Bisschop hem met geen minder magt tegengetrokken. Doch zijn leger werd, na een hardnekkig gevecht, op de vlugt gedreeven; kunnende de Bisschop zig naauwlijks al vlugtende binnen *Tsselmonde* bergen. Over de oorzaak van zijnen dood wordt onderscheidenlijk geschreeven. Sommigen meenen dat hij door een' van zijn eigen volk gedood is; anderen dat 'er meer

meer persoonen aan handdaadig geweest zijn; wederom anderen leggen het op den vader van den Bouwmeester, die van den Bisschop heimelijk omgekocht zijnde, de gemelde Kerk op een moddei ige en driftige aarde gebouwd, en de pilaaren gevestigd had: waarover de vader een haat zou opgevat hebben. Veel waarschijnelijker is het, dat hij omgebragt is, ter wraake van den gemelden Markgraaf EGBERTUS, wiens goederen hem al voor de derde keer door den Keizer geschonken waren, en die, omtrent agt of negen jaaren te vooren, door den Overste des Keizers gedood was, en dat dus de bloedvrienden van EGBERTUS dezen moord zullen bestookt hebben. Deze EGBERTUS was Markgraaf van *Meisfen* en *Thuringen*, en een bloedverwant van den Keizer. Na dat RUDOLPHUS en HERMANUS, die, door de vijanden van HENDRIK DEN VIERDEN, tot Keizers opgeworpen waren, hunne eerzucht met hunnen dood geboet hadden, was ieder den lust vergaan, om dien hachelijken kans wederom te waagen, tot dat deze EGBERTUS, door den verleidenden glans van de Keizerlijke kroon bekoord, en door beloften aangezet, zijn geluk wilde beproeven. Doch het ging hem niet beter, dan de twee voorigen. Na zekere belegering, door bosschen en omwegen, met weinig gezelschap, trekkende, en van het reizen vermoeid zijnde, ging hij slaapen op een molen. Na eenigen tijd aldaar gerust te hebben, zond hij den Molenaar naar een bijgelegen Dorp om drank; doch deze viel ongelukkiglijk in handen der vijanden, en beklapte zijnen gast, die daarop zeer onzacht in zijn verblijf gestoord, en naar de andere wereld gezonden werd. Dit ging, echter, niet toe zonder bloedstorting, en EGBERTUS, hoewel alleen zijnde, toonde dat hij een dapper man was, die het Keizerrijk waardig zou geweest zijn. Wat zijne goederen aangaan, die aan den Bisschop geschonken zijn, en in *Friesland* gelegen waren, deze maakten maar een klein gedeelte van zijne bezittingen uit: want hij, een der rijkste Duitsche Vorsten zijnde, had ook groote goederen in *Duitschland*.

BUCHELIUS zegt ons, dat 'er anderen zijn, die willen dat CONRADUS door aanhangers van den Paus omgebragt zou zijn, om dat de Bisschop een al te groot voorstander van den Keizer was. In een Verdedigschrift voor HENDRIK DEN VIERDEN, te vinden bij

FRE-

TREHERUS, staat een aanmerkenswaardige plaats, dezen CONRADUS betreffende. *Daar is* (zegt die Schrijver) *op den 20sten Januarij des jaars* 1085, *eene bijeenkomste gehouden in zekere plaats, genaamd* Gerstungen. *Toen heeft* Conradus, Bisschop van de Utrechtsche Kerke, *eerst van alle het woord gevoerd, zeggende, ziet wij zijn bijeen gekomen om door getuigenis der kerklijke regelen te bewijzen, dat onze Koning niet gedoemd of door den ban gebonden is; en indien hem dat bij het volk niet hebbe mogen baaten, de wettige beveelen des Heere, die den Koningen behoorlijke eer wil beweezen hebben, spreekt hem daarvan vrij: en zo dit nog niet mag baten, zo vergunt hem ten minste dat regt, het welk de geringste persoon, die in de kerk is, volgens de kerklijke regelen geoorloofd is te gebruiken.* Om deze redenen werd hij, door BERTHOLDUS VAN CONSTANTS, die een bitter vijand van den Keizer was, voor een Scheurmaker uitgemaakt. Deze schreef, op het jaar 1099; Conradus *geen Bisschop, maar een Scheurmaker van* Utrecht, *is lelijk aan zijn eind gekomen, zijnde van iemand doodgestoken, die hem meende te berooven.*

MATTHEUS, in zijne *Analecta*, Tom. V. p. 520. tekent aan, dat CONRADUS begraaven geweest is voor de trappen van het Choor, maar dat het lijk eenige jaaren daarna daar binnen gebragt is; doch als, in het jaar 1580, te *Utrecht* op het plunderen der kerken toegelegd werd, zijn zijne beenderen uit het graf genomen, en nadat de beroerte daarna wat bedaard was, in 1592, wederom behoorelijk daar in gelegd, en 'er deze regels tot zijn lof bijgevoegd:

In het jaar 1580, *in het begin van Maart, is het gebeente van* Contradus, *Bisschop van* Utrecht, *stigter van de kerk van O. L. Vrouwe, uit de loode kist, daarin die bijna vijf eeuwen ongestoort gelegen hadden, door de heillooze handen van eenige slegte menschen, die hunne baldaadige dolheid en razernij, niet alleen op de lichamen van levenden, maar ook van afgestorvenen oefenden, van allerwegen gegooit en gestrooit. Zo hebben dan de Deken en Kanunniken derzelver Kerke, om hunnen Patroon, aan wien*

wiens zij, en het geheele Kapittel, midsgaders de gantsche Provintie, ten hoogsten verpligt waren, eenige dankbaarheid te bewijzen, dezelven wederom bij een verzameld; en na dat zij die tot nu toe met behoorlijke naarstigheid en godvrugtigheid in een houten kist bewaard hadden, zo hebben zij die, op den 28sten September 1502, wederom in de oude rustplaatze gelegd. Dit getuige ik, LAMBERTUS VAN DER BURCH, *Deken derzelver kerk, en hebbe dit met eigen hand geschreeven.*

Nog is door MATTHEUS bijgebragt een' brief, uit het *Cartularium*, (dit zijn de brieven of papieren, waarin de landerijen der Kerken en Kloosteren, mitsgaders de koopingen en verkoopingen, de verruilingen, de vrijdommen en voorrechten, ontheffingen, enz. aangetekend staan,) der *Utrechtsche* Kerke, in welke Keizer HENDRIK DE VIJFDE, CONRADUS voor zijnen Voedstervader erkent, en alle de giften, door zijnen vader aan hem gedaan, bevestigt. Een ander noemt dezen Bisschop een man van zeer groot aanzien en vermogen, Wat zijne kerklijke Ordonnantien aangaat, dezelven vindt men in 't *Batavia Sacra*.

CONRADUS VORSTIUS; zie VORSTIUS. (CONRADUS)

CONSTANT, (PIETER) één der *Zeeuwen*, wier naamen met lof gemeld worden, om een manlijk bedrijf. Deze Middelburger voerde, in het jaar 1640, het schip *de Prinses*, uitgerust naar *Brazil.* In zee zijnde, ontmoette hij twaalf *Duinkerksche* Fregatten, met twee Prijzen, die zij genomen hadden, bij zig. Alle deze lieten de Prinsevlag waaijen. Eén der Fregatten braste af met de twee Prijzeu, en de elf andere schaarden zig in twee smaldeelen, aàn wederzijde van *de Prinses*, en losten daarop hunne geheele laag, hetwelk duurde van den middag tot in den avond omtrent zes uure. CONSTANT, van alles wel voorzien zijnde, verweerde zig zo dapper, dat de *Duinkerkers*, niet minder beschadigd dan hij, hem moesten verlaaten, en hem zijne reize zien vervorderen: eene daad zeker, die alle verbeelding te bo-

boven gaat, en dus CONSTANT met recht den naam van dapper heeft doen verkijgen.

Zie Leven en Bedrijf van Prins FREDRIK HENDRIK, II. Deel, p. 81. *Leven der Zeehelden*, p. 419.

CONTRA-REMONSTRANTEN. Aldus werden, in de *Vereenigde Nederlanden*, genoemd, zij, die bij de Leere der Gereformeerden, vervat in den *Heidelbergschen Catechismus*, en, bij den aanvang der Reformatie, in de *Vereenigde Provintiën* geleerd en aangenomen, zonder verandering volstandig bleeven. Zij kreegen dezen naam, bij gelegenheid van de *Contra-Remonstrantie*, door eenige hunner Leeraaren ondertekend, en overgeleverd aan de Heeren Staaten van *Holland*, tegen de *Remonstrantie* van anderen, die wel den naam van Gereformeerden wilden behouden, doch, in verscheidene hoofdpunten der algemeene leere, die zij tot op vijf artikelen bragten, verschilden; verzoekende de eerstgenoemden, aan Hooggemelde Staaten, om in hun gevoelen en leere, tegen die der anderen, welke men *Remonstranten* noemde, beschermd en gehandhaafd te mogen worden. De *Contra-Remonstranten* bevatteden hun gevoelen in het volgende vertoog, door hen aan de Heeren Staaten overgeleverd, in het jaar 1610: „ 1.) Dat God uit het menschlijk geslacht, welke in en „ met Adam, in zonde gevallen was, en geen meer vermogen „ had om te gelooven en zig te bekeeren, dan een doode om „ zig in het leven te herstellen, eenigen van eeuwigheid verkoo- „ ren hadt, om dezelve door Christus zalig te maaken, terwijl „ hij de overigen, door zijn rechtvaardig oordeel, voorbij ging, „ en in hunne zonden leggen liet: 2.) Dat kinderen van gelovi- „ ge ouders, zo wel als volwassen geloovigen, voor uitverkoo- „ ren te houden waren, zo lang zij metter daad het tegendeel „ niet beweezen; 3.) Dat God, in zijne Verkiezing, niet op „ het geloof en de bekeering der uitverkoorenen gezien, maar „ in tegendeel, in zijnen eeuwigen en onveranderlijken raad, „ besloten hadt, den uitverkoorenen het geloof en de volstan- „ digheid te geeven, en hen zo zalig te maaken; 4.) Dat Hij „ hen, ten dien einde, voor eerst geschonken hadt zijnen eenig- „ gebooren' zoon, wiens lijden, schoon genoegzaam tot betaa-

„ ling

„ ling voor aller menfchen zonden, echter, naar Gods befluit, „ alleen de uitverkoorenen tot verzoening ftrekte; 5.) Dat God „ hun voorts het Euangelie liet prediken, hetzelve door den H. „ Geest van kracht maakende op hunne gemoederen, zo dat zij „ niet flegts 't vermogen hadden om zig te bekeeren en te geloo- „ ven, maar ook daadelijk en gewilliglijk zig bekeerden en ge- „ loofden; 6.) Dat zulke uitverkoorenen, door dezelfde kracht „ des Heiligen Geests, door welke zij eens bekeerd en geloovig „ geworden waren, zonder hun eenig toedoen, derwijze be- „ waard worden, dat zij wel uit zwakheid in zwaare zonden „ vallen, doch het waare geloof nimmer geheellijk en voor al- „ toos verliezen konden; 7.) Dat waare geloovigen hieruit ech- „ ter geen oorzaak namen tot vleefchelijke gerustheid, zijnde het „ onmooglijk, dat zij, die Christus, door een waarachtig geloo- „ ve, waren ingeplant, geene vruchten der dankbaarheid zou- „ den voortbrengen, en ftrekkende de beloften van goddelijken „ bijftand en de vermaaningen der Schrift, om hen hunne zalig- „ heid te doen werken, in vreezen en beeven, om te ernftiger „ de hulp te doen begeeren van dien Geest, zonder welken zij „ niets vermogten." Doch vermids de zaaken, die daarop ge- volgd zijn, onaffcheidelijk zijn van die der *Remonftranten*, zul- len wij dezelve fpaaren, tot dat wij aan dat Art. gekomen zullen weezen. Den oorfprong dier *broedertwisten*, met welke benaa- ming ze, door beiden, op de *Haagfche Conferentie*, nog ge- noemd werden, kan men vinden op het Art. ARMINUS; en voorts bij UITENBOGAARD, TRIGLAND en BRANDT.

CONVENTUS, is de benaaming eener kerklijke vergadering in de Provintie van *Zeeland*, beftaande in agt Predikanten uit de vier Klasfen dier Provintie; welke zamenkomst alle drie jaaren gehou- den wordt, met bewilliginge van Gecommitteerde Raaden van *Zeeland*, na bekomene aanfchrijving van de *Zuid-Hollandfche Sijnode*, om de *Coetus*, tot het befchouwen der handelingen van het *Dordfche Sijnode*, in *den Haag*, en der Handfchriften van de overzetting des Bijbels, te *Leiden*, bij te woonen. De gemelde vier Klasfen verkiezen daartoe ieder twee Afgevaardig- den uit haare vergadering, bij rondgaande beurten; geevende zij,

na

tra het verrichten der plechtigheid, verslag daarvan aan de *Conventus*, en deze wederom aan Hun Ed. Mogenden.

Zie Staat van Zeeland, I. Deel, p. 128.

Coog, of *Koog*, een Dorp op het Eiland *Texel*, in het noordwesten tegen de Duinen aan, omtrent een uur gaans ten noorden van het Dorp *den Hoorn*. Sommigen willen dat dit oudtijds het hoofddorp van het Eiland was. De visscherij plagt aldaar veel aanzienlijker te zijn, schoon 'er tegenwoordig nog eenige Visschers woonen. Deze vermindering is veroorzaakt, door het verloopen van *Het Diep*, voor en omtrent de *Hoorn*, alwaar, in de Zestiende Eeuwe, wel twee honderd schepen konden liggen. Ook heeft dit Dorp, door het verstuiven der Duinen, veel van deszelfs aanzien verlooren, en wordt nog dagelijks minder. In het jaar 1749 telde men 'er nog zes-en-negentig huizen, en tegenwoordig zijn 'er naauwlijks tagtig. De Visschers getuigen, dat hunne voorouders, een mijl of anderhalf in zee benoorden dit Dorp, veele wortels van boomen vonden, die zij *Heften* noemden, om dat hunne netten 'er aan vast raakten; waaruit men zou kunnen opmaaken, dat aldaar, in vroegere eeuwen, land geweest was.

Coog, (*De*) een Dorp in de Bannе van *Westzaanen*, had van ouds, in veele zaaken, gemeenschap met *Zaandijk*, en vervolgens langs *de Zaan*, ten noorden aan *Zaandam*, zijnde deze met een groote steenen sluis, *Het Mallegat* genaamd, daarvan afgescheiden. Voor de *Coog* en *Zaandijk* zijn, ten aanzien der verpondingen, in 't jaar 1749, duizend agt-en-dertig huizen en honderd en vier molens geteld. Geduurende de Spaansche beroerten, telde men aan de *Coog* maar twaalf huizen. In 1613 was het getal reeds tot negen-en-veertig vermeerderd. Tegenwoordig telt men 'er drie honderd veertig, en ruim vier honderd huisgezinnen. Van 1590 tot 1641, hadden deze beide Dorpen een gemeene School en Schoolmeester; doch die van *De Coog* verkreegen 'er, op hun verzoek, in 1642, een' van 's Lands Staaten, en bouwden toen een Schoolhuis, bijna in het midden van het Dorp, alwaar men het nog vindt, achter de Kerk. Drie jaa-

jaaren laater kreegen zij vrijheid tot het aanleggen van een kerkhof: want voorheen moesten zij hunne dooden te *Westzaanen* begraaven. Omtrent dien tijd werd het Schoolhuis mede tot een Predikplaats gebruikt, tot zo lange dat de steenen Kerk, dat een net gebouw is, in 1685 of 1686 volbouwd was. Opmerkelijk is het, dat de Doopsgezinden van *De Coog* en *Zaandijk*, reeds in 1680, een nieuwe en ruime vergaderplaats verkreegen.

In dit Dorp zijn ook twee huizen, voor Weezen en Armen, tusschen welke, door die van de beide Dorpen, in 1791 eene scheiding gemaakt is.

Behalven het aandeel, dat *De Coog* in de Regeering van de Banne van *Westzaanen* heeft, werd aldaar, in 't jaar 1645, met goedvinden van 's Lands Staaten, eene Regeering van zeven of agt der rijkste gebuuren opgericht, die toezicht hebben op de omslagen, en alle voorvallende lasten, over de gemeene Buuren van *De Coog*. In den jaare zestien honderd tagtig, werd, ten dienste der Kooplieden, een Veer vandaar op *Amsteldam* aangelegd.

Zie Privilegien van Westzaanen en Crommenie.

Coolhaas, (casparus) was, reeds vóór het oprichten der Academie te *Leiden*, Predikant aldaar. Als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid deed hij de eerste redenvoering bij derzelver Inwijding. Niet lang daarna maakte hij zig, door eenige ontstaane twisten, zeer berucht. Ook mengde hij zig in den twist, die, in het jaar 1579, aldaar zijnen oorsprong nam, over de kerkbediening, 't verkiezen en afzetten van Diakenen en Ouderlingen, waarover de Magistraat het bewind begeerde te hebben; doch de Predikanten beriepen zig op de Kerkenorde, en verzetteden zig daar tegen. De Magistraat, wier zijde coolhaas hield, drong, zonder naar reden te hooren, haare begeerte door. 't Geen den Predikanten de zaak deed verliezen, was, dat zij, in meer dan één der Artikelen van de Kerkenorde, zig te buiten gegaan hadden, als willende hun gezach verder dan billijk was uitbreiden; waarop dan, met voorkennisse van eenigen der afgezondenen uit de Staaten van *Holland*, een besluit genomen werd, waarbij werd vastgesteld, om geene nieuwigheden, in het af of aanstellen van

Pre-

X. D^l. pl. III.

Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, ter hand te neemen, maar alles te laten bij de voorige orde: welk besluit ook, door den Prins, als Stadhouder, werd goedgekeurd, die zelf aan de *Magistraat* van *Leiden* schreef, haar verzoekende zig aan het besluit der Staaten te willen houden. COOLHAAS, steuns genoeg bij de Regeering meenende te vinden, gaf weinig acht daarop. De Klassis, het recht der Kerke (zo zij het noemde) willende handhaven, schreef aan eenige van de Leden, die het met COOLHAAS hielden, zig met hem niet te moeten moeien, zeggende, *dat zijn oogmerk was, om alle vroome Kerkendienaaren te kunnen schoppen.* Hij draafde zo hard en onbesuisd door, dat de Staaten geraaden vonden, hem te beveelen, met zijn predikampt stil te staan. Doch ook aan dat bevel gehoorzaamde hij niet, maar gaf, in plaatse daarvan, eene Verantwoording, die vrij scherp was, in 't licht. Eindelijk kwam men zo verre, dat de zaak van COOLHAAS zou gesteld worden aan het oordeel van vier Politike en vier Kerklijke Rechters. Maar deeze vonden zwarigheid in de uitspraak van het vonnis, en ontworpen daarentegen een verdrag, hierin bestaande, dat COOLHAAS voor de Gemeente schuld zou bekennen; het bestuur der kerke zou blijven op den voet, als vóór den ontstaanen twist; PETRUS CORNELISSOON, die afgezet was, zou weder als Predikant aangenomen worden. COOLHAAS, hierin mede niet bewilligende, werden zijne schriften doorzien, en verweezen, als strijdende niet alleen met de zuivere leere, maar ook tegen zig zelve; echter werd hem nog vergiffenis beloofd, indien hij schuld bekende, en zig onderwierp aan het oordeel van de Sijnode van *Middelburg*; 't geen al mede door hem geweigerd werd. De Staaten van *Holland*, de stukken toen in handen krijgende, keurden het vonnis wettig, en namen het zeer euvel, dat COOLHAAS, die openlijk verklaarde, het met de Gereformeerde Kerk niet eens te zijn, daarin zig nogthans als Leeraar gedraagen had; 't welk bij de Magistraat van *Leiden* te straffen stond. In het volgende jaar werd eene Kerkvergadering te *Haarlem* beraamd, en op dezelve COOLHAAS afgezet en uit de Gemeente gebannen. Niemant betoonde over het gedrag van COOLHAAS grooter leed, dan zijn amptgenoot L. DANÆUS: want deeze klaagde niet alleenlijk over zijne hardnekkigheid en volharding in zijne

dwaalingen, waardoor hij de Kerk ontrustte, en den voortgang van 't licht des Euangeliums benadeelde; maar bood ook aan, het ware dan voor Prins WILLEM DEN EERSTEN, als Stadhouder, of voor de Staaten van *Holland*, of in bijzondere redenwisfelingen, te willen bewijzen, dat COOLHAAS, zo wel in zijne uitgegeevene boekjes, als in zijne predikatien, ketterijen dreef en leerde. Deze Hoogleeraar, ziende dat niettegenftaande zijn aanbod, COOLHAAS door de Magiftraat tegen de Klasfis en Sijnode befchermd werd, leide, om de ergernis te ontgaan, zijn ampt neder. COOLHAAS gaf, echter, daarna nog verfcheidene boekjes uit, waarin hij zijne leer trachtte ftaande te houden; voorgeevende, dat hem ongelijk gefchied was, zo als het doorgaands gaat met hun, die veroordeeld zijn. Die van de Sijnode antwoordden daar niet op, als houdende hem voor overwonnen, zo als hij ook wezenlijk was, blijkende zulks uit zijne gedaane fchuldbekentenisfe in '*s Hage*, alwaar hij, voor Commisfarisfen van het Hof, en Gecommitteerden van de Predikanten, in tegenwoordigheid van eenige Heeren van *Leiden*, bekende, *dat het hem leed was, dat uit zijne boeken en fchriften ergernis was genomen, en dat hij bereid was, de Exemplaaren, die nog overig waren, weg te doen, van 't prediken aftezien, en uit het land te vertrekken, verzoekende dat men hem niet verder wilde bezwaaren.* Politiken noch Kerklijken daar in genoegen nemende, werd het gemelde vonnis over hem uitgefproken Waarin de dwaalingen van COOLHAAS beftaan hebben, wordt noch in de Acte der Heeren Staaten, noch in fchriften van dien tijd gemeld. Ook kan men ze niet gemaklijk vinden in zijne fchriften, die door de Sijnode veroordeeld zijn. Zes- of zeven-en-dertig jaaren daarna, in de twisten tusfchen de *Remonftranten* en *Contra-Remonftranten*, wordt 'er eenige melding van gemaakt, fchoon mede zeer duifter, en alleenlijk over het ftuk van de Predestinatie. BAUDART ftelt COOLHAAS onder eenige mannen, toen voor etlijke jaaren alhier opgeftaan, die uit het Pausdom gekomen, en, in die groote fchaarsheid van Predikanten, tot den kerkendienst aangenomen zijnde, (volgens zijn zeggen) de vrede der kerke een' tijd lang hebben ontrust, en het zuurdeeg des Pausdoms niet geheel hadden afgelegd; hebbende zij verfcheidene zwaarigheden gemaakt, en

en onder het volk gebragt, belangende de Prædestinatie, en den aankleeve van dien: en die zig ook bezwaard vonden omtrent het aanneemen van de Belijdenis der Nederlandsche Kerke, en het onderschrijven en prediken van den *Heidelbergschen Catechismus*. Onder dezelve zou COOLHAAS behoord hebben, daarom door de Sijnode, met goedkeuring van de Heeren Staaten, van zijnen dienst afgezet zijn, zonder dat hij van zijne dwaalingen verder melding maakt. COOLHAAS was geboren te *Keulen*, den 24sten Januarij 1536. In 1560 word hij Predikant te *Taarbag*, in het Hertogdom *Tweebruggen*; in 1561 te *Bilstein* en te *Nassau Ziegen*; 1570 te *Deventer*; 1573 te *Manheim*; 1574 te *Gorkum*, en vandaar te *Leiden*, alwaar hij in 1615 overleed. De schriften, die hier toe behooren, zo van hem als van anderen, zijne CC. *Conciliatie*, dat is: *vergelijking van seekere pointen der leere, enz.* 1585. *Justificatie van de Magistraat van Leyden*, gedrukt in 8° en in 4to 1579. CC. *Een noodwendige en broederlijke vermaaning, enz.* 1602. CC. *Toetsteen van zekere Proeve, enz.* CC. *Seeckere Pointen uit die H. Goddelijke Schriftuur en vervolg van dien genomen, enz.* CC. *Christelijke vermaaning aan alle de onpartijdige Predikanten, enz.* CC. *Missive aan den Autheur van de Apologie, enz.* CC. *Aanhechtsel aan het Boekje ofte Samenspreeking, enz.* CC. *Een Kort waarachtig verhaal, van het sorgelijke vyer der hatelijke en van God vervloekte oneenigheid in Religions saken.*

Zie BOR, HOOFT, UITENBOGAART, TRIGLAND, BAUDARD en BRAND, enz.

COOLHAAS, (WILHELMUS) of KOOLHAAS, zo als hij zijnen naam schreef, doch dien wij hier plaatsen, om hem op zijnen voorzaat, die zijnen toenaam met een *C*, en niet met een *K* speldde, te doen volgen, werdt geboren te *Deventer*, den 11den November 1709. Na de laage Schoolen, in zijne Geboortestad, te hebben doorlopen, genoot hij ook aldaar, op 't Illustre Gijmnasium, den tijd van één jaar, het onderwijs der Professoren, in de Hebreeuwsche en Grieksche Taalen en in de Philosophie. Daarna studeerde hij te *Utrecht*, in de Oostersche Taalen en Oudheden,

onder den Professor D. MILL, in de Philosophie onder MUSSCHENBROEK en ODÉ, in de Latijnsche en Griekfche Taalen, Roomsche Oudheden en Historiën onder DUKER en DRAKENBURG; vervolgens in de Theologie onder VAN ALPHEN en VAN DEN HONERT. Onder voorzitting van den Professor VAN ALPHEN verdeedigde hij, in 't openbaar, 6 December 1733, zijne Taalkundige Verhandeling, over de woorden Πιστις, Πιστος & Πιστευειν. Op den 4den April 1735 werd hij, in de Amsteldamsche Klassis, Preparatoir geëxamineerd, door D°. ALBERTUS HARING, en onder 't getal der Proponenten aangenomen. Vervolgens tot Predikant te *Langerak over de Lek*, onder de Klassis van *Utrecht*, beroepen zijnde, in plaatse van den Heer LAURENTIUS DE HAAN, die aldaar was overleeden, werd hij, den 1sten December 1737 bevestigd door den Heer D. COLONIUS, Predikant te *Goudriaan*, uit PS. L: 5, en deed 'er zijn intrede uit HEB. I: 11. eerste deel. In den jaare 1753 werd hij, in *Amsteldam*, op de Illustre Schoole *Prof. Ling. & Antiq. Orient.*, nam den 4den November afscheid van *Langerak*, uit HEBR. VI: 7 en 8, en deed, den 4den Januarij 1754, zijne *Inaugurale Oratie*, in de zo evengenoemde Stad, over *de Noodzaaklijkheid der Heilige Taalkunde voor elk rechtaartig Godgeleerde, en dat dezelve van veelerlei fouten en ongeregeldheden, waarmede zij nog bezoedeld is, moet gezuiverd worden;* welke Oratie ook in druk is uitgekomen. Den 31sten Januarij 1755, werd hij, in dezelfde Stad, te gelijk met PETRUS CURTENIUS, *Prof. Theol.* op de Illustre Schoole, te zamen tot dertigsten Predikant beroepen, doch onder deze voorwaarde, *dat, bij 't eerste afsterven van eenen der andere Predikanten, geen ander in de plaats zou beroepen worden; om al zo 't getal dan wederom op negen-en-twintig te doen komen.* Hij werd, te gelijk met gemelden P. CURTENIUS, op den 9den Maart, door den Heer W. VAN DEN BROEK, bevestigd, uit MATTH. XIII: 52, en deed zijn intreede uit PS. LXVII: 2 en 3. COOLHAAS was, in den jaare 1767, Lid van de *Noordhollandsche* Sijnode, toen vergaderd te *Hoorn*, en heeft dezelve geslooten met eene Leerreden over PS. XCIII: 5. Hij trouwde te *Amsteldam*, op den 6den April 1756, met MARGARETHA MAKREEL, die hij, bij zijn overlijden, op den zesten Mei 1773, in den ouderdom van drie-en-

zestig jaar, zeven maanden en negentien dagen, als weduwe zonder kinderen naliet.

Van hem zijn in druk drie Latijnsche werkjes, zijnde het eerste *Dissertationes Grammatico-Sacræ, quibus Analogia Temporum & Modorum Hebrææ Linguæ investigatur & illustratur*; het tweede, *Observationes Philologico-Exegeticæ in quinque Mosis Libros, aliosque libros Historicos Veteris Testamenti*; het derde, *Dissert. de Interrog. in Sacro Codice Hebræo non temere admittendis.*

Van hem is nog in druk, *Jacobs Worsteling met God, en derzelver Zalige Uitkomst en gevolg, nevens Jacobs optogt van Sichem naar Beth-El, ter betaling zijner Gelofte*, in eenige Leerredenen, over *Gen.* XXXII: 24—32, en Cap. XXXV: 1—15. in 4to; benevens *het Geloof en Hoope van den Vroomen Lijdzaamen Job*, in drie Leerredenen, over *Job* XIX: 25—27, in 4to. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit.

COOLS, (JOHANNES) een vermaard Predikheer, van de Orde der *Augustijnen*, geboren den 25sten November 1548. Geduurende de Nederlandsche beroerten, werd hij genoodzaakt naar *Spanje* te wijken. Bij zijne terugkomste vond hij de meeste Kloosters vernield. Alle zijne poogingen, die hij, tot herstel daarvan, aanwendde, waren vruchtloos. Hij overleed in het jaar 1612.

COOLS, (ADRIANUS) te *Gouda*, uit een aanzienlijk geslacht, geboren, ging, tot jaaren gekomen zijnde, in de Orde der *Jesuiten*. Hij heeft in schrift nagelaaten eene Lijkrede op den geleerden *Antwerpschen* en *Leuvenschen* Hoogleeraar JOHANNES MALDERUS, in het jaar 1633.

COORENDIJK, een Eilandje en Dorp, behoorende onder *Holland*. Zie KOORENDIJK.

COORENWINDER, (DAVID) Secretaris van *Berkel*, is in onze Geschiedenissen befaamd geworden, door het deel, dat hij had in den beraamden moord van Prins MAURITS; zijnde hij één van die gee-

geenen, die op zig genomen hadden, volk daartoe te huuren, geld te ligten, en alles te bezorgen, wat tot het moorddaadig voorneemen vereischt werd. Nadat verscheidene aanleggers van het gruwelstuk reeds in hechtenis waren, en anderen nog opgespoord werden, werd DAVID COORENWINDER, te *Overschie*, den 21sten van de maand Maart 1623, gevangen, en met den huisman, die hem geherbergd had, dien zelfden dag, op de Gevangenpoort in hechtenis gesteld. Na dat hij, benevens anderen, van het vloekwaardig bestaan overtuigd was, en het ten volle bekend had, werd hij, als ook de Heer VAN GROENEVELD, jongste zoon van wijlen den Heer VAN OLDENBARNEVELD, en ADRIAAN ADRIAANSZ VAN DIJK, gewezen Secretaris van *Bleiswijk*, den 21sten Maart, ter dood gevonnisd, volgens den letterlijken inhoud van zijne *Sententie*, die aldus luid;

„ Alsoo *David Corenwinder*, ghewesen Secretaris van Bergkel, teghenwoordich ghevangen, buyten pijne ende banden van Ysere, voor den Hove van Hollant bekent heeft, dat omtrent een half Jaer naer de executie vanden gewesen Advocaet Johan van Oldenbarnevelt, hem ghevanghen by Willem van Oldenbarneveldt, Heere van Stoutenburch openinge is gedaen, datter goede hoope was, dat eenige van de Steden de jegenswoordige Staet ende Regieringe van 't Lant souden veranderen, ende dat daer naer verscheyden propoosten ende discoursen dien aengaende tusschen den selven Stoutenburch midtsgaders Reynier van Oldenbarnevelt, Heere van Groenevelt, synen Broeder, ende hem ghevanghen noch meer van tijdt tot tijt zyn ghevallen. Dat hy ghevangen met den voorsz. Stoutenburch in den Herbst van den Jare 1621. gheweest is tot Leyden, omme denselven Stoutenburch aen te wijsen de Huysinghe daer hem was onthoudende Barnardus Dwinglo, eertijts Predicant aldaer, alsoo den selven Stoutenburch van meeninghe was met hem Dwinglo te spreecken van de ghelegentheyt van de Remonstranten tot Leyden, ende hoe de saecken aldaer stonden, omme de veranderinghe ende Regieringe te weghe te brengen: Ende dat den voornoemden Stoutenburch dien-volghende metten voorsz. Dwinglo, alleen in een Kamer is ghegaen, alwaer syluyden eenighen tijt metten anderen hebben ghesproocken,

ken. Dat de voorsz. Dwinglo daer naer aen hem ghevangen geschreven heeft, dat de saecke onder de Huysluyden tot Hasertswoude, ende daer omtrent, in den voorsz. Jare 1621. soo verre waren ghebracht, datter drie ofte vier honderd binnen Leyden ofte daer voor ghekomen souden hebben, ende dat 't selve aldaer so ruchtbaar was, dat hij Dwinglo beduchte, dattet tselve soude kommen tot kennisse van de Magistraet. Dat op Vrijdagh den tweeden Decembris lestleden, soo Sijn Princel. Excell. des Woonsdaechs te vooren opgetrocken was op seeckeren aenslach, hy ghevangen met Adriaen van Dijck, mede ghevanghen, door last van den voorsz. Stoutenburch, gheweest is tot Rotterdam by Cors Jansz van Alphen, omme van hem te verstaen, wat apparentie datter wesen soude: Ende of hy moet hadde, omme de vrijheyt (soo hy die noemden) binnen Rotterdam te bekommen, alwaert dat den Hoogh-ghemelten Heere Prince selfs daer binnen ware. Ende dat denselven Cors Jansz daer op geantwoort heeft, dat sy op alles wel gereet waren, maer dat sy luyden daar toe geen moet en hadden, als syne Hoogh-gemelte Excell. daer binnen soude wesen, ten ware hij aldaer vernachte. Dat hy ghevangen omtrent het leste van Decembry lestleden, metten voornoemdem van Dijck, in syn ghevanghens Comtoir, propoosten hebbende van den aenslagh, omme syn Hoogh-gemelte Excell. omme te brenghen: Ende dat den selven van Dijck teghens hem ghevanghen begost hadde te verhalen, van eenige Persoonen die totten selven aenslach souden mogen ghebruyckt werden, tot omtrent twintich in getale, mitsgaders van 't geldt dat daer toe noodich soude zyn, ter somme van ses duysent gulden, de plaetse daer het int werck ghesteldt soude werden, namentlijck tot Rijswijck; ende waer heenen sy luyden, 't Feyt ghedaen zijnde, de vlucht souden nemen, te weten over de Cade naer Nootdorp, ende voorts naer de Veenen toe, hij ghevangen tegens den voorsz. van Dijck gesеyt heeft, dattet beter ware, dat hij alles in geschrifte stellen, ende den voornoemden Stoutenburch behandigen soude, oft hem ghevangen 't selve toesenden, omme bij hem aen den selven Stoutenburch selfs gebracht te werden, dat den voornoemden van Dijck dien volghende 't selve geschrifte hem ghevanghen toegesonden hebbende, hy het selve aen den voorsz. Stoutenburch

burch ghelevert heeft, vervatende het beginsel een inleydinghe van redenen ende middelen, waer op den voorschreven aenslach gefundeert werde, ende onder andere verscheyden lasteringen theghens den persoon van den Hooch-gemelten Heere Prince, dat hem ghevanghen daer naer, namentlijck int laetste van de Maent van Januario mede lestleden by den voornoemden Stoutenburch alleen, ende op anderen tijden by hem ende Groenevelt t'samen geseyt is, datter geene andere middelen en waren, om den staet van den Lande tot te voorschreve veranderinghe te brenghen, dan den Hooch-ghemelten Heere Prince omme hals ende van kant te helpen, daer toe den selven Stoutenburch seyde, al resolutie ghenomen ende sulckx goet ghevonden te zyn, wenschende hy Stoutenburch, dat hy den voorschreven Hooch-ghemelten Heere Prince selfs mochte aen stucken trecken. Dat hy ghevanghen een tijdt gheleden gheweest is by Claes Michielsz Bontebal, woonende tot Sevenhuysen ende dat alsdoen mede ghesproocken werdende van den aenslach, om syn Hooch-ghemelten Princelijcke Excelentie om te brenghen ende van de veranderinghe inde regeringhe van 't Lant, denselven Bontebal geseyt heeft, dattet beter soude wesen, dat de selve zyne Excellentie gestorven ware, ende dat hy ghevanghen daer weder op ghesevt heeft, dat sommige anders oordeelden, verstaende hy ghevanghen daer mede den voornoemden Stoutenburch, die yeghens hem ghesevt hadde, dattet beter was, dat de selve syne Hooch-ghemelte Princelycke Excellentie omme ghebracht werde, dat Adriaan van der Duffen tot Rotterdam, ontrent vyf ofte ses weecken voor de ontdeckinghe van den voorschreven aenslach op de selve zyn Excellentie, aenghenomen hebbende tot vervoorderinghe van dien te lichten de somme van ses duysent gulden, midts dat den voornoemden Groenevelt beneffens den selven van der Duffen als borch ende principael mede daer vooren soude teyckenen, ende den voornoemden Adriaen van der Duffen eenighen tijdt daer naer weder kommende bij den selven Groenevelt, segghende dat hy gheen raedt en wiste omme de selve Penninchen te becomen; De voornoemde Groenevelt ende Stoutenburch hem ghevanghen ten dien tijde absolute last ghegheven hebben, omme op 't Credijt van hem Groenevelt te negocieren ende op te nemen de som-

somme van vier duysent gulden ten fine voorschreve, 't welck hy ghevangen aenghenomen ende dien volgende de selve somme van vier duysent gulden becommen ende gelicht heeft aen twee parthyen elckx van twee duysent gulden; dat by hem ghevanghen de eerste twee duysent gulden aen den voornoemden Stoutenburch ghebracht zijnde, deselve Stoutenburch, ende Groenevelt te samen goet ghevonden hebben, dat de specie van 't selve gheldt ten deele soude verwisselt, ende in plaetse van eenighe Pistoletten ander gheldt gheleyt werden, dat de voornoemde Groenevelt dienvolghende uyt syn Huys ghehaelt, ende aen den voornoemden Stoutenburch ghebracht heeft een parthije double en enckle Rijders, die hy aen een deel van de voorsz. Pistoletten heeft verwisselt, ende dat deselve wisselinghe goet gevonden werde te doen tot ontlastinge van hem Gevanghen, om dat 't selve geldt niet en soude accordeeren, mette specie van de voorsz. twee duysent gulden. Dat hy ghevanghen daer naer t'synen Huyse tot Berckel ontboden heeft, den voornoemden Adriaen van Dijck, hem aensegghende dat hy van Dijck gaen soude by den voornoemden Stoutenburch, ende dat hy van hem de voorschreven resolutie van den Hooch-ghemelten Heere Prince omme te brenghen, soude verstaen. Dat hy ghevanghen den voorschreven Adriaen van Dijck oock heeft geseyt, dat hem de voorschreve somme van vier duysent gulden, mitsgaders noch twee duysent gulden by de voornoemde Bontebal ghefurneert, deur last van syne Meesters, (daer mede hy ghevanghen verstaende den voorschreven Groenevelt, ende Stoutenburch) bestelt souden werden. Dat hy ghevanghen de selve Penninghen den voorschreven van Dijck naderhandt aen verscheyden parthyen oock heeft behandight: Alles niet jeghenstaende hy ghevanghen wel wiste, als 't selve hem expresselijck aenghesyt zijnde, soo doen hem den voorsz. last omme de Penninghen te Negotieren ghegeven werde, als daer naer, dat de selve Penninghen souden werden geëmployeert tot betalinge van 't volck, 't welk tot den voorschreven aenslach, omme den Hooch-ghemelten Heere Prince omme te brenghen, soude werden aenghenomen: Dat den voornoemden Stoutenburch aen hem ghevanghen, eer 't voorsz. geldt den voornoemden van Dijck was behandicht, ge-

gefonden heeft verscheyden Brieven, gheschreven soo 't scheen met een Vrouwen handt, waer van eenighe, naer syn Ghevanghens beste wetenschap, by den voorschreven Stoutenburch waren gheteyckent, ende anderen ongeteyckent daerinne hy hem ghevanghen berispte dattet voorsz. geldt soo traech by de handt quam, ende dat den voornoemden van Dijck daer over klachtig was, dat den voorn. Stoutenburch, Saterdaechs voor den lesten voorleden Biddach, hem ghevanghen belast heeft, dat hy des anderen daechs by hem alhier in den Haghe soude commen, ende dat hy ondertusschen den voornoemden van Dijck vragen soude, of hy alles gedaen hadde dat hem belast, ende of hij ook gereet was. Dat hy ghevanghen dien-volgende, des anderen daechs den voorschreven van Dijck heeft laten aensegghen, dat hy tot Berckel by nem ghevanghen soude commen. Dat hy ghevanghen ten selven daghe commende van Soetermeer, ende mette Sleede rydende naer Berckel, den voorschreven van Dijck hem onderwegen ontmoet is. Dat hy ghevanghen hem alsdoen ghevraecht heeft, 't gene hem ghevangen sulcx als voorschreven is, by den voorschreven Stoutenburch belast was: daer op den selven van Dijck gheseyt heeft, dat hy noch dien avont in den Haghe by den voornoemden Stoutenburch meende te zijn, dat de gasten gereet waren. Dat hy ghevanghen daer weder op heeft gheseyt, ghy hebt wel voorsichtich te handelen, ende zyn alsoo van den anderen gescheyden. Dat den voornoemden Stoutenburch hem ghevanghen te vooren hadde gheseyt, Dat by de Bewinthebberen (daer mede ghedenoteert werden die ghene die het beleyt hadden van de saken der veranderinge, die eenighe van de Remonstranten voor hadden, ende die hen onder den anderen noemden met bedeckte namen,) goet ghevonden was so wanneer syn Princelicke Excellentie soude wesen ommeghebracht, oft alst in den Haghe te doen soude wesen, datmen alsdan de afgesette Schouten ende Secretarissen, ende andere persoonen soude adverteren, omme met een deel Huysluyden alhier in den Haghe te kommen, die alsdan seecker geroep maken souden. Dat hy ghevanghen door last van den voornoemden Stoutenburch, eenige Persoonen aengheseyt heeft, als sy hooren souden dat de Huysluyden, van andere Dorpen naer den Haghe souden gaen,

dat

dat sy luyden alsdan met een deel Huysluyden van heur Quartier souden volghen. Dat den voornoemden van Dijck hem ghevanghen oock heeft ghesegt, dat hy insghelijcx eenighe ordre hadde ghegheven, omme mede eenighe Huysluyden in den Haghe te doen verschijnen ten tijde ende fine voorsz. Dat de voornoemde Stoutenburch hem ghevanghen ghesegdt heeft, dat men de voorsz. Huysluyden die het van doen hadden ofte des begheerden, yder een hondert gulden ofte twee soude geven uyt de goederen die geconfisqueert souden mogen werden. Dat hy ghevanghen des Maendaechs den vj. February lest leden ghekommen is alhier in den Haghe, soo omme zyn particuliere dinghen, als omme te verwachten de uytkomste van den aenslach op syn Hooch-ghemelte Princelicke Excellentie, ende veranderinge van de geheele saecke, te meer overmidts den voornoemden Stoutenburch, hem ghevanghen Saterdaechs 's morgens te voren gesegt hadde, datter wel twee hondert van buyten in den Hage waren ofte commen souden die de voorsz. veranderinge souden helpen doen. Dat hy ghevanghen den voorsz. Maendach tegens den avont gheweest is int Salet van den voornoemden Groenevelt, daer Stoutenburch was: Ende dat aldaer insgelijcx incommende de voornoemde Adriaen van Dijck, den selven ghesegt heeft, dat hy meest den gheheelen dach besich was geweest, omme gelt uyt te deelen, ghenoegende de voornoemde Stoutenburch hem qualick, dattet exploict ende aenslach dien dach niet en was int werck ghestelde. Dat den voornoemden van Dijck alsdoen mede seyde, spreeckende van de aenghenomen Gasten, dattet kloecke Mannen waren, ofte diergelijcke woorden. Dat hy ghevanghen daer naer voor de tweede mael aldaer is ghecommen, ende ghegaen zynde recht deur de Huysinghe van den voornoemden Stoutenburch tot in de Stal, alwaer hem ghesegdt werde dat den selven Stoutenburch was, heeft hy hem aldaer gevonden, seer verbaest zijnde: Seggende jegens hem ghevanghen; datter een Koffer van van Dijck ontdeckt, ende de saecke uytgekommen was, ende dat hy ghevanghen soude deurgaen, overmidts 't huys terstont beset soude werden: Waer op hy ghevanghen ook de voorsz. Stal uit gegaen is. Alle 't welcke saecken zijn van seer quaden ende schrickelijcken ghevolge,

strec-

ftreckende tot groote perturbatie van den Staet van den Lande, ende de goede Inghesetenen van dien, mitsgaders omme de selve in pericule van een grouwelicke bloetstortinge te stellen, en dat mitsdien 't selve ten exemple ende afschrick van anderen, swaerlijck gestraft behoort te werden. *Soo IST*, dat voorsz. Hof met rype deliberatie van Rade, deurghesien ende overgewoghen hebbende, alle 't gundt ter materie dienende was, doende recht in den name ende van weghen de Hooghe Overicheyt, ende Graeffelickheydt van Hollandt, Zeelandt ende Vrieslandt, verclaert heeft, ende verclaert mits desen, den voornoemden ghevanghen te hebben beghaen, *Crimen læsæ Majestatis*, Condemneert hem mitsdien gebracht te werden ter plaetse daer men gewoon is alhier Justitie te doen, ende aldaer gheëxecuteert te werden metten Swaerde, daer naer 't lichaam ghedeelt in vier quartieren ofte stucken, ende d'selve gehangen op te vier houcken van den Haghe, ende 't Hooft ghestelt op een Staeck, ende verclaert alle syne goederen gheconfisqueert. Ghedaen in den Haghe, by Meesters *Nicolaes Cromholt*, President; *Pieter Couwenburch van Belois*; *Henrick Rosa*, *Geleyn Akeman*, *Willem van Baersdorp*, *Andries de With*, *Reynier van Persyn*, *Johan Oom van Wyngaerden*, *Johan Leonius*, *Johan Dedel* ende *Abraham van der Meer*, Raetsluyden van Hollandt. Ende gepronunchieert den xxix. Martij 1623. In kennisse van my,

F. CRIEP.

Nadat het hoofd van CROENEVELD was afgeslagen, werd COORENWINDER, wel vastgekneveld, van de Gevangenpoort, op 't Schavot (het *Groene Zootje*) gebragt. Daar op komende, zag hij, met treurige oogen, naar het lijk van den onthalsden, dat aan de zijde van 't Schavot gelegd was, en bedekte het met zijnen mantel. Straks deed hij een aanspraak tot het volk, waaruit men, volgens de aanmerking van den Heer BRANDT, IV. Deel, p. 903, kan opmaaken, dat hij tot de Roomsche Kerk behoorde. Als de laatste zijner woorden heeft BRANDT, p. 1050 en 1051, deeze aangetekend: *Met recht zeit de Apostel Paulus; die staat ziet toe, dat hij niet valle; en de H. Hiob heeft ook met reden gezeit,*

zeit, dat de mensch d'ongerechtigheid opzuipt als d'aarde het water. Beide deze spreuken heb ik aan mij zelven waarachtig bevonden: daardoor ontvang ik mijn recht: bidt dan, beminde burgers, den almagtigen Godt, dat hij mij mijne zonden vergeeve; en heb ik u misdaan, vergeef mij dat van gelijken, waarop eenigen van de omstanders riepen *ja, ja*. Verder hoorde men hem zeggen: *indien gij mij ook ergens in misdaan hebt, dat vergeef ik u van herten, helpt een Christelijk gebed voor mij doen: hiermede begeef ik mij tot God.* Daarop geknield zijnde, en God om genade aangeroepen hebbende, werd hij, door den beul van *Dordrecht*, geblind, en met den zwaarde onthoofd. Nadat hetzelfde, door den Scherprechter van *Haarlem*, aan VAN DIJK verricht was, werden beider lichaamen, op een Slagtbank, door de Scherprechters, met hakmessen gevierendeeld, de ingewanden in een kuil begraaven, de deelen des lichaams op een wagen geworpen, en aan de vier hoeken van *den Haag*, aan halve galgen, ten spiegel van anderen, opgehangen, en ook hunne hoofden op staaken, bij de anderen reeds voorheen geëxecuteerd, ten toon gesteld. De afbeeldzels van dezen en van andere hieraan medepligtigen, vindt men op een prent van dien tijd, *de Arminiaansche Slang* genaamd.

COORNHART, (DIRK VOLKERTSZ) of COORNHERT, werd geboren te *Amsteldam*, in 't jaar 1522, uit aanzienlijke burger ouderen; zijnde zijn vader een Lakenkoper, van welken handel hij zig, schoon tegen den raad zijner vrouwe, onttrok, om zig aan zijne denkbeelden overtegeeven: ook liet hij alles, wat de winning betrof, geheel op zijne vrouw, dat een snedig wijf was, aankomen. DIRK, waarvan wij hier opzetlijk zullen spreeken, was de jongste van drie zoonen. De oudste, CLEMENS genaamd, stierf als balling buitenslands, hebbende zig te veel tot voorstand van 's lands vrijheid bloot gegeeven. De middelste, FRANS genaamd, was mede gebannen, volgens inhoud der Sententie van Bannissement en Confiscatie van goederen, uitgesproken op naam van den Hertog VAN ALBA, tegen honderd vijf-en-dertig persoonen, *voortvlugtig uitter Stede van Amsteldam*, den 1sten September des jaar 1568. (Zie MARCUS, p. 123.) De oudste dochter

van

van VOLKERT is gehuwd geweest aan HENDRIK KUIK, die, in 1549, Schepen, en, 1558, Raad der Stad *Amsteldam* was. FRANS COORNHART werd, bij zijne terugkomste, eerst Secretaris, 1578 Commissaris, en 1580 Schepen in zijne geboortestad; waaruit het aanzien van hun geslacht volkomen bevestigd wordt: zijnde de jongste dochter mede gehuwd aan een' man van aanzien, PAULUS KERSTEN genaamd.

Het eerste, dat DIRK ter hand nam, om zig bekwaam te maaken, was, dat hij, naar de gewoonte van dien tijd, eene reize ondernam naar *Spanje* en *Portugal*. Bij zijne terugkomste deed hij een stap, die hem in veele moeielijkheden wikkelde, bestaande in het aangaan van een huwelijk, tegen den zin van zijnen overledenen vader, en zijne nog levende moeder, met een jonge dochter, NEELTJE SIMONS genaamd, die zig wel kon beroemen van het geslacht der BREDERODES afkomstig te zijn, maar door het fortuin misdeeld was van tijdlijke goederen.. COORNHART bezat mede niets, vermits zijn vader hem, om het voorgenomen huwelijk, onterfd had; welke schikking, door zijne moeder, bij de voltrekking daarvan, bevestigd werd. Om dan tot een eerlijk bestaan te geraaken, begaf hij zig, als Hofmeester, in dienst van REINOUD VAN BREDERODE, Heer van *Vianen* en *Ameiden*; dat hem ook een goed bestaan verschaft zou hebben, vermits hij bij dien Heer wel gezien was. Doch zijne geaartheid schikte zig in geenen deele, om zig, zo als het aan een Hof behoort, te gedraagen. Hij verzogt dan zijn afscheid, verkreeg het, doch behield, om zijne bekwaamheid, de gunst van den Heere VAN BREDERODE, die hem naderhand nog in veele gewigtige zaaken gebruikte. Konde hij zig, volgens zijne geaartheid, niet als een vleier gedraagen, veel min was hij bekwaam om op de gunst van een ander te leeven, of om zig te verlaagen. Hij zette zig dan, om met zijne handen zijn bestaan te krijgen, te *Haarlem* neder, en begaf zig aan het plaatsnijden; welke kunst hem een genoegzaam bestaan gaf. Hij was daarin zo ervaaren, dat de beste en voornaamste prenten van den beroemden HEEMSKERK door hem in het koper gebragt zijn, als: *de groote Kindermoord; de Balk; het Bachanaal; de groote Kruisiging; de twaalf Schermers; de twaalf Patriarchen; het Leven en Lij*den

den van J. C. en meer anderen. 'Er wordt van hem verhaald, dat hij zo naarstig in dit zijn beroep was, dat hij, op zekeren tijd, buiten *Haarlem* in den *Hout* wandelende, om zig eenigzins te verkwikken, op het zien van een menigte volks, dat in de herbergen zat, al zuchtende zeide: *is het niet droevig, dat die menschen te veel hebben, 't geen ik te weinig heb;* daarmede oogende op den tijd, dien zij verspilden. Hoe goed het hem daarmede ook gaan mogte, bleef hij 'er ook niet bij. Eenige punten van den Godsdienst maalden hem geweldig in 't hoofd, en bijzonderlijk het leerstuk van de Predestinatie. De werken van mannen, waaruit hij daaromtrent het meeste licht dacht te zullen krijgen, als van AUGUSTINUS en andere Kerkvaderen, niet dan in 't Latijn voorhanden zijnde, begaf hij zig, reeds dertig jaaren oud zijnde, tot het leeren van die taal, waarin hij onderweezen werd door Doctor BASILIUS, naderhand Raad van den Prins VAN ORANJE. De ijver, waarmede hij alles, wat hij ondernam, behartigde, en zijne aangeborene bekwaamheden, waren oorzaak dat hij het Latijn in korten tijd zo verre magtig was, dat hij niet alleenlijk de beste Schrijvers las, maar zelfs van hunne schriften vertaalde, als van CICERO, SENECA, BOËTIUS, en anderen; waardoor alle zijne verstandlijke vermogens zeer vermeerderd werden, en hij ook in grooter aanzien kwam. De Regeering van *Haarlem* bezorgde hem, in het jaar vijftien honderd een-en-zestig, een Notarisplaats. Den 15den Januarij van het volgende jaar werd hij Secretaris dier Stad, en ruim twee jaaren daarna (den 11den Maart 1564) Pensionaris: in welke beide posten hij niet alleen veel arbeid vond, maar aan hem werden ook de gewigtigste zaaken aanbetrouwd, en hij, van wegen de Stad *Haarlem*, verscheidene maale afgezonden aan den Prinse VAN ORANJE, als Stadhouder van *Holland*. Dit alles was nog niets, in vergelijking van de volgende zaaken, waar in hij, in het jaar 1565 en 1567, werd ingewikkeld. Heer HENDRIK VAN BREDERODE, die, reeds ten huize van zijnen vader, COORNHART zo in zijne bekwaamheid, als getrouwheid, grondig had leeren kennen, bediende zig van zijnen raad en bijstand, in de zaaken, die tot bescherming der vrijheid ter hand genomen werden. Hij deed hem nu te *Vianen*, dan te *Utrecht*, zomtijds te *Amsteldam*,

dam, of op het huis te *Kleef* komen, of ging bij hem te *Haarlem*; ja men beweert zelfs, dat COORNHART de opsteller geweest is van het zo zeer vermaarde *Verbond* en *Smeekschrift der Edelen*, schoon anderen het aan ALDEGONDE, en weder anderen aan N. BALDUINUS hebben toegeschreeven. Het zij hij hier aan deel hadde of niet, zijne verknochtheid aan den Heere VAN BREDERODE en de zijnen was oorzaak, dat hij te *Haarlem* in hegtenis genomen, vandaar, schoon strijdende tegen de Privilegiën dier Stad, naar 's *Gravenhage* gevoerd, en aldaar in de gevangenis geworpen werd. In het jaar 1568, volgens het verhaal van BRANDT, (I. Deel, p. 470.) was wij hier, maanden lang, in zulk een gevaar, dat zijne Echtgenoote, aan zijne verlossinge wanhoopende, de arme en met de pest besmette lieden ging dienen, in hoope van mede besmet te zullen worden, voort haren man te besmetten, en gezamenlijk daaraan te sterven. Maar COORNHART, dit ontwaar wordende, berispte haar ernstig, en verbood zulks meer te doen; willende, zo als ook betamelijk was, de uitkomst van Gode verwachten, dien men niet verzoeken mogt. Ook schreef hij (zegt BRANDT verder) in den benaauwden kerker, en in den hoogsten nood van zijn leven, dat 'er geen hoope was het te behouden, of iets, dat lief was, te ontvangen, zeker zamenstel *van lief en leet*, *van hoope en vreeze*, en *van een christelijk gelaten hart*. Ook maakte hij, in die zelfde gevangenis, 't *Lof der Gevangenis*, 't *Compas der Ruste*, en andere verfen. Voor 't overige wist hij zig zo manlijk te verdedigen, dat men hem uit den engen kerker liet, en den *Haag* tot gevangenis gaf. Op de vermaaning van zijne vrienden, en bijzonder van ARTUS VAN BREDERODE, dat 'er van *Brussel* order gekomen was, om hem andermaal optesluiten, nam hij in stilte de vlugt, eerst naar *Haarlem*, en vandaar naar 't *Land van Kleef*, alwaar hij zig weder met plaatsnijden geneerde. Omtrent dezen tijd was hij niet alleen in haat van de onderdrukkers der vrijheid, maar viel ook in dien der kerklijken, en bijzonder van de Gereformeerden, het zij uit hoofde van zijnen onrustigen aart, of om dat hij op alles wat CALVIJN en BEZA geleerd hadden, geen *ja* konde zeggen. Echter scheen het dat de voorstanders der vrijheid zijne hulpe benoodigd waren: want na

dat

dat (1570) die van *Embden* tien of elf schepen, aan onderdaanen van den Staat behoorende, hadden aangehouden, trok COORNHART, op aanrading van SONOIJ, naar *Oostfriesland*, om aan den Graaf eerst het omslag te vraagen, en, zo dit mislukte, aan den Drost van *Embden* te verzoeken, dat de schepen, bedektlijk van volk en leeftogt voorzien, naar elders vervoerd mogten worden; het welk op dien tijd geweigerd, doch daarna toegestaan werd.

De beruchte banneling, daarna (1572) in zijn Vaderland terug gekeerd, en tot Secretaris der Staaten van *Holland* aangesteld zijnde, dichtte, omtrent dien tijd, volgens het mondlijk verhaal van H. DE GROOT aan UITENBOGAART, het bekende liedje van *Wilhelmus van Nassouwen*; zo als ook door hem, in vroegere jaaren (1566), geschreven was, *eene Waarschouwing aan de Nederlanderen*, *Pro Lege*, *et Rege*, *et Grege*; welk geschrift Prins WILLEM in 't leger uitgaf. Als Secretaris van Staat, kreeg hij, omtrent dezen tijd, last, om de Schouten en Overheden der Dorpen in *Kennemerland* te *Haarlem* te beschrijven, en onderzoek te doen op de ondraagelijke brandschattingen en beroovingen, gedaan bij eenige Kapiteinen, bijzonderlijk van die, welke stonden onder bevel van LUMEIJ, met oogmerk der Staaten, om dezelve te doen dienen tot aflossing en betaaling hunner soldij. Maar deze Kapiteinen, vreezende dat door dit onderzoek, hun slecht gedrag stond aan den dag te komen, keerden, om het te beletten, al hunnen haat tegen COORNHART, maakende van hun belang eene algemeene zaak. Daartoe bedienden zij zig van een geschrift, dat de Secretaris van Staat in dien tijd had opgesteld, ten voordeele van de Roomschgezinden, nopens de vrijheid van Godsdienstoefening. Hier uit vond men middel, hem niet alleenlijk voor een Papist en voor nog erger uit te maaken, maar zettede LUMEIJ zo sterk tegen hem op, dat die onbesuisde krijgsman hem den dood zwoer, en last gaf hem te doorschieten; des hij genoodzaakt was, wilde hij zijn leven bewaaren, het land andermaal te verlaaten. Den Staaten van *Holland* daarvan kennis gegeeven hebbende, begaf hij zig wederom naar het Land van *Kleef*. Het geen, nopens het bevolen onderzoek, reeds te werk gesteld was, bleef achter, door de daar-

op volgende belegering der Stad *Haarlem*. Behalven den nood, waarin LUMEIJ hem bragt, om het Land te verlaaten, drongen hem nog twee zaaken van aanbelang, om van zijn ampt afteſtaan; welke zaaken hij, echter, gelijk hij naderhand te kennen gaf, niet wilde openbaaren, dan aan de Staaten zelve, ſchoon hij genoeg deed zien, dat ze zijne eer en moed betroffen. Het is niet zeker, of hij voor of na dit zijn vertrek, zijne drie boekskens, *van de Toelaating en Decrete Gods*, geſchreeven heeft; maar het is bekend dat ze in dit jaar (1572) aan den dag kwamen, waarin hij zig ook hevig tegen het Ketterdooden verzettede, 't welk hij openlijk zeide, *dat men hier te Lande wilde invoeren*.

Eene menigte van bewyzen zou men konnen bijbrengen, om te doen zien dat ORANJE van zijne trouw en bekwaamheid niet alleen ten volle overtuigd was, maar 'er ook een goed gebruik van wist te maaken, zelfs geduurende zijne ballingſchap en vlucht. En vermits hij met zijne handen moest arbeiden, om aan den kost te komen, gebruikte de Prins hem, om nuttige onderwerpen voor het Vaderland te beraamen. Onder de ſtukken, door hem in dien tijd geſchreeven, vindt men een welberedeneerd en zeer uitvoerig ontwerp, *om alle Christene Mogendheden te overtuigen, en klaar te doen zien, dat de wederſtreeving der Nederlanders, tegen den Koning van* Spanje, *geenzins oproerig en verkeerd was, maar volgens de eerſte en billijkſte natuurwet*, dat is, *die van zelfverdediging, moest worden goedgekeurd*; bewijzende daarbij ten klaarſten, *dat het onbedachtzaam en haatelijk beeldſtormen geenzins op rekening van welberaadene Regenten, noch eerelijke Ingezetenen kan geſteld worden*. Ook meen ik, dat door hem op dien tijd, en met dat zelfde oogmerk, geſchreeven is, zijn boekske, genaamd *Wortel en Oorſprong der Nederlandſche Beroerten*.

Geen wonder dan, dat een Man, die zo veel ten dienſte van zijn Vaderland verrichtte, en zo zeer tot nadeel en afbreuk van den algemeenen vijand handelde, bij denzelven fel gehaat was: waarvan Don LOUIS DE REQUESENS, in het jaar 1574, ook openbaare blijken gaf, met hem te ſtellen onder die vier-en-twintig perſoonen, welke in *Holland* van zijn *Algemeen Pardon* uitgeſloo-

flooten werden; na welken tijd men ook weinig van hem, in het behandelen van Staatzaaken, gemeld vindt. Dan te meer wordt zijn naam gefpeld in het beloop van zaaken, die den Godsdienst betreffen. Hij fchreef verfcheidene zo ftaatkundige als zintwistende boeken, en hield gezette zamenfpraaken, waarin hij, op gelijke wijze, de Roomfche Kerk, en de nieuwe Hervorming afkeurde. Hij beftreed LUTHER, CALVIJN en BEZA, over verfcheidene Leerftukken, en bijzonderlijk over de Prædestinatie en Erfzonde. Alle zijne fchriften zijn bijeen gedrukt, in drie deelen in folio, in het jaar 1630; welke, echter, weinig van waarde en in geene achting zijn. Want doordien hij zig nooit met eenige gezindheid volkomen vereenigd heeft, en overal iets berispelijks vond, ontmoette hij nergens aanhangers of voorftanders, wordende doorgaans met den naam van *Vrijgeest* gebrandmerkt. Ook was hij, om zijnen onrustigen aart, weinig bemind; doch door zijne ftoutheid maakte hij zig in veele gevallen noodzaakelijk. HOOFT en BOR verhaalen, hoe hij, als een openbaar Beamptfchrijver, zeker Verzoekfchrift, 't welk hij voor de voornaamfte Roomschgezinden van *Haarlem*, dat door twintig perfoonen ondertekend werd, had opgefteld, in tegenwoordigheid van de Gemagtigden der Staaten verfcheuren moest; wordende hetzelve geoordeeld naar oproer te fmaaken. Hoe hevig hem dit tegen den borst ftiet, was het, echter, niet in ftaat, zijnen haat tegen de vijanden van, of de liefde voor zijn Vaderland te doen verminderen, waarvan hij de doorflaandfte bewijzen gaf, met de verijdeling van den aanflag, dien de Spanjaarden gemaakt hadden, om zig van *Enkhuizen* en andere *Noordhollandfche* Steden wederom meefter te maaken. Ook had hij zig, in 't jaar 1581, zeer berucht gemaakt, met het fchrijven van de Juftificatie voor de Magiftraat van *Leiden*, in de zaak van COOLHAAS, waarvan boven gefproken is.

Om hem, ten aanzien van het geene hij tegen de Gereformeerde Kerk verricht heeft, niet te bezwaaren, zullen wij den Ridder HOOFT volgen, in het geene deze heeft aangetekend, nopens zijne beftrijding van den *Heidelbergfchen Catechismus*, waarin hoofdzaaklijk de leer dier kerke vervat is: deze zegt dan: *in dus een verwarring van tweedracht en wantrouwen* (te voo-

een van hem, nopens de overgang van Graaf WILLEM VAN DEN BERG, in dienst van *Spanje*, gesproken hebbende,) *schreef* Dirk Coornhart, *een boekxken tegen den* Heidelbergschen Catechismus, *en eigende het de Staaten van Holland toe, die het uitgeeven als ontijdig mishaagde. Evenwel alzo sekere Predikanten verzogten tegen hem gehoord te mogen worden, zig sterk maakende, de leere van de Catechismus te verdedigen, magtigden de Prins, en de gemelde Staaten, een merklijk getal van Leden hunner vergadering, en des Hoogen Raad, nevens een van het Hof van Holland, voor dewelke* Adrianus Saravia, *voorlezer in de Godgeleerdheid en Predikant, ter eene, en* Coornhart *ter andere zijde, het geschil zouden betwisten. Op den 27sten van de maand October, van het jaar* 1582, *werd dit aangevangen, en een wijl tijds voordgezet, doch door bevel der Staaten gestaakt: want met het eerste punt ging zo veel tijds door, dat het eindelijk onstichtelijk gehouden werd, schoon partijen daarom niet nalieten, elkander met gedrukte schriften te keer te gaan.*

Zij, die zig kunnen verledigen om te leezen, het geen COORNHART, zo van deze gehoudene Dispuatie, als van zijne bezwaaren tegen den *Heidelbergschen Catechismus* geschreeven heeft, zullen moeten erkennen, dat hij, in dergelijke zaaken, meer hoofdig dan verstandig gehandeld heeft, en dat hij ook op verre na niet in staat was, eenige van zijne opgeraapte bezwaaren tegen SARAVIA staande te houden, of te kunnen verdedigen. Zijn schrijven ging evenwel zo verre, dat, toen hij zig, in het jaar 1588, te *Delft* nedergezet, of bij zijnen vriend CORNELIS ADRIAANSZOON BOOMGAART ter inwooninge begeeven had, meenende aldaar meer rust te zullen vinden dan te *Haarlem*, ter voltooijinge van een Werk, waaraan hij reeds dertig jaaren gearbeid had, behelzende eenige uittrekzels en aantekeningen op den Bijbel, uit verscheidene papieren en schriften bijeengezameld, welke hij aldaar voorneemens was, in orde en onder tijtels te brengen; toen hij, herzegge ik, zig aldaar needergezet had, werd hem, van twee roedragende Boden, zeker geschrift voorgeleezen, waarbij hem, op straffe, bevolen werd, binnen vier-en-twintig uuren de Stad te verlaaten. COORNHART verzocht copie van

van dat bevel, doch het werd hem geweigerd; waarop hij zig oogenbliklijk in geschrifte aan Burgemeesteren beklaagde, verzoekende reden te mogen weeten, en in rechten ontvangen te worden. Dan de Heeren van de Wet vonden goed, hem mondeling te antwoorden, *dat hij, geen Burger der Stad zijnde, zig naar het schriftlijk bevel had te gedraagen.* Daarop begaf hij zig naar zijn laatste verblijfsplaats, de Stad *Gouda*, alwaar hij eene verantwoording deed drukken, onder den tijtel van *Naamscherm*, waarin hij niet duister te kennen gaf, dat dit leed hem werd berokkend door de Predikanten, die hem, op alle haatelijke wijzen, van de predikstoelen afschilderden, en waaronder ook waren, die trachtten te bewerken, dat hij in eene eeuwige gevangenis werd opgesloten: waartoe, echter, de Staaten, uit aanmerkinge van zijne diensten, den Vaderlande beweezen, niet te beweegen waren. Het volgende jaar zond hij een' brief aan de Sijnode van *ter Goude*, vervattende een verzoek of aanbod, om de afgebrokene Disputatie over den Catechismus, die de Predikanten (zo hij zeide) hadden afgebroken, te hervatten; dat hem geweigerd werd. In het laatste jaar zijns levens schreef hij tegen J. LIPSIUS, over het Ketterdooden, en deed dat geschrift verzeld gaan met een opdragt aan de Magistraat van *Leiden*; 't welk hem euvel afgenomen werd, doch meer om LIPSIUS te behaagen, dan uit haat, dien zij tegen COORNHART hadden; waarover zij, echter, na den afval van LIPSIUS, groot berouw gevoelden. Op zijn doodbed voltrok COORNHART de Verantwoording van zijn proces tegen het Ketterdooden; welk geschrift zijne erfgenaamen, na zijnen dood, in het Latijn vertaald, door den druk gemeen maakten; blijvende zijne vertaaling van 't N. Testament, met de verklaaringen van ERASMUS, onafgedaan. Hij stierf den 29sten Oct. 1590, en werd in de Groote Kerk te *Gouda*, omtrent voor het Choor, begraaven, alwaar zijn grafzerk pronkt met dit grafschrift, door den Heer HENDRIK LAURENS SPIEGEL gemaakt:

Nu rust	*Nog stigt*
Diens lust	*Zijn digt*
En vreugd	*Geschrijf,*

Was deugd,	*Maar 't Lijf*
En 't waar	*Hier bleeft 't*
Hoe zwaar	*God heeft*
't Ook viel,	*De Ziel.*

Stierf den XXIX October, in den Jaare MDXC.

BRANDT zegt, I. Deel, bl. 767: *In zijn krankbedde was hij seer geduldig en gelaaten; zeggende onder anderen: ik heb van God een ziel ontvangen, die behoort hem toe: indien ik die besitte als mijn eigen, soo doe ik qualijk, maer besitte ik die als Godes, soo doe ik recht. 't Is geen eigendom: hij mag die verwerpen of behouden, soo 't hem gelieft; ik heb geen klagen, maar Godt is goed, hij doet niet dan goedt, ende en sal mids dien syn goed schepsel niet verderven.* Wy zullen ons niet ophouden met een nasporing van alle de verschillende oordeelen, die, na zijnen dood, over hem geveld werden, waarvan de meeste, uit belang van aankleeving of partijdigheid, hunnen oorsprong hebben. Men kan met waarheid van hem zeggen, dat hij een man was van ongemeene talenten, zo van ziel als lichaam, en die altoos werkzaam was. In zijne jeugd had hij zig geoefend in de muzijk en dichtkunst; hij speelde meesterlijk op de fluit, op de luit en clavecimbaal; ook muntte hij uit in de schermkunst: en van alle eerlijke kunsten en wetenschappen bezat hij eenige kundigheden. Op maaltijden en in eerbaare gezelschappen was hij de lust en vreugd, schoon hij zig nooit door den drank liet overmeesteren. Nergens was hij spaarzaamer op, dan op zijnen tijd, levende zeer geregeld; altoos vroeg opstaande, en behoorlijker tijd naar bed gaande; slaapende niet langer dan zes uuren. Onder de opbouwers en voorstanders der Nederduitsche taale was hij geen van de minste zijner tijdgenooten, zijnde een vijand van het gebruik der bastaartwoorden, waartoe hij zeide dat de Nederduitsche taal veel te rijk was. Zijne vertaaling van 't beroemde Werkje van CICERO, *over de Pligten*, schoon weinig bekend, is, in haare soort, een meesterstuk. Hij was zekerlijk een man, die doorgaans heeft doen blijken, dat hem 's Lands welvaart meer ten harte ging, dan zijn eigen: waarom hem de naam van *Waar Patriot* nimmer kan

be-

betwist worden. Hij verkoos liever in een' ſtaat van ſoberheid, dan van uitmuntende grootheid te leeven; denkende, in den eerſten, vrijer en onbeſchroomder, voor de waare vrijheid van zijn Vaderland, te kunnen uitkomen, en de bedwongene Conſciëntien meer van dienst te zijn. Wat zijne ſchriften, over de Godgeleerde verſchilſtukken, betreft, in deze had hij zig tegen geene anderen dan tegen het Ketterdooden verzet. Men zou weinig reden gevonden hebben om hem voor een heelen of halven ketter uittemaaken; maar zijne gevoelens, nopens de Erfzonde; de rechtvaardigmaaking des zondaars voor God, door Christus verdienſte en kruisoffer, die hij beide lochende; met andere ſtukken, daar uit voortvloeijende, deeden, volgens zommigen, zien, dat hij geen vast denkbeeld van de waare leer de Christenen, noch van 't Euangelie had, daar hij, op zijne wijze, de kracht en het wezen, behoudende ſlechts de gedaante der godvruchtigheid, van verloochende; waarom veele Godgeleerden, zo van deze of geene ſecte, niet geſchroomd hebben, hem onder de *Pelagiaanen* te plaatzen. L. BENTHEM, in zijn *Hollond Kirch- und Schuel-ſtats*, p. 329, zegt, onder anderen, van hem: *zijne ſtelling was, dat men in de vergaderingen, de H. Schrift, zonder verklaaring van één eenig woord, zoude voorleezen, tot zo lange dat Godt zulke Dienaars zend als de Apostelen geweest waren, welke Godt zelve had uitgerust om eene nieuwe kerk opterichten.*

Zijn afbeeldzel gaat, op veele en verſcheidene wijzen, in prent uit; onder een van die leest men een tweeregelig vers van den Drosſaart P. C. HOOFT, dus luidende:

Hij proefd' 'er zeven en haast zat van elken Staat,
Maar bleef, van wetenſchap en vrijheid onverzaad.

En onder een andere leest men:

'K ontving tot Amſterdam, ik gaf ter Gouw mijn geest,
Wiens ſtrijdt voor Zeden, Schrift en Vrijheid is geweest.

Voor het eerſte deel zijner werken is zijn leven geplaatst, en

zijne bedrijven, zo als ze hier geboekt zijn, zijn te vinden bij HOOFT, BOR, BRANDT, en anderen.

COPIER, (ANDRIES) was van geboorte een Hollander, als zijnde een natuurlijke zoon van den ouden Heer VAN CALSLAGEN, een getrouw aankleever van Prins WILLEM DEN EERSTEN, en onverzaagd, als de dienst van 't Vaderland 'er mede gemoeid was. Hiervan gaf hij openlijke blijken in het jaar 1574, ten tijde dat gemelde Prins van oogmerk was, om, met goedvinden van de treffelijksten der Burgeren, zig van *Antwerpen* meester te maaken. Deze zaak kreeg in zo verre haar beslag, dat 'er twee duizend Soldaaten, zo wel als hunne Officieren, in andere kleedingen, op de Marktdagen binnen gekomen waren, die heimelijk bij de Burgers gehuisvest werden, meest echter in de Brouwerijen in de nieuwe Stad. De vermaarde RUICHAVER was een van de voornaamste Kapiteinen, en eenige weinige dagen vóór den aanslag binnen gekomen. Vijf honderd man van de zijnen lagen in de Brouwerij, *de drie Snoekjes* genaamd, met kennis en toestemming van COPIER, van welke Brouwerij hij Zegelaar was. Hij deed meer; hij voorzag dezelven, ten zijnen koste, van spijs en drank. De aanslag, door *Don* LOUIS, ontdekt zijnde, werden eerst vier Soldaaten van den Prins gevangen genomen, als ook COPIER zelve De Soldaaten terstond op de tortuur gebragt zijnde, bekenden dat zij in dienst van den Prins VAN ORANJE waren; dat zij hadden gelegen in *de drie Snoekjes*, met kennisse van den eigenaar; dat COPIER VAN CALSLAGEN hun spijze en drank verschaft had, enz. na welke bekentenis zij, op order van den Markgraaf, daags daaraan, werden opgehangen, zonder dat zij eenigen van de hunnen verder openbaarden. ANDRIES COPIER werd, bij den Provoost CAMARGO, op 't kasteel gebragt. Gevraagd zijnde naar zijne omstandigheid, bekende hij die geene te zijn, waarvoor wij hem hier gemeld hebben; met bijvoeginge, dat de oudste dochter van den Heer VAN CALSLAGEN, die Mr. WILLEM MARTINI, Griffier, ten man had, de voorspraak geweest was, op welke hij tot Zegelaar van gemelde Brouwerij bevorderd was. Deze verklaaring was oorzaak, dat hij tot tweemaal toe op den pijnbank werd gebragt, om te onderzoeken of gemelde Griffier

fier geen deelgenoot van den aanslag was. Men had COPIER zo hevig gepijnigd, dat hij in de zijde gescheurd was; het welk, zig tot zweeren zettede, hem den dood veroorzaakte. Geduurende zijne bedlegering zig zo zwak bevindende, dat hij de gewoone spijze niet konde nuttigen, gaf men aan zijne huisvrouw vrijheid, bij haaren man te gaan, om hem iets ter versterking te brengen. Dit geschiedde, en was oorzaak, dat de gevangene middel vond, om onder op den bodem van de pot, met een nesteling, eene waarschouwing voor den Griffier te krabben, en hem naderhand te doen weeten, dat zekere MICHIEL VAN DE WIELE bekend had, dat de Heer MARTINI mede van den aanslag bewust was. Niettegenstaande deze waarschouwing, werd dezelve, als te veel op het gezach van de Magistraat vertrouwende, naderhand mede gevat, en niet, dan na het doorstaan van de zwaarste tormenten, ontslagen.

Zie BOR, VII. Boek, p. 586 en 587.

COQUEL, (ANTONI DE) verdedigde, als Bevelhebber, in dienst des Konings van *Spanje*, in het jaar 1592, en als een dapper man, de Stad *Steenwijk*, tegen Prins MAURITS en Graaf WILLEM VAN NASSAU; weigerende hij, zo lang het hem eenigzins mogelijk was, van overgave te willen hooren. Toen het niet meer mogelijk was, de Stad langer te houden, bedong hij een eerlijken uittogt voor hem en de zijnen; dit werd hem toegestaan, op voorwaarde, dat zij, geduurende den tijd van zes maanden, beoosten den *Rhijn* niet dienen zouden.

Zie BOR, XXIX. Boek, p. 19.

COQUEVILLE, (*Heer van*) of *Cocqueville*, een Fransch Edelman, deed, ten voordeele van den Staat, met een menigte gevluchte *Franschen* en *Nederlanders*, in het jaar 1586, met bewilliginge van ORANJE, nu en dan een' inval in het Graafschap *Artois*; ook namen zij, in *Picardiën*, *St. Valeri* in. Op order van den Koning van *Frankrijk*, en op aandrijving van den Hertog VAN ALBA, daar binnen belegerd wordende, werden zij verraden, door den Marschalk VAN COSSE. Onder de gevangenen bevond zig COQUEVILLE, die onthoofd werd; zijne bijhebben-

bende Nederlanders moesten het insgelijks met den dood bekoopen, wordende alleen de *Franschen* verschoond.

Zie BOR, IV. Boek, p. 238.

CORANO, (ANTONIO) was, hoewel van geboorte een Spanjaard, een man, die de Hervorming toegedaan was. Hij onthield zig, als Predikant der Gereformeerden, in het jaar 1566, in *Frankrijk*, ten tijde dat de Staaten van *Braband*, bij de Hertoginne, na het zenden van 't Request door de Gereformeerden aan den Koning, matiging der Plakaaten verzocht hadden. Op de Verklaaring der Hertoginne, daarop geen besluit te kunnen neemen, dan in volle Staatsvergaderingen, verstoutten zig, eenige dagen daarna, de Gereformeerden, een Request over te geeven aan den Graave VAN HOOGSTRAATEN, en aan de Magistraat van *Antwerpen*, waarin zij verzochten, dat ANTONIO CORANO, een Spanjaart, dien zij uit *Frankrijk* ontboden hadden, voor hen mogt prediken; dat hij, bijgenaamd BELLERINE, een bekwaam man was, zijnde geweest Minister van de Hertoginne VAN FERRARA. Het antwoord was, *dat zij zouden wachten tot de terugkomste van den Prinse, die afweezig was; en deeden zij anders, het was tegen hunnen wil.* Echter deeden zij, op den 1sten December, CORANO prediken. De Magistraat daarover haar ongenoegen betoonende, antwoordden de Gereformeerden, *dat men dit niet ten kwade konde duiden; dat zij geen anderen Predikant hadden, dan* Taffin, *die zieklijk was, en dat zij meenden, noch den Graaf, noch de Magistraat geoffenseerd te hebben, vermits zij zulks bij Requeste hadden verzocht.* De Hertogin willde het verder prediken van CORANO in geenen deele gedoogen, eisschende zelfs dat de Spanjaart gestraft zoude worden; en op dit bevel predikte hij niet meer. Kort daarop, *Valenchien* door NOIRKARMES ingenomen zijnde, en die Stad wederom, ten dienste des Konings, versterkt wordende, kwamen te *Antwerpen* MATHEUS FLACCUS ILLIRICUS, SPANGENBERGEN, en andere Kerkendienaars uit *Duitschland*, de *Augsburgsche Confessie* toegedaan, welken de Gereformeerde Predikanten noodigden tot het houden eener disputatie, over eenige in verschil zijnde artikelen: onder anderen over de tegenwoordig-

digheid van het Lichaam van CHRISTUS in het H. Avondmaal. De uitslag daarvan was, dat de twistende partijen hunne Geloofsbelijdenissen afzonderlijk in druk deeden uitgaan. Om het verschil weg te neemen, of ten minsten te verkleinen, deed CORANO in druk uitgaan een *Zendbrief* aan de Herders der Duitsche Gemeente binnen *Antwerpen*, behoorende tot de *Augsburgsche Confessie*, hun vermaanende tot eendragt met de Gereformeerden. In dien brief noemde hij de eerstgemelden *zijne lieve broederen*, en beklaagde zig dat de stoel der waarheid was verkeerd in dien der tweedragt; de stoel, waarop men niet behoorde te prediken, dan het woord van *God*, om CHRISTUS te leeren kennen, en aanwinst te doen van eenigheid en broederliefde, tot afsterving van den ouden Adam en alle kwaade begeerten. Hij voegde 'er nevens, dat men, anders doende, zig gelijk stelde met onbeschaamde Monniken, instrumenten van den Paus van *Rome*, dien hij den ANTICHRIST noemde. Het middel, dat hij voorschreef, behelsde niets dan gemaatigdheid en liefde: *laat ons* (zegt hij tot slot daar van) *de stichting der gemeente J. C. zoeken, en niet onze eigen ijdele glorie; laat ons, ons beneerstigen om de menschen door onze predikatiën, tot* Christus, *den opperften Leeraar, te leiden, en niet om de* Confesſie van Augsburg, *noch om de Catechismus van* Martinus, *noch om de uitlegginge van* Jan *of* Pieter, *te volgen; laat ons de Vorsten en Prinsen van* Duitschland *te kennen geeven, dat alle questiën zijn neêrgelegd, en dat wij in alle vereeniginge en vriendelijkheid leven.* Deze brief was gedrukt in 't *Fransch* en *Duitsch*, en was gedagtekend binnen *Antwerpen* 22 Januarij 1567. Hij is met den lof van veele begaafdheden te bezitten, en van ongemeen bescheiden geweest te zijn, ten grave gedaald: zeker, iets zonderlings, daar hij een Spanjaart was; 't welk hem, waarschijnelijk, bij de Hertoginne te meer gehaat maakte.

Zie BOR, III. Boek. BRANDT, *Historie der Reformatie*, I. Deel.

CORBARON, één van de zamenverbondene Edelen, wiens afkomst en geslacht duister is.

CORBULO, (CNEJUS DOMITIUS) een man van aanzienlijke geboorte, en Veldoverste der Romeinen, in deze en nabuurige landen; zijnde hem het krijgsbestuur van het Wingewest in *Neder-Germaniën* door Keizer CLAUDIUS opgedraagen. Zijn arbeidzaame aart was gepaard met loosheid en strengheid omtrent de krijgsknechten, waardoor hij niet alleenlijk roem, maar zelfs de eerteekenen der zegepraal verworven heeft, niettegenstaande hem bevolen was, geenen oorlog te voeren. In rust zijnde, was hij bedacht op middelen, waardoor de krijgsknechten in bezigheid mogten gehouden worden. Het middel, waarmede hij hun der ledigheid onttrok, was, het graaven van een grift of vaart, tusschen de *Maas* en *Rhijn*, ter lengte van omtrent zes mijlen, om daardoor, volgens TACITUS, de gevaaren van de *Noordzee* te ontgaan; of op dat daardoor de rivieren, door de zeevloeden opzwellende, de landen minder aan overstroomingen zouden blootstellen. De *Caninefaten* waren gewoon, hunne laagere landen, met kaaijen en kadijken, tegen de ligte vloeden te beveiligen, 't welk alleen dienstig was ter stuiting van het water, dat van verre en langzaam tot hen kwam; doch een zwaarder en steviger dijk was 'er noodig tegen de overstroomingen, die hun onvoorziens en met meerder felheid overvielen. De arbeidzaame, CORBULO, hierin willende voorzien, was voorneemens, niet verre van de *Noordzee*, een grooten dijk te doen maaken, om daarmede de kleiner kaaijen en kadijken, die van den eenen kant tegen de *Waal*, en van den anderen tegen den *Rhijn* aanlagen, aan elkander te voegen, en aldus de vloeden van de *Noordzee* zo veel te krachtiger van de binnenlanden aftekeeren. Ter bereikinge van dit zijn oogmerk, deed hij de grift zo diep en breed graaven, dat de uitgegraavene aarde daartoe voldoende mogt zijn, en dat niet zonder eenigen omweg, vermits de grond zulks misschien vereischte. Dewijl men nergens anders, in het Eiland der Batavieren, gevonden heeft, dat de *Rhijn* 23000 schreeden, dat is vijf en drievierde mijlen van de *Maas* af is, ja zelfs naauwlijks boven de honderd zeventig stadiën, zo als DIO de tusschenwijdte bepaalt; moet men onderstellen, dat hij niet wel op eene andere plaats aan de *Maas* heeft kunnen komen, dan recht tegen over *Geervliet*, daar deze stroom zig met de *Waal* vereenigt.

eenigt. Het is ook zeer waarschijnelijk, dat hij de *Fossa Corbulonis*, (de vaart van *Corbulo*) welken naam zijn gevraavene grift gedraagen heeft, bij den *Rhijn*, aan het einde van de *Leidsche Vaart*, de *Vliet* genaamd, begonnen heeft; en 'er is mede niet aan te twijfelen, of de grift zelve is in het Nederduitsch zo genaamd geweest: want het woord *Vliet* betekende, bij de nabuuren van de *Noordzee*, de Eb en Vloed, om welke te keeren dit werk is aangelegd. Maar dat men daarom zou vastſtellen, dat de Vaart, Grift of Graft van CORBULO, dezelfde is, die nog tegenwoordig van *Leiden*, door *Delft*, naar *Maaslandſluis* loopt, ſchijnt te ſtrijden tegen den inhoud van de oude Hollandſche Jaarboeken, die zo wel het jaar, als den uitvinder van dit werk uitdrukkelijk aanwijzen. Want men kan niet twijfelen, dat de Dijk van CORBULO, eenigen tijd daarna, wanneer de oevers met veel zwaarder werk, tot aan de *Noordzee*, voorzien en verzekerd waren, als onnut, wederom in de grift geworpen is, vermits men van dezelve nergens eenig overblijfſel meer vindt. Doch zij, die TACITUS en DIO, de eenigſte wegwijzers in dezen, verlaaten, en de Vlieten verder nagaan, ſchroomen mogelijk in de Vaart van CORBULO te vallen, vermits zij anders daartoe geen de minſte reden hebben. Het is een bekende zaak, dat 'er verbaazend veel geſchreven en getwist is, om de rechte Grift van CORBULO aantewijzen, zonder dat zulks tot nog toe beſlist is. Nergens maken de Hollandſche Jaarboeken melding, door wiens last de gemelde Graft, die van *Leiden*, door *Delft*, naar *Maasland* loopt, gedolven zij, maar wel van de opbouwing der Stad *Delft*, zonder echter van de Graft te ſpreeken. Dit niettegenſtaande is het gemeenſte gevoelen, dat die Stad aan de Graft van CORBULO geſticht is. CLUVERIUS ijvert 'er zeer ſterk voor; en tot nog toe heeft men ook geene bewijzen tot het tegendeel, die meer ſteek houden.

Men zie verder hier over ALTING & HALMA, P. I. p. 47.

CORBULONIS MUNIMENTUM, *of de Schans, Vesting of Sterkte van Corbulo.* Kort voor dat deze Veldheer het bovengemelde werk ter hand nam, met zijne vloot aan den *Eem* geland zijnde, om overteſteeken naar het land der *Cauchen* en *Friezen*, die

door

door het gerucht van zijne ftrengheid verfchrikt waren, zonden zij hem terftond Gijzelaars, en booden aan, weder te keeren onder de gehoorzaamheid, waarvan zij zig, na de nederlaag van APRONIUS, ontflagen hadden. CORBULO hun dus enkel met zijne komfte tot onderwerping gebragt hebbende, wees hun landen aan, maakte, om hen in toom te houden, een fterkte in dezelve, richtte 'er een Raad op, en gaf hun Overheden en Wetten. Den tijd, waarin dit is voorgevallen, wijst DIO aan, als geweest zijnde in het agt-en-veertigfte jaar onzer tijdrekening, toen CLAUDIUS voor de vierde, en AULUS VITELLIUS voor de derdemaal Burgemeefter was. Min zeker is de plaats, alwaar die fterkte door hem is aangelegd; men moet 'er dus, uit de omftandigheden, naar gisfen. Op het Art. BADUHENNA is aangetoond, dat zij, die over het *Vlie* woonden, het alleen zijn geweest, welken de legers van APRONIUS verflagen, en genoodzaakt hebben terug te keeren: dewijl de *Friezen*, die aan den *Rhijn* woonden, door de Romeinfche vloot terug en in toom gehouden werden. TACITUS geeft niet onduifter te kennen, dat CORBULO, met zijn gewapend leger, naar het land der *Cauchen* trekkende, denzelfden weg koos, langs welken GERMANICUS, voor dezen, naar de *Cherufcen* getrokken was, naamlijk door vaarten, meiren en verdronkene landen; dat hij, aan den *Eem* komende, ontmoet heeft de Gezanten en Gijzelaars der *Friezen*; waaruit dan geen ander befluit kan opgemaakt worden, dan dat CORBULO zijne fterkte maakte in het gedeelte van *Friesland*, over het *Vlie*, hetwelk het naast aan den *Eem* en het land der *Cauchen* lag. Dan ook dit geeft nog geene volkomene zekerheid van de waare gelegenheid, fchoon men dit befluit moet maaken, uit de bekwaamheid van de plaats, uit de overblijfzelen van den Raad, Overheden en Wetten, die men nog ergens kan opfpooren; en dit doende, dan zal men 'er geene vinden, waarop alles met meer recht kan worden toegepast, dan op *Groningen*: 't zij dat men acht geve op de nabijheid van de rivier de *Eems*, die door de Romeinen zo menigvuldigmaal bevaaren werd; of op de gemaklijkheid, om van de *Noordzee* en de *Marnamaanfche Haven* daar inteloopen; of eindelijk op den weg te land, langs een harde en hooge ftreek, van de Graft van DRUZUS af. Ook zal

men

men geene Stad vinden, daar de vorm van Regeering aan de Romeinsche zo veel evenaart; waarvan men de bewijzen omstandig bij ALTING vinden kan. En wat aangaat dat aldaar, minder dan elders, *Romeinsche* Oudheden gevonden zijn, zulks kan men goedmaaken uit TACITUS, die verhaalt, dat CLAUDIUS aan CORBULO verbood, eenig nieuw geweld tegen *Germaniën* te pleegen, en dat hij zelfs de Bezetting aan deeze zijde van den *Rhijn* deed te rug trekken.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*, cap. 19.

CORIOVALLIUM, volgens HALMA, uit ALTING, een plaats in het *Land van Overmaaze*, in het Reisboek van ANTONIJN, *Coriovallum* genaamd, doch in de Reiskaart *Cortovallum*, dat zekerlijk niets dan een misstelling is, zijnde in plaats van de *i* een *t* gesteld. Beiden stemmen overéén, dat *Coriovallium* ligt vier gemeene Duitsche mijlen van *Atuaca*, in het *Land van Tongeren*; in het midden tusschen *Gulik* en het *Land der Ubiën*, (Keulenaars); dat ook *Coriovallium* en *Juliacum*, of *Gulik*, drie en een halve mijl van elkander liggen; en dus zou dit de plaats geweest zijn, daar tegenwoordig *Keijer* is, zijnde een Dorp, gelegen in een dal, een mijl van *Maastricht*. CLUVERIUS, om te doen gelooven, dat het, door moorden en steelen, in onze dagen, befaamde *Valkenburg*, het oude *Coriovallium* is, verzint eene benaaming, die nooit voorheen door iemand genoemd werd, naamlijk *Corwalgen*, en houdt met veel ernst staande, dat de Romeinen daarvan hun *Coriovallium* gemaakt hebben, op het Duitsch *Walchenburg*, waarvan zij *Cor* voor afgenomen, en *Burg* achter aan gezet hebben. Hij zegt verder, dat 'er geen onderscheid is tusschen *Valckenburg* en *Walchenburg*, als alleenlijk in de uitspraak. Indien zulke verzieringen kunnen doorgaan, zou het met de oude en hedendaagsche Geographie bedroefd gesteld zijn.

Zie HALMA.

CORNELII, (A.) geboren te *Delft*, uit een eerlijk geslacht, *Storm van 's Gravezande* genaamd. Al in zijne jeugd werd hij, door zijne ouders, ter Schoole gezonden, met oogmerk om hem

het predikampt onder de Hervormden te doen bekleeden; waaraan ook bij uitneemendheid voldaan werd. Zijne eerste standplaats was *Frankendaal*, in het jaar 1573. Naderhand te *Delft* zijne ouders komende bezoeken, werd hij aldaar beroepen, en bleef 'er, met bewilliginge van die van *Frankendaal*. Hij was de derde in den rang der Delfsche Leeraaren na de Hervorming, en was tegenwoordig op de Sijnode te *Middelburg*. Hij overleed den 9den Junij 1605. Zijn afbeeldzel gaat in prent uit.

Zie BLEISWIJK, p. 400.

CORNELII, (ADRIANUS) een vermaard Kanunnik, geboren te *Brouwershaven*, stierf in Augustus 1556.

CORNELII, (POPPIUS) was, in den jaare 1603, Lid van de Sijnode te *Harlingen*, in 1615 van die te *Bolswaard*, en overleed den 25sten Mei 1625. Men houdt hem voor den zoon van CORNELIUS POPPIUS, van *Roster* of *Oosterhoule*, voortijds Leeraar te *Sneek*, vanwaar hij, om zijnen Godsdienst, gebannen werd, in 1567, op verbeurte van lijf en leven. Twee jaaren daarna werd hij Predikant te *Westerhuizen*, in *Oost-Friesland*. Waarschijnelijk is hij het, die te *Wezel*, in 1568, de Kerkenorde, aldaar beraamd, mede ondertekend heeft.

Zie DREAS, *Naamregister der Predikanten*.

CORNELIS ADRIAANSZ, doorgaans bekend bij den naam van BROER CORNELIS, werd geboren te *Dordrecht*, in het jaar vijftien honderd en twintig. Zijn vader was Mr. ADRIAAN CORNELIS WOUTERSZ, Pastoor van de Nieuwe Kerk, binnen gemelde Stad. CORNELIS werd, in het jaar 1548, Minderbroeder te *Brugge*, daar hij openlijk, geduurende den tijd van dertig jaaren, predikte, (als men aan zijne walgelijke Sermoenen den naam van Predikatien geeven mag,) mids men daarvan afneeme den tijd dat hem door de Magistraat het prediken verboden was. Naar den tijd, waarin hij leefde, had hij zig tamelijk wel in het Latijn en Grieksch geoefend, en verstond ook een weinig van het Hebreeuwsch. Meer was hij geleerd in de kunst van vleijen en lasteren; doch als hij 'er zig op toeleide, wist hij somtijds de

zaa-

zaaken zeer wel voortedraagen, en werd daardoor, in dien tijd, voor een treffelijk Prediker gehouden. In alle zijne Sermoenen verhief hij den maagdlijken ftaat verre boven den gehuwden, om den Hemel te verdienen: waardoor hij veele getrouwde vrouwen zeer bekommerd maakte, en veele jonge dochters een afkeer voor het huwelijk inprentte; van beiden kwamen veelen bij hem ter biechte, om raad en troost vraagende. BROER CORNELIS, die een geile boef was, kreeg het in den zin, om uit alle dezen eene Orde van *Devotarisfen* in te ftellen; betoogende, volgens zijne wijze, dat de getrouwden nog zalig konden worden, zo zij de vleeschlijke begeerten in het huwelijk konden wederftaan; doch niet de daad zelve, maar de neiging van de vrouw tot den man, moest uitgeroeid worden. Zelfs dit als een onmogelijke zaak kennende, ried hij de geenen, die hem minder dan wel andere behaagden, zig dikwaals bij haare Pastoors ter biechte te begeeven, van wien zij dan de abfolutie zouden ontvangen. Gantsch anders handelde hij met die, welke hij voor fchoon hield, en die hij dus gaarne onder zijne Orde had. Om deze tot *Devotarisfen* te maaken, beduidde hij haar, dat, vermits zij de inwendige gebreken in het lichaam niet konden wederftaan, het noodig was, dat het lichaam door uiterlijke penitentie gekastijd werd. Na dat die misleide menfchen zig dan geheel onder zijne gehoorzaamheid en beftuuring begeeven hadden, moesten zij ieder maand bij hem ter biechte komen, en op de door haar bezwoorene gehoorzaamheid, hem haare innerlijke beweegingen, en alles, wat in het huwelijk door haar bedreeven was, ongeveinsd, hoe platter hoe godvruchtiger (zo hij zeide) verklaaren; om haar dan, als een bekwaam Geneesheer, zulver te kastijden, en daarna te abfolveeren. Wanneer nu de in het geweeten bekommerde vrouwen dit gedaan hadden, zeide hij, *dat tot heimelijke en onkuifche zonden eene heimelijke zuivering en heimelijke discipline, die de wereld niet weeten mogt, (om dat dezelve het geestlijke niet kende) van nooden was: daarom moesten zij, op pæne van de eeuwige verdoemenisfe, hem zweeren, van deze heimelijke penitentie aan niemand te ontdekken.* Na het afleggen van dien bedriegelijken en fchandelijken eed, nam hij die ongelukkigen voor *Devotarisfen* aan. Van de on-

ongetrouwden onderzocht hij de gedachten, en handelde voorts daar mede als met de getrouwden; laatende haar zelven de gardekens maaken, en zeggende met een groote ernsthaftigheid, *dat zij, om de discipline van hem te ontvangen, haar lichaam ontblooten moesten, om door die naaktheid, de beschaamdheid, benevens de geveinsdheid, te overwinnen.* Van trap tot trap bragt hij haar daartoe, dat zij zig moedernaakt ontkleedden, hem de gard in handen gaven, en ootmoedig baden, haar zondig lichaam te willen tuchtigen; 't welk hij dan deed, zeggende: (welk een schoft!) *dat Gode aangenamer was, de ootmoedigheid der penitentie, en dat zij zig ontkleed hadden, dan wel de harde slagen, die hij ook weigerde te geeven;* misbruikende daartoe veele zinspreuken van godvruchtige oudvaderen. Dan, hoe zwaar ook deze booswicht de onnozelen door eeden verbonden had, werd, echter, dit zijn schandelijk bedrijf openbaar, door twee zeer eerbaare dochters, BETTEKEN MAAS en KALLEKEN PIETERS genaamd, welke tot de ontkleeding niet wilden bewilligen, en daarom door BROER CORNELIS als verdoemd en voor ketters uitgemaakt werden. Deze gingen zig daarover in de biecht beraaden met den Gardiaan van het Klooster, die haar beter en eerlijker onderrichtte, onder voorwaarde van te zwijgen, en het Klooster niet te schande te maaken. BROER CORNELIS, niet kunnende verdraagen dat zij zig van hem onthielden, deed haar beide in den kerkban, ja beklaagde zig zelfs op den predikstoel over BETTEKEN MAAS. De Magistraat 'er dus kundschap van krijgende, deed de beide dochters voor zig komen, en ontdekte toen den gantschen handel. De Regenten, na die ontdekking, met reden, voor de eer van hunne vrouwen en dochters beducht zijnde, klaagden 'er over aan den Gardiaan, die CORNELIS, in het jaar 1563, naar *Iperen* verzond. Dan, met den aanvang der beroerten in de *Nederlanden* (1566), kwam hij, zonder verlof, weder te *Brugge*, en begaf zig op den predikstoel, gruwelijk tierende en scheldende op de Magistraat, op de Staaten Generaal, op de vier Leden van *Vlaanderen*, op den Prins VAN ORANJE, en op de Ketters. Hij betoonde zig, in zijne woeste drift, somtijds meer dol dan verstandig, ja hij schaamde zig niet, de oneerlijkste taal voorttebrengen. Hoewel zijne

Ser-

Sermoenen genoeg bekend zijn, zullen wij een gedeelte van één derzelven, die hij in de maand December 1566 deed, schoon op verre na de slechtste niet, hier bij voegen. Na gedeeltelijk zijnen text verklaard te hebben, zeide hij: *ba, ik zoude van dulligheid en gramschap wel uit mijn vel springen; ba, daar zijn te Antwerpen, in dien helschen poel, in dien duivelschen afgrond, daar alle vermaledijt fenijn en stinkende vuiligheid te zamen groeit en vloeit, wederom nieuwe verraders, nieuwe schelmen en booswichten, uit de vervloekte en verdoemde Duitsche landen aangekomen, en meenen hier in deze edele Nederlanden, (welke zig vroomlijk in het Catholijk kerstengeloove gehouden hebben, tot dat die magere drooge Duitsche Leereaersgaten hun vuil bescheten request gepresenteerd hadden,) hun lieder Confessie van Augsburgsche overtebrengen en te planten: daarom schijte ik in de Confessie van Augsburg; ba, de tijd zal nog komen, dat die Confessie aan de galg gehangen, met slijk en stront beworpen zal worden; ja alle Catholijken hun gat 'er aan zullen veegen, ba! zo ziet! ba! de Duivel haalt de Confessie: ou wat meent dij! dat wij dol en zot zijn, en dat wij ons zo zullen laten overduivelen, van deeze leereaersgaten, deeze verraders.* Doch, al genoeg van deeze ergenissen en morssigheden! In het jaar 1572 voer hij niet min verwoed uit tegen ALBA. Dan het verdriet ons langer met die zotheden bezig te zijn; die 'er behagen in vindt, leeze zijne Sermoenen zelve; waaromtrent wij, echter, durven verzekeren., dat daaruit geen het minste nut of stichting te haalen is. Men moet hem evenwel dit recht doen, dat volgens het getuigenis van ZWEERTIUS en andere geloofwaardige mannen, 'er eenige geleerde leerredenen van hem in schrift gezien zijn, die in de beroerten zoek geraakt zouden weezen. Ook is nog van hem gedrukt, eene Verhandeling over *de Zeven Sacramenten*, en eene Uitlegging van *de Tien Geboden*. Ten tweedemaale was hem, in het jaar 1576, het prediken verboden. Niet lang daarna werden de broeders van zijne Orde beschuldigd van onnatuurlijke zonden; waarom eenigen van hun verbrand werden. Na dien tijd leefde BROER CORNELIS in een zieklijken en kwijnenden staat, tot den 14den Junij van het jaar 1581. Eenigen zeggen dat hij in zijn Kloos-

ter te *Brugge*, andere dat hij in 't *St. Jans Gasthuis*, aldaar begraaven is. Ook word gezegd, dat de bekende Schilder H. GOLTIUS zijne predikatiën afgeschreeven en in het ligt gebragt heeft. Te *Brugge*, op het kerkhof der Minderbroederen, ziet men nog, ter zijner eere, een grafschrift, ingericht als of hij een onbesproken en heilig mensch geweest ware; en niet alleen dit, maar een kundig en achtingswaardig man onder de Roomschgezinden, niettegenstaande hij wel voorzag dat hij daarover aanstoot zou lijden, ondernam, hem van zijn smette te zuiveren, in deze woorden:

„ Dit is dan die beruchte en wijdbefaamde *Broer Cornelis*, wiens gedrukte predikatiën zo menig gezelschap vervrolijkt hebben, en nog daaglijks vervrolijken, en greetiger van veele menschen gelezen worden, als het beste predikatieboek, dit is de eigen *Broer Cornelis*, zal ik nog eens zeggen, want het herhaalen van zijn naam, zal alleen alle mijmeringen en zufferijen van menig lezer verzetten; dit is, zeg ik, die Dordsche Minnebroeder, van wien zo veel buitensporige malligheden, om hier geen slegter uitdrukkinge te gebruiken, verteld worden. Zouw ik die algemeene vreugde hier komen stooren; zouw ik Hollands tijdverdrijf, ik zegge zijne drollige en meer als koddige Predikatien, en alle die mooije vertellingen, in twijfel durven trekken? had ik een algemeene afstand van alle inlandsche Schrijvers, tegen mij te wachten? Het zal evenwel, hoop ik, geen schelmstuk zijn, het zeggen van anderen, en hun oordeel over de gemelde Predikatien, en over die zo uitgekreten vertellingen, den Lezer in 't kort voortestellen: Een bescheiden en onpartijdig karel is nooit onwillig, zo wel de verdediging als de beschuldiging aantehooren: ik wil niet ontkennen, dat wij al aardige Predikanten in onze kerk gehad hebben, dat de Monnikken voornamelijk, 't zij om wat bezonders te zeggen, 't zij uit onkunde, 't zij om andere redenen, somwijlen fratzen en fabelen, voor bondige redenen en Euangelische waarheden, op den Predikstoel gebracht hebben, en het volk met onnutte vertellingen, in plaats van heilzame en stichtelijke leeringen, opgehouden hebben: maar dat al geeft nog geen vast gevolg tegen *Broer Cornelis*. Het zou ons in alle gevallen niet deeren, dat een drollige Monnik eenige potzen

zen op den ftoel der waarheid aangerecht, en eenige onbetaamlijke kwinkflagen, en boerterijen uitgelapt had; men kon dit niet meer dan op de rekening van zijn Konvent zetzet; maar de waarheid mag en moet in alles worden nagezocht. Ook wil ik mij in deze zaak niet als rechter gedragen, en 'er zelfs niet eens in ftemmen, maar alleen bijbrengen wat deftige Schrijvers 'er van geoordeeld en gefchreven hebben, en laaten den Leezer dan oordeelen, of men over dien Dordfchen Minderbroeder, ongehoord, ongezien, ongekend, niet al te driftig geoordeeld heeft: laat ons dan hooren wat geleerde en befcheiden mannen en fchrijvers, die in zijn tijd geleefd hebben, van hem zeggen.

„ VALERIUS ANDREAS, een man van kennis, en die nooit van partijfchap befchuldigd is geweest, geeft het getuigenis van hem, dat hij in geleerdheid en welfprekenheid heeft uitgemunt, dat hij in drie taalen bij uitnemenheid ervaaren is geweest, dat hij de Bruggenaars dertig jaaren lang, met een bijzondere bevalligheid en lieftaligheid in het goddelijke woord onderwezen heeft: dat hij tusfchen de lasteringen en het geduurig raazen en tieren der oncatholijken, tusfchen de vuilaartige aanvechtingen der lasteraars, en tusfchen de befpotting van eerrovende fchimpfchriften, altijd volftandig en onbefweeken is gebleeven, en de rechte Apostel van *Brugge* is geweest." Eindelijk voegt de gemelde Schrijver, uit SANDERUS, 'er bij, dat zijne fchriften, na dat hij overleden was, door de kwaadaartigheid der Onroomfchen vervalscht zijn, en dat zij 'er ontuchtige kwinkflagen en klugtige befpottingen van den zeer vroomen en onfchuldigen man hebben ingeflanst."

Doch de vraag is, of de geleerde VAN RIJN, wiens woorden dit zijn, in de aantekeningen op de *Kerklijke Oudheden van Zuidholland*, p. 133 en 134, in zijne vooraffpraak zelf niet genoegzaam te kennen gegeeven hebbe, aan dit getuigenis van VALERIUS en SANDERUS geen volkomen geloof te kunnen geeven. Want waarom anders het beding gemaakt, *van geen rechter te willen zijn*, en te bekennen *met die getuigenisfen niet eens in te ftemmen?* Dit zo zijnde, ware immers zo een voorfpraak beter achtergelaaten, ten minften om zijns zelfs wil. Nog komt 'er bij, dat BROER CORNELIS ftierf in het jaar 1581, gelijk wij ge-

 zegd

zegd hebben, en dat VALERIUS ANDREUS eerst geboren werd 1588, en overleed 1643, en dus als geen gelijktijdig levende schrijver bijgebragt kan worden. Zijn afbeeldzel gaat, onder de zeldzaame pourtraiten van VAN SICHEM, mede in prent uit.

CORNELIS, (WILLEM) was een Zeeuwsch Kapitein, in dienst van de geoctroijeerde West-Indische Maatschappij. In het jaar 1634 geraakte hij, met eenige andere Nederlanders, omtrent de kust van *Brazil*, in een hevig gevecht met de Spanjaarden, waarbij deze Held, kort vóór dat de vijanden vernield werden, kwam te sneuvelen.

Zie DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal van de West-Ind. Comp.* p. 396.

CORNELIS DIRKSZOON, bekleedde, in het jaar 1572, te *Monnikendam*, de waardigheid van Burgemeester. Een man van grooten moed en bekwaamheid zijnde, was hij boven dien bekleed met den rang van Admiraal van *Noord-Holland*. Proeven van zijne dapperheid gaf hij in het vermaarde gevecht tegen BOSSU.

Zie het Artikel BOSSU.

CORNELIS MIJNARTSZ; zie WIJNARTS. (CORNELIS)

CORNELIS WIGGERTSZ; zie WIGGERTSZ. (CORNELIS)

CORNELIS DE WITH; zie WITH. (CORNELIS DE)

CORNELISZ, (JACOB) ook wel genaamd JACOB VAN DAALEN, werd geboren te *Rotterdam*, in het jaar 1608. Onzeker is het, wanneer hij gestorven is; dit weet men, dat hij een ijverig Leeraar bij de Doopsgezinden te *Amsteldam* was, en wel met naame bij de zulke, welke hunne vergadering in de kerk bij *'t Lam* hielden; met welke hij naderhand zig vereenigde met die van den *Toren*. Hij was zeer ervaren in de Heel- en Ontleed-kunst, waarvan de bewijzen in druk zijn. Zijn naam is mede vermaard geworden door eenige verschillen, welke hij had met JOOST HENDRIKS, over *den Dood van Christus*. Zijn afbeeldzel gaat, op meer dan ééne wijze, in prent uit.

CORNPUT, of CORPUT, is een aanzienlijk geslacht, dat veele jaaren te *Breda* en te *Dordrecht* gebloeid, en aanzienlijke mannen voortgebragt heeft. De eerste, dien wij op de geslachtlijst daarvan ontmoeten, is

CORNPUT, (HENDRIK VAN DEN) getrouwd met *N. N.* bij welke hij verwekte,

CORNPUT, (NICOLAAS VAN DEN) *Hendriksz.* Burgemeester te *Breda*, getrouwd met *N. N.* waarbij hij verwekte twee zoonen en eene dochter:

1. ANTHONIJ, die volgt.
2. HENDRIK, Kanunnik te *Breda*, zeer onverwacht overleden, den 1sten Januarij 1537.
3. EVA, die trouwde met *Gillis Buysen*, welken zij drie kinderen baarde.

CORNPUT, (ANTHONIJ VAN DEN) *Nicolaasz.* trouwde eerst ALEID VAN BERGE, en daarna ANTHONIA BORMS. In het eerste huwelijk verwekte hij vijf kinderen:

I. HENRIK, wiens vrouw was ELISABETH VAN HAGE, en liet na zeven kinderen: 1. WILLEM, 2. ANTHONIJ, 3. ALIJT, 4. JASKENS, 5. GOOLKEN, 6. MARIA en 7. ELISABETH.
II. Mr. JOHAN, die volgt.
III. MARCELLUS, gehuwd met ANTHONIA ANDRIES, *Cijsberts dochter*, waarbij hij had tien kinderen:

1. ALIJT, getrouwd met JAN VAN CETERS, dien zij één zoon baarde.
2. MARGRITA, getrouwd met LAMBERT VAN OORT.
3. HEYLKEN, getrouwd met GILLIS VERRIJKEN.
4. DINA.
5. CORNELIS, die ter vrouw had ELISABETH *Dingemans dochter*.
6. JOHAN.
7. NICOLAAS.

8. JOHANNA, die ten man had HENDRIK VAN DUUREN.
9. HUYBERT, vluchtte naar *Hamburg*, en trouwde aldaar met MARGRETHA TADEUS.
10. HENDRIK, ſtierf ongetrouwd.

IV. CORNELIS, was Burgemeeſter te *Breda*, en getrouwd met ANTONIA *N.*

V. LAMBRECHT, had ter vrouwe SYMONA DE BONT, en won bij haar drie kinderen:

1. ANTONIA, gehuwd aan LAMBRECHT VAN SCHARRENBERG; zij hadden één' zoon.
2. HENDRIK, gehuwd met LOLKJE VAN LEEUWAARDEN, verwekte bij haar één' zoon, JOHAN genaamd.
3. CATHARINA, gehuwd met KORSTIAAN BAARS, ſtierf zonder kinderen.

CORNPUT, (Mr. JOHAN VAN DEN) *Anthonisz*, geboren den 1ſten December veertien honderd twee-en-negentig, was Griffier en Secretaris der Stad en Baronnie van *Breda*, in de jaaren 1539, 1560, 1561, en in het laatstgemelde Burgemeeſter aldaar. Den 17den October 1525, was hij getrouwd met ANTHONIA MONTENS, geboren den 15den December 1509; zij was de dochter van HENDRIK MONTENS SEVERIJNSZ, Raad en Theſaurier Generaal van de Graaven JOHAN ENGELBERT en HENDRIK VAN NASSAU, en daarna van de Prinſen RHENÉ en WILLEM VAN ORANJE. Den 17den September 1567 vluchtte VAN DEN CORNPUT, met zijne vrouw en kinderen, om de komſte van ALBA te ontwijken, uit *Breda*, in navolginge van ORANJE. In 't eerst zettede hij zig te *Kleef* neder; van daar trok hij naar *Westphalen*, alwaar hij, in den jaare 1569, overleed. Zijne weduw ſtierf te *Heidelberg*, in 1578. Zij hadden te zamen gehad agttien kinderen, waarvan tien jong geſtorven, en de overgeblevene dezen zijn:

1. BARTHOLOMEUS VAN DEN CORNPUT, geboren den 23ſten Augustus 1533; Griffier en Secretaris der Stad en Baronie van *Breda*, in 1560, 1578 en 1590. Daarna was hij

hij Secretaris te *Antwerpen*, en laatst Secretaris van de Weeskamer te *Dordrecht* Hij trouwde, 1562, CATHARINA MONTENS, en stierf te *Alkmaar*, den 1sten December 1610, nalatende

ANTHONIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 1sten Maart 1564, en getrouwd, 1620, met Mr. THOMAS BUL, in *Engeland*, alwaar zij, 1640, stierf, zonder kinderen natelaten.

2. JOHANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 18den October 1534, trouwde, den 13den Januarij 1562, met HENDRIK SMETIUS, Lijfartz van den Paltsgraave, Hoogleeraar in de Medicijnen te *Middelburg*: hij stierf 1614, en zij 1589, nalatende vier kinderen;
3. ANTHONIJ, die volgt
4. HENDRIK, volgt naderhand.
5. JOHAN, geboren 1542, en overleden 1611; zijne bedrijven zullen hierna gemeld worden.
6. SEVERIJN, geboren 1543, trouwde, 1570, ANNA VAN DER MEULEN, en stierf den 8sten September 1575, nalatende één éénigen zoon,

   JOHAN VAN DEN CORNPUT, die stierf in de *Straat van Magelaan*, als Vaandrig van den Admiraal MAHU.
7. ELISABETH, geboren 1552, trouwde, den 4den April 1578, met den vermaarden Hoogleeraar FRANCISCUS JUNIUS, te *Leiden*; zij stierf den 12den April 1587, en hij den 23sten October 1602, nalatende vier kinderen.
8. NICOLAAS, Secretaris te *Breda*, trouwde met *N. N.* en had verscheidene kinderen, onder andere:

   HESTER VAN DEN CORNPUT, getrouwd met EMANUEL VAN METEREN, en

   N. N. VAN DEN CORNPUT, getrouwd met JOACHIM ORTEL, Agent van de Staaten Generaal.

CORNPUT, (ANTHONIJ VAN DEN) derde zoon van Mr. JOHAN, geboren den 3den Mei 1536, was Secretaris van de Weeskamer te *Breda*, en trouwde, 1561, met GEERTRUIJ VAN DEN BROEK: hij overleed den 26sten Augustus 1573, en liet na twee zoonen:

1. Jo-

1. JOHAN, die aanstonds volgt.
2. Mr. CORNELIS VAN DEN CORNPUT, die zonder kinderen stierf.

CORNPUT, (JOHAN VAN DEN) oudste zoon van ANTHONIJ, werd geboren in Januarij 1563, en was in 1618, Schepen te *Breda*, en Rentmeester vàn de *Hooge en Laage Swaluwe*. Hij nam, in den jaare 1597, ter vrouwe MARIA BUYZEN, geboren in 1578, zijnde de dochter van CORNELIS BUYZEN, Schepen te *Breda*, en Lijfartz van Prins MAURITS. Hij overleed den 21sten April 1618, hebbende uit dit zijn huwelijk verwekt tien kinderen, waarvan 'er vijf jong gestorven zijn, en de overige vijf volgen. Zijne weduwe hertrouwde met JOHAN BERK, Ridder, Raadpensionaris der Stad *Dordrecht*, Extraordinaris Ambassadeur bij den Koning van *Engeland*, en bij de Republiek van *Venetien*.

1. ANNA VAN DEN CORNPUT, oudste dochter van JOHAN VAN DEN CORNPUT en MARIA BUYZEN, geboren den 24sten April 1599, trouwde, den 19den October 1616, met Mr. JACOB DE WITH, Heer *Corneliszoon*, nalaatende vier kinderen. Zie de Genealogie van DE WITH.
2. MARIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 31sten October 1603, trouwde, den 26sten November 1624, met Mr. ABRAHAM VAN DER MEER, Doctor in de beide Rechten, Raad Ordinaris in den Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, zoon van Mr. PIETER VAN DER MEER. Haar tweede man was CAREL LOTEN. Zij overleed 1671. Haare kinderen zal men vinden in de Genealogie van VAN DER MEER.
3. GEERTRUY VAN DEN CORNPUT, geboren den 24sten Maart 1605, trouwde, den 22sten Februarij 1628, met CORNELIS VAN ZIJPESTEIN, en overleed den 25sten Aug. 1649, nalaatende vijf kinderen, die bij de Genealogie van ZIJPESTEIN gemeld moeten worden.
4. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 29sten April 1606, trouwde, den 5den September 1629, met Mr. QUIRIJN DE VEER, Heer in *Calansoog*, Baljuw van *'s Gra-*

'*s Gravenhagen*; zij overleed den 10den Maart 1672, en hij den 18den November 1675, nalaatende zes kinderen.

5. ANTONIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 26sten November 1607, trouwde, den 17den Julij 1630, met ANTHONIJ VIVIEN, Heer van *Buvegines*, dien zij één' zoon baarde, welke naderhand Raadpensionaris der Stad *Dordrecht* werd. Zij overleed den 4den Februarij 1656.

CORNPUT, (HENDRIK VAN DEN) vierde zoon van Mr. JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTHONIA MONTENS, geboren den 26sten Mei 1536, vluchtte, in de maand September des jaars 1567, met zijne ouders, broeders en zusters, voor den tirannijen van ALBA. In de *Paltz* begaf hij zig tot de studie der Godgeleerdheid; vanwaar hij, 1578, weder teruggekeerd zijnde, werd hij als Predikant te *Dordrecht* bevestigd in dat zelfde jaar; zijnde, reeds in 1562, getrouwd met ADRIANA VAN BRECHT, die te *Dordrecht*, in den jaare 1584, overleed. VAN DEN CORNPUT ging, in het volgende jaar, een tweede huwelijk aan, met HEYLWEG COLVIUS. Hij overleed, den 22sten Augustus 1661, binnen *Dordrecht*, en werd in zijn familiegraf aldaar begraaven. Bij zijne eerste vrouw hadt hij verwekt JOHANNA, ABRAHAM, ISAK, JACOB en ELISABETH VAN DEN CORNPUT; en bij de tweede, ANDREAS en ANNA VAN DEN CORNPUT.

1. JOHANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 7den Februarij 1565, en den 10den October 1587 getrouwd met MELCHIOR VAN DEN BROUX, Burgemeester te *Dordrecht*; zij stierf den 17den Julij 1602, nalaatende vijf kinderen.
2. ABRAHAM VAN DEN CORNPUT, geboren den 28sten December 1567, overleed ongehuwd als Predikant in de *Paltz*, den 28sten Januarij 159-.
3. ISAK VAN DEN CORNPUT, geboren den 30sten Januarij 1569, trouwde, in 1597, ALIJT DE WITT, *Jacobs dochter*, was Predikant te *Breda*, en overleed den 6den October 1599, nalaatende één' zoon, genaamd

ABRA-

ABRAHAM VAN DEN CORNPUT, geboren den 7den Januarij 1599, die, den 28sten Februarij 1633, trouwde met ALETTA DE WITT, dochter van Heer FRANS. Hij was Predikant te *Giessen Nieuwkerk*, doch werd, om zijne zwakheid, schoon nog jong zijnde, Emeritus. Echter liet hij niet na der wereld van nut te zijn: hebbende bij geschreven *de Goddelijke Vierschaar*, in IV. Deelen; *het Leven van Melancthon*; *Historie der Turken*; en *Onderzoek of Petrus ooit te Rome geweest is*. Hij overleed binnen *Dordrecht*, den 30sten October 1670, nalatende eene dochter, genaamd

ALLETTA VAN DEN CORNPUT, geboren den 23sten Maart 1634.

4. JACOB, die volgt.

5. ELISABETH VAN DEN CORNPUT, geboren den 2den Januarij 1578, trouwde, in Februarij des jaars 1602, met den Hooggeleerden Heer JOHANNES GERARDUS VOSSIUS, Regent van 't Staaten Collegie te *Leijden*, en naderhand Hoogleeraar te *Amsteldam*; hij stierf in den jaare 1604, nalatende één zoon.

6. ANDREAS VAN DEN CORNPUT, geboren den 18den Januarij 1592, trouwde, den 6den Junij 1621, eerst met MARIA STOUTENBURG, bij welke hij één' zoon had, die jong gestorven is; daarna, den 14den Junij 1616, met CORNELIA COOL, bij welke hij drie dochters had:

ANNA,
HENRICA, en
HEILWIG VAN DEN CORNPUT.

7. ANNA VAN DEN CORNPUT, geboren den 17den October 1593, kreeg ten man, den 14den Junij 1616, GERRARD THINS VAN AKEN, en overleed, den 14den Junij 1619 in het kraambed, van ééne dochter, genaamd ANNA.

CORNPUT, (JACOB VAN DEN) derde zoon van HENDRIK VAN DEN CORNPUT en ADRIANA VAN BRECHT, werd geboren den 1sten Maart 1574. Hij bekleedde verscheidene waardigheden in de Admiraliteit te *Rotterdam*, was Gecommitteerde ter Vergaderinge

ge der Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, en laatst Burgemeester van den Gerechte te *Dordrecht*. Zijne eerste vrouw was JUDITH RUISCH, en de tweede JUDITH BERK, bij welke hij zeven kinderen gehad heeft, waarvan 'er vier jong gestorven zijn; hij overleed den 7den September 1658. Zijne drie nagelaatene kinderen waren:

1. Mr. JOHAN, die volgt.
2. EMERENTIA VAN DEN CORNPUT, geboren den 17den November 1613, trad, in 1637, in den echt met Mr. FRANÇOIS VAN BORN, Ordinaris Raad in den Hoogen Raad van *Holland*, die bij haar verwekte vijf kinderen.
3. Mr. HENDRIK VAN DEN CORNPUT, geboren den 11den April 1621, werd, in 1656, Schepen te *Dordrecht*, en overleed ongehuwd in 1657.

CORNPUT, (Mr. JOHAN VAN DEN) zoon van JACOB VAN DEN CORNPUT en ADRIANA VAN BRECHT, werd geboren den 7den October 1609. In 1639 was hij Schepen te *Dordrecht*; 1647 Gecommitteerde in het Collegie ter Admiraliteit van de *Maas*; 1650 in *Zeeland*. In 1636 was hij getrouwd met CORNELIA BOSMANS, bij welke hij verwekte vier kinderen:

1. JACOB, jong gestorven.
2. MARIA, welke ten man had Mr. WILLEM VAN BEVERWIJK, dien zij eene dochter baarde.
3. JACOB, die volgt.
4. ADRIANA VAN DEN CORNPUT, stierf ongehuwd.

CORNPUT, (JACOB VAN DEN) zo even gemeld, was Kapitein van een Kompagnie Voetknechten, ten dienste dezer Landen. Zijne vrouw was ELISABETH VAN DEN KERKHOVEN, welker vader, Mr. WILLEM VAN DEN KERKHOVEN, Raadsheer was in het Hof van *Holland*. JACOB werd, in een storm op *Maastricht*, den 26sten October 1676, zodanig gewond, dat hij het bestierf. Hij had verwekt,

1. COR-

1. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, die jong gestorven is.
2. JOHAN VAN DEN CORNPUT.
3. WILLEM VAN DEN CORNPUT.
Deze beiden hebben hun geslacht voortgeplant.
4. CORNELIA VAN DEN CORNPUT, mede jong gestorven.

CORNPUT, (JOHAN VAN DEN) die, gelijk wij zo even gezien hebben, een zoon was van Mr. JOHAN VAN DEN CORNPUT en ANTONIA MONTENS, werd geboren in de maand van April des jaars 1549. Van jongs af den oorlog gevolgd hebbende, werd hij, tot manbaare jaaren gekomen zijnde, Kapitein in dienst van den Staat. Alle getuigen stemmen daarin overeen, dat hij geleerd, schrander en bij uitstek ervaaren in de krijgsbouwkunst was: kortom een krijgsman, bekwaam om raad te geeven, en den raad met der daad ten uitvoer te brengen. Graaf WILLEM hoorde hem gaarne, beminde hem om zijne bondige redeneeringen, en fleet, uit dien hoofde, veel tijds met hem. Met zijn volk binnen *Coeverden* gezonden zijnde, begonnen de Soldaaten, wegens gebrek aan betaalinge, te muiten, ja dreigden zelfs, hem en de andere Officieren van kant te zullen helpen, indien zij niet op het oogenblik geld verschaften. CORNPUT stelde hun voor, dat de Schrijver 'er om uit was, en zogt ze dus met woorden te stillen; doch ziende dat hij bij de meesten geen ingang vond, nam hij het besluit, het geen hij met goedheid niet verkrijgen kon, met strengheid te vorderen. Met een onverschrokken gelaat deed hij vijf van de grootste belhamels bij den kop vatten; 't welk, door zijne onvertzaagtheid, bij de anderen vreeze verwekte; en wel zo sterk, dat, toen hij beval, drie van de vijf, aan een paal gebonden, te doorschieten, zij niet durfden weigeren, hem te gehoorzamen; op hun smeeken vergunde hij de twee anderen pardon. Toen in het jaar 1581, *Steenwijk*, in naame des Konings, door RENNENBERG, zeer sterk belegerd was, lag CORNPUT met zijne Kompagnie daar binnen. De belegerden gebrek hebbende aan leeftogt, gebeurde het dat zijn Luitenant, met tien andere Officieren, op de Markt wandelende, elk hunner een levenden Veldhoen met de hand greepen; 't welk men voor iets wonders hield, en aanleiding gaf tot allerhande uitleggingen.

X. D! pl. III.

J. Buys, inv. et delin. Rein. Vinkeles, sculp. 1783.

JOHAN VAN DEN CORNPUT, STEENWIJK DEFENDEERENDE, GEVRAAGD WORDENDE DOOR EEN VLEESHOUWER, WAT ZAL'T ZIJN, ALS WIJ NIET MEER TE EETEN HEBBEN; ANTWOORD: DAN ZULLEN WIJ U EN UWS GELIJKEN EERST OPEETEN.

CORNPUT, om den Soldaat tegen den honger moed in te boezemen, zeide *dat de Voorzienigheid hiermede een bewijs gaf, de Stad ten einde van drie weeken, van leeftogt te zullen voorzien.* 't Volk greep daarop nieuwen moed; en zonderling was het, dat juist omtrent dien tijd RENNENBERG het beleg opbrak, zo dat men de Stad genoegzaam voorzien kon. Nog bedacht hij een anderen vond, om den Overste NORRITS, die tot omtrent negen honderd roeden, ter ontzettinge van de Stad, genaderd was, van de gelegenheid der Stad kennis te geeven; hoewel men dit voor genoegzaam ondoenlijk hield. CORNPUT, echter, om hem van alles kennis te doen hebben, kreeg den inval om loodene kogels van twee pond te doen maaken, die aan elke zijde een gat hadden; het eene om 'er een' brief in te steeken, en het andere om 'er vuurwerk in te doen, ten einde daardoor, en door den rook, de kogels te doen kennen. Deze kogels schoot men naar NORRITS; die dezelve wederom schoot. Hierdoor kreegen zij beiden kennis van het geene geweeten diende te worden. Lang duurde het beleg: veelen van de ingezetenen waren den Spaanschen toegedaan, en de minsten waren Staatsgezind. Niet weinigen spraken van overgeeven, en kreegen veelen van de bezetting op hunne hand. Maar CORNPUT wilde 'er niets van hooren. 't Gebeurde dat de Burgerij, op zekeren dag, gantsch oproerig op de Markt kwam, waarbij zig welhaast veele Soldaaten voegden. De Bevelhebber deed de getrouwe manschap in 't geweer komen, en verscheen zelf op de Markt, zeggende tegen de Burgers: *Pakt u weg, schelmen: hier past geen kakelen, om een eerlijk Soldaat den moed te beneemen; zij verstaan de zaaken beter dan gij.* Door den ernst, waarmede hij deze woorden sprak, droopen zij allen weg; doch zeker Vleeschhouwer bleef staan, en zeide: *wat zal het wezen, als wij niet meer te eeten hebben?* waarop CORNPUT hem antwoordde: *nog lang is het eer wij daar toe komen; en als wij dan daar toe gekomen zullen zijn, zullen wij u, en uws gelijken eerst opeeten;* waarop de Vleeschhouwer mede stillekens afdroop.

Voordat CORNPUT naar *Steenwijk* trok, had hij alle de Soldaaten doen belooven, niet van overgave te zullen spreeken,

voor dat hij 'er eerst van fprak, op ftraffe, van door den geenen, die naast hem ftond, doorftoken te zullen worden. Deze groote Held is geweest Commandeur te *Hasfelt*, te *Coeverden*, en ook Gouverneur van 't Kasteel te *Groningen*. Hij overleed ongehuwd, den 17den September 1611. In het voorgemelde geflachtregister hebben wij gezien, aan welke aanzienlijke familiën het door huwelijken vermaagfchapt geweest is, en welke beroemde mannen, ten dienfte van Land en Kerk, 'er uit voortgekomen zijn. De bovengemelde ANNA VAN DEN CORNPUT is gehuwd geweest aan Mr. JACOB DE WITT, en was moeder van het vermaarde broederpaar CORNELIS en JAN DE WITT.

Zie HOOFT, VAN METEREN, BALEN en meer anderen.

CORNWERT; zie KORNWERT.

COROIJE, (*La*) of *Cocoije*, één der zamenverbondene Edelen, wiens geflacht onbekend is.

CORTENAAR, (EGBERT MEEUWESZOON) Luitenant-Admiraal, een Zeeheld, wiens daaden wel verdienden, van vroegere tijden af gemeld te worden. Doch, zo als wij reeds meermaalen gezegd hebben, het lot van de meeften dezer mannen fchijnt te zijn, dat hun oorfprong onbekend is. Hierover behoeft men zig niet te verwonderen, daar zelfs de afkomst van DE RUITER en TROMP, zo al niet zeer laag, ten minften onbekend is. Maar hunne roem is daarom des te grooter, vermits zij, door hunne daaden, zig als uit het ftof opheffende, met de grootfte mannen van hunnen tijd zig gelijk gefteld hebben. Dus is het ook gelegen met dezen CORTENAAR; als zijnde, langs alle trappen, na verlies van hand en oog, van Onder-Kapitein, onder den Luitenant-Admiraal OPDAM, opgeklommen tot Vice-Admiraal van de *Maas*, eindelijk zelfs Luitenant-Admiraal geworden, en in die aanzienlijke bediening, zo loffelijk als heldhaftig, doch beklaagelijk tevens voor het Vaderland, gefneuveld.

Deze Held dan gaf, in het jaar 1658, als Onder-Kapitein van bovengemelden Admiraal, de heerlijkfte blijken van Soldaat- en Zeemanfchap, in den fellen ftrijd in de *Zond* tegen de Zweeden;

zelf

zelf wil men, dat hij zo veel deel aan de eer der overwinninge had, als de Admiraal zelf. De blijken van zijne dapperheid behoeven geen ander bewijs, dan de erkentenis der Staaten van *Holland*, die hem, den 8sten Mei van het volgende jaar, in zijne afwezigheid, tot Vice-Admiraal, onder het Collegie van de Admiraliteit op de *Maaze*, in plaatse van WITTE CORNELIS DE WIT, aanstelden. Hiermede zijn beleid en dapperheid nog niet genoeg beloond oordeelende, vonden zij goed, hem tot Luitenant-Admiraal van de *Maaze* aantestellen, en DE RUITER en VAN MEPPEL, in de Collegien van *Amsteldam* en *Westfriesland*, in dien zelfden rang te plaatsen. Niet lang daarna viel, in de maand Junij 1665, die bloedige zeeslag voor, ten nadeele van den Staat en deszelfs Bondgenooten. Eenigen van de Nederlandsche scheepshoofden kweeten zig manlijk; anderen hielden zig, als lafhartigen, buiten schoots. Het schip van den Luitenant-Admiraal-Generaal OPDAM sprong, omtrent twee uuren na den middag; CORTENAAR, dien, na den dood van WASSENAAR, het gebied toekwam, was, in het begin van den strijd, des morgens omtrent twee uure, zijn Esquader met een meer dan mannenmoed aanvoerende, door een kanonskogel gedood. Dus eindigde die Held zijn leven, tot groot nadeel van den goeden uitslag van dat gevegt; zijnde hij reeds recht door het Esquader van Prins ROBBERT heen geslagen. De Staat was, echter, hem na zijn' dood nog dankbaar, voor de hulp, die hij zo menigvuldig, en bijzonder in de twee gemelde gevechten, aan zijn Vaderland beweezen had, en waarvan hij de liefde met zijnen dood bevestigd had. Het bewijs dier dankbaarheid vindt men nog te *Rotterdam*, in de Groote Kerk, alwaar een prachtige tombe voor hem is opgericht, met een Latijnsch bijschrift, welks zin deze is:

De Edele Mogende Heeren van de Admiraliteit, of over de Zeezaaken, hebben dit gedenkteken, ter eere van den weergaloozen Held BARTHOLOMEUS CORTENAAR, *in erkentenisse van 's mans deugd, daaden en gloririjken dood, laaten oprechten.*

Daar onder staat:

De Held der Maas' verminkt aan oog en regterhand,
En echter 't oog van 't roer, en vuist van 't Vaderland:
De groote CORTENAAR, *de schrik van 's vijands vlooten:*
D'ontsluiter van de Zond, ligt in dit graf beslooten.

Onder alle de afbeeldzels van onze Zeehelden is dat van CORTENAAR geen van de minste, en bijzonderlijk dat, het welk, bladsgrootte, door BLOTELING in 't koper gebragt is.

Zie BRANDT, *Leven van de Ruiter.* AITZEMA, *Leven der Zeehelden.*

CORTEHOEF; zie KORTEHOEF.

CORTEHOMME; zie KORTEHOMME.

CORTENBACH, (JOHAN VAN) Heer van *Helmond*, afkomstig uit een zeer oud geslacht in *Staats-Braband*, waarvan nog afstammelingen in wezen zijn, zijnde voorheen aan de aanzienlijkste familiën vermaagschapt geweest Deze JOHAN, die mede onder de zamenverbondene Edelen gesteld wordt, was een zoon van JOOST, Burggraaf van *Duisberg* en *ter Vuure*, en van CATHARINA VAN HALEWIJN. JOOST stierf 1560, en JOHAN 1586, zonder kinderen natelaaten.

Zie TE WATER, p. 326.

CORTEWAAG; zie KORTEWAAG.

CORTGEEN, (JACOB) of JACOBUS à CORTEGENE *Franszoon.* PARS voegt 'er nog bij VAN REIGERSBERG. VALERIUS noemt hem JOHANNES. Hij was afkomstig uit aanzienlijke ouders, en werd te *Gouda* geboren. Vermoedelijk was JAN JACOBS VAN CORTGEEN, die in *Gouda* meermaals, van 1511—1536, Schepen en Burgemeester was, de grootvader van dezen, die zijn woonplaats te *Utrecht* nam. Hij schreef aldaar een verhaal van zaaken, het *Sticht* betreffende, en in 't Latijn een verhaal van de vertooningen, gedaan en gemaakt bij de komste van LEICESTER. Hij leefde nog in 't jaar 1600. Dat WALVIS, in zijne beschrijving van *Gouda*, hier een' misslag begaan heeft, schijnt mij toe zeker te zijn:

zijn: want de perſoon, dien hij noemt, meen ik die geene te zijn, welke ons bekend is onder den naam van CORTGEEN BOOTH; en die hij bedoelt, was, meen ik, een Zeeuw. Dit zo zijnde zou VALERIUS regt hebben, met hem JAN of JOHANNES te noemen.

CORTGEENE, voortijds een Stad in *Zeeland*; zie KORTGEENE.

CORTRIJK; zie KORTRIJK.

CORVER, een oud en aanzienlijk *Amſteldamsch* geſlacht, doorgaansch, en bijzonderlijk op de Regeeringslijsten, CORVER, niet KORVER, geſpeld. Zo als wij den naam hier plaatſen, is 't ook geſchied door den Heer WAGENAAR in zijne *Beſchrijving van Amſteldam*, ſchoon de naam der CORVERS, door hem, voorheen, in zijne *Vaderlandſche Hiſtorie*, met een *K* geſchreven was. Op de gemelde lijst vindt men gemeld NICOLAAS CORVER, 1646 Schepen en 1650 Burgemeeſter; Mr. JOHAN CORVER, 1666 Schepen en Raad, en 1681 Burgemeeſter; Mr. NICOLAAS CORVER, 1663 Commisſaris en 1690 Schepen; Mr. NICOLAAS CORVER, 1709 Commisſaris; Mr. JOAN CORVER *de Jonge*, 1707 Commisſaris en 1714 Schepen, bekend als de ſtichter van 't *Corvers-Hofje*; GERRIT CORVER, Heer van *Velzen*, 1714 Commisſaris, 1716 Schepen en 1731 Burgemeeſter; welke waardigheid door zijn Ed. Groot Achtbaare verſcheidene maale bekleed is, en nog in het jaar 1747, wanneer dezelve, benevens den Burgemeeſter VAN DEN BEMPDEN en den Penſionaris STAAL, door de Vroedſchap werd benoemd ter begroetinge van den Heere Prinſe VAN ORANJE, bij zijne komst te *Amſteldam*. Ook ontvingen de Heeren CORVER, JAN SAUTIJN en PIETER VAN DE POLL den Prins, ten volgenden jaare, bij deszelfs komſte in evengenoemde Stad, aan het *Heeren Logement*. Hij was een der Regenten, die, om de rust der Stad te bewaaren, edelmoedig hunne ampten en waardigheden in handen van den Stadhouder hadden geſteld. De Heer CORVER overleed, den 10den van de maand October des jaars 1765, als Meeſterknaap in de Housvesterije van *Brederode*, enz. De achting, die men aan het geſlacht van CORVER verſchuldigd is, verdient dat wij 'er iets meer van zeggen. De laatst overledene Heer GERRIT CORVER daalde

ten grave, met den lof, dat hij, geduurende zijn gantsche leven, ja zelf van zijne jeugd af aan, betoond had, een navolger te zijn van de beroemdste regeeringspersoonen zijner geboorte-stad. Zijn grootvader was de Heer JAN, of JOAN CORVER, die, zo als wij gezien hebben, in 1666 tot Raad der Stad *Amsteldam* verkozen werd. In het jaar 1674 bekleedde hij de luisterrijke waardigheid van Gevolmagtigde Minister van den Staat, tot de handelingen over een verdrag van Koophandel en Zeevaart met het Hof van *Engeland*, bekend onder den naam van *'t Tractaat van Marine.* In het jaar 1716, nadat zijn Wel Ed. den vijftigsten verjaardag van zijne verkiezing tot Raad der Stad, kort voor het einde van zijn negentiende Burgemeesterschap, op eene plegtige wijze gevierd had, (waarvan de omstandigheden, als ook de Medailje, vertoonende het borstbeeld van zijn Wel Ed. Groot Achtb., bij die gelegenheid, aan de Leden van den Raad geschonken, te vinden zijn in de *Boekzaal der Geleerde Wereld*, van dat of van het volgende jaar,) overleed hij, in een zeer hoogen ouderdom. Zijn zoon, en dus de vader van den Heer GERRIT CORVER, was Mr. NICOLAAS CORVER, die, na dat hij, van de jaare 1681 tot 1690, in de laagere rechtbanken dezer Stad, als Commisfaris gefungeerd had, gelijk wij zo even gezegd hebben, in het laatstgemelde jaar, tot het achtbaar ampt van Schepen verkoozen werd, welke aanzienlijke waardigheid hij, echter, slechts eenmaal bekleed heeft; overlijdende hij, tot smarte zijner kinderen en der gantsche Burgerije, den 17den September 1692. Dus bleef dan de zorg der opvoeding van den Heere GERRIT CORVER, vooreerst, berusten op deszelfs vrouw moeder, welke daarna in een tweede huwelijk trad, met den Wel Ed. Groot Achtb. Heer en Mr. GERBRAND PANCRAS, die, in zijn zesde Burgemeesterschap, den 30sten Januarij des jaars 1716 overleed, hebbende niet weinig toegebragt tot de bekwaammaaking van dezen zijnen aangehuwden zoon. De Heer PANCRAS heeft het genoegen gehad, van den Heere GERRIT CORVER, reeds federt het jaar 1707, als Commisfaris in de laagere rechtbanken, de zaaken aldaar voorvallende, met lof te zien behandelen. Drie dagen na het overlijden van gemelden Heer PANCRAS, beklom de Heer G. CORVER, het Raadhuis, in de

waar-

waardigheid van Schepen; welk ampt, echter, door zijn Wel Ed. maar ééns bekleed is: want in 1719 werd hij, in plaats van zijn ouder broeder, den Heere JAN CORVER, toen overleden, bevorderd tot Kolonel, en dus tot hoofd der aanzienlijke Amstel-damsche Schutterije: een eerampt, dat, voorheen, meer dan eens, de naaste trap tot de Burgemeesterlijke waardigheid plagt te zijn. Die aanzienlijke post werd door hem, uit achting voor zijne medeburgers, bekleed, tot na zijne eerste verkiezing als Burgemeester, (die geschiedde, gelijk gezegd is, 1731.) hebbende inmiddels, van 1721 tot 1732, bekleed, de waardigheid van Gecommitteerde in den Raad van Staate. Het luisterrijkst ampt van Burgemeester bekleedde hij vervolgens, in 1734, 1737, 1738, 1740, 1742, 1744, 1745, 1747 en 1748; terwijl hij, in de jaaren van tusschenpoozing, alle de ampten der bijzondere Collegiën dezer Stad, met lof en roem, waarnam. In het laatstgemelde jaar, zig van alle ampten, uitgenomen de Houtvesterij van de Stads Plantaadje, en van de Heerlijkheid van *Brederode*, ontslagen hebbende, sleet hij het overige zijner dagen in stilte, meest op deszelfs lustplaats *Watervlied*. In alle zijne hooge bedieningen had hij eene uitgestrekte kunde, doorslepen oordeel, en onbaatzuchtige eerlijkheid getoond. De gemoederen van Stads Ingezetenen, van tijd tot tijd, bedaard zijnde, beklaagden de welmeenende Burgers zig over het gemis van eenen Burgervader, die hun altoos met liefde en genegenheid ontvangen, en nimmer zijnen bijstand en raad geweigerd had; betreurende zij, met reden, dat eene oproerig graauw oorzaak geweest was van 't verliezen dier hulpe, welke men nog lang van zijn Ed. had kunnen genieten, en waarvan men toen ontstoken was.

Deze Heer heeft in huwelijk gehad vrouwe MARGARETHA MUNTER, zuster van den Burgemeester W. MUNTER, bij welke hij verwekt had MARIA MARGARETHA CORVER, die tot haaren eersten man had den Heer JAN HOOFT, Commissaris der Stad *Amstëldam*, welke, bij zijn overlijden, in 1744, naliet éénen zoon, den den Heere GERRIT CORVER HOOFT, thans, terwijl wij dit schrijven, (in 1788) Schepen en Raad der Stad, als mede Drost van *Muiden*, enz. De weduwe van wijlen den Heere HOOFT trad daarnà in huwelijk met den Wel

Ed. Gr. Achtb. Heere Mr. NICOLAAS GEELVINK; uit welken echt twee kinderen zijn voortgekomen. Hierdoor blijven de geslachten van CORVER, HOOFT en GEELVINK, als nog in een waardig aandenken.

COSTER, (LAURENS JANSZOON) uitvinder der Edele Boekdrukkunst; zie KOSTER. (*L. J.*)

COSTER, (MARTEN JANSZ.) één der eerste *Amsteldamsche* Burgemeesteren, in 1578; zie KOSTER (*M. J.*)

COSTER, (SAMUEL) een man, niet zonder reden, wegens zijne verdiensten, onder de vermaarde Amsteldammers gesteld. Schoon de tijd zijner geboorte, gelijk ook die van zijn afsterven, onbekend is, weet men, echter, dat hij, in het begin van de zeventiende eeuwe, gebloeid heeft. In zijne jeugd zig op de Geneeskunde toegelegd hebbende, werd hij naderhand tot Doctor bevorderd. Ook kan men opmaaken dat hij een zeer hoogen ouderdom moet bereikt hebben, vermits VONDEL, in een vers op zijne afbeelding, door SANDRART geschilderd, te kennen geeft, dat hij, als Doctor, vijftig jaaren het Gasthuis, in zijne geboortestad, bediend heeft. Ook weet men, dat hij, met het begin der gezegde eeuwe, één der voornaamste Leden van de Kamer *in Liefde Bloeijende* was; en dat hij, in het jaar 1617, de Nederduitsche Academie stichtte, op de Keizersgracht, (alwaar, twintig jaaren daarna, de Schouwburg gebouwd is geworden;) op welke Academie, onder zijn opzicht, Treur- en Blijspelen vertoond, redenvoeringen uitgesproken, muzijk en andere eerlijke tijdkortingen geoefend werden. COSTER was niet alleen een medeopbouwer van de Nederduitsche Taale, een der hoofdoogmerken van de oprichting van zijn Kweekschool, maar ook zelfs een goed Dichter; blijkens het getuigen is van VONDEL, die, in het Eerste Deel zijner Poëzije, p. 585. van hem zegt:

— Als Pegaes hem voert ten hemel op zijn wieken,
Dan hoort men hemelval, een tong gestipt in zout.
Den Hollantschen Parnas heeft hij aan 't Y gebouwt.

Ook

Ook is zulks kenbaar uit zijne Treur- Blij- en Kluchtſpelen, waarvan de vertooning op zijne Academie met ſmaak aanſchouwd werd. Zijn kluchtſpel *Broer Teeuwes*, werd niet alleen binnen *Amſteldam*, maar naderhand op de *Brabandſche* Kamer, *Uit Levender Jonst*, geſpeeld, Zijne *Iphigenia* werd vertoond van 1617 — 1650, niettegenſtaande de Kerklijken 'er geweldig op ſmaalden; waar toe zelfs TRIGLAND en OTTO BADIUS den predikſtoel niet te waardig achtten; doch waarvoor VONDEL, in zijne Hekeldichten, hen niet ſchuldig bleef. Behalven het portrait van COSTER, naar dat van SANDRART, is zijn afbeeldzel mede in het koper gebragt door HOUBRAKEN.

Zijne Toneelſpellen zijn deze: *Iphigenia*, *Polyxena*, *Thys, de Rijkeman*, *Iſabella*, *Thysken van der Schelden*, *de Duitſche Academie*, *Niemand genoemd niemant geblameert*, *Teeuwes de Boer en Mejuffr. van Grevelinkhuiſen*, *op het Woordje het Kromhout brand zo wel als 't Recht, als het bij 't vier kan komen:* allen gedrukt tusſchen 1617 en 1631.

Zie WAGENAAR, *Beſchrijving van Amſteldam*, I. Stuk, in 8°, p. 359, 360 en 361.

COSTERUS, (Mr. BERNARD) in zijn leven Secretaris te *Woerden*, heeft geſchreven *Historisch Verhaal van het Jaar* 1672, 't welk verdient gelezen te worden, door de zulken, die van de ſchriften van VALKENIER, VAN DEN BOSCH, mede bekend bij den naam van SYLVIUS, en meer andere van dien tijd, gebruik maaken. Hij was geboren te *Woerden*, den 17den Junij 1645, en ſtierf aldaar den 5den October 1735; dus zijn leeftijd, en het ampt, dat hij aldaar bekleedde, hem dubbele gelegenheid verſchaft hebben, om van de zaaken, die hij ſchreef, kundig te zijn.

COSTERUS, (FRANÇOIS) Jeſuit te *Mechelen*, werd geboren in den jaare vijftien honderd en dertig, en in vijftien honderd zes-en-vijftig, door LOJOLA, inſteller dier Orde, van *Rome* naar *Keulen* gezonden, alwaar hij een nieuw Leerſchool oprichtte. Tweemaal is hij in de *Nederlanden*, en eens aan den *Rhijn* Provinciaal van zijne Orde geweest. Hij overleed te *Bruſſel*,

in 1619. Van hem zijn verscheidene twistschriften, zo tegen GOMARUS als GREVINKHOVEN, in het licht.

Zie VAL. AND.

COSTERUS, (JOHANNES) in zijn leven Prior der Reguliere Kanunniken te *Leuven*, stierf den 9den Maart 1559, eenige schriften nalaatende.

Zie *denzelfden*.

COSTERUS, (F. en J.) en meer anderen van dezen naam, zijn, als Predikanten onder de Gereformeerden, bekend geweest, en in de naamregisters der Predikanten te vinden.

COTEREAU, (MAXIMILIAAN VAN) Heer van *Glasbeek*, afkomstig uit een aanzienlijk *Brabandsch* geslacht, wiens vader, THIBAUT COSTEREAU, Raadsheer te *Brussel* was. MAXIMILIAAN, die onder het getal der zamenverbondene Edelen behoort, had in huwelijk LOUISA D'ITTERE, bij welke hij verscheidene kinderen naliet.

Zie TE WATER, p. 326.

COTER-TOL, of *Cater-tol*. Aan den *Tsel*, ten westen van de Stad *Zwolle*, heeft van ouds, en nog tegenwoordig, een kleine Buurt gelegen, *Hoeve*, of, volgens de oude landtaal, *Cote*, *Kote*, of *Kate* genaamd, waarbij, in laater tijd, aan het *Coter*-, of *Kater-veer*, een Schans werd opgeworpen. De Tol, reeds in de tiende eeuwe aldaar geheeven, werd, door OTTO DEN DERDEN, in 't jaar 973, aan de Abdije van *Elten*, waarin zijne Dochter Abdisse was, opgedraagen. In den beginne plagt zij en de volgende Abdissen dezen Tol aan eenige Edelen te verpachten; dan naderhand, en wel in het jaar 1241, werd dezelve, ten behoeve van de Abdije, in eeuwige erfpacht aan de Stad *Deventer* uitgegeeven, voor twintig ponden en tien Schellingen *Deventersche* munt, aan het Convent, en zeven schellingen van dezelfde munt aan de Abdisse, jaarlijks te betaalen op *St. Martin*. De brief, waarbij de Abdis die van *Deventer* in het bezit daarvan stelde, luidt, uit het Latijn vertaald, aldus:

„ALEID,

„ ALEID, *Abdis*; HEILWICH, *Dekeninne*; en het ge-
„ heele Sticht van *Elten*, verzekeren haaren Heer OTTO, *Bis-
„ schop van Utrecht*, van haare bereidwillige onderdanigheid,
„ met toewensching van Gods zegen. Wij maken U Eerw. be-
„ kend, dat wij, dewijl het vrij bestel over den *Cotertol*, we-
„ derom aan ons is vervallen, eensdeels om dat de Ridder *Ru-
„ dolphus*, daarvan in langen tijd geen pacht aan ons betaalt
„ heeft, en dat hij, als niet betaalende, daarop geen recht meer
„ heeft, naar zijn eigen afgeeven, verklaarende, dat, zo hij
„ niet betaalende, het geene hij hadde beloofc, alsdan de Tol
„ aan ons wederom zoude zijn vervallen; denzelven aan Sche-
„ penen en Raaden, en de overige Burgers van Deventer, voor
„ sekere somme gelds jaarlijks in erfpacht hebben uitgedaan, hem
„ in deze volkomen vrijwaaring beloovende. Ernstig verzoeken-
„ de, dat gij hun om Godswil, uit onzen naam in 't bezit daar-
„ van wilt stellen, en vrijwaaren door aan hem Ridder *Rudol-
„ phus*, gelijk het behoord, een stilzwijgen aangaande dezen
„ Tol, op te leggen, en gemelde Burgers handhaven in 't be-
„ zit. Gedaan te *Elten* in 't jaar der genade 1241, 1 May."
Waarop die van *Deventer*, bij een bezegelden brief, door hun-
ne Afgevaardigden, zig tot nakoming aan het Stift van *Elten*
verbonden.

In het jaar dertien honderd zeven-en-dertig ontstond 'er, tus-
schen de Abdij van *Elten* en de Stad *Deventer*, een verschil,
over de waardij van de bovengemelde Erfpachtspenningen; het
welk, in het volgende jaar, door HENDRIK, Proost van *Emme-
rik*, en UDE VAN MEKEREN, Rechter des Graaven van *Gelre*, in
de *Veluwe*, waaraan beide partijen hun verschil gelaaten hadden,
werd bijgelegd. Naderhand kwam men overeen, dat de gehee-
le pacht hun voortaan zoude worden betaald met twee-en-ne-
gentig halve gouden Overlandsche Keurvorstlijke Rhijnsguldens.
Deventer verschoot, in 't jaar 1467, aan het Klooster te *Elten*,
op gemelden Tol, zeven honderd goudene Overlandsche Keur-
vorstlijke Rhijnsguldens; op voorwaarde, dat die van de Stad
daarvoor, jaarlijks, aan den erfpacht, zo lang die voorsz. som-
men niet waren afgelegd, zoude korten vijf-en-dertig van de-
zelfde guldens. Eenige jaaren daarna, de voorgemelde somme

af-

afgelost zijnde, werd hem de pacht alvoorens voldaan met tweeën-negentig halve goudguldens, tot omtrent het einde van de zestiende eeuwe; wordende, na dien tijd, dezelve voldaan met 300 Caroliguldens en 5 stuivers.

Meer dan eens is over dezen Tol verschil ontstaan, tusschen de Steden *Deventer* en *Amsteldam*. In het jaar 1330 liep hetzelve zo hoog, dat de Ingezetenen van beide Steden handgemeen werden, ja zelfs, van wederzijden, eenigen sneuvelden. De Regeeringen zo van *Deventer* als van *Amsteldam*, voor erger beducht, kwamen te zamen overeen, om de geschillen, door drie Steden, die men van wederzijde daartoe verzoeken zou, te beslissen. *Haarlem*, *Leiden* en *Delft* waren gekozen door die van *Amsteldam*; *Kampen*, *Harderwijk* en *Amersfoort* door die van *Deventer*. Doch zij deeden alleen een uitspraak, over het geene van wederzijde zoude gegeeven worden, ter boetinge van de gesneuvelden; laatende de hoofdzaak aan den eed van twaalf Schepenen, en even zo veele Raaden van *Deventer*, onder verbeurte van duizend ponden Hollandsch. Die van *Amsteldam* in 't geheel daarin geen genoegen neemende, als onderstellende aldaar tolvrij te zijn, bewerkten dat *Deventer* binnen *Holland* ook boven gewoonte bezwaard werd. Het bestand, in 1346 gesloten, geëindigd zijnde, zogten die van *Amsteldam* andere Steden in hun belang te trekken; het welk hun ook gelukte. Ter vergoedinge van geleedene schaden, maakten zij zig meester van eenige goederen der *Deventers*. Gravinne MARGARETHA bewerkte, echter, binnen kort, eene verzoening, die naderhand, door haaren zoon WILLEM VAN BEIJEREN, bevestigd werd, doch waarbij evenwel die van *Amsteldam* geene genoegzaame voldoening gekreegen hebben. De Tollenaar meer begeerende dan hun toekwam, ontstonden 'er, in het jaar 1388, nieuwe moeijelijkheden, die, echter, in dat zelfde jaar, vereffend werden, door middel van een verdrag, inhoudende dat die van *Amsteldam*, *voortaan een Ouden Vrankrijkschen of Keizers Schilt*, *of de waarde daarvan aan tol betaalen zouden*, *tot dat de zes Steden*, *Kampen*, *Harderwijk*, *Amersfoort*, *Haarlem*, *Leyden en Delft*, *deswegen een uitspraak zouden gedaan hebben*.

Zie

Zie DUMBAR, *Kerklijk en Waereldlijk Deventer*, p. 464. enz. *Handvesten van Amsteldam. Amsteldamsche Jaarboeken*, I. Deel, p. 61, 69 en 107.

COTHEN, een Dorp aan het begin van den *Kleinen Rhijn*; zie KOTEN.

COUHOVEN, waarschijnelijk uit het geslachte van COUDEHOVE, of uit dat van COUWDENHOVEN, in de *Nederlanden* zeer wel bekend; zijnde, in *Holland*, door huwelijk, vermaagschapt aan dat van MEERMAN, en behoorende mede tot de zamenverbondene Edelen.

Zie TE WATER, p. 326.

COULSTER; (*Huis te*) zie KOULSTER.

COURT. (JACOB DE LA) Op het schielijk overlijden van Prins WILLEM DEN TWEEDEN, in het jaar 1650, volgde de zo beroemde Groote Staatsvergadering, waardoor de eendragt bewaard, en de Stadhouderlooze Regeering, voor dien tijd, op eenen vasten voet gesteld werd. AITZEMA verhaalt de vreugdebedrijven, gepleegd na het einde van dezelve. Anderen, en onder die VAN LOON, maaken melding van het genoegen, dat 'er betoond werd, door sommigen, die de Staatsregeering zonder Stadhouder ten hoogsten toegedaan waren. Volgens hem, (II. Deel der *Nederlandsche Penningkunde*, p. 364 en 365.) zouden die van den huize van DE LA COURT geenzins de minsten geweest zijn: zo als ook uit hunne namaals in 't licht gegeevene schriften, en ook uit den gedenkpenning, door JACOB DE LA COURT, ter gedachtenisse van de gemelde Groote Vergaderinge, aan zijnen kleinzoon vereerd, kan bewezen worden. Daarop laat hij volgen de beschrijving van dien penning, met deze woorden:

Op de eene zijde is de Algemeene Staatsvergadering verbeeld, gelijk ze op de groote zaale van het Hof is gehouden, zijnde ter wederzijden, na 't opruimen der koopwinkels, hoog opgaande gestoelten, naar de wijze eener Schouwplaatze opgesla-

ſlagen, en in het midden, opengelaten, had men eene langwerpige vierkante tafel gezet, aan welker einde de Voorzitter der Vergaderinge, en naast hem aan zijne ſlinkerhand de Griffier zat. Voor deze tafel, die gelijk alle de banken en muuren met groen laken bekleed was, leest men op den voorgrond dezes pennings:

STANT FOEDERE JUNCTAE.

Dat is:

ZIJ STAAN VAST DOOR 'T VERBOND VEREENIGD.

't Randſchrift is:

JACOBUS DE LA COURT NEPOTI E. FILIO MONUMENTUM HOC FIRMATI FOEDERIS, ANNO NATIVITATIS 1651, DONO DEDIT.

Onder den Prins van *Oranje*, die op de andere zijde dood ter aarde ligt, leest men dit Franſche bijſchrift:

VIVE LA LIBERTÉ.

Dat is:

LEEVE DE VRIJHEID.

Deze kleinzoon, mede JACOB genaamd, die Meeſter in de rechten was, had een broeder, PIETER DE LA COURT, welke, door zijne in 't licht gegeevene ſchriften, ten tijde van DE WITT, zig eenen onſterfelijken naam gemaakt heeft, doch, bij den dood van het vermaarde Broederpaar, te *Leiden* mede in groot gevaar was. Wij zullen den Lezer, zo veel ons mogelijk zij, doen zien, hoe ſommigen zig in den perſoon, zo wel als in den naam van den Schrijver, vergist hebben, noemende hem dezen, in plaats van PIETER DE LA COURT, VAN DEN HOVEN. Anderen doen zijne ſchriften voorkomen op den naam van CORNELIS VAN HOVEN. BAREUTH, in zijne *Historie van het Stadhouderſchap*, dwaalde nog meer van den weg, noemende hem

EMA-

EMANUEL VAN DER HOEVEN; die een gantsch ander man geweest is, schoon op dezelfde wijze zijne *Aloude Hollandsche Vrijheid, buiten het Stadhouderschap*, geschreven hebbende, als DE LA COURT gewoon was zijne schriften te vervaardigen. De boeken dan van hem geschreven, zijn, *de Politike Weegschaal*, 1660, in 8°, doch zonder jaartal uitgegeeven; zijnde het zelfde werkje, dat naderhand is uitgegeeven onder den titel van *Consideratien van Staat, omtrent de fondamenten van allerleije Regeeringen*, door V. H., te *Amsterdam*. Volgens den opgegeeven tijtel, handelt dit boek over allerleije regeeringsvormen; betoogende de noodzaakelijkheid eener Staatswijze regeering, en doemende alles wat smaakt naar eene regeering, voorzien van een Eminent Hooft. Van den zelfden aart is een ander werkje, *Politiqué Reflexien* genaamd, handelende, in zes boeken, van Landen, Steden, Regeeringen, Oorlogen, Kerken en Zeden. Op den tijtel hiervan vindt men de letters D. L., zijnde hetzelve gedrukt te *Amsteldam* in 8°, en, volgens de Voorreden, uitgegeeven na den dood van den Schrijver, die men zeker kan zijn, niemand dan P. DE LA COURT te wezen. Daarop volgt zijne *Historie der Graaflijke Regeering van Holland*, zonder naam of jaartal. Deze Historie bestaat, grootendeels, uit het groot Privilegie van Vrouw MARIA; als ook uit eene beschrijvinge van den staat des Lands, door H. H. E. Gr. M. 1587: verders uit het Plakaat, gemaakt op de afzweering, en uit het stuk der Hollandsche verhandelingen, 1654: zijnde doormengd met een korte Staatkundige Levensbeschrijving der oude Graaven, doch zo vol misgreepen, dat men 'er zig over verwonderen moet. Hier op volgde 't *Intrest van Holland*, of *Gronden van Hollandsch Welvaaren*, in 8°, te *Amsteldam* gedrukt. Uit de Voorreden voor den tweeden druk hiervan, zijnde van 1669 in 4°, en 1671 in 8°, zou men moeten opmaaken, dat de Raadpensionaris de Schrijver van dit Boek geweest was, doch zulks is onwaar. De laatstgemelde uitgave voerde ten tijtel, *Aanwijzing der Heilzame en Politique Gronden van Holland*, en werd in vervolg van tijd verboden. Zie *Groot Plakaatboek*, III. Deel, fol. 522. Schoon DE WITT, gelijk ik zeide, de Schrijver daarvan niet was, heeft hij, echter,

ter, de hand 'er aan gehad, zijnde het V. en VI. Hoofdftuk van het derde Boek door hem daarin gevoegd; door wiens hand ook gefchreven zijn pag 29 en 30, zo van de eerfte als volgende drukken. Hieromtrent wordt verhaald, dat de Raadpenfionaris, bij DE LA COURT, te *Leiden*, een bezoek afleggende, die zig bevond ten huize van zijnen zwager ELLEMAN, en na de terugkomst van DE LA COURT wachtende, op de tafel vond leggen een boekje, door DE LA COURT gefchreven, en genaamd *Intrest van Leiden*, 't welk hem, in het doorbladeren, zo wel behaagde, dat hij den Schrijver aandreef om het te vermeerderen, en tot het *Intrest over Holland* uittebreiden; 't welk DE LA COURT, van DE WITT afgaande, deed, en aan zijnen meefter zond, met verzoek het te veranderen en te verbeteren, naar dat hem goeddacht; die 'er dan de twee gezegde Hoofdftukken bijvoegde, en, buiten weeten van DE LA COURT, deed drukken. Daar op volgde, van DE LA COURT, *de Stadhouderlijke Regeering in Holland en West Friesland;* voorts eene *Verantwoording van den ondienst der Stadhouderlijke Regeering*, als mede *de Gulde Legende der Stadhouders. Het publiek Gebed*, in III. Deelen, werd eerst gedrukt in 1663, en herdrukt 1707. Eindelijk volgde *het Begin en Voortgang der Erfgraaflijke Bediening, enz.* mede van DE LA COURT; wiens fchriften allen daarop uitliepen, om de Stadhouders en hunne Regeering bij de natie zo haatelijk te maaken, als immer mogelijk was. Veelen zijn 'er, die het DE WITT en DE LA COURT tot roem hebben nagegeeven, dat zij, op die wijze, het volk de Stadhouderlooze Regeering als nuttig en noodzaaklijk zochten aantepreizen: doch onder hunne voornaamfte voorftanders worden 'er verfcheidene gevonden, die het laakten, dat men door loogen en laster de zaaken kwaader maakte, dan ze in waarheid ooit geweest waren; dat zij beiden, fchoon met andere bewoordingen, de haatelijkfte trekken tegen de Stadhouders, meer dan eens, gezegd en herzegd hadden, en dat men, in meest alle de hier opgenoemde Werken, een en dezelfde kwaartaartigheden, zonder het minfte bewijs, had voorgedraagen. Het ontbrak DE LA COURT ook niet aan tegenfchrijvers, mannen van naam en geleerdheid: als den Heer HUIGENS, DE HUYBERT, GIJSBERTUS CUPERUS, Burgemeefter te *Deventer*, en

en andere. Of de DE LA COURTS, die naderhand te *Amsteldam* in wezen waren, en nog in wezen zijn, aan deze vermaagschapt waren, is mij onbekend.

COXIE, (MICHIEL) een vermaard Schilder van *Leuven*, wiens leven door C. VAN MANDER beschreven is, in zijn Eerste Deel, p. 314. enz.

COIJMANS, weleer een aanzienlijk geslacht in *Amsteldam*, waarvan nog afstammelingen in wezen zijn, wier voorzaaten, in de voorige en deze Eeuwe, verscheidene maalen, tot den achtbaaren rang van Schepenen bevorderd zijn geweest.

CRABETH, (ADRIAAN) broeder van de twee beroemde Glasschilders, DIRK en WOUTER, was mede een voornaam Schilder.

CRABETH, (DIRK en WOUTER) beiden in de kunst van Glasschilderen zeer vermaard De CRABETHEN waren, volgens de meeste getuigenissen, van Hollandsche afkomst.

Men vindt hun leven in *de Beschrijving van Gouda*, bij VAN MANDER, HOUBRAKEN, enz. Hunne afbeeldzels gaan, op onderscheidene wijzen, in prent uit.

CRABETH, (WOUTER) een kleinzoon van WOUTER boven gemeld, was mede een deftig Schilder.

CRANEVELD, (FRANÇISCUS) Raadsheer in den grooten Raad van *Mechelen*, geboren te *Nijmegen*, uit een oud adelijk geslacht. Na zig in 't Burgerlijke recht geoefend te hebben, werd hij te *Leuven* Doctor, te *Brugge* Pensionaris, en door den Keizer tot Raadsheer, ter bovengemelde plaatse, aangesteld. Hij overleed den 4den October 1564.

Zie VAL. AND.

CRAIJENSTEIN; zie KRAAIJENSTEIN.

CRAIJKENBORG; zie KRAAIJKENBORG.

CREHAM. (*L.*) Van dezen is niets bekend, dan dat hij het verbond der Edelen mede ondertekend heeft.

CREMPENE, werd geteld als behoord hebbende tot die goederen van de *Utrechtsche* Kerke, die in den giftbrief van Keizer HENDRIK DEN VIERDEN gezegd worden, door de *Hollanders* genomen, en aan den Keizer terug gegeeven te zijn. Zie verder het Art. KRIMPEN.

CREVECOEUR, is geweest een sterke Schans of Vesting, in het noorderdeel van *Braband*, of liever in het zuidoostelijke deel van *Holland*, liggende aan de landscheiding van *Braband* en de *Meijerij van den Bosch*, daar het riviertje de *Dies* in de *Maas* loopt, recht over den *Bommelerwaard*, ten noordwesten, niet verre van *'s Hertogenbosch*. Deze Schans werd, in 1587, door den Grave VAN HOHENLO, na dat die Veldheer HAUTEPENNE, bij den *Bosch*, geslagen had, voor de Staaten ingenomen. Toen verkreeg dezelve eerst den naam van *Creve-cœur*, willende te kennen geeven *hartzeer*, naamlijk voor de *Spaanschen*, of voor die van den *Bosch*. HOHENLO slechtte de Schans; doch de *Spaanschen* hermaakten dezelve in 1589. Daarna door den Staatschen weder bemagtigd, werd zij, 1593, door den Graaf VAN MANSVELT, op verzoek der *Bosschenaaren*, andermaal belegerd; doch Prins MAURITS noodzaakte hem, het beleg optebreeken. In 1599 geraakte zij wederom in de magt der *Spanjaarden*. Na dat deze de Vesting ongemeen versterkt hadden, werd MAURITS 'er, in het volgende jaar, wederom meester van, begeevende zig de Soldaaten, daar in bezetting leggende, in dienst van den Staat. MAURITS vergrootte de Schans daarna met zeven Bolwerken, en een Graft uit de *Diese*. Dus bleef *Crevecœur* in de magt der Staaten, tot in het jaar 1672, wanneer LODEWIJK DE VEERTIENDE 'er voor kwam. De vestingwerken waren in een goede order; doch met het magazijn en de bezetting was het zeer slecht gesteld, bestaande de bezetting alleenlijk uit drie zwakke Kompagniën Waardgelders, die niet meer bij zig hadden dan twaalf ijzeren stukken geschut, schietende niet hooger dan agt of tien ponds kogels: zelfs konden de afuiten geen schot doorstaan. Wat moeite de Kommandant gedaan hadde, om uit het Magazijn te *Delft* ammunitie te bekomen, het was vruchtloos; men antwoordde hem, „ *dat men geen voorraad had,*

had, ſchoon VALKENIER zegt, dat het Magazijn opgepropt was. Van *Gorcum* kreeg hij ten antwoord, *God zal u, hoopen wij, helpen: wij kunnen niet.* De Kommandant GEINS verweerde zig echter vijf dagen, doch moest toen, op den 19den Julij, zo om het geweld van buiten, als om den opſtand van binnen, de Schans aan TURRENNE overgeeven. De Franſchen bleeven 'er in, tot in het volgende jaar; bij hunnen uittogt ſtaken zij de huizen in den brand, en ſlechtten de ſterkte, die naderhand niet weder herbouwd is.

Zie REID, DE GROOT, HOOFT, VALKENIER, enz.

CREWERTH; zie op letter K.

CROCUS, (CORNELIUS) van *Amſteldam*, word geſteld onder de geleerde mannen aldaar geboreu. In het jaar 1540 trok hij naar *Rome*, alwaar hij zig in de Orde der Jeſuiten begaf. Zijn ijver ging zo verre, dat hij voornam, het koste wat het wilde, alle de leerboeken der taalen, van Ketters en Vrijgeesten, uit de Schoolen te vaagen. Om dit oogmerk te bereiken, maakte hij een Spraakkunst, ſtrijdende tegen die van MELANCHTON. De geleerde JUNIUS getuigt van hem, dat hij zo ſierlijk en taalrijk was, als CICERO en TERENTIUS. In de *Nederlanden* terug gekomen zijnde, werd hij, in zijne geboorteſtad, Rector der Latijnſche Schoole. Hij was een goed Dichter, en overleed 1550. Hij was de eerſte Jeſuit in *Holland* geweest.

Zie JUNIUS, BOXHORN, WAGENAAR, enz.

CROESBEEK, (*C*) een onbekende tekenaar van het Verbondſchrift der Edelen.

CROESE, (GERARD) geboren te *Amſteldam*, den 26ſten April 1642. Tot den predikdienst bekwaam gekeurd zijnde, vertrok hij, als Leeraar, naar *Smyrna*, en had aldaar zijn intrek ten huize van den Conſul J. VAN DAM. Na zijne terugkomſte, ging hij, met den Heer BOREEL, als Leger-Predikant, naar *Vlaanderen.* Van daar terug gekomen zijnde, werd hij, in 1678, te *Alblas* beroepen. In 1681 trouwde hij met ELISABETH DE CERF,

en won bij haar zeven kinderen. In 1695 gaf hij in het licht zijne *Historia Quakeriana*, en, behalven nog andere schriften, een werkje over de *Batavische Oudheden*. Hij stierf den 10den Mei 1710. Van zijnen zoon, HENDRIK CROESE, heeft men het kerklijk Register der *Amsterdamsche* Predikanten.

CROESINK; (JACOB) zie op letter K.

CROHAIN, één der Edelen, waarvan men verder geen bericht heeft, als dat hij tot de zamenverbondenen behoord heeft, en in dienst was van HOOGSTRAATEN.

CROISELLE, (DE) en

CROIX, (LA) beide mannen, van welke mede niets anders gezegd kan worden, dan dat zij tot de zamenverbondene Edelen behoord hebben.

CROMHOUT, (ADRIAAN REINIERSZ) een man, wiens bedrijven op het Art. AMSTELDAM vermeld zijn. Ook is aldaar gezegd, dat hij een der nieuw aangestelde Burgemeesteren was, als zijnde van een aanzienlijke afkomst, en ijverig voorstander der Hervorming, wiens nakomelingen, tot in het jaar 1625, Leden der Regeeringe geweest zijn. De nakomelingen van andere van zijne maagschap, bij den Roomschen Godsdienst gebleeven, zijn nog in wezen. Het afbeeldzel van den Burgemeester is, door HOUBRAKEN, in het koper gebragt, en uitgegeeven door den Heere J. VERSTEGEN.

CROMMENIE en CROMMENIEDIJK; zie op letter K.

CROMSTROM; (*De Generaal*) zie van hem het Art. BERGEN OP DEN ZOOM, VII. Deel.

CROMSTRIJEN; zie letter K.

CRONENBURG, weleer een sterk Kasteel, behoord hebbende aan Heere GERRIT VAN VELZEN; zie KRONENBURG.

CRONENSTEIN, (*Huis te*) en

CROOS-

JACOB VAN CRONENBURG, zoon van *Gerrit van Cronenburg*, en van *Aaf van Teylingen*, een man zeer ervaaren in de Medicijnen. Om zijn fortuin te maaken, had hij zig mede naar *Friesland* begeeven; aldaar trouwde hij, op den 6den April 1544, voor de eerstemaal, *Anna van Wythema*, die zonder kinderen stierf; den 13den November 1546 hertrouwde hij met *Bauk van Adelen*, Nicht van de overledene. Te *Pietersbierum*, niet verre van *Harlingen*, deed hij bouwen een schoon en sterk huis, dat hij *Nieuw Cronenburg* in *Friesland* noemde, en nog dien naam draagt. 'Er word van hem getuigd, dat hij was een man zeer vroom en deugdzaam van wandel, bemind van alle, die hem kenden, en zelfs bij de eersten van den Landen in aanzien. Hoog werd hij geacht van *C. de Robles*, Heer van *Billij*, als ook van den Abt van *Lidlum*. Allerongelukkigst werd hij op een wagen, tusschen *Arum* en *Harlingen*, door moedwillige Walsche Soldaaten, doodgeschoten, op den 15den Junij 1572. *Robles*, met wien hij nog dien zelfden dag gegeeten had, den moord verneemende, steeg vol toorn te paard, om den Moordenaar te vangen en te agterhaalen, gelijk hij ook deed; brengende den booswicht gevangen te *Harlingen*; hij zond een zijner vertrouwden om de weduwe te troosten; de Moordenaar werd kort daarop geharquebuseert, en *Cronenburg*, met een groot gevolg, te *Harlingen* in de Domkerk begraaven. Zijne weduwe, bij welke hij twaalf kinderen verwekt had, stierf den 26sten April 1603, oud zijnde vier-en-zeventig jaaren. D.

trouwd had
daarbij twee

CRO
ouwd
nala jong geftor

CRON
34 werd geboren
teren Augustus
tmaren Februarij
de b
volk
, ge
or va
den
werd
g ge
, z
inga
msh
gro
dar
Op
ong

van
ame

C

CR
n I

C
v
ov

G. De vier kinderen v
nenburg waren:

1. *Klaas.*
2. *Fredrik.*
3. *Maria.*
4. *Bauk.*

Deze vier fchreve

Andere, uit dit ge
van wien, waren:

Ao. 1510, *Dirk va*
vrouw was *Mar*

Ao. 1521, *Anna v*
Jan van Boschh

CRC
ouw
nala

CROI
34
te
ma
de
vol
r
der
ve
in
m

trouwd had
daarbij twee

CRO
ouwd
nala jong geftor

CRON
34 werd geboren
n ter n Augustus
tma en Februarij
de b
volk
, ge
or va
den
werd
ge
, z
inga
msh
gro
dan
Op
ong

van
nme

C

CR
n l

C
v
ov

G. De vier kinderen v
nenburg waren:

1. *Klaas.*
2. *Fredrik.*
3. *Maria.*
4. *Bauk.*

Deze vier fchreve

Andere, uit dit ge
van wien, waren:

Ao. 1510, *Dirk va*
vrouw was *Mar*

Ao. 1521, *Anna v*
Jan van Boschh

Y

Rent
an *L*
, H
over
n h
den
zijn
MAR
kte

N

van

W

ve
Zij

J

te
en

W
rsta
den

J
rc
ve

lo.

er

v

CROOSWIJK; (*Huis te*) zie van deze beide Artikelen op letter K.

CROIJ, (*Huis te*) ook wel *het Huis Stiphout* genaamd, is gelegen in de nabijheid van het Dorp van dien naam, in *Staats Braband*, of eigenlijk in *Peelland;* wordende voor het aangenaamste van dien oord gehouden.

CRUININGEN, een adelijk Slot in *Zuidbeveland;* zie KRUININGEN.

CRUPTORICIS VILLA, voorheen een zeer oud Kasteel bij *Enkhuizen*, naderhand door de *Zuiderzee* verslonden. Deszelfs grond wordt tegenwoordig de Plaat *de Kreupel* genaamd. TACITUS maakt gewag van *Villa Cruptoricis*, de Hofstede van *Cruptorix*, of verblijfsplaats in deze Landen. Van *Cruptoricis Villa* spreekende, vinden wij, bij ALTING, het volgende aangetekend. „ Wij hebben, van *Baduhenna* spreekende, aangeweezen, ter welker plaatse onze Friezen, tegen de schans van *Opper-* en *Neder-Germaniën*, ondersteund zijnde door de gewoone hulpbende, hardnekkig tot den tweeden dag toe vechtende, een zeer roemrijke overwinning, en beroemden naam gekreegen hebben, en ook werwaards de Romeinsche krijgsknechten, die niet weder bij de keurbenden of vloot konden komen, hunne vlucht genomen hebben: dewijl men dan weet, dat de eerste bende van negen honderd man, afgemaakt zijnde, zig bij *Badehuenna*, ter vlucht naar *Flevum* begaven, zijnde die sterkte toen nog met Romeinsche krijgsknechten bezet, zo is het zeer waarschijnelijk, dat de tweede bende, van vierhonderd man, die malkander den doodsteek gaven, zijn omgekomen bij de Hofstede van *Cruptorix*, die een Landzaat was, met het zelfde oogmerk derwaarts gevlucht, doch van wien niemand dan TACITUS melding maakt. In de Grietenij van *Opsterland* vindt men nu een Dorp, welks benaaming veel overeenkomst met deze heeft: *Hem-Rijk*, of *Hem-Rik*, als of men zeide *'t Heem*, of *Hiem van Rijke*, (*Villa Ricis*,) alleen blijvende behouden den naam van *Rijke*, die bij de Friezen nog hedendaagsch veel in gebruik

is, zijnde de voornaam mogelijk weggelaaten, gelijk men nog wel den naam van *Crabbe*, of *Crebber*, of dergelijken in deze gewesten vindt: ook kan 't wel een bijnaam zijn geweest, die dezen man, naar eenige wanstaltigheid, of lichaamlijk gebrek, gehad heeft, als genoemd zijnde *Crabbe Rijks*, of *Grebbe Rijks*, met zijn vaders naam, of zo als men nu zeggen zou *Kreupele Rijke*, om dat hij kreupel was, en den oorlog niet langer konde volgen, om welke reden hem TACITUS dan ook heeft kunnen noemen *een Besoldeling:* verder is het blijkbaar genoeg, dat de Romeinen, alle de Duitsche mans naamen, die op *h*, of *kh* uitgaan, gewoon waren te veranderen in *ix*, of *icus*; ten minsten JULIUS CÆSAR deed zulks: wat 'er van zij, eensdeels doet mij de reden, waarom de Romeinsche krijgsknechten hunnen weg derwaards namen, en de gelegenheid van de plaats, anderdeels de betekenis en overeenkomst der benaaminge bijna gelooven, dat het *Hemrik* dezelfde plaats is, die weleer de *Hofstede van Cruptorix* is geweest; want dezelve is omtrent twee gemeene mijlen, recht aan de rivier *Hunsing*, van het gemeene woudt *Badehuenna* af, doch van de *Hunsing* zelve meer dan vijf gemeene mijlen, welken weg zij langs de naauwe voetpaden, door de veenen moesten afleggen, en over zulks waren zij niet zonder reden bevreesd, dat zij, verspied zijnde, van het dolle en gewapende boerevolk zouden omcingeld worden, dat dan ook de reden geweest is, dat zij malkander liever hebben willen onder den voet steeken, dan van de Barbaaren, als slachtoffers voor het altaar, tot groote bespotting van den Romeinschen naam, met schande gedood te worden." Tot dus verre de Heer ALTING, die, zo als wij gezien hebben, de *Villa Cruptoricis* houdt voor het *Heem*, of *Hiem*, gelijk de *Friezen* zeggen, van RIKE, en vervolgens gist, dat de naam van dezen man zal geweest zijn CRABBE RIJKS, of GREBBER RIJKS. Maar de gissingen van dien anders geleerden man vervallen, door het geen hij zelf daarop laat volgen, en aanmerkt ten aanzien van de verandering, die de *Romeinen* maakten in de mansnaamen: want RICIS is dus geen eigen naam, gelijk RIKE, of RIJKE, maar een verbuiging van CRUPTORIX, volgens J. CÆSAR, waarop hij zig zelven beroept, die schrijft ORGETORIX, en

DUM-

DUMNORIX, voor ORGETORICH en DUMNORICH; gelijk men zegt FREDERICH, HENRICH, WALRICH, ALRICH, BALDERICH en ULRICH. Nu schijnt deze buiging in *ich* dezelfde kracht te hebben, die het Latijn heeft in *ax*, in de woorden *Audax*, *Emax*, *Procax*, *Pertinax*; of *osus*, *in Gloriosus*, *Obliviosus en Nimbosus*, die allen hunne bijzondere betekenis hebben. Men zou ook kunnen zeggen, dat ze afgeleid zijn van de oude taale der *Gaulen* en *Germanen*; doch deze ons niet genoeg bekend zijnde, kunnen wij 'er niets met zekerheid van zeggen.

Zie HALMA.

CRUYS, (*St.*) legt in *Vlaanderen* onder *Aardenburg*, doch wordt als onder *Zeeland* behorende gerekend. Het Dorp heeft Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Westhoven*.

CUCHLINUS, (JOHANNES) geboren in het jaar 1546, te *Westrau in Hessen*, in schooldienst geweest te *Nieuwenhuizen*, en daarna in kerkendienst te *Tacheim* in de *Paltz*, welken dienst hij, met meer anderen, had moeten verlaaten, om dat de Keurvorst van de *Paltz*, LODEWIJK, die zijnen godvruchtigen vader FREDRIK DEN DERDEN opgevolgd was, den Gereformeerden Godsdienst afschafte, en dien der Lutherschen invoerde; waarop CUCHLINUS, naar *Embden*, de algemeene schuilplaats, de wijk nam. Aldaar nam hij, eenigen tijd, den kerk- en school-dienst waar. Van hier kreeg men in *Amsteldam* kennis van zijne gaven en bekwaamheid; hij werd 'er, in het jaar 1578, beroepen, en door P. DATHENUS in den dienst bevestigd. Den 7den November van het volgende jaar, werd hij te *Leiden* beroepen als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid; doch het getal der Predikanten binnen *Amsteldam* zeer schaars zijnde, sloeg hij dit af. Door 's Lands Staaten, in het jaar 1591, het Theologisch Collegie of Kweekschool, naderhand bekend met den naam van het *Staaten Collegie*, opgericht zijnde, werd onze Leeraar tot Regent van hetzelve verkozen; doch hij, niet zonder moeite daar toe kunnende overgaan, aanvaardde het eerst in 't volgende jaar; wordende toen, bij de plechtige inwijding, den 16den October 1592, in de waardigheid bevestigd. 't Jaar daaraan

vertrok hij, van nieuws, naar *Amsteldam*, om 'er den dienst waar te neemen, en bleef 'er tot in het jaar 1596, wanneer hij den post als Regent weder aanvaardde, en vervolgens waarnam, tot aan zijnen dood, die voorviel den 3den Junij 1606, in het zestigste jaar zijns ouderdoms. Zijn afbeeldzel gaat meer dan eens in prent uit; het laatste is van HOUBRAKEN. Hij liet na twee zoonen, JACOBUS en HENRICUS, die ook Predikanten geweest zijn.

Zie CROESE, *Naamregister*.

CUDELSTEERT; zie KUDELSTAART.

CUIL; zie KUIL.

CUINDER; zie KUINDER.

CUILEMBURG, of *Culemburch*, Stad en Graafschap. Zie van dit Artikel, als ook van de mannen van dien naam, op de letter K.

CUNÆUS, (PETRUS) Rechtsgeleerde, geboren te *Vlissingen*, in het jaar 1585. Hij vorderde zeer gelukkig in zijne Letteroefeningen, en voornaamlijk in de taalen, waarin de vermaarde JOHANNES DRUSUS zijn Leermeester was, die hem ook in de Joodsche Oudheden onderwees. Op den raad zijner vrienden begaf hij zig tot de Rechtsgeleerdheid, waarin hij zulke groote vorderingen maakte, dat hij, in 1615, waardig geoordeeld werd, om te *Leiden*, als Hoogleeraar, in die wetenschap te onderwijzen; zijnde reeds te vooren tot Leeraar in de Latijnsche Taal en in de Staatkunde aangesteld. Hij volhardde daarin met lof, tot in het jaar 1638, wanneer de dood een einde van zijn arbeidzaam leven maakte. Wij zeggen *arbeidzaam*: want daarvan geeven zijne schriften bewijs. In zijne *Sardi Venales*, een boeksken, aan ROMBOUT HOOGERBEETS en APOLLONIUS SCHOTTE opgedragen, waren de gebreken der Geleerden, zonder de Theologanten te spaaren, met sterke kleuren afgemaald. Kort daarna toonde CUNÆUS dat hij den Remonstranten meer begunstigde

de dan den Gereformeerden, en dat wel openbaar, met het oordeel, dat hij gaf over het boek van S. LUBERTUS tegen dat van H. DE GROOT, over de *Godsdienstigheid der Heeren Staaten*; hierom kon hij den haat van sommige heethoofdige Gereformeerden niet ontgaan. Men bragt zijn voorgemelde boeksken, dat in waarheid een scherp hekelschrift was, in het jaar 1619, ter Sijnodaletafel, en oordeelde terstond, dat hij daar mede groote ergernis gegeeven had. Zijne *Republiek der Hebreen* ging zelfs niet vrij: 'er werd besloten, *dat de Gedeputeerden der Sijnode hem zouden vermaanen, om van deze dingen, bij de eene of andere gelegenheid, schriftelijke vergoeding te doen, dewijl de voldoening, die hij de Kerk te* Leiden (*zedert* 1612, *dat hij het in het ligt bragt*) *gegeeven had, niet zo publiek was, dat de ergernis, daardoor veroorzaakt, geheel was weggenomen.* Alsdaar had men echter in zijne verantwoording genoegen genomen; en het is te denken, indien men het boeksken en den Schrijver had laaten rusten, dat 'er niet meer aan gedacht zou geworden zijn. FESTUS HOMMIUS en ISACUS JUNIUS verklaarden aan de Sijnode te *Couda*, in den jaare 1621, dat CUNÆUS, op het voorstel aan hem gedaan, had geantwoord: *dat hij over de fouten, in zijne gedrukte boeken, bij hem geschreven, toen hij nog jong was, en geen professie van religie gedaan had, met een publiek schrift, eerstdaags uit te geeven, de Sijnode en Kerk zouden voldoen:* zeker, de gemaklijkste weg, om alle verdere gevolgen voortekomen; doch, mijns weetens, heeft CUNÆUS 'er naderhand niets van gemeld, noch is tot de volbrenging van die belofte meer aangespoord; wijders schreef hij, *Satira Menippæa in sui seculi homines*; en *de Republica Hebræorum, Lib III*; welk laatste werk in 't Nederduitsch ten overvloede bekend is, als mede in 't Fransch. Hij gaf ook in 't licht de *Keizers vóór en na Juliaan*, en *Aantekeningen over de Dionijsen van Nonius.* Over een voorval, weinige dagen vóór zijn overlijden gebeurd, heeft de geleerde wereld met rechtzig te beklaagen. Terwijl hij op zijn krankbed lag, en reeds met den dood worstelde, wist hij uittewerken, dat zijne zuster, die hem oppaste, nevens de verdere huisgenooten, naar de kerk gingen, blijvende dus alleen met een oude dienstmaagd thuis;

deze gebood hij, een groot vuur aantesteken, kanswijs om de kamer en het bed te verwarmen. Dit verricht zijnde, geeft hij haar den sleutel van zijne Studeerkamer, en wijst haar, waar een mande met papieren staat, die hij haar beveelt aftehaalen. Zij volvoert den last, en hij daarop haar uit de kamer doende gaan, kruipt van het bedde naar het vuur, waarin hij alle de schriften smeet, en dezelven door de vlam deed verteeren. Alle dezen waren schriften van hem, die hij te onvolmaakt oordeelde, om na zijnen dood in het licht gegeeven te worden. 't Smartlijkst was, dat daar onder waren zijne wel beploegde aantekeningen op JOSEPHUS, waaraan hij zijn gantsche leven gearbeid had, en die, ontwijfelbaar, een meesterstuk zouden geweest zijn; de stervende scheen 'er echter niet wel mede in zijnen schik te zijn. Onder al den arbeid, dien hij, ten dienste der Leidsche Academie, verricht had, was ook zijne Oratie, op het eerste Jubilé, gevierd den 8sten Februarij 1624, toen hij ten tweedemaale Rector Magnificus werd; welke waardigheid hij ook in 1632 en 1637 bekleedde. Waarschijnelijk zou hij ook Historieschrijver der Provintie van *Zeeland* geworden zijn, zo niet de dood zijn leven te vroeg geëindigd hadde. Tot het zamenstellen van een *Chronijk van Zeeland*, was hem reeds vrije toegang gegund tot alle Charters en Brieven.

In het jaar 1616 was hij getrouwd met MARIA, Dochter van den Leidschen Pensionaris NICOLAAS ZEIST. Zijn afbeeldzel gaat, op onderscheidene wijze, in prent uit. Zij, die begeerig zijn hem nader te kennen, dienen te leezen de *Latijnsche* Brieven, zo door hem, als aan hem geschreeven, en in 't licht gegeeven door den Heer P. BURMAN, en bovenal den opdragt, die door dien Hoogleeraar aan zijne Hoogachtbaare nakomelingen daarvoor geplaatst is: „ het is daarin, dat hij hem prijst, als eenen der „ welsprekenste mannen, en beste rechtsgeleerden, die zo zeer „ als iemand, met de grootste voordeelen en eertijtelen der „ Academie begiftigd is geworden; die boven veele uitmunte „ in een groot aantal van Leerlingen, uit alle gewesten van „ Europa; die, in zijn honingzoete schriften, de Ciceroniaansche bevalligheid met het Attiseh zout vermengde; bij ieder „ geacht, om bij uitstek, boven anderen, schraale wetenschappen,

„ pen,

„ pen, met puik van welſprekendheid en rijkdom van vernuft „ te vereeren." BURMAN was het niet alleen, maar alle geleerden van zijn' tijd waren grootsch op zig zelven, als zij gelegenheid vonden, van tot zijnen lof te ſpreeken. Zijn naam en achting leeft nog in onze dagen, door zijne nakomelingen, die te *Leiden* het geſtoelte der eere bekleeden.

Zie REIGERSBERG, MEURSIUS, LA RUE, enz.

CUNERA, in de Roomſche Kerk als een H. Maagt en Marteláaresſe geëerd en gevierd. 'Er wordt gezegd dat zij een Konings dochter was, van de *Orcadiſche Eilanden;* dat zij, op verzoek van ST. URSULA, die haare bloedverwante was, de reize met dezelve naar *Rome* had aangenomen; dat, van de elf duizend maagden, die met ST. URSULA gereist hadden, deze CUNERA de eenigſte was, die, bij haare terugkomst, voor de woede der Heidenen te *Keulen* bewaard bleef, door zekeren Koning, RADBOUD genaamd, die zijn verblijf te *Rheenen* had; dat zij haar verblijf in het Hof van gemelden Koning neemende, door haare deugd en godsvrucht zo zeer in aanzien geraakte, dat RADBOUD haar het opzicht over zijn Hof toebetrouwde; doch dat de achting, die de Koning haar bewees, haar den haat van de Koninginne op den hals haalde. De Koning hierop ziek geworden zijnde, werd, door zijne vrouw, alle kwaad van CUNERA verhaald; 't welk zo veel invloeds op hem had, dat zijne liefde mede in haat veranderde. CUNERA, op zekeren tijd, met een ſchoot vol brood uit het Hof gaande, om het aan de armen, volgens haare gewoonte, uittedeelen, bediende zig de Koningin daarvan, om haaren Gemaal te doen zien, hoe CUNERA hunne middelen verſpilde. De Koning, haar daarop voor zig doende komen, om haar te beſtraffen, gebeurde het dat de brooden in hout veranderden; waardoor de Koningin (volgens het verhaal der Legende) de ſtraffe moest ondergaan, die zij CUNERA bereid had. Alzo dit haaren haat nog meer deed ontſteken, bedacht zij middelen om haar heimelijk van kant te helpen. Terwijl de Koning, op zekeren tijd, ter jagt was, greepen de Koningin en eene haarer Vrouwen haar aan, verworgden, en begroeven haar daarna in de ſtal, doch verbonden zig met eede,

het

het feit geheim te zullen houden. De Koning terug komende, en door het gantsche Hof te gemoete gegaan wordende, zo miste hij CUNERA onder de menigte; weshalven hij naar haar vraagde. De Koningin, haar misdrijf zoekende te verbergen, zeide: *Heer Koning, de ouders van* Cunera *zijn, in uw afweezen, hier geweest, en hebben haar met zig gevoerd.* De Legende zegt verder, dat men met geen mogelijkheid des Konings paarden in den stal kon krijgen, maar dezelven in een anderen stal moest brengen. Des nachts, zag de Stalmeester, ter plaatse daar CUNERA begraaven lag, een menigte van kaarsen, kruislings over elkander, branden. In den stal komende, vond hij de aarde opgewroet, waaruit hij het lichaam van CUNERA haalde, als ook den doek, waarmede zij geworgd was. De Koningin ontving de straffe, op zo een bedrijf passende. RADBOUD deed, ter eere van CUNERA, een Tempel in zijn Paleis bouwen; door Bisschop WILLEBRORD werden haare overblijfzelen, veele jaaren daarna, naar *Utrecht* gevoerd, alwaar door haar, volgens het zeggen der Roomschgezinden, nog veele mirakelen verricht zouden zijn.

Men zie *de Legende der Heiligen.* OPMEER, *Catholijk Martelaarsboek*, I. Deel, enz.

CUNERUS PETRI, geboren in 't Dorp *Duivendijke*, in *Zeeland*, in het jaar vijftien honderd een-en-dertig, en opgevoed te *Brouwershaven*, welke Stad GUICIARDIJN, SWEERTIUS en MIRÆUS als de plaats zijner geboorte gemeld hebben. Den loop zijner studien in de Philosophie voleinde hij te *Leuven*, in het *Collegium Castrum.* Zig vervolgens op de Godgeleerdheid toeleggende, heeft hij zelf die in de Abdij van *Park* onderwezen. Naderhand werd hij Plebaan van *St. Peter*, en in 1560 Doctor in de Theologie. Bij de aanstelling der nieuwe Bisschoppen, werd hij met het Bisdom van *Leeuwaarden* begiftigd, en deed aldaar zijne intrede den 1sten Februarij des jaars 1570. Den 25sten van de maand April deszelfden jaars, hield hij het eerste Sijnode, waarvan hij de Ordonnantien te *Leuven* deed drukken. Hij bleef aldaar tot in het jaar 1578, in welk jaar hij, door RENNENBERG, gevangen genomen, op het Blokhuis te *Harlingen* gezet,

en,

en, na twee jaaren, gebannen werd. Hij begaf zig toen naar *Munster*, alwaar hij eenigen tijd als Choorbisschop gesleeten hebbende, zijn leven te *Keulen* eindigde, op den 15den Februarij 1580, zijnde aldaar begraaven in de Domkerk, nabij het Altaar der drie Koningen, onder een geringen zerk; waarop, echter, naderhand nog een grafschrift, ter zijner eere gesteld is geworden.

Bij zijne gevangeneeming werd hij beschuldigd, niet alleenlijk gehandeld te hebben tegen de Instructiën van 's Lands Staaten, maar ook tegen zijne Commissie, hem gegeeven door den Hertog VAN ALVA. De President VIGLIUS wordt gezegd, hem verscheidene maalen berispt, en trouwhertig vermaand hebben, zig toch te gedraagen volgens zijnen lastbrief, en afteftaan van zijn ergerlijk leven. Hij trok tot zig de inkomsten van bijzondere Godshuizen, en floeg over tot verkoopingen en ontheiliging van Kerkhoven, en andere plaatsen, tot ruste der overledenen geschikt. Om deze en meer andere overtredingen, inzonderheid ook wegens zijne dronkenschap en vuilaartigheid, geraakte hij bij de Prelaaten en het volk in groote veragting. Zo haast de Aartshertog MATTHIAS VAN OOSTENRIJK in het Gouvernement der *Nederlanden*, met de hem bijgevoegde Raaden van Staat, getreeden was, werd de nieuwe Bisschop door BILLIJ in de gevangenisse gezonden. Deze, gewoon den spot met hem te drijven, maakte hem dronken, en danste dan met hem rondsom de tafel, banken en stoelen. Uit zijne gevangenisse leverde hij een verzoekschrift aan den Aartshertog over, om een jaarlijks onderhoud te mogen genieten; het welk in handen van de Gedeputeerden der Staaten van *Friesland* gesteld zijnde, was het antwoord daarop: *Tegen de Contracten en onderlinge Accoorden, met de Heeren Staaten en Spanjen, had men al over lang de Privilegiën des Lands met voeten getreeden; boven alle schendingen van hunne Landrechten en Costumen, en boven zo veele lasten, hun een nieuwen Bisschop* CUNERUS PETRI *opgedrongen, die, in plaatze van zorge voor zijne Schaapen te dragen, zig meer bevlijtigde om gulzig en onkuisch, met verkorting der Geestelijke goederen, te leeven. Om welke en meer andere redenen, hij op bevel van den* Aartshertog *op het*

Blokhuis opgesloten was. Dieshalven konden de Staaten het verzochte pensioen niet inwilligen, voor dat hij zou gedaan hebben, behoorlijke rekeninge van zijne Administratie, zo van de inkomsten der Conventen, als van de geheele bediening zijns ampts. Over zulks, of wel zijne Hoogheid hem hadde toegelegt een jaargeld van agt honderd guldens, zo konden zij hem die niet betaalen, voor dat hij behoorlijk de voorschrevene rekening gedaan had. 't Geen zijne zaak veel verergerde, was, dat hij, tegen het verbod der Hooge Overigheid, in het wijen en kruinscheeren van sommige Prelaaten, Abten en Priesters, Monniken en Klerken, was voortgegaan. Dit hem, door de Commissarissen DOCO en MARTENA, die hij ook verzocht, hem, tot het verkrijgen der jaarwedde, behulpzaam te zijn, voorgesteld zijnde, gaf hij geen ander antwoord, dan, *ik ben in handen van Menschen*; met bijvoeginge, *hij kon dit niet nalaaten, voor dat het hem verboden werd, van dien, die hem de magt in handen gegeeven hadde*; oogende op de Commissie, hem door Paus PIUS verleend. De Instructie, daar hij zig naar richten moest, gedagtekend, *Brussel* den 14den November 1569, ondertekend *Duc d'Alba*, en daar onder *van den Aa*, is te vinden bij WINSEMIUS. Met de verbanning van dezen Bisschop en Kettermeester, nam het Bisdom te *Leeuwaarden* mede een einde. Bij LA RUE en anderen, vindt men zijne Latijnsche en Nederduitsche schriften gemeld.

Zie REIGERSBERG, *Chronijk van Zeeland*. WINSEMIUS. HALMA. *Oudheden van Friesland*, enz.

CUP, (WILLEM) uit een aanzienlijk geslacht te *Bommel* geboren, alwaar zijne voorzaaten de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedden. WILLEM kwam ter wereld den 6den Julij zestien honderd en vier. In zestien honderd vier-en-dertig werd hij, te *Harderwijk*, tot Hoogleeraar in de Rechten beroepen, en bleef 'er tot het jaar 1647, wordende toen beroepen te *Franeker*, alwaar hij stierf den 6den Januarij 1667.

Zie *Beschrijving van Bommel*, bl. 137.

CUPER, of KUIPER, (GIJSBERT) geboren in de *Overbetuwe*, den

den 14den September 1644, en overleeden in den jaare 1716. Zie KUIPER.

Zie *Histoire Critique. Journal Litteraire.*

CUPUS, (PETRUS) Remonstrantsch Predikant te *Woerden*, alwaar hij, in het jaar 1618, in zijnen dienst geschorst werd. Te weeten, de Magistraat aldaar kon goedvinden, na veele oneenigheden, die 'er waren voorgevallen, hem, op den 30sten van de maand November des gemelden jaars, terwijl hij uit de Stad was, een briefje thuis te zenden, dat hij niet meer in de Kerk, of elders binnen de Stad zoude prediken, tot dat de Gecommitteerden van de Staaten, midsgaders de Gedeputeerden van de Delfsche Sijnode, aldaar zouden gekomen zijn; aan wien men zeide, de reden van zijne schorsing in den dienst te zullen vertoonen; laatende, echter, den Predikant PETRUS BRICQUINGNY, hoewel ook tot de Remonstranten behoorende, vrijheid van prediken. CUPUS bevond zig mede te *Dordrecht*, om den gedaagde Remonsttanten, met raad en hulpe, ten dienst te zijn. Ook was hij een van hun, welke HUGO MUYS VAN HOLY, aangezien hem, zo wel als de gedaagden, bevolen was binnen *Dordrecht* te blijven, aanspraken om betaaling hunner daggelden; waarop hij nevens de zijnen een barsch antwoord ontving; over 't welke CUPUS hem weder toeduwde: *sit gij, mijn Heer, om ons te helpen veroordeelen, zo zijn wij 'er kwalijk aan. Zijn ons de Heeren moede, men wijze ons slegts een plaats, daar zij willen dat wij gaan zullen.* Op den eersten Januarij des jaars 1619, bevonden de gemelde Gecommitteerden van de *Delfsche* Sijnode zig te *Woerden*. Drie dagen te vooren hadden de Contra-Remonstranten van de Klassis de beschuldigingen tegen de Remonstranten bezorgd, die ook aan CUPUS, met verlof uit *Dordrecht* te *Woerden* gekomen, werden ter hand gesteld. Betreffende CUPUS voor zig zelven, wordt eerst gezegd: *dat hij achterdenken gegeeven heeft, niet zuiver te zijn in de Leerpointen*; wordende die *Leerpointen* gezegd te bestaan in: I.) *Van de H. Drieëenheid, Godheid en voldoening van Christus;* II.) *Van de zekerheid der Heilige Schriftuure;* III.) *Van de Erfzonde;* en IV.) *Van den Catechismus.* Ten aanzien van de

Pro-

Proceduren : I.) *Aanneeming van zijn onwettig beroep*; en II.) *Verhindering van de wettelijke beroepinge van* Simeon de Belle, *en bevordering van de wettelijke beroeping van anderen.* Zijne Lasteringen en Ophitzingen, I.) *Lasterlijke voorreden laten stellen, voor zijn boekske genaamd* AANWIJZINGE; II.) *Lastering tegen de leere der Predestinatie*; III.) *Ophitzing der Magistraat en Gemeente*; IV.) *Lastering, dat men de Remonstranten, met loochenen en Conciliën zoekt te overvallen, en dat de Contra-Remonstranten, de voeten wederom in der Papisten schoenen wilden steeken*; V.) *Hardnekkigheid om te blijven bij hunne Leere*; VI.) *Lastering tegen die van* Oudewater; VII.) *Tegen de Overheid.* *Onwaarheid, dat men hun zoude nageeven gruwelijke leere van de Predestinatie*; VIII.) *Lastering tegen den Predikant* Josephus; IX.) *Tegen de Sijnode*; *en* X.) *Tegen de Sijnode van* Gelderland. CUPUS, deze beschuldigingen gezien hebbende, zeide *wel te voorzien wat 'er volgen zoude*, en deed, op den gemelden eersten Januarij, na dat BRICQUINGNY gepredikt had, een aanspraak tot het volk, waarbij hij het vermaande tot standvastigheid, in het geen hij hun geleerd had. Wij zullen ons hier met de onderhandeling van CUPUS alleen bezig houden, laatende die der *Woerder Remonstranten* in het algemeen op zijne plaats. Op den 5den Januarij werd de onderhandeling met hem aangevangen. Hij verscheen des namiddags omtrent vier uuren in den Kerkenraad, of, zo men wil, voor den kerklijken rechtbank, alwaar tegenwoordig waren ABRAHAM MUIJSENHOL, HUGO BYERUS, MARTINUS NICOLAAS en MICHIEL HOGIUS, Predikanten te *Breda*, in den *Haag*, in *de Liere* en *Zevenbergen*; de Gedeputeerde der *Zuidhollandsche* Sijnode, IDSARDUS FREDERIKUS, Predikant tot *Amejden*, als de vijfde Gedeputeerde, was niet tegenwoordig: in tegendeel waren 'er de Heeren JACOB ZWEERIUS, Raadsheer in den Raad van *Braband*; ADRIAAN CLAA'Z. MUIT, van *Delft*; GOVERT GOEDEREDE, van *Rotterdam*; en BOLLEMAN, van *Schiedam*, als Commisarisfen van de Staaten, CUPUS, aleer hij ter zijner verantwoording overging, gaf aan deze vergadering te kennen, of in overweeging, *of het voor zijn persoon en de verantwoording, die hij stond te doen, niet nadeelig was, dat*

hij

X. Dl. pl. IV.

J. Buys. delin. Reinr. Vinkeles sculp.

hij reeds in zijnen dienst door de Magistraat geschorst was; *en of hij, zo hij zig aan die onordentlijke dienstschorsing*, (zo hij die noemde) *bij de Magistraat, tegen hem besloten, wilde houden, echter gehouden was te antwoorden:* waarop hem, en de Leden van de Klasfis, die bij hem waren, werd bevolen, buiten te staan. Weder binnen gekomen zijnde, werd hem, door den Scriba van de vergadering, HOGIUS, voorgeleezen: *dat men van de reden, die de Magistraat mogt gehad hebben, om hem te suspendeeren, daarna zou handelen, en dat men nu ter saak komende, met de hoofdstukken der beschuldiging zoude aanvangen.* Wij zullen de handelwijze, met CUPUS gehouden, breedvoeriger dan wel van anderen, hier ter neder stellen; om dat deze ons, eens vooral, eén bewijs zullen opleeveren van de gewoone wijzen van procedeeren van dien tijd.

JOSEPHUS VAN DE ROSIERE, Predikant der Contra-Remonstranten te *Woerden*, las, als zijn beschuldiger, hem voor, de punten der leere, boven gemeld: waarop CUPUS vraagde, wat oorzaak hij daaromtrent tot nadenken gegeeven had, en bijzonderlijk ten aanzien van de H. Drieéénheid en de Godheid van Christus? waarop JOSEPHUS voortbragt het examen, gehouden met BAX, waarin de Remonstranten gezegd hadden, dat dit *niet fondamenteel was.* Doch CUPUS merkte, met reden, daarop aan, dat dit een zaak was, den Remonstranten in 't algemeen, en niet hem in 't bijzonder raakende. Hij daarop gevraagd zijnde, *of hij drie persoonen in de Godheid erkende?* was zijn antwoord: *ik erken drie selfstandigheden of Hypostases, en alzo drie persoonen, als men onder den naam van drie persoonen niet verstaat het geen in een Tooneelspel, door een persoon verstaan word, gelijk men* (zeide hij) *voert den persoon des Konings.* Waarop zijn beschuldiger voortging, tot de Godheid van CHRISTUS, brengende een plaats bij uit zijn boek tegen SMOUTIUS, dat in geen Concilie deze stelling was veroordeeld, *Christus non est αὐτόθεος, a se ipso Deus, sed Deus de Deo*, dat is *Christus is niet van zig selven Godt, maar Godt van Godt.* CUPUS vorderde dat JOSEPHUS hem toonen zoude het Concilie, welk die stelling veroordeeld had; 't geen deze beloofde te doen, nadat CUPUS eerst op eenige vraagen zou geantwoord hebben. CU-

gus dit als slingeren aanmerkende, keerde zig tot de Heeren, en zeide: „ Mijne Heeren, ik heb gisteren en eergisteren, als 'er „ het een of ander werd voorgesteld, somwijlen gehoord, dat „ de Heeren zeiden: Wij hebben daar toe geen last, maar dit „ is onze last; waaruit ik heb besloten, dat de Heeren geen „ generaalen maar bepaalden last hebben. Derhalven gebruik ik „ de vrijmoedigheid, om met eerbiedigheid te vraagen, of de „ Heeren en de Gedeputeerden der Sijnode last hebben, dat ik „ op alle de vraagen, die men aan mij zoude mogen voorstel„ len, zal moeten antwoorden? Ik vraag dit te meer, om dat „ de brief van beschrijving zulks niet medebrengt: ook meen „ ik dat zodanige manier van doen niet overeenkomt met de vrij„ heid van Conscientie en des Vaderlands, die zo veel bloeds „ gekost heeft. Nietttemin, zo mij kan blijken, dat men daar „ last toe heeft, Ik zal de Overigheid gehoorzamen." De President BOGERMAN las daarop het berichtschrift der kerklijke Gedeputeerden; 't geen hem door den Heer MUYS, van Delft, kwalijk genomen werd, zeggende, *dit is ons nergens gevergd.* CUPUS, dien het noch aan oordeel, noch aan vrijpostigheid ontbrak, zeide: „ Die geenen, die uit iemands last handelen, „ zijn gehouden hunnen last te toonen; ook hebben de Com„ missarissen der Heeren Staaten zulks voor dezen gedaan in de „ Klassis:" waarop MUYS hem beval, op de vraagen, door den President te doen, te antwoorden. CUPUS antwoordde: „ ik „ kan uit de Instructie, straks geleezen, niet verstaan, dat deze „ mannen gemagtigd zijn, om mij eenige vraagen te doen, maar „ alleen om mijne verantwoording, op de gedaane beschuldi„ ging, te hooren. Doch wil gij, Heeren, mij belast te ant„ woorden, en dat de saak van zodanig gewigt is, dat ik wel „ genegen ben daarop te antwoorden, zal ik mij niet zoek maa„ ken." Inmiddels viel JOSEPHUS 'er weder tusschen in, met vraagen, betrekkelijk de Godheid van CHRISTUS: doch CUPUS, een weinig driftig wordende, antwoordde hem met deze woorden: „ Hebt gij niet gehoord, wat daar gezegd is, de Preses „ zal met mij handelen? op uwe vraag begeer ik niet te ant„ woorden; ik ken u daar niet goed noch bekwaam genoeg toe. „ Zoud gij, die eerst voor den dag komt, mij, die vijftien jaren

„ ren in dienst geweest ben, examineeren? Ik wil mij aan uw
„ examen niet onderwerpen, en zo 't mij belust word, zal ik
„ openlijk betuigen, dat mij groot ongelijk geschied. Believe
„ het de Heeren Staaten, mijne gebiedende Overheid, mijn ge-
„ voelen over eenige geloofspunten te weeten, ik ben bereid,
„ dat ter bekwamer tijd schriftelijk over te leeveren; maar mij
„ op nieuw te laaten examineeren, in eeuwigheid niet, en in
„ alle gevallen van u niet. Over die hooge punten heb ik mij
„ altijd in mijne predikatiën, en daar buiten, sodanig verklaard,
„ dat tot nog toe niemand van mijn zwaarste partijen mij des-
„ wegen heeft kunnen beschuldigen." Waarop dan JOSEPHUS VAN DE ROSIERE belast werd, hem niet meer te vraagen. De President nam toen het woord op, en deed hem een vraag of twee, aangaande CHRISTUS 's Godheid. CUPUS bekende *dat* CHRISTUS *God was, van God, en dat hij van eeuwigheid was;* daar bij voegende, dat hij zig niet kon houden bij die Theologanten, die zeiden *dat het wezen des zoons gemeen was met het wezen van den vader*, maar dat hij gevoelde, dat *het wezen des zoons was medegedeeld van den vader;* voorts, dat het CALVYN voor dezen kwalijk genomen was, dat hij gezegd had, dat *de Zoon God was uit zig zelve*, en dat BEZA hem daarover getracht had te ontschuldigen. Waarop JOSEPHUS inviel, zeggende, *dat Christus niet alleenlijk God was van zig zelven, gelijk de Papisten wilden, maar zo als de Gereformeerden helden, ook uit zig zelven.* CUPUS gaf hem ten antwoord: *Gij weet niet wat gij zegt, en zijt de eerste, waarvan ik ooit gehoord heb, dat de Papisten zouden doolen in de Drieëenheid en Godheid Christi.* Daarop werden hem eenige beschuldigingen, door ARNOLDI en SLADUS, uit zijne schriften voorgelegd; als ook, dat CUPUS tegen J. TAURINUS, *te Delft*, zoude gezegd hebben, *dat de Remonstranten niet alleen twijffelden aan de Godheid en Voldoening Christi, maar ook aan de zekerheid der Heilige Schrift.* CUPUS zeide, „ *dat hem die woorden*
„ *niet bekend waren*, en verhaalde, dat hij TAURINUS daar over
„ gevraagd had, of hij die woorden bij hem gesproken had, en
„ tot antwoord had bekoomen, dat hij juist die woorden niet
„ gezegd had, maar den zin; dat hij, CUPUS, toen tegen TAU-

 RI-

„ RINUS had gezegd, het kan zijn, dat ik gezegd heb, dat de „ Remonstranten boven de vijf punten nog hunne bedenkingen „ hadden op den Catechismus en Confessie; dat TAURINUS daar „ op antwoordde, *dat is 't, dat ik zegge*; welke woorden, „ vervolgde CUPUS, zeer verre van elkander verschilden. Ook „ was TAURINUS niet dan een enkel getuige, en zodanig één, „ gelijk de Vergadering wel wist, vraagende of men op zo een „ getuigen wel aan kon? op zulk één getuigen, die slegts drie „ dagen vóór zijn wederroeping, te *Utrecht* met uitterlijk be- „ toog van seer grooten ernst voor de Remonstranten gesprooken „ had? Ook bragt (zeide hij al verder) die brief van SLADUS niet „ mede, dat hij aan dezelve punten getwijffeld had, maar wel „ dat de Remonstranten 'er aan twijffelden; en al ware het dat „ hij in dien tijd, toen de brieven der Studenten in Friesland (die „ hunne betrekking op C. VORSTIUS hadden) eerst waren uitge- „ komen, in eenig nadenken van sommige Remonstranten mogt „ zijn gebracht, en zo iets mogt hebben gezeit, dat hij daar- „ na beter onderrecht zijnde, hunne onschuld had plaats gege- „ ven."

Daarop werdt hem tegengeworpen, dat hij bij Jonker JACOB VAN DEN ENDE, Kastelein te *Woerden*, ten eeten zijnde, gezegd had: *dat* Servetus *een godzalig man was geweest, en dat* Calvinus *geholpen had, om hem ter dood te doen brengen*. CUPUS verklaarde daarop, „ al moest hij daadlijk sterven, niet te weeten „ dat zulks ooit bij hem gezegd was. Nooit had hij van de zaligheid „ van SERVEET iets gehoord, maar uit de schriften van CALVIJN „ geleerd, dat hij een zeer grammoedig man was geweest, dat „ hij het gevoelen van SERVEET, aangaande CHRISTUS Godheid, „ niet wist, tot op dit oogenblik toe niet, maar wel had hij uit „ de schriften van CALVIJN geleerd, dat die tot zijnen dood ge- „ holpen had."

Als men daarna sprak van de Zekerheid der H. Schrift, antwoordde hij: „ dat hij zig daaromtrent beriep op het getuigenis „ van TAURIN zelfs, dat men tegen hem inbragt, enz. met ver- „ dere verklaaring, dat hij de H. Schrift ten eenemaal voor „ Godlijk en Waarachtig hield." Op het stuk der Erfzonde, verklaarde hij zig volgens het gevoelen der Remonstranten. Ten

aanzien van den Catechismus gaf hij zijne gedachten te kennen, met het voorleezen en overleeveren van een gedeelte eener Predikatie door hem gedaan. Deze ftukken tot dus verre behandeld zijnde, ging men voort tot de verhandeling der Proceduuren, hem ten lasten leggende, *dat hij te* Woerden *onwettig beroepen was, en dat beroep echter had aangenomen.* Zijn antwoord daarop was: „ dat zijn medebroeder, en die van den Kerkenraad, „ voor de Vergadering genoegzaam beweerd hadden, dat hij „ wettig beroepen was; en fchoon genomen het was onwettig „ toegegaan, nochthans had hij uit de beroepbrieven, zo van „ de Magiftraat als Kerkenraad, hem in behoorlijke forme ter „ hand gefteld, over de onwettigheid niet kunnen oordeelen; „ te meer, daar de Klasfis, meest beftaande uit Contra-Remon„ ftranten, ten dien tijd hem tot een Lid daarvan ontvangen „ had." Op het tweede point, dat hem als kwaade Proceduuren werd ten last gelegd, bewees hij uit het Klasfisboek, „ dat „ het beroep van eenen SIMON DE BELLE, niet door hem, maar „ door het gezag der Heeren Staaten, of hunne Gecommitteer„ den, als onwettig was verhinderd."

Eindelijk kwam men op het ftuk der lasteringen, hiervoor opgefteld, ter zijner verdediging. Daarop zeide hij: eerst, „ dat „ hij in den kerkendienst te *Woerden* gekomen, en voor de „ eerfte maal in de Klasfis komende, daarover (namentlijk de „ voorreden voor zijne aanwijzing tegen SMOUT,) was gemoeit, „ maar zig zo had verdedigd, dat hem alle de Leden tot een „ Lid van de Vergadering hadden aangenomen, enkel één uit„ gezonderd, die het naderhand ook gedaan hadt, het welke „ hij meende, dat de Gecommitteerden nu ook behoorden te „ voldoen. 't Was ook niet meer dan billijk en gebruikelijk in „ de Gereformeerde Kerk, dat zaaken, eens afgedaan, voor „ afgedaan gehouden worden. 'Er kwam nog bij, hij was de „ Autheur van die voorreden niet; dezelve was bekend, en bij „ der hand, en had meermaal aangenomen, den inhoud daarvan te „ verdedigen; en men moest eerst onderzoeken, of de zaaken, „ daar in vermeld, waar waren: zo ja, dan was het geen las„ tering; zo neen, dan moest men den Schrijver, en niet hem „ aanfpreeken." Wegens het ftuk der Prædestinatie, dat hij

dat leerstuk openlijk zoude gelasterd hebben, ontkende hij volmondig. Aangaande de ophitzing der Magistraat en Gemeente, als gepredikt hebbende, dat de Magistraat het zwaard in de hand moest neemen, om de Scheurmakers te straffen, antwoordde hij, gezegd te hebben in eene toepassing, na de verklaaring van *Matth.* XXVII: 26. *dat de Magistraat de authoriteit, die zij ontvangen had tot voorstand der vroomen, zig niet uit de hand moesten laaten wringen, door het oproerig volk, om de onnozele te onderdrukken, enz. Wat de gemeinte aanging, die had hij aangemaand tot gehoorzaamheid aan de Overheden.* Op gelijke wijze werd de vierde en vijfde beschuldiging mede beantwoord. De zevende betreffende, aangaande *Oudewater*, daarvan vindt men in zijne schriften weinig gemeld; de agtste, de Overheid raakende, hij wist niet, iets anders daar omtrent gezegd te hebben, *dan dat men zocht Landen en Steden, Kerk en Politie te veranderen en te verstooren, loopende achter 't land als verscheurende Beesten;* dat hij dat niet gepredikt, maar gezegd had in 't bijzijn van BEIJERUS, zonder echter daarmede het verrichtte van Prins MAURITS te bedoelen; zaaken, die eerst twee maanden daarna geschied zijnde, hij vooraf onmogelijk had kunnen bedoelen. Zo ook maakte hij zig af van de agtste en negende beschuldiging. Wegens de tiende, betreffende de Dordsche Sijnode, ontkende hij gezegd te hebben, dat 'er bittere partijen waren, schoon hij geloofde het wel zo was. Wat het laatste, de Geldersche Sijnode betrof, hij ontkende die Vergadering gelasterd te hebben; in tegendeel had hij dezelve geprezen. Tot slot van zijne verdediging zeide hij: *al wat ik bekent heb, geseit of gepredikt, sta ik als nog te bekennen, en ben getroost, daar voor uit te staan al wat mij zou mogen overkomen. Indien ik doole, dat heeft men mij niet te wijten, dewijl ik mijn gevoelen in de hooge Schoole van* Arminus, *een Professor, bij publieke authoriteit, toen ik tot* Leiden *studeerde, beroepen, geleerd heb.*

Gedurende deze onderhandelingen, verzochten de Ouderlingen en Diaconen der Kerke te *Woerden*, uit naam van het meeste gedeelte der Gemeente, aan de afgezondene Commissarissen, zo Politiek als Kerklijk, bij Requeste, dat zij de diensschor-

schorsing van hunnen Herder CUPUS, door de Magistraat gedaan, door hunne authoriteit, wilden vernietigen. Dit afgeslagen zijnde, verzochten zij dat CUPUS, in geval van ziekte of dood van BRICQUINGNIJ, zou mogen prediken, ten minsten tot zo lange, dat met het einde van de Nationale Sijnode, door de hooge Overigheid, een besluit zou genomen zijn. Zij kregen ten antwoord, *dat men den wil der Vergadering aan de Requestanten zou laaten weeten.* Den 8sten Januarij werd het vonnis geveld en getekend, schoon niet uitgesproken; men zond hem, in plaatse daar van, denzelfden dag, een briefje, waarin gezegd werd, dat zijne zaak was gehoord, doch dat de tijd en gelegenheid niet had toegelaaten, om die aftedoen; verklaarende de Vergadering, dat hij in zijnen dienst zou blijven geschorst, ten tijde toe, dat hij de Vergadering het besluit zou zijn opgemaakt, en hem toegezonden worden: dit geschiedde den 1sten Februarij. Het gemelde vonnis, den 8sten Januarij getekend, en den 30sten door de Staaten van *Holland* bevestigd, ontving hij met een' brief, getekend den 4den Februarij, met de naamen van den President en Scriba der gemelde Vergadering, waarbij hij, om de pointen hier voor gemeld, als den kerkendienst onwaardig gedeporteerd werd. BRICQUINGNIJ werd bewogen, afstand van zijnen dienst te doen, met belofte, hem, zo om zijnen ouderdom als zwakheid, een behoorlijk onderhoud te laaten toekomen.

CUPUS begaf zig daarna, volgens bevel der Staaten, naar *Dordrecht*, bleef aldaar met de gedaagde en gearresteerde Remonstranten, tot na de eindiging der Sijnode, en was een der afgezette Hollandsche Predikanten, die, in de maand Junij, een Vertoog aan de Staaten Generaal inleverden, met verzoek om ontslag; waarover hij en VAN BORRE, eenige dagen daarna, een gesprek met den Griffier AARSSENS hadden, die hen met goede en kwaade woorden afzette.

CUPUS daarna, in den *Haag*, voor de Staaten gehoord zijnde, en van geene misslagen kunnende overtuigd worden, is hem ook geen verder leed wedervaaren. In de maand Julij 1619 bevond hij zig weder te *Woerden*, en waagde het, schoon strijdende te-

gen het verbod, in eenige huizen, nu hier, dan daar, te prediken. Buiten zijn weeten (zegt men) werd 'er een geschrift opgesteld, waarbij betuigd werd, dat hij die vermaaningen of predikatiën deed, op verzoek der Remonstrantsche Gemeente dier Stad; welk geschrift, volgens BRANDT, door meer dan twee honderd mannen, en honderd agt en-zestig vrouwen getekend was. Doch dit tekenen werd, door de Magistraat, ten hoogsten kwalijk genomen, en aan Gecommitteerde Raaden bekend gemaakt; deze ontboden CUPUS in den *Haag*, en eischten hem het getekende geschrift af, 't welk hij hun in handen gaf. De Raaden bestraften hem hevig, zo over zijn prediken, als over de gedaane ondertekening, die men hield voor oproerigheid; waarop hij zig, zo goed hij kon, even als de oude BRICQUINGNIJ, die mede in den *Haag* ontboden, en van oproer beschuldigd werd, verantwoordde. Den 11den van de maand Julij, werd aan CUPUS, op verbeurte van zes honderd guldens, en aan zijnen medebroeder, op verbeurte van zijne wedde, verboden, binnen *Woerden*, of binnen den Klassicaalen Ring, te prediken. Binnen de Stad werden zulke veranderingen onder de Burgerij gemaakt, dat de Remonstranten 'er moesten bukken; CUPUS werd, om het bijwoonen der Rotterdamsche Vergadering, en om 't ondertekenen van het gebesoigneerde aldaar, gebannen. Dit bannissement overtredende, werd hij, te *Amsteldam*, in 1621, gevangen, van daar naar den *Haag*, en met nog zes anderen, naar *Loevestein* in gevangenis gevoerd. Van daar ontkomen zijnde, begaf hij zig eerst naar *Keulen*, voorts naar *Rouaan*, en verder naar *Parijs*, alwaar H. DE GROOT zig van hem als zijn Predikant bediende. Sints dien tijd ontmoeten wij van hem geene verdere bijzonderheden.

Zie BRANDT, UITENBOGAARD, TRIGLAND en REGENBOOG.

CURACAO, een Eiland, in het zuidergedeelte van *America*, tegen over het Eiland *Bonaires* en *Oraba*. De Spanjaarden maakten 'er zig allereerst meester van, doch de Hollanders kreegen 'er bezit van, in het jaar 1632. Terwijl de Westindische Maatschappij zig in dat jaar bezig hield, met de verovering van

Kaap *St. Augustijn*, liet zij ook haare gedachten gaan, om zig van dit Eiland te verzekeren. Door eenen JAN JANSZ. OTZEN, die lang op de *Westindiën* gevaaren had, en op het Eiland gevangen geweest was, werden de Bewindhebberen wegens de gedaante van hetzelve onderricht. Daarop floegen zij, om het te veroveren, het oog op JOHAN VAN WALBEEK, die voorheen het ampt van Raad in de *Brazil* bekleed had, en ftelden onder hem, als Commandeur over de Soldaaten, eenen PIERRE LE GRAND, die 'er ook bekend was. Op den 4den van de maand Mei des gemelden jaars, werden, onder hun bevel, vier fchepen, wel bemand en van al het noodige voorzien, in zee gezonden. Zeer voorfpoedig kwamen zij, den 23ften Junij, in 't gezicht van 't Eiland *St. Barbados*, en daags daaraan tot *St. Vincent*; zendende vandaar het Jagt *de Brack* naar de kust van *Amerika*, om het kasteel van *Carakes* te befpieden. Den 1ften Julij vandaar gefcheiden zijnde, kwamen zij in 't gezicht van *Isla Blanca*. Vandaar tusfchen de klippen doorvaarende, naar *Tortuga*, *Rocca* en *Isla des Aves*, ankerden zij onder het Eiland *Bonaires*, alwaar het Jagt *de Brack* mede aankwam, met bericht, voor *Carakes* tien fchepen geteld te hebben. Terwijl ze hier lagen, zochten zij eerst eenige Inwooners magtig te worden; doch die niet vindende, maakten zij zig gereed tot de volbrenging van hunne order. Een Commandeur van de Soldaaten, met agt-en-zeventig Matroozen, werden in de booten geplaatst, waarover de Schipper van 't fchip *de Eenhoorn* het bevel voerde. Daarna gingen WALBEEK, LE GRAND en JAN OTZEN over op het Jagt *de Brack*, om vooruit te zeilen, naar de Haven van *Curacao*, en dezelve te befpieden. Met kleine zeilen, en den Stuurman in de Mars, liepen zij langs den wal, onder het Eiland; doch de aankomst hun misfende, vonden zij zig genoodzaakt, het Eiland om te zeilen. Het liep aan tot den 26ften Julij, eer zij het Eiland *Bonaires* weder in het gezicht kreegen, (Zeelieden zullen zig hierover niet verwonderen;) en toen werd goedgevonden, dat de Opperftuurlieden van *de Groote Hoorn* en *de Brack*, met JAN OTZEN, in de groote boot zouden gaan, en in het *Spaansche Barkje*, die van *de Eendracht* en de *Fluit*;

 dat

dat ook de boot, als best bezeild zijnde, een *Biskaaische* Sloep zoude medesleepen, om gelijkerhand vooruit te zeilen, langs de zuidzijde van het Eiland *Curacao*, en acht te geven, of ergens goede ankergrond ware; dat zij, aan de drie gehakkelde heuvels komende, de opening met het kruis, als zijnde de ingang tot het Eiland, opzoeken, en die gevonden hebbende, daar inloopen zouden, om de diepte, wijdte en ankergrond naauwkeurig natespooren. Dit verricht zijnde, zouden de drie Stuurlieden, met de *Biskaaische* Sloep, ieder naar hun schip gebragt worden, om de schepen daar binnen te brengen; die van *de Groote Hoorn* zou in de boot blijven, om te zorgen dat de boot en bark ieder aan een zijde van 't gat bleeven liggen, om de schepen zonder gevaar tusschen dezelven te laaten inloopen. Voorts besloot men, dat, wanneer dit alles in gereedheid was, de *Biskaaische* Sloep, ten teken daarvan, de Prinsen vlag zou laaten waaijen. Dit alles gelukte zo wel, dat de schepen behouden binnen kwamen. Zo ras *de Brack* en *Eenhoorn* binnen waren, werd geraadpleegd, of het oirbaar ware, *de Groote Hoorn* mede te laaten inloopen; ook dit geschiedde vóór het vallen van den avond. Zij bevonden dat bij het inkomen een kanaal opwaards liep, ter langte van een gootelings schoot, hebbende aldaar een goeden ankergrond; dat van daar een meir was, wel anderhalf mijl lang, doch geen honderd roeden breed; in hetzelve werden, nog dien eigen avond, drie booten met volk gezonden, om te zien of 'er ook vaartuigen lagen; doch deze werden 'er niet gevonden, maar wel Spaniaarden, wier Overste met een vredevaan op den oever kwam, vraagende naar de reden hunner komste, en of zij oorlog dan vrede zochten? Daags daaraan werden de booten weder derwaards gezonden, om alles met meer oplettendheid gade te slaan; maar zij vonden in 't meir geen andere opening, dan die, welke zij waren ingekomen, en ten halven wege eene bekwaame plaats om te kunnen landen; waarna dan ook terstond order gegeeven werd, om het volk in twee togten aan land te zetten. Op den avond sprak de Spaansche Overste hun weder toe, zeggende, dat hij, uit vreeze voor den Stadhouder van *St. Domingo*, niet kon toelaaten, dat zij aldaar

daar hout hakten en laadden. Dit deed hij, met oogmerk, om onder die vriendelijke bewoordingen tijd te winnen, om zijne goederen te bergen; dat eerst van achteren bleek: want hij gereed zijnde, werd, in denzelfden nacht, al het hout gehakt en het Dorp in brand gestoken Op den 31sten Julij al het volk geland zijnde, staken de Inwoonders, al vluchtende, alle hunne wooningen in brand, en dempten hunne waterputten; zo dat de Nederlanders, oostwaards opgaande, alleenlijk twee waterputten vonden, om den dorst te lesschen. 's Avonds wederom scheep gaande, lieten zij verscheidene brieven op den weg leggen, om de Inwooners tot hen te noodigen; laatende alleenlijk sommige Schutters achter, om eenigen van hun te betrappen. Zij kreegen niet dan één' Indiaan, die, bij het Opperhoofd ondervraagd zijnde, verklaarde dat 'et niet meer waren dan zes Spanjaarden en honderd Indiaanen, welke niets bij zig hadden dan een weinig kruid en zes snaphaanen. Den 2den Augustus werd de Overste, met alle zijne Soldaaten, aan land gebragt, die, zijnen weg door een kreupelbosch neemende, eene legerplaats van elf roeden in 't vierkant afslak. Een partij van vijf-en-twintig Schutters, landwaards ingetrokken zijnde. werd, bij *St. Barra*, van bijna zeventig Indiaanen aangevallen; dezen, dronken zijnde, werden door de Spanjaarden met stokken aangedreeven, waarbij vier van de onzen gekwetst werden, en vijf Indiaanen dood bleeven. WALBEEK, ziende dat 'er geen zout op 't Eiland was, en het verfhout kappen en te scheep brengen 'er moeijelijk viel, raadpleegde wat voor de Kompagnie 't voordeeligst ware: het Eiland te bezetten, of te verlaaten. Zijne order nagaande, besloot hij, een Jagt naar *Holland* te zenden, om nader order te vraagen. Middelerwijl deed hij zijn best om het Eiland te verzekeren, en het den Spanjaarden en Indiaanen zo moede te maken, dat zij tot de overgave moesten besluiten; gelijk dan ook, den 21sten, het verdrag gesloten werd, volgens 't welk, zes dagen daarna, drie-en-dertig Spanjaarden, met hunnen Stadhouder, Don ALONSO LOPOS DE MORLA, één' Priester en JUAN MATTHIAS, met twaalf kinderen, benevens drie honderd en veertig Indiaanen, aan het vaste land gezet werden. Bij 't bericht aan de

de Maatschappij werd *Curacao* beschreeven, als gelegen te zijn niet verre van 't vaste land, tegen over het Eiland *Hispaniola*, en omrent twaalf graaden ten noorden de Linie; behoorende onder de Spaansche Provintie *Venezeale*, omtrent lang zeven en breed drie mijlen, meest bergachtig, doch met schoone valeijen voorzien; hebbende veele schaapen, runderen, paarden en drie zoutpannen; opleverende veelerlei soort van verfhout, en voornaamlijk een soort, den wijngaart niet ongelijk, dat men stokvisch noemt. Het Eiland is, na dien tijd, in het bezit der Hollanderen gebleeven, en door hunnen vlijt veel verbeterd; niet zo zeer om deszelfs voortbrengzelen, als wel om dat *Curacao*, even als *St. Eustatius*, zeer goede gelegenheid verschaft tot den handel met de Spanjaarden, op het omliggende vaste land; om welke redenen de *Franschen*, en nu nog laatst de *Engelschen*, menigmaal ondernomen hebben, 'er zig meester van te maaken. De waarde der Comptoiren aldaar kan men afleiden uit het verlies, dat wij met *St. Eustatius* geleden hebben, door de roofzucht van RODNIJ.

Zie DE LAAT, *Jaarlijks Verhaal van de W. I. Compagnie.* COMMELIJN, *Leven van Fredrik Hendrik.* HERRING, *Beschrijving van Curacao.*

CURE, CURI, of CUREI, was, in het jaar 1572, Kapitein te *Haarlem*, en verdient dat zijn naam in zegening gedagt worden, om zijn gehouden gedrag, geduurende de strenge belegering dier Stad. Hij was van geboorte een Franschman, ongemeen zacht van aart, doch niettemin dapper; waarvan de Spaanschen, menigmaal, de blijken ondervonden hebben. Zijne gewoonte was, in de aanvoering van zijn volk, zig van een stormhoed en zwaard te bedienen; doch iet zonderlings was het, dat hij, na de grootste hitte van den strijd, thuis komende, terstond even bedaard was als te vooren. Na veelvuldige blijken van dapperheid gegeeven te hebben, viel hij in 't ziekbedde, geraakte in zeer diepe overdenkingen over het ongelukkig leven der menschen, en werd over al het bloedvergieten met de grootste ontroering aangedaan. De felle beweeging zijner hartstogten

deed hem zijn leven eindigen. *Waarlijk*, zegt HOOFT, *een groote verwisseling van strijdige hartstogten, in een en denzelven braven geest.*

Zie HOOFT, *Nederl. Historie*, fol. 312.

CURTIS, eene benaaming gegeven aan *Grol*; zie GROL.

CUSER, (WILLEM) één der lievelingen van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, die hem tot Bailuw over *Amstelland*, *Waterland* en *Rhijnland* had aangesteld. Hij werd met de bijzit van den Graaf, ADELHEID of ALEID VAN POELGEEST, in '*s Hage* omgebragt; zie ADELHEID VAN POELGEEST, I. Deel. Dat hij, zo wel als zijn vader COENRAAD CUZER, een hevig tegenstander van de Cabbeljauwsgezinden was, blijkt uit het aandeel, dat zij hadden, in het vernielen van derzelver Sloten en Kasteelen, zo als wij, op 't Art. HAGESTEIN en elders, zien zullen.

CUYK, een Dorp onder *Heusden*; zie KUIK.

CUYK, een Landschapje in *Braband*; zie KUIK.

CUYK; zie alle de mannen van dezen naam op KUIK.

CUZA, (NICOLAAS DE) de zoon van een armen Visscher, in het Bisdom van *Luik*, werd, door zijne verdiensten en geleerdheid, tot de aanzienlijkste kerklijke waardigheden verheven. Te *Bazel* de Kerkvergadering bijwoonende, was hij een der grootste voorstanders van 't Pauslijk gezach; tot belooninge daarvan, verhief Paus NICOLAAS DE VIJFDE hem tot Kardinaal, en voorzag hem met het Bisdom *Brixen*. Een verschil met den Hertog VAN OOSTENRIJK noodzaakte hem, *Duitschland* te verlaaten; hij trok naar *Italie*, daar hij, in 1464, overleed. Vóór dat dit gebeurde, was hij naar de *Nederlanden* gezonden, om 'er de Pauslijke Aflaaten uitteventen, en den Geestlijken staat te reformeeren: waarom hij aldaar met opene armen ontvangen, en met gejuich ingehaald werd. Hij predikte zeer streng tegen de verdor-

dorvenheid van dien tijd, en bijzonder tegen het flecht gedrag der zogenaamde Geestlijken, van welke hij veelen van hunne ampten ontzettede. Hoe hij omtrent de Aflaaten dacht, is op het Art. daarvan gezegd. Nogthans ging hij voort met die te verkoopen; zeggende *dat zij, die dezelven kochten, voor geen Vagevuur behoefden te vreezen.* DU PIN, in zijne *Biblioth. Ecclesiast.* Tom. XII, noemt zijne schriften op.

Zie BOXHORN, *Kerklijke Geschiedenissen.* BRANDT, *Reformatie*, I. Deel.

CYN, een ondertekenaar van het verbond der Edelen, van wien niets anders bekend is.

CYS, (MARIA) werd te *Leiden*, in 't jaar 1656, uit aanzienlijke ouders geboren, die haar in de gronden van den Gereformeerden Godsdienst opbragten. In het negentiende jaar haars ouderdoms werd zij uitgehuwd aan een' rijk Edelman, LA COMBE genaamd, die haar zo flecht behandelde, dat zij, na verloop van agttien maanden, van hem moest gescheiden worden; ten haaren gelukken stierf deze man zes maanden daarna. De broeder van LA COMBE nam haar met zig naar *Frankrijk*. Te *Parijs* zijnde, ging zij over tot den Roomschen Godsdienst; waardoor zij in den haat haarer onderen geraakte, die haar zelfs den geringsten onderstand weigerden. De Pastoor van S. SULPITIUS, onder wiens Kerkspel zij behoorde, nam op zig, haar te onderwijzen, en van het noodige te verzorgen. Na eenige jaaren een stil leven geleid te hebben, smeedde zij het ontwerp, om lichtvaardige, zo wel gehuwde als ongehuwde vrouwen, die een vrijwillige boetvaardigheid wilden oefenen, tot zig te neemen. In korten tijd richtte zij daarvan een gantsch genoodschap op, 't welk zij den naam van *Goeden Herder* gaf. Welhaast nam dit genootschap zo zeer toe, dat zij op grooter woning bedacht moest zijn. De Koning, van den gelukkigen voortgang haarer onderneeming kennis gekreegen hebbende, schonk haar een huis in de Voorstad van *St. Germain*, dat toebehoord had aan zekeren gevluchten Calvinist, met bijvoeginge van een Ordonnantie

van

van vijftien honderd guldens, tot noodwendige verbeteringen. Mevrouw LA COMBE had het genoegen, het getal der Boetelingen tot op twee honderd te zien aangroeijen, die zij zeer verstandig bestuurde. Zij overleed, volgens haare levensbeschrijving, den 16den Junij 1692, in den ouderdom van zes-en dertig jaaren. Haar Instelling is in verscheidene Steden van *Frankrijk* overgegaan; in *Parijs* zijn 'er nog twee van dergelijke Orde, naderhand gesticht.

CYS, (*Huis te*) met twintig morgens lands, daaraan behoorende, is gelegen in het Ambacht van *Zoeterwoude*, aan de overzijde van de *Lamme*, aan de *Vliet*. In den jaare 1524 werd hetzelve, door JAN KLAAS JANSZOON, aan de Graaflijkheid van *Holland* opgedraagen, en door hem weder ter leen ontvangen. In 1580 kwam het, door koop, aan PIETER OUZEEL, en van dien op zijnen zoon DANIEL, die Predikant te *Voorschoten* geweest is.

Zie VAN LEEUWEN. GORIS, *Delices de Hollande*.

R E-

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER C.

IX EN X. DEEL.

Camp-

Cle-

TIENDE DEEL.

